

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Bidrag

til

den fynske Kongeborg

N u g a a r d s ,

dens Fæns og dens Fænsmands

Historie

ved

Vedel Simonfen.

Første Deel.

Vi leve ei blot med nærrende Øt,
Men i Liden, der længst ere omme.
Under Livstræets Rodder vort Die har seet
De forborgneste Spiver til det, som er flect;
Og i Livstræets Top saae vi Knopper af det,
Der i Lidenes Hylde skal komme.

Kjøbenhavn.

Trykt hos J. C. Scharling.

1843.

Forerindring.

Man har i Almindelighed ved den ældre Behandling af vort Fødelands Historie mere betragtet samme som en Kongehistorie end som en Nationalhistorie og ved dens Bearbejdelse mere taget Hensyn til Kongehuset end til Nationen, hvorfor den ogsaa i sidstnævnte Henseende har mangfoldige Mangler at afhjælpes. Et af de Midler, hvorved vor Historie imidlertid lettest kunde blive mere national og hine Mangler derhos ogsaa lettest kunde afhjælpes, vilde unægtelig være Anvendelsen af en større Flid paa de historiske Topographier eller en mere detaljeret Udvikling af vore enkelte Kjøbstæders og deres Borgeres, samt vore enkelte Landeby-Egnes og deres Beboeres forskellige Forhold og Etiebne giennem alle værlende Tidsaldre og under alle sig gienfædig afsæsende Regjeringer. Men der er tillige en Maade, hvorpaa disse historiske Topographier endnu vilde blive langt mere nationale og derhos ogsaa langt mere instructive og fuldkomne, nemlig hvis de, — mere end hidtil har været Tilfældet, — kunde udgaae fra Nationen eller fra Egnens Beboere selv end fra den Lærdes Studerestue eller naar Nationen selv ikke blot hentede sine Kundskaber i Localhistorien fra andres Skrifter derom, men derimod selv beskæftigede sig med, — enhver i sin Kreds og for sit Bedkommende, — at undersøge og at randsage samme; og dette Formaal var aldeles ikke uopnaaeligt, saasnart Beboerne først sattes i Stand til at sammenholde det, som andre af Archiver og Bibliotheker om deres Egn havde indsamlet, med de Klendøgierninger, de selv daglig havde for Die, og de Efterretninger og Sagn, de fra deres Forfædre havde nedarvet. Da det nu saaledes er og alt længe har været mit Ønske, at enhver i sin Kreds, forsaavidt Tid og Leilighed maatte tillade det, vilde beskæftige sig med det,

der ligger ham saa yderst nær og som saavel maae være ham som enhver Fædrelandsøven magtpaaliggende, da vi selv ingen Kundskab om vort Fødelands Fortid vilde have havt, hvis vore Forfædre intet havde optegnet os om samme, og vore Efterkommere ligesaalidet vilde have nogen Kundskab derom, hvis vi ikke saavel samle og opbevare hiint, som ogsaa tilspøe det, vi med Hensyn hertil selv have seet og erfaret; saa har jeg ogsaa troet af mine Samlinger at burde udgive en sliq omfattende Localhistorie, ikke fordi jeg troer, at den kan gielde som noget Slags Monster, men i det Haab, at den maafee dog kunde paapege, hvad der fortrinligt burde tages Hensyn paa, og hvoreledes den almindelige Landshistorie maafee rettest paa den specielle kunde anvendes, for i samme at aabne nye og hidtil ubekjendte Kilder for det Hele. Desaaarsag har jeg ogsaa afbenyttet enhverformhelst af Specialhistoriens Kilder og det saavel Egnens Naturbeskaffenhed, dens Oiblivsminder og dens Folkesagn, som de den vedkommende Documenter og Annaler og det uden i mindste Maade at lade mig forvirre af den Overbeviisning, at hine ere mere dunkle og usikre end disse, saafom jeg netop finder, at en sliq gradviiis Overgang fra Mørket till Lyset ikke blot er uadskillelig fra enhver fuldstændig Historie, men derhos ogsaa i det hele taget hviist naturlig, da det netop er den samme Maade, hvorpaa Naturen saa at sige fremstiller os Alt her i Livet; thi ligesom det er Nat før Morgenens graaner og Morgengry før Morgensrøden viser sig og Morgensrøde før den klare Dag frembryder, saaledes begynder Menneskelivet ogsaa med Barnets ahnelsesfulde Dromme, Drengesalberens eventyrlige Phantaster og Ungdommens dunkle, men glødende Følelser, indtil Manddommens klare Begreber omsider aflese saavel hine som disse; og som det er i det enkelte Menneskes Liv, saaledes er det ogsaa i Nationens; og den Historiefriver, der ogsaa i denne Henseende bliver Naturen troe, turde maafee af alle have sig mindst at bebrejde, hvad enten han saa foer vilb paa de dunkle Etier, han nedfagedes til at betræde, eller ogsaa han var heldig nok til at finde den rette Vei og at aabne, om end ikke at bane den for de kommende Slægter.

Esvedgaard den 26te Marts 1843.

Vedel Simonsen.

Nugaards Læn indbefattede i ældre Dage blot Skoubyeherred, hvortil den Tid endnu ogsaa Bispenberg Sogn eller Birk henhørte. Det er altsaa denne Deel af det nordvestlige Fyen, der for denne Sinde vil blive Gjenstanden for vor historiske Undersøgelse.

Rilberne til en Egn eller et Lands Historie ere imidlertid i Grunden af en firdobbelt Art, og det saavel med Hensyn til Ælde, som til Bestaffenhed. Først nemlig Naturens egne Phænomener, som de ældste Oldtidsminder af alle, ved hvilke den saavel i sit Skjød, som paa sin Overflade, ligesom i et naturligt Archiv, har villet opbevare os de uudsettelige Grundtræk af sin ældste Historie. Dernæst, som Historiens næstældste Rilbe, vore Oldfædres ældste Kunstproducter, der saavel ved deres Steensætninger, som i deres Gravhøie, ligesom i et Slags halv kunstigt og halv naturligt Archiv, have efterladt os Mindet om sig og sin Færd i vore nordiske Lande. Fremdeles vore Forfædres Myther, Sange og Sagn, hvorved de i et allegorisk Billedsprog have villet opbevare os Mindet om deres vigtigste Begivenheder, og endelig vore senere Tiders Documenter og Annaler. Det nytter os i Grunden intet at stride om, hvilken af disse Rilber der bør foretrækkes og hvilken tilfidesættes; thi det vilde omtrent være det samme, som om Haan-

den stred med Foden og Hovedet igjen med Haanden om deres Fortrin fremfor hinanden; thi de ere alle Vegemets Dele, og den ene kan i Grunden dog ikke undvære den anden, saasom de ere alle nødvendige til at fuldstændiggjøre det Hele; og naar man derhos bebreider den ene en større Usikkerhed og Upaalidelighed fremfor den anden, da bestaaer det i Grunden blot deri, at vi endnu ikke have lært at læse og tolke Naturens Hieroglypher, Oldtidens symboliske Bærker og Middelalderens Sagn og Sange med samme Fethed og Tydelighed, som den senere Tids profaiske Documenter og Annaler, endstjøndt det vel neppe kan være Tvivl underkastet, at Naturens Aand i sine Productioner, og Menneskehedens i sine Bærker, sin Symbolik og sin billedlige Tale jo efterlader sig et langt paalideligere Eftermæle end i sin Skrift og i sine Documenter, naar vi blot med samme Tydelighed og Visshed forstaae at læse og at fortolke hine, som disse; men dertil udfordres naturligviis en lang og en stadig Øvelse og vi tør derhos ingenlunde vente uden mange foregaaende Bildfarelser og Feiltagelser omsider ogsaa deri at opnaae Færdighed og Fuldkommenhed. Da det imidlertid er vist, at Biographen ingenlunde tør forsømme at undersøge den Mandes Barndom eller Drengaalder, hvis Levnet han beskriver, og det saa meget mindre som det netop er i Barndommen at de Anlæg og Evner først yttre, ligesom i Drengaalderen at de først udvikle sig, som siden i deres Modenhed udgjøre Mandens egentlige Væsen og Character; saaledes bør Historiefrieveren heller ingenlunde foragte nogetsomhelst Middel eller forbigaae nogetsomhelst Kilde for at efterspore de første Spirer til det Lands og den Nations Eiendommelighed, hvis Historie han paatager sig at beskrive, men saavel lade sig dens Barndom og dens Drengaalder, som dens Ungdom og dens Manddom være magtpaaliggende; og det saa meget mere, som disse dog

i Grunden kun ere en umiddelbar Virkning og en, saa at sige, nødvendig Følge af hine. Desaaarsag har jeg heller ingenlunde — (hvad enten det saa er i Tidsalderens Smag eller ikke) — i min historiske Beskrivelse over Rugaards Læn villet undlade at afbenytte alle hine ovennævnte Kilder tilhobe og idet jeg saaledes, — som det forekommer mig at være det rette, — begynder fra Begyndelsen af, vil jeg ogsaa først tage Hensyn til den Kundskab, vi af Landets nuværende Bestaaffenhed med Hensyn til dets ældre kunne se.

Fra Bispenbiærg (rettere Vid-stuns-biærg eller det Biærg, som sees vidt omkring eller hvorfra man har en vid Udsigt) — her til Lands saa bekjendte høie og over en stor Deel af Landet synlige Banke daler eller synker den nordvestlige Deel af Fyen, som udgjør Skoubyherred, alt mere og mere mod Nordvest eller mod Strandsiden til, saa at Herredets sydlige Egne, — saasom den sydlige Deel af Haarsløf, Bellinge og Vigersløf Sogne, — udgjør bankede Skovjorder, der igjen omgives af et Bælte leermuldede Jorder i Skoubye, Særsløf, Gillebye og Sønderfjæ Sogne og atter tabe sig mod Stranden til i et, — paa en Nab Banke nær, — aldeles fladt og lavt Terrain med lette og skarpe Jorder i Dre, Skoubye, Bogense, Guldberg og Sandager Sogne, hvorhos igjen den sydlige Deel af Herredet, — som Naernes Løb udviser, — tillige falder af mod Vesten og end mere mod Østen.

Man staaer som oftest i den Formening, — den jeg ogsaa selv en Tidlang har næret (Nord. Beboelse p. 59 sq. 89 sq. 150 sq.), — at vort Fædreland engang i urgamle Tider har været underkastet særegne voldsomme Naturrevolutioner og det saavel ved Jld, som Vand. Det er vel ogsaa mueligt, at denne

Mening i sig selv kunde være grundet: imidlertid ville de Kjendsgjæringer, man for sammes Sandhed som oftest pleier at anføre, neppe kunne bevise, at disse Revolutioner have været saa voldfomme eller saa almindelige, som man sædvanligviis troer.

Med Hensyn til de første eller de ved Jlden bevirkede Revolutioner anføres nemlig foruden de mange Sagn om bundløse Søer (f. Ex. her i Herredet Padesøehyll og Aunsøe cfr. Thieles N. F. Sagn 2, p. 3. sq.), der skulde være udbrændte og Tid efter anden med Vand fyldte Kratere, og de mange sunkne Gaarde (f. Ex. her i Herredet Padesøe, Aunsøegaard, Raffelboe [cfr. Thiele l. c.] og Gaardstød), der skulde være Følge af de ved Vulcaner bevirkede Jordstjælv¹⁾, endvidere og i Særdeleshed de mange paa vore Marker adspredte, ja! undertiden i stor Mængde sammenhøvede og derhos betydelig svære og store Kampestenene, som skulde bære Vidne om vulcaniske Eruptioner; men den nærmere Undersøgelse paa Stederne selv vil uden Tvivl lede til den Formodning, at Havet langt snarere har opfyldt eller, rettere sagt, Strandisen opstruet samme (saaledes som vi endnu ved vore Strandkyster see dette Phænomen saa jevnlig at forekomme) end at Vulcaner, — hvortil forresten intet videre Spor end de allerede omtalte opdages²⁾, —

1) I hvilken Anledning jeg heller ikke tør unblade at gjøre opmærksom paa et mærkeligt Jordstjælv, der 1834 her i Nærheden fandt Sted, idet paa Billestoftes Damgaards Grund i Paarup Sogn et halvmaaneformigt Stykke Jord paa 20 Alens Længde og 10 Alens Brede paa Siden af en Banke, som vender ned mod en Løvemos, omtrent saak 2 Alen ned under Jordens Overflade, uagtet der er fast Land, ja! saa gar en banet Vel mellem Mosen og det nedfunkne Jordémon.

2) Medmindre det skulde være den saakaldte Ahl (formodentlig det isl. Allr o: livløs, død og ufrugtbar) eller et Jordlag, der har Lighed med Smedefinner (o: den med de gloende Stjæl, der under

flulde have frembragt eller udkastet samme. I det mindste har jeg ved enhver Undersøgelse, jeg i denne Anledning har havt Leilighed til at anstille, stedse fundet gyldig Grund til at formode, at Havet i gamle Dage har gaaet op til ethvert saadant Sted, hvor slige Granitmasser findes, og hvor derhos deres Antal ikke er saa lidet og deres Størrelse saa ubetydelig, at enten Haandemagt i Forening med Heste- og Maskin-Kraft kan have sammenhobet dem eller Jorden selv formedelst Frostens kan have fremhævet dem af sit Skjød; hvilket sidste Phænomen heller ingenlunde er Landmanden ubekjendt eller usædvanligt.

Hvad dernæst det andet eller de ved Vandets Kraft og Havets Doversømmelse frembragte Revolutioner er angaaende, da har man vel derpaa, — i det mindste hvad enkelte Egne anganger, — de uomtvisteligste Spor og de paalideligste Bidnesbyrd; men det Phænomen, man sædvanlig pleier at anføre for at bevise sammes Almindelighed; ja! endogsaa for at bestemme

Smedningen springe af Jernet, blandede og til en compact Masse hærbede Afse), og som ikke blot findes under Jordskorpen paa Ahlheden (Afl. 1, p. 399. 487. 5, p. 659.), men i enkelte Strøg fast over hele Landet og selv paa vor i øvrigt frugtbare Egn, s. Gr. paa Skoubyemarken, Bessingehed o. s. v., men især paa sandede Marker, der kunne formodes at have været Skov i Fortiden, hvorfor jeg ogsaa langt hellere og, som jeg troer, langt naturligere tilskriver den en Fortids Skovbrand af Landets i en betydelig Grad jernholdige og derfor ogsaa af Lynilden fremfor nogen af vore øvrige Træsarter hjemfødte Ege. Og flulde nu dette sidste virkelig være Tilfældet, da lod sig vel ogsaa Navnet med Hensyn hertil berivere; da det af Ordets lange Udtaale, der gjerne udtrykkes ved et indstødt h (altsaa Ahl) ret vel lader sig formode, at det i gamle Dage kan have haaret Navn af Agl eller Ak; og da nu Egen ligeledes isølge Algernets Navn af Akarn maae formodes oprindeligviis at have haaret Navn af Ak, saa kunde det hele saaledes lettelig have sin Oprindelse fra Ak-eldr, Ak-kolr, Ak-glædr eller andet deslige.

Directionen af den Vandflod, der skulde have oversvømmet Landet, nemlig den store Mængde i vore Moser nedfunkne Træer og sammes Direction eller Leie, beviser langt fra ikke det tilfattede; thi ved nøiagtig Undersøgelse paa Stederne selv har jeg stedsbe befundet, at de i en og samme Mose ofte have heel forskjelligt Leie og fast aldrig en og samme Direction, saa at det altsaa er siensynligt, at de ere omstyrkede Tid efter anden alt som Vandet, der havde sit Stade i de side Enge og Moser, paa hvis Bredder de groede, opløste Jorden ved deres Rødder, og at de derhos ere omsaldne ved en Kraft, — være sig Locbrud, Vandflod, Storm eller den tiltagende Vægt af deres egne ud over Vandet hængende Grene, — der ingenlunde havde en og samme, men tværtimod til forskjellige Tider og paa forskjellige Steder ogsaa høist forskjellig Direction.

Men har saaledes endogsaa Landet i det Hele taget ingen voldsomme Naturrevolutioner været underkastet, saa er det dog desuagtet i Tidens Lob undergaaet en total Forandring; og vi tør i denne Henseende især (saavidt mine Erfaringer maatte være gyldige) ansee 3 Ting for aldeles afgjorte. Stranden har nemlig (i det mindste i det nordvestlige Fyen, som den Egn, hvorom jeg i det følgende skal tale) i gamle Dage gaaet langt høiere op eller langt dybere ind i Landet end nuomstunder er Tilfældet; der har dernæst den Tid staaet langt mere Vand paa Jorden end nu, eller der har været flere og større Indsøer, flere og rigeligere Kilder og, som en Følge deraf, ogsaa ikke alene flere Aar og Bæklob, men disse have ogsaa været dybere, bredere og stærre; og endelig har der ogsaa den Tid været langt mere Skov end nu. Om disse 3 Sætningers Sandhed vidne saavel Historie, som Tradition; saavel Stedernes gamle Navne, som Egnens nærværende Bestaaffenhed; saavel de i Aarene 1680 til 88 foretagne Opmaalinger og Taxations-

forretninger i Anledning af den ældre Matrifulering, som hvad vi selv i de senere Decennier i saa rundelig Maade have erfaret.

Uf flere Omstændigheder skjønnes det saaledes endnu heel tydeligt, at Havet i fordums Dage (naturligviis med Undtagelser, f. Ex. af den jydste Vestkyst o. s. v. Atl. 1, p. 499. 502. sq.) ved mangfoldige Strandvige har gaaet langt dybere ind i Landet end nuomstunder. Derom vidne ikke blot i Almindelighed Adam af Bremens Udsagn (D. H. 4, p. 493), idet han beretter, at Danmarks Jordbund endnu i hans Tid paa mangfoldige Steder, hvor den var lav og sidd, tillige var aldeles ufrugtbar for sin salte og fylte Bestaffenheds Skyld (der, som naturligt, var en Levning af de Egenstaber, Strandens salte Bunde i fordums Tid havde meddeelt samme og som maaskee tildeels er Aarsag til de mangfoldige fylte eller Brakvands Brønde, man endnu selv flere Mile fra Stranden antræffer), men ogsaa de betydelige Sandrevler, Dalstrækninger, Enge og Moser, der fra Strandbredden af strække sig dybt ind i Landet og som vel nu størsteveels ere udtørrede, men dog i deres Skjød opbevare talrige Levninger af det Element og dets Indvaanere, der fordom havde tildeelt samme (efr. Atl. 1, p. 610. 425. 438—439. 500. 501. 509. 6, p. 157 etc.), og om hvis fordums Bestaffenhed endogsaa Sagnet paa mangfoldige Steder har vedligeholdt sig (f. Ex. Atl. 1, p. 500. 501. 509. 511. 6, p. 545. 547. 563 o. s. v.), men derom vidne desuden i Særdeleshed — (for ved mine specielle Exempler især at indskrænke mig til Skoubhyrred i Fyen, som nærværende Undersøgelses nærmeste Gjenstand) — den lette og skarpe Jordbund i Herredets nærmest til Stranden grændsende Sogne, samt en Række af Sandbanker, der strækker sig fra Hugget ved Bogense over Smidstrup, Sandager, og N. Esterbølle til Vester-Egense Marker og, endskjønt de ligge et godt Stykke fra Stranden, — dog

kjendelig nok synes at være dannede ved Havets fordoms Paa-
virkning; ligesom ogsaa de store Kampesteene, der, — endstjønt
utallige alt ere bortryddede og fløvede, — dog endnu i en fast
grændsesløs Dverflødighed forefindes dybt inde i Landet selv og
det for det meste netop paa saadanne Steder, hvor visse af
Bækløb foraarfagede Abninger i den foromtalte Række af
Sandbanter (der, — stjønt opkastede af Havet selv, — dog tilsidst
ved deres aarlige Tilvært dannede et naturligt Boldsværk mod
sammes Indbrud) tillode det endnu som før, ja! endogsaa med
en ved den partielle Spærring forøget Boldsomhed at udøve sit
oprindelige Herredømme over Landet. Fremdeles kaldes et af
Herredets Sogne, nemlig Dre, endnu i daglig Tale Tyrkiet
(nemlig det saakaldte vestlige Tyrkie) og sammenligner man
samme med det saakaldte østlige Tyrkie (i Hundstrup og Norup
Sogne) da vil man lettelig ledes til den Formodning, at blot
Strandens Udtørring paa denne Egn har foranlediget dette
Navn¹⁾; hvilket end mere derved bekræftes, at Kirkebyen selv,
stjønt den nu ligger $\frac{1}{2}$ Miil fra Stranden, kaldes Dre (i gamle
Dage Dre) og dens Naboebye Drbæk, hvilket formodentlig her
betyder Søekyst eller Strandbred²⁾, siden der ved at skjære

---

1) Af Ordet thurka o: at udterre; hvorfor man ogsaa endnu her
i Egnen kalder et vedholdende Tørrerveir og Jordens derved bevirkede
Udtørring Tyrke; ligesom det ogsaa i en gammel Psalme (i H. Lhe-
mesens Psalmebog p. 786) hedder:

Du som Israels Folk kunde føre
foruden Ben udi Drken;
det røde Haff dem ey kunde røre,
saa menne Du det tørcke.

Og endelig et Sted paa Grønnsen af dette Herred, men i Ubberød
Sogn, som endnu bærer Navn af Dyrkevæde og det af ingen anden
Aarsag end fordi dets fordoms Badsleder nu ere udtørrede.

2) Det isl. *eyri* og latinske *ora*. *Eyri* er nemlig egentlig det

Løv i Drøbæks Mosen er opvædet Lang og i Stormdams Mosen ved Dre Kirke endnu findes Mængde af smaae hyide og krusede Strandfalter; en Communication altsaa med Stranden, som formodentlig den saakaldte Drbæk eller Broebæk paa Sognets sydvestlige Grændse, samt de Enge, hvorigjennem bemældte Bæk løber, i gamle Dage kan have frembragt, forsaavidt samme mueligviis den Tid kunde have udgjort en Strandviig eller Havbugt, der strakte sig ind forbi Dre. Længere Nord paa, nemlig i det tilstødende Skoubye Sogn, var der ligeledes før 1817 (da den først blev inddæmnet) en betydelig Strandviig sydvest for Bogense (mellem denne Bye og Hugget), der vist i gamle Dage ogsaa har strakt sig videre mod Vesten over den saakaldte Fogense Mose (altsaa mod Hugget til); desaarfag der ogsaa i denne Mose jævnlig opgraves Strandfalter; ligesom den sandsynligviis ogsaa (ifølge Terrainets Bestaffenhed) har udstrakt sig videre mod Syden og Østen og saaledes maaskee endogsaa dannet en nordvestlig Indseiling til den Søerøverborg, der ifølge Sagnet i gamle Dage skal have ligget, hvor nu Hariglefsgaard har sin Plads. Ved den østlige Side af Bogense strakte Stranden sig fremdeles i gamle Dage ikke blot ind til Byens nuværende sydlige Port, men ogsaa ud over de saakaldte Damme (v: hist og her i de tilstødende sydlige Enge fra Arildstid af anbragte Dæmninger) og oversvømmede saaledes før Inddæmningen af 1822 de forskjellige Enge og Moser mellem Fredstov og Christianslund paa den ene og Gyldesteen paa den anden Side, hvor desaarfag ogsaa ikke

---

Elags Sandgrus eller Strandgrus, som man finder paa Strand- og Flod-Bredderne endnu før Grønsværet har tildekket samme og som altsaa er et Beviis, at det i ældre Dage har været Strandens Eieendom og endnu i senere Dage, i det mindste til visse Tider, været overfyldt af samme.

blot paa ældre Charter en langt større Strandbugt end paa de nærværende afbildes, men hvor ogsaa Egnens nuværende Befkaffenhed bærer Vidne om, at selv Gyldesteen i gamle Dage har udgjort en af Stranden omgivet De; desaaarsag der ogsaa faavel i hine foromtalte Moser og Enge, som under Mulden i det tilstødende Mieland findes Strandsand blandet med Muslingfaller, Snæglchuse og forstenede Sæedyr; ja! endogsaa i en af hine mod Bogense til beliggende Moser et Skibs- eller Baads-Anker er opgravet. Og ligesom derfor denne Strandviig imod Syden paa den ene Side strakte sig op til Harriglef og paa den anden til Bogense, saaledes gjør Jordbundens Lavhed for sammes vestlige eller sydvestlige Ende (den Stranden endnu 1708, ifølge mine Samlinger til Skoubye Sogns Historie, ikke sjelden satte under Vand og saaledes affjar Passagen mellem Landet og Byen) det endogsaa i høi Grad sandsynligt, at den ogsaa mod Vesten har strakt sig ud forbi Bogense Bye og saaledes staaet i Forbindelse med den foromtalte Bogense Strandviig og den Døde, hvorpaa Bogense ligger, saaledes, — hvad ogsaa Sagnet tilholder, — den Tid udgjort en De; hvorved altsaa ogsaa det forommældte Sagn, at Harriglefsgaard nemlig, — som nu ligger $\frac{1}{3}$ Miil fra Stranden, — den Tid skal have været en af Oldtidens Søerøverborge, vinder saa meget mere Rimelighed. Endelig synes Egnens nærværende Befkaffenhed ligeledes at godtgjøre, at de Enge paa Herredets østre Grændse mellem N. Esterbølle og Jerstrup, hvorigjennem den saakaldte Herredsbæk, der falder ud ved B. Egnse, løber, ogsaa i gamle Dage maae have været oversvømmede af Havet og saaledes selv have udgjort en Strandviig, hvor endogsaa Kong Hjarne, efter hvem ifølge Sagnet saavel Jersøre som Jerstrup bære Navn, i sin Landflygtighed c. 375 skulde have taget sin Tilflugt, da han paa sin Flugt til N. Jylland skjulte sig

en Tid lang paa de fyenſke Kyſter (efr. *Odenſe* 1, 1, 26). Og ſom det overhovedet ikke kan nægtes, at mangfoldige af Landets nu faſt udtorrede Bække og Aaer ved hine Dages ſtorre Vandrig-
 hed ikke blot i gamle Dage have været ſeilbare for hine Li-
 ders ſmaa og lette Fartøier¹⁾, men ogſaa med de Enge, hvor-
 igjennem de toge deres Udløb, ved Havets den Tid høiere Stand
 have udgjort formelige Strandviige; ſaaledes har upaatvilelig
 ogſaa Dallunds Søe i gamle Dage ikke blot været af et langt
 ſtorre Omfang end nu²⁾, men ogſaa formedelſt den ſaakaldte
 Lundeaae og de forſkjellige Enge, gjennem hvilke den løber,
 ſtaaet i Forbindelſe med Odenſefjord og altsaa, i det mindſte
 middelbar, med Stranden og ſaaledes den Tid tillige med Aae-
 løbets Enge, paa Grund af Havets høiere Stade, udgjort en
 Viig af Stranden, der formodentlig i Modſætning til Nørrebye
 Strand har Navn af Sønderſøe eller Sønderſøe Strand; et
 Navn, der endnu i den Veſten for Dallunds Søe beliggende

1) Man erindre ſaaledes f. Ex. blot de hiſtoriske Vidneſbyrd om den ſjællandſke Eufæaaes (*Caro* p. 132, *Atl.* 1, p. 531—535) og Kor-
 nerupaaes (*Atl.* 6, p. 99. 157.) ſamt den fyenſke Odenſæaaes (*Atl.* 3, p.
 429. *N. Beboelſe*, p. 151) ſeilbarhed for hine Dages Flaader, efr.
Atl. 1, p. 527. 531. 533—534. 535. etc.

2) Man har nemlig i en af de tilſtedende Enge, nemlig Gaard-
 ſtud i Serup Noſe, ſom uu er aldeles tør, men hvor man emtrent
 for 100 Aar ſiden endnu traf Vand, ſom i en Søe, endogſaa opgravet
 en af en heel Træſtamme udhulet Vaad eller en af de ſaakaldte Holker
 (o: Huulſtibe) (efr. *D. G.* 2, p. 10); og det er deſaarſag ikke uſandſyn-
 ligt, at Navnet paa den ved Noſens nordre Bredde i forðums Dage
 beliggende, men i Anledning af en Røverbandes Paagribelſe afbrændte
 (Thieles *N. F. S.* 1, p. 368) og nedlagte Landsbye Ilkendrup (hvis
 Navn endnu de 4 af Dallunds Marker vedligeholdte) kunde hidrøre fra
 den Omſtændighed, at der muligviis ved ſamme kunde have været
 Station for hine Holker eller Huulſtibe, der den Tid tjente til Trans-
 port paa diſe foromtaltte Farvande (efr. *Eſtrup*s *Thygeſtrup* p. 11).

Kirkebye har vedligeholdt sig. Desaarfaag er det formodentlig ogsaa, at en af de tilstødende Marker endnu kaldes Strandmarken¹⁾ og saavel den, som de paagrændsende endnu ere som overstrøede med Graasteen, liig dem den tilbagetrædende Strand ved vore Strandbredder efterlader sig, og det derhos i en saadan Mænde, at de endogsaa have givet en hosliggende Landsbye Navn af Steensbye²⁾; ligesom Sagnet endelig ogsaa tilholder, at der har været holdt et Svæslag i denne Søe eller, rettere sagt, et Slag mod en Flaade, der her paa Kysten vilde gjøre Landgang; hvilket Landgangssted endnu i de saakaldte Musesgrave (en Rørmose for Enden af Søen mod Sønderfjæ til) og under den saakaldte Hellediils eller Hellagers Banke paavises; paa hvilket sidstnævnte ved 5 hedenske Gravkamre udmærkede Sted ogsaa flere Sagnet bekræftende Oldsager ere opgravne. Netop det samme synes, hvad det væsentlige angaaer, ligeledes at have været Tilfældet med den endnu sydligere beliggende saakaldte Stavis eller Stavigs Aae, som ved Næsbyhoved og Odense Strand falder i Fjorden; thi ogsaa den skal i gamle Dage have udgjort en Strandviig og altsaa formodentlig haft Navn af Stadrvik eller Stadens (nemlig Odenses) Strandviig; ligesom den for Enden af samme Aae beliggende Bye formodentlig deraf bærer Navn af Wigerølef (qvasi Vikrs-leifd o: Arvegodslet ved Strandviigen)

1) Ligesom en af de paagrændsende Byer ogsaa kaldes Ørriplev o: formodentlig Eyrisleifd eller Arvegodslet ved Strandbredden.

2) En Bye, hvor man engang for flere Aar tilbage i Tiden gravede en Brønd, men da man var naaet nogle Alen ned i Dybet, gav Grunden sig pludselig op, saa at Arbejderne i Hast maatte rebde sig; thi Vandet valdede frem som en Bæk og var derhos, hvad som er det mærkeligste, blandet med en stor Mængde Tang; ogsaa tiltog Mængden og Voldsomheden af samme i den Grad, at de i en Hast med Stene og Jord maatte tilstoppe Hullet for saaledes tildeels at dæmpe det voldsomme Frembrud af samme.

og den nærmest liggende Landsbye Navn af Bibye (qvasi Vik-hu eller Byen ved Strandbugten), ligesom den hosliggende Herregaard Margaard i alle Tilfælde ligesaa vel kunde have sit Navn af Mar, der var den gamle Benævnelse for Havet, som af Martors, Margræs (cfr. Atl. I, p. 411) eller andet bestige. Og har man derfor ogsaa ikke blot i en Mose paa dette Strøg¹⁾, nemlig mellem Allesøe og Brobye, opgravet et Skibsanker, med hvis Jern sidstnævntes Kirkedør er beslaaet (cfr. Atl. 6, p. 545. 547.), men ogsaa den Tradition har vedligeholdt sig, at der selv ved Løerfoss Mølle i Vigerølef Sogn havde været et Slags Toldsted for hine Dages Transportffibe eller Færger²⁾; ligesom hele Strækningen langs Aaen endnu for 80 Aar siden til visse Tider om Vinteren i en saa betydelig Brede stod under Vand, at Skolens Disciple ofte fra Odense af i hele Karavaner løb paa Skoiter lige til Vigerølef Bye; og er der derhos neppe noget Spørgsmaal om, at jo en nærmere Undersøgelse af disse Egnes nærværende Bestaaffenhed og Jordlagenes Structur i samme (den jeg for min Deel ikke har havt Leilighed til at an-

1) Som vel ligger noget affides fra bemældte Stabvigssaae, men dog for saavidt staaer i Forbindelse med samme, som derfra den gjen-nem Kirkeendrup løbende Bæk, der ogsaa falder ud i bemældte Aae, har sit Udspring.

2) Ejendt man maaskee snarere paa Grund af denne Tradition maatte troe, at Navnet i Stedet for Thverskogr i gamle Dage havde været frevet Thvers-kuggr o: en Baad eller saakaldet Stagesse (cfr. D. 5, 1, p. 312), hvormed man sætter tværs over fra det ene Land til det andet (navis transvectaria); og saaledes antage, at Overfarten sammesteds i gamle Dage, i Stedet for paa en Broe, var fteet ved Hjælp af en Færge, og at det altsaa var denne Færgeløn, Sagnet havde anseet for en Told. Men selv om denne Forklaring skulde være den rette, da vilde dog ogsaa den være et Beviis mere paa hvor langt bredere og dybere vore Aaer den Tid frem for i nuværende Dage havde været.

stille) end mere vilde bekræfte den allerede ved første Dickast sig paatrængende og ved saa mange Fragsagn bekræftede Formodning. Ligesom man i Almindelighed blot ved at antage, at Stranden i gamle Dage har strakt sig ind over en stor Deel af vore nuværende og til samme umiddelbart eller middelbart stødende Moser og Enge, formaaer at forklare sig den ellers gaadefulde Synderlighed, at det netop er i disse Moser og Enge, hvor vore fleste og mærkeligste Oldsager opgraves¹⁾; da man neppe vil kunne tænke sig nogen rimelig Grund til deres Hyppighed i samme, medmindre man med mig antager, at disse Moser tilforn have udgjort en Deel af Stranden og saaledes været en Lumleplads for Oldtidens Skibe og Baade, ved hvis Undergang, — være sig i Storm eller Søeslag, — deres Besætnings Vaaben og Prydselser kunne være nedfunkne i samme.

Men foruden dette Havets større Herredom da end nu har der fremdeles ogsaa i gamle Dage været mange store Indsøer i Landet, hvor der ligeledes nu kun ere Moser og Enge; en Sandhed, der ikke alene af Sagn (f. Ex. Atl. 1, p. 405. 406. 408. 410. 6, p. 545. 547. etc.), men ogsaa af Documenter og især af de for den ældre Matrikulering af 1688 til Grund lagte Taxationsforretninger fremlyser, men hvorom ogsaa selv vore Dages Erfaring afgiver et uforkasteligt Bidne, da det, selv i Mands Minde, har været Tilfældet med en overordentlig Mængde Vandstader og Smaasøer, at de ved opkastede Canaler, Vandets Afledning ved samme eller end mere ved Hjælp af de omtrent for 50 Aar siden i Brug førte Mosemøller fra Indsøer

---

1) Jeg vil saaledes f. Ex. i denne Henseende blot beraabe mig paa det rige Fund af Guldsager i en Mose ved Broeholm 1832. cfr. forresten Ant. Annaler paa utallige Steder.

ere forvandlede til Enge og ikke sjelden igjen fra Enge til Møieland. Blandt disse mange saaledes udtappede Søer vil jeg indskrænke mig til som Exempel at omtale den betydelige Sø her paa Egnen, der efter al Formodning har givet Kirkebyen Særølef sit Navn, hvis gamle Orthographie af Siors- og Særølef neppe lader nogen Tvivl tilbage, at den jo har sit Navn af Sior eller Sær, som begge i gamle Dage betegnede Søen¹⁾; endskjønt der nu til bemældte Sø intet videre Spor er at opdage end den overordentlig store Biernemose²⁾, der omtrent har 1 Hjerdingvei i Længden og $\frac{1}{2}$ i Bredden, er beliggende mellem Høved, S. Esterbølle, Maderup og Hemmerølef, grændser op til Særølef Byes Marker og endnu i Taxationsforretningerne til Matrikulen af 1688 siges at have været et med Vidiebusse overvoret Sump og Uføre, hvor hverken Mennesker eller Fæ kunde bunde; indtil den siden, og størstedels i vore Dage ved gjennelede Canaler og opfastede Tørbegrave er bleven tør og fast Bund og har faaet sin nuværende Skikkelse, der dog tildeels endnu om Efteraaret, naar de Paagrændsende opstemme Vandet, eller end mere om Foraaret efter svære Sneevintre, naar Tøebrud forøger Vandmassen, bærer fuldkommen Præg af sin fordums Bestaffenhed³⁾: og er det derhos

1) Og det saa meget mindre, som ogsaa dens Kirke blev indviet til S. Nicolaus, der var de Søfarendes Patron.

2) Et Navn, der mueligviis turde derivatives af vikr-niori o: det snævre Sund eller Meeret; forudsat at man ikke foretrækker den fra Vidiebuskens, der omgave samme, hentebe eller uledede Derivation.

3) Hvorvidt forresten denne Mose i gamle Dage blot har været en Indsø eller maastee endog oprindeligviis paa en eller anden Maade staaet i Forbindelse med Stranden, tør jeg (dens store Fjærnhed fra sidstnævnte uagtet) hverken benægte eller bekræfte; blot saa meget veed jeg, at dens tilstødende Græsbanke for en stor Deel bestaae af Strandfand, Strandfaller, Muslinger, Seleniiter, Schiniter og allehaande

vist neppe Tvivl underkastet, at der jo ved de fleste andre Kirker, der, ligesom Særsefs, til S. Nicolai ere indviiede (— jeg undtager naturligviis de enkelte, der mueligviis ex voto i Anledning af udstaaet Havsnød kunne være opførte, —) ligeledes vilde findes Spor til, at samme i gamle Dage enten havde ligget ved Stranden eller ved en i senere Dage udtørret Indsøe og saaledes enten formedelst Stibsfarten paa hiin eller Fiskeriet paa denne have faaet S. Nicolai til Patron.

Da nu saaledes mange nuværende Moser og Enge den Tid stode som blanke Søer, og altsaa ogsaa havde et langt stærkere Aflob mod Stranden end nuomstunder, saa foraarsagede dette naturligviis atter, at en stor Deel af Boigdens Aær og Bække, som derfra havde deres Udløb, den Tid og for den Tids Stibe i det mindste tildeels eller paa visse Tider om Aæret vare seilbare, hvilket saaledes i en betydelig Grad lettede Communicationen, der den Tid, — om ikke saa meget af Frygt for de vilde Dyr i Stoven, saa dog formedelst det uigjennemtrængelige Krat og Lyng og de ufremkommelige Sumppe og Moser i samme, — for største Delen stete til Svæ, saa at Aærne den Tid, om jeg saa tør sige, igrunden udgjorde Boigdens Landeveie. Beviser for disse Bækkes og Aærs datidige Størrelse og Vælde afgive foruden de alt i det foregaaende anførte Exempler ogsaa Synet af deres som oftest overordentlig høie og brede Aæbredder, hvis store, svære og dybe Vandløbsrende noksom hentyder paa de brede, dybe og rivende Strømme, der i Fortiden have mægtet at gjenneffjære og at udhule samme.

Men foruden dette rigeligere Aflob af Søerne og de der-

---

andre Petrefacta, hvoraf jeg selv paa min Grund har indsamlet en overordentlig Mængde.

ved bevirkede Strømme, har der fremdeles ogsaa været mange Kilder¹⁾ og af Kilder fremkomne Bæklob, ja! selv derved frembragte Aaer, der endogsaa den Tid vare stærke nok til at drive Møller, som nu ved Vandløbets Aftagelse for mange Aar siden ere nedlagte, og hvis forðums Mølleraaer for største Deelen nu blot kiendes af de Slag og Fordybninger paa Markerne, hvor Vandet tilforn havde sit Løb²⁾. Dette har saaledes alene her i Sognet (Veflinge), for ikke at trætte ved flere Exempler, været Tilfældet baade med Sæsseruds, Pirrefrog, Elveds og Høveds Mølle og kan ligeledes snart blive Tilfældet med de 2 andre, der endnu ere tilbage.

Endelig har der ogsaa, som en Følge af det foregaaende, i gamle Dage været mangfoldige Sump(er) og Moradser, som senere ere blevne fast Land; og man kan vel i Almindelighed uden Overdrivelse antage, at al den Jord, der nu er fladt Land, den Tid har været sidd og sumpig Grund, ja! tildeels et ufremkommeligt og fast bundløst Uføre (cfr. D. S. 4, p. 500. 505. 513. 526—527) hvilket samme ogsaa i gamle

1) De mærkværdigste nuværende Kilder her i Herredet turde forresten være Sundhedskilden ved Reveldrup i Guldberg Sogn, der ifølge Sagnet opstod ved det at en Kengeorm kjød sig frem af Jorden (cfr. Thicles N. F. S. 2, p. 31), dernæst Taageraae Sundhedskilde i Wigerølef Sogn, der opstod ved det at 2 Jomfruer der paa Stedet sank i Jorden, Møsekilden i Særølef Sogn, der opstod ved det at en Jomfrue sammesteds af Røvere blev myrdet og endelig den mineraliske Kilde paa Anders Dlsens Grund i Farstrup (Wigerølef S.), der opstod i den stærke, formodentlig af Jordskjælv ledsagede Storm d. 20 Dec. 1824 og vælder frem med en betydelig Eftre.

2) Ved Haarslef (læs: ved Hølse) Bye er saaledes f. Ex. endnu en dyb Dal, hvor tilforn var en (nu udtørret) Bæk, som gjorde Sogne- og Amtskjæl mellem Haarslef- og Brendstrup-Sogn, mellem Skoubye- og Vends-Herred og mellem Rugaards og Hindsølv Amter. Atl. 6, p. 620.

Dage i Lyffland var Tilfældet (Tacit. p. 534. 566. Røssigs Alsterh. p. 50.)

Dg ligesom endelig denne Jordens store Vandrigthed og Fugtighed, da frem for nu, tildeels endnu kan skjønnes af Navnene paa en Deel af Landets Byer og Steder, som, — endstjont nu tildeels høitliggende og tørre, — dog deels begynde og deels ende med Ord som Kilde, Bæk, Aae, Vad, Mose, Eng, Kjør, Dam, Søe, Vig o. s. v., f. Ex. her i Herredet Kile og Killeby, der bære Navn af Kilder; Bekke, Trbek og Leerbek af Bæklob; Amager (qvasi á-makar o: 2 Aaers Forening) og de trende Aagaarder af Aaeløb; Rødsvad, Skjoldvad, Hindervad og Bæde af Vadsteder; Diget og Slagstrup af Dynd (diki) og Fugtighed (slagi); Pølsgaard af Sump eller Pøle; Moderup af Mudder; Særølef, Padesøe, Langesøe, Søegaard, Scrup og Sønderføe af Søer; Kjørby af Kjør; Mosegaard, Nonnemose, Nællemose, Dybmose, Rødmose og Aale-mose af Moser; Morud af Tørvegrund (isl. mor); Maderup af Mae og Enggaard, Beslinge, samt Tørring og Tørring af Enge¹⁾); saaledes vil det ogsaa ved flere af disse Steder befinde, at de nu ikke mere fortjene det Navn, de den Tid for-

---

1) Etymologisering er steds en mislig Sag, da hine gamle Navne i Almindelighed ligesom Gummilasticon eller Suktæder kunne give sig ud og ind ad libitum eller medtage hvilkensomhelst Form den, der haandterer dem, snffer; dog troer jeg (uden derfor at indbilde mig, at jeg just paa ethvert Sted skulde have udsundet det rette), at den ved Stednavnes Forklaring, hvis gamle Orthographie man ikke alene veed, men hvis nærværende Bestaaffenhed man ogsaa kjender og om hvis Fortids Bestaaffenhed man har grundet Formodning, er langt mindre mislig end i alle andre Tilfælde, da det vel i Almindelighed tør antages for Regel, at det i de allerfleste Tilfælde var Bestaaffenheden og kun i de færreste Gierzen, der gav Anledning til Stedets Benævnelse.

fyldte; og at altsaa Fugtigheden og Vandrigheden fra den Tid, de fik deres Navn, indtil vore Dage betydeligt har aftaget, ja! tildeels aldeles er forsvunden.

Men ligesom det saaledes af det foregaaende er en naturlig Følge, at der ogsaa den Tid af en i saa hoi Grad fugtig Jordbund maatte opstige mange tildeels skadelige Dunster og at der maatte være en uafbrudt Fugtighed i Luften og en bestandig taaget, rimet, Regn- eller Sneesvanger Atmosfære (hvilket ogsaa i gamle Dage i Tyffland var Tilfældet. Rosfigs Alterth. p. 38) saa vil man vist heller aldrig i vore Dage kunne gjøre sig en mere sandfelig Forestilling om Egnens gamle Bestaafenhed, i det mindste hvad dens fordums Vandrigthed angik, end ved at befare den paa en Aften, hvor Engene dunste eller, som man her til Lands kalder det, Maene ryge og da at forestille sig disse Dunster som det, de virkelig ligne, nemlig Vand; thi da disse Dunster blot ruge over de laveste Partier af Vandet, dem de saaledes paa en vis Maade sætte under Vand og derved tilbageføre i deres oprindelige Tilstand, saa vil man ogsaa først derved kunne gjøre sig et fuldkomment Begreb om Vandenes fordums Omfang og Størrelse og deres saavel indbyrdes Forbindelse, som udvortes Sammenhæng med Havet; da det ligesom er Vandets Elementaraander, der atter fremstige af Jordens Skib for at vise os et Skygebillede af deres gamle Almagt og Vælde.

Dg saaledes vil da Hoved-Resultatet af disse vore foregaaende Undersøgelser worde dette, at Egnen i det Hele taget, forsaavidt den nemlig endnu er sid Grund eller fladt Land, i gamle Dage maae have været Søe eller i det mindste sumpig, dyndet og muddret Grund og Luften, som en Følge deraf, saavel været kold, som fugtig og dernæst opfyldt med en Mængde skadelige Dunster og en fast uafslædig Taage.

Til Luftens sidstomtalte Egenffab hidrog formodentlig ikke heller lidet de den Tid store, svære og vidt udstrakte Skove; thi ligesom det igjen var en Følge af den foromtalte Luftens og Jordens Bestaffenhed, at alle Planter, der trives i Fugtig-
hed og Kulde, saasom Strandvæxter, Flæg, Siv, Rør o. s. v. i en overordentlig Frodighed og til en kæmpemæssig Størrelse maatte tilbæfte Vandene, Søe- og Aabredderne, samt den sum-
pige Jordbund, saaledes er der igjen Kjendsgjerninger for, at det øvrige eller høiere Land for største Deelen har været tilbæftet af udstrakte L yng he der ¹⁾, uigjennemtrængeligt Tornekrat ²⁾ og fast uendelige Skove. Danmark var saaledes ikke alene og ifølge Historiens Vidnesbyrd i de ældste Tider (hvad ogsaa en utroelig Mængde, tildeels nu skovløse, Steders Navne godtgjøre) men selv endnu i det 11te Aarhundrede næsten tilbæftet af Skove

1) Det er nemlig ikke blot den fast i ethvert Eogn endnu forekommende Benævnelse af Hede og Hedejord der lader mig antage dette; men der er endnu, uagtet Agerdyrkernes Glib gjennem saa mange Aarhundreder, ikke blot i Jylland, men ogsaa i Fyen virkelig L yng (og endnu mere Ghyt eller Geil) paa mangfoldige Steder her i Landet tilbage f. Ex. ved Steenstrup, paa Svanninge og Drølef Banke, paa Bedersløf Fælled, ved Gimsdelsborg, paa Hals ved Norup o. s. v. og at der i gamle Dage endnu har været langt mere fremlyst af de mange Steder, der bære Navn af L ynge, L yngeby, Liunge, Liungby, Lumby (i ældre Dage Liungby) Lyndelse (i ældre Dage Liungelse) ic. Ikke at tale om, at der fast ved enhver Landsby, i det mindste her paa Egnen, findes et eller andet Stykke udhykt Rosejord eller Fælled, der endnu bærer Navn af Long f. Ex. Tervelong, Sortelong, Jarstruplong, Vestingelong, Skoubhlong o. s. v. og som man vel neppe rimeligere kan forklare end ved at antage, at det i gamle Dage har været overgroet med L yng og derfra nedarvet sit Navn.

2) Nemlig ikke blot Sorttorn og Hvidtorn, men maastee endogsaa Christtorn og Gnebarbusse, af hvilke førstnævnte der endnu findes Levninger ved Nyborg, Faaborg, Gimsdelsborg, paa Gylre o. s. v. ligesom af de sidstnævnte paa Midstov, Hals, ved Gimsdelsborg o. s. v.

(Tacit. Germ. c. 5. 40. Saxo, p. 132. 160. og efter Adam af Brem. D. 5. 4. p. 491. 492. 499. Atl. 1, p. 416 sq. Nord. Beboelse, p. 64—65.), saa at man endog saa har et Slags Grund til at troe, at den sidste Stavelse i dets Navn hellere burde uledes fra dets forðums Skovrigthed, — da Skoven i gamle Dage hed Mark og Mørk, — end fra dets flette og jævne Bestaffenhed. Men at det samme ogsaa in specie med Hensyn til nærværende Herred var Tilfældet og med Exempler fra samme kan oplyses, derom vidner ikke alene Herredets Navn af Skovbygden eller Skovbyherred, men selv en Mængde af dets enkelte Byers og Steders nuværende Navne. Saaledes betegne f. Ex. her i Herredet, som det synes, Skovbye, Skaarup, Skaarstrup, Skovskaarde, Nordskov, Eilskov, Rødestov, Rjøbestov, Lverstov, Julstov, Holse, Brandholt, Bedbye, Elved, Høved og maaste Markgaard, Nymark ic. de forhen derved beliggende større Skove (der i gamle Dage ogsaa bare Navn af Holt, Vidr og Mark); Lunde, Lundskaarde, Brolund, Fuglebjerlund, Bøgelund, Dallund og Eilbylunde de mindre Skovpartier eller Lunde; Bogense, Bøgelund, Egelund, Ellegaard, Elved, Elverød, Estildstrup (qvasi Estilunds-torp), Lindebjerg, Birkeholm, Rønnemose, Bierne (af Vidir ∴ et Slags Pii), Laagerød (af Tóg ∴ Bidie) og Morud (maaste af Mor ∴ Krattov) de enkelte Skov- og Træ-Sorter; Rydsølle, Rue, Rudgaard, Rødestov, Skaderød, Nellerød, Sasserød, Morud, Laagerød og Elverød disse Skoves Oprydning og Brandholt (i Nærheden af Brenderup), Brøndstrup, Brøndserød, Sværup og Asteby disse Skoves Opbrændelse; begge sidstnævnte Dele med Hensyn til Skovenes ved disse Midler bevirkede Forvandling til Agerland; af hvilken sidste Fremgangsmaade man vel endog saa, som sagt, tør ansee den her i Landet fast overalt, dog snart i et høiere og snart i et dybere Lag, under Jordens Overflade udbredte

Ahl for en Levning og saaledes for et Beviis mere for samme Fremgangsmaades Almindelighed¹⁾; thi dette haarde og fast uigjennemtrængelige Jordlag, der ligner Smedefinner og saaledes formodentlig ogsaa, ligesom disse, bestaaer af en jernholdig Afse, synes at vidne om en i Fortiden indtruffen, være sig forsætlig eller uforsætlig, men derhos meget almindelig Skovbrand, der har lagt en stor Deel af Landets den Tid fast overalt udbredte Skove i Afse; og det vilde saaledes være høist interessant, om man ved nærmere Undersøgelse kunde opdage, hvilket Slags Træ (vistnok langt snarere Egen end Bøgen), der havde afgivet denne for Vegetation og Agerdyrkning, — især hvor dens Lag falde tæt under Jordforpen, — saa høist fordærvelige Afse. Desuden tilholder Traditionen ogsaa, at ikke alene den hele sydlige Deel af Herredet, nemlig Dre, Haarslef, Bessinge, Vigerslef og Søndersee Sogne, der endnu, — skjønt de senere Decenniers ogsaa i denne Henseende stigende Dplysnings Iver tildeels har ophævet Skovens Sammenhæng og deelt den i utallige

---

1) Hvorpa vi desuden ogsaa — (end ikke at tale om det i gamle Dage for Steenkullenes Indførsel saa høist almindelige og for Skovene saa høist fordærvelige Kulbrænderie, samt Saltfyderiet af Tang (Atl. 1, p. 463 sq.), Smelteovnene for Mosejernet (Atl. 1, p. 417. 485. 486—487. 488 sq.) ja! selv de her i Norden foregivne ældre Glaspufterier (Atl. 1, p. 485—486) — saavel i vore Love (Tryk L. 3, 68. T. Degns Art. c. 57) som i vor Historie (D. H. 1, p. 278 ic.), og i vore Traditioner have talrige Beviser (efr. Atl. 6, p. 541 ic.) hvoraf jeg dog her blot vil indskrænke mig til, hvad det sidste er angaaende, at omtale Skovbranden ved Brangstrup her i Landet og det i særdeleshed fordi denne Skov saa bestemt siges at have været Gran (Atl. 6, p. 558.). Forresten kunde der den Tid lettelig opkemme endogsaa uforsætlige Skovbrænde, da man endnu i det 12te Aarh. (s. Kong Erik's sjæll. Lov, c. 62) havde den samme Skik, som de nordamerikaniske Vilde, nemlig at afbrænde et Træ ved Roden, skedetsfor at hugge eller sauge det.

Partier, — i en høi Grad kan kaldes skovrig, — i gamle Dage skal have udgjort en stor og tæt, ja! i den Grad sammenhængende Skov, at Solen ikke kunde gjennemtrænge dens Kroner og at Træerne stode saa tæt paa hinanden og deres Grene vare saa indviklede, at man, efter Almuens Udtryk, kunde krybe fra den ene Trætop til den anden; ja! at Træstammerne i Ungskoven endog saa undertiden sluttede saa tæt til hinanden, at Jagthundene (si credere fas est) løbe i Klæmme eller satte sig fast mellem samme, hvorfor ogsaa enkelte Partier af disse Skove (f. Ex. ved Elvedgaard og Langensøe) bære det udtryksfulde Navn af Hundeklæmme¹). Men Sagnet tilholder ligeledes, at der ogsaa over Herredets nordlige Brede, — hvor nu i Almindelighed kun enkelte Skovpartier ere tilbage, — i ældre Dage skal have strakt sig en sammenhængende Skov fra Hugget i Dre Sogn over Skostrup, Brandholt, Bogense, Hærrigles, Nordstov, Særdølef, Astebye og Laadne Brønstrup til Skambye²); og at begge disse Skovstrækninger igjen i ældre Tider ved mellemløbende Kratstrækninger og Buskelaaninger kunne have været forenede til en fælleds Skov og saaledes, paa en-

---

1) Et Navn jeg dog hellere (skjønt rigtignok gandske imod Almuens Formening) vilde ulede af den Omstændighed, at det i disse unge Skove netop før deres store Frødheds og vppige Værts Skyld var en særdeles vanskelig Opgave og en sand Forlegenhed for den Tids Jagthunde at opsvore og især fra sammes mange Smuthuller at udjage Bildtet.

2) Hvilken Skov i gamle Dage skal have baaeret Navn af Nordstovskoven (sef. 1100) (hvoraf Landsbyen Nordstovs Navn i Guldberg Sogn endnu skal være en Levning) hvorimod den foromtalte Skov i Herredets sydlige Brede formodentlig den Tid bar Navn af Søndestovskoven, af hvilket Navn den saakaldte Sønderstøffov (som vel at mærke næsten ligger en heel Mil fra Sønderstø Bøe) maaskee endnu turde være en, — skjønt corrumperet, — Levning.

felte Partier nær, have tilbækket det hele Herred, derom vidner ikke blot Herredets Navn, idet samme, — uanseet de andre fløvrige Egne her i Landet, — dog fortrinligviis blev kaldet Skovbygden, men især alle dets mangfoldige, — selv paa dets nu for Skov blottede Egne, — vidt og bredt adspredte Løvemoser, der, som et naturligt Archiv, have opbevaret os Efterretninger om Landets gamle Bestaffenhed i denne Henseende, idet de ere opfyldte med en overordentlig Mængde i samme nedsunne Træstammer og det ikke blot Ege (aldrig Bøge), men ogsaa Birke, Graner og Fyrr (cfr. Atl. 1, p. 409. 415—416. 4, p. 488, 5 p. 24. 278. 749. 974. 975. 976 r.c.)¹⁾; hvilket sidste saaledes synes at bevise, at endogsaa Skovene selv i de ældre Tider tildeels maae have bestaaet af ganske andre Træsorter end nu omstunder, nemlig, som sagt, af Birke, Graner og Fyrr (cfr. Majors bevölk. Cimbr. p. 17—19) hvilket maaskee igjen var en Folge af, at det danske Klima den Tid mere lignede det nuværende norske og svenske Klima end det nuværende danske, og at der desaarfsag den Tid vorede Træer i samme, som i det Hele taget nu kun trives i hiint. Og er der-

---

¹⁾ Ovenstaaende synes imidlertid med Hensyn til Granen at være et falsk Føreglende af vor Almue, der maaskee forverler det ene Slags Naaletræ med det andet eller rettere sagt i Almindelighed kalder alle vintergrønne Træer Gran; thi den egentlige Gran findes aldrig i vore Løvemoser, som derimod bare Spor af, at vor første Skovvegetation har bestaaet af Birke og Bøve-Eg, den anden (som er den, hvortil der findes hyppigst Spor og som formodentlig altsaa ogsaa har været den langstvarige Periode) af Birk og Fyrr, den tredje af Birk og Eg (dog ikke den almindelige Eg, men Winter-Egen) og den fjerde af Birke, Elle, Hæsel og Piiil, hvortilmed Bøgen, som den yngste af dem alle, aldeles ikke findes i vore Løvemoser (See i Danst Folkeblad 1843 Nr. 55 en Afhandling af Bergsee, til hvilken jeg ogsaa, i alt hvad Mosefernes Oprindelse og Løveformationer her i Landet er angaaende, vil have mine Læsere henviist).

hos denne min Slutning til Fyrr- og Granstoves Almindelighed i Danmarks Fortid, saavidt jeg veed, endogsaa grundet paa en over hele Danmark almindelig Erfaring (hvor endogsaa, selv paa de forskjelligste Egne, Spaanerne af de i Tørve-moserne opgravne Fyrrerestumper i fordoms Dage benyttedes af Almuen i Stedet for Lys *efr. Atl. 1, p. 415—416*) og kunde saaledes lettelig friste til den Formodning, at Danmarks eget Navn egentlig betegnede **Tanni-mörk** $\circ$: Fyrrstoven (*Krit. Hist. 1, p. 142.*) (ligesom Thellemarken i det sydlige Norge, de Gamles Thule eller Thyle, vel neppe har anden Betydning end **Tholl**- eller **Thöll-mörk** $\circ$: Granstoven) eller allensfalls efter andres Formening **Tan-mörkir** $\circ$: de (evig-, det vil sige, vinter-) grønne Skove¹). Hvad derimod nærværende Egn eller Skovbyherred især er angaaende, er det, som mig synes, ogsaa i denne Henseende høist interessant at lægge Mærke til, hvorledes Moserne i de Marker af omtrent 200 Td. Lands Areal, dem Hr. Kammerherre Holsten paa Langensøe i de senere Aar med lige saa megen Flid som Held har ladet tilfaae og beplante med Birke, Graner og Fyrr, netop bære Vidne om, at disse samme Marker engang for mange Aarhundreder siden allerede have baaret samme Slags Træer, som de nu atter ved Hr. Kammerherrens Omhuve komme til at bære. Forresten næg-

1) Thi jeg maae herved gjøre den Bemærkning, at saavel Ordet **Tanni** $\circ$: Fyrr (af *tóna*) som **Greni** $\circ$: Gran (af *grønn*) oprindeligviis blot bemærkede: de grønne; et Navn disse 2 Træarter ikke fik for deres grønne Farves fortrinlige Friskhed, men for sammes **Barighed** fremfor alle andre og at altsaa Ordene **Gran-** og **Fyrr-**stov egentlig betegne de evig-grønne og saaledes, i det mindste i denne Henseende, udelelige Skove. Hvorfor jeg ogsaa, i Medhold af Føltesagnet's Udtryk, uden at indlade mig paa nogen usigtligere Distinction, bruger begge disse Navne i Flæng for vintergrønne Træer i Almindelighed.

ter jeg ingenlunde, at man mod denne min Troe paa Gran- og Fyrrskoves fordoms Almindelighed her i Herredet kunde gjø- den, i det mindste tilsyneladende, grundede Indvending, at hvis dette virkelig havde været Tilfældet, saa maatte ogsaa disse Træ- forterets Navne i Stebernes Benævnelse have været vedligehold- te¹⁾; men dertil kunde atter med Grund gjenføres, at naar Skoven i Almindelighed bestod af Fyrr og Gran, saa blev den netop for denne Almindeligheds Skyld ikke opkaldt efter samme²⁾, men blot de enkelte Skove, der ikke bestode af disse Træsorter, maatte, som Undtagelser fra Regelen, faae Navn efter de Træsorter, hvoraf de bestode. Ligesom det paa den anden Side er vist, at det Herredet nærmest mod Østen tilgrændsende Sogn paa den saakaldte Slætten eller Landets skovløse Egn netop bærer Navn af Greenløse (thi saaledes og ingenlunde Grindløse var dets oprindelige Navn, der endnu i Udtalen ved- ligeholdes), hvilket Navn, — under den Forudsætning, at det tør oversættes bogstaveligt og altsaa bemærker den for Gran- træer blottede eller sine vintergrønne Træer berøvede Egn³⁾, —

1) Hvilket imidlertid ingenlunde er Tilfældet; medmindre man dertil vilde henregne Dallund og Troldal, fordi Granen i gamle Dage kaldtes Tholl og Thøll; endfjønt disse Navne ellers pleie, — og som det synes med langt større Rimelighed, — af Ordet Dal (vallis) at deriveres.

2) Thi Udtrykket den grønne Skov var jo paa Grund af det foregaaende i gamle Dage aldeles eenstydigt med Udtrykket Scan- eller Fyrrskoven.

3) En Oversættelse, der maaskee endogsaa kunde vinde et Slags Styrke ved den Omstændighed, at den Bæk, der adskiller Sandager Sogn i Skovbyherred fra Greenløse Sogn i Stamherred, samt den Broe, der fører over fra N. Esterbølle til Greenløse, endnu kaldes Thols- vaad o: Badestedet til eller fra Fyrr- og Gran-Egnen eller det med Fyrr- og Grantræer (Tholl og Thøll) i gamle Dage saa rigelig for- synde Skovbyherred.

ikke alene vensynligen udviser, hvor udsædvanlig en sliq Gran-
mangel den Tid her paa Egnen maae have været; men tillige
synes at paapege, at denne Mangel den Tid gjeldte for eens-
tydig med Skovmangel i Almindelighed, siden Greenløse Sogn
netop fra den vestlige Side gjør Begyndelsen til det Herred,
der ved sit Navn udtrykker sin Fattigdom paa Skov, og altsaa
ogsaa kan ansees for det Sogn, der fortrinlig: eller oprindlig-
viis har givet det hele Herred Navn af Slætten eller den skov-
løse Egn; en Benværelse, der ingenlunde maae udledes af Her-
redets jævne og slette Bestaaffenhed, thi det mangler (helst i
sine nordlige Dele) ligesaa lidet Banker, som de øvrige Her-
reder, men langt snarere har sit Udspring af Ordet slæda o:
at slaae ned eller at fælde for Fode og hentyder altsaa formø-
dentlig paa disse Egnes enten ved Drens Brug eller ved Vin-
dens Magt engang i forbums Dage omstyrtede Skove¹⁾. For-
resten vilde det med Hensyn til de 4 successtve eller hinanden
afsløsende Skovvegetationer, hvorom vore Torvemoser, som i det
foregaaende omtalt, bære Vidne, i høieste Grad være interessant,
hvis nogen paatog sig den Uleilighed saavel af vore Mytther
og Sagaer, som af vor virkelige Historie, Annaler og Docu-
menter med Noiaagtighed at optegne, naar eller i hvilken Tids-
punkt vore forskjellige Træarter i vor Historie, som indenlandff
Product, for første Gang nævnes, for saaledes at sammenholde
disse Historiens Vidnesbyrd med de Vidnesbyrd vore Torve-
moser, som sagt, i denne Henseende afgive; og desaarfag har
jeg ogsaa, — endstjønt jeg aldeles ikke har havt Leilighed til

---

1) Om slige af Vinden emblæste eller vindfældte Skove har man
ikke alene gamle Sagn (Thiele's N. T. S. 2, p. 52); men jeg har
selv oplevet, medens jeg var i Jylland, at i den stærke Storm Sn-
dagen d. 11 April 1793 en lille Skov eller Lund paa 30 Td. Land
ved Rodstrensøe aldeles med Top og Rod emblæste.

at anstille Undersøgelser i denne Henseende¹⁾, — anseet det for rigtigst herved at meddele det lidet jeg derom i mine Samlinger har forefunden og det i det Haab, at det indtil videre og i Mangel paa noget bedre kunde tjene til et Slags forelsbig Veiledning i denne Henseende: Bæveræspen (*populus tremula*) er saaledes ifølge vore Løvemosers Vidnesbyrd den ældste Skovvegetation af dem alle og omtales derfor aldeles ikke i vor ældste Historie; men da den er en Poppel kunde den mueligviis være meent ved Phaetons til Poppelpile forvandlede Søstre, der, ifølge den Phoeniciske af Grækerne optagne Fabel, stode langs hen ad Eridans eller Naflodens Bredder og begræde deres deri druknede Broders Død; en Sorg og en Klage, hvortil deres Blades evige Zittren og Bæven og den ved samme frembragte hvidskende Lyd eller sukkende og hylende Stemme ret vel kunde stifte sig; ikke at tale om, at de maaskee i gamle Dage kaldtes Abeler eller Abeliner, som endnu er et af Poppelpilens Slægtnavne. Fyrren, som den anden Skovvegetation, maae dernæst ligeledes, — dersom ellers Raven skal være dens Produkt, — kunne regne sin Udsde fra den Phoeniciske Nafhandels Periode. Den forekommer desuden ogsaa i Odins Tid, forsaavidt Lunden Glaser tør forklares ved Naf- eller Harpir-Lunden; ligesom Freyrs Bærey eller Barlund ogsaa betegner Naaletræ i Almindelighed og altsaa ligeledes har givet Barvithslyslet i Jylland dets Navn. Formodentlig ligger den ligeledes skjult i Navnet Codanonia og i Danmarks Navn, som allerede opkom i det 3die Aarh. Egen, som Danmarks 3die Skovvegetation, fore-

1) Ja! ikke engang dertil ved nærværende Skrifts Udarbeidning har havt Anledning, medmindre samme skulde søges deri, at det her omhandlede Herred netop hedder Skovbygden og altsaa ogsaa i Oldtiden fremser andre ved sin Eskovvegetation maae have udmærket sig.

kommer derimod først i Obins Tid og nævnes saaledes flere Gange i Edda f. Ex. i Iduns Bortførsel og i Thors Reise til Jotunheim; ligesom ogsaa det med Egen beslægtede Egern og den Egen omslyngende Misteltein; de Gamles udhulede Baade eller Holker bestode dernæst for en stor Deel af Ege og kaldtes derfor ogsaa Eger (f. Ex. Ede i Kong Eriks Sjell. Lov c. 62) og den nævnes desuden i vor Historie i en uafbrudt Følge fra det 4de Aarh. og indtil vore Dage (D. S. 1, p. 174. 201. 275. 292 ic. ic.) Ellen, som den 4de af Danmarks Stovvegetationer, veed jeg ikke, om jeg tør søge i Navnet Ulla og Ella, som forskjellige af de Angelsachsiske Fyrster bar saavel i det 5te, som 6te, 7de og 8de Aarh.¹⁾; derimod er det vist, at der allerede i det 9de Aarh. ikke blot var Ellefrov i England (D. S. 2, p. 327) men ogsaa i Danmark (p. 384) og siden efter forekommer Navnet hyppigt f. Ex. i det 12te Aarh. Elleholm og Ellinge, i det 13de Ulbye, Ellemose, Ellefjær o. s. v. Birken, som findes i alle 4 Stovvegetations-Perioder i vore Løvemoser, finder jeg først saare sildig, som hjemmehørende her i Danmark, i vor Historie; men det kunde vel være mueligt, at dens Navn ligger skjult under Bark i Almindelighed, da Ordet Birk ikke alene betegner Bark, men ogsaa afflaaede Skind eller Dyrchuder og at altsaa vore Forfædres flettede og saakaldte Skindbaade, der allerede nævnes i det 5te Aarh., maaskee egentlig kunde have bestaaet af Birkeriis

---

1) Da man imidlertid paa en og samme Tid finder en af dem at hedde Ulla og en anden at hedde Ulf, turde det maaskee dog ikke være saa aldeles usandsynligt; derimod har Ullemshøvel aldeles intet med Ulla at gjøre; thi det skrives ogsaa Alm og Elm. Ligesaa lidet Eltang, der skrives Ulnetunge, og endelig ligesaa lidet Ulboeherred, der rimeligviis har sit Navn af sine albuformede Odder og Landtunger.

og Birkebark, hvoraf et Slags Baade maastee endnu i Middelalderen kaldtes Barfer; ogsaa var det mueligt, at man i gamle Dage havde betjent sig af Birken til Gjærder og Indhegninger og at dette saaledes havde givet vore Birke og Borge deres Navn; forresten maae Birken allerede 1043 have været almindelig her i Fyen, da de den Tid brugte Birkebark til Tækning af deres Huse, og siden efter forekommer Navnet hyppigt f. Ex. 1199 Birkenæs, 1204 Birkefse, 1231 Birkeholm o. s. v. Hæsfelen, som forekommer i de 2 sidste Skovvegetations-Perioder i vore Torvemoser, forekommer ligeledes i vor Historie i det 5te (D. H. 1, p. 264.), 6te (p. 409) og 8de Aarh. (p. 518 cfr. 2, p. 138. ic.). Vilen eller Vidien, som ligeledes forekommer i Torvemoserne i de 2 sidste Skovvegetations-Perioder, nævnes ligeledes i vor Historie i det 5te Aarh. (D. H. 1, p. 217. 257. ic.) Bøgen, som endelig er yngre end alle ovennævnte Skovvegetations-Perioder, tør man ingenlunde for en fjærn Navneligheds Skyld med Kong Boki o. s. v. ansee for opkommen i det 6te Aarh. eller for en fjærn Lighed med Baagherred o. s. v. ansee for opkommen i det 10de Aarh., da den i dette Tilfælde fast vilde være ligesaa gammel som Willen, hvis 8de først tør regnes fra det 5te ja! maastee endogsaa først fra det 9de Aarh.; men det bliver tværtimod endogsaa, som vi nærmere under 1220 skulle omtale, et Spørgsmaal, om den ikke først er opkommen her i Danmark i det 12te eller 13de Aarhundrede (see herom mere 1220 og 1396.)

Det være imidlertid hermed, som det være vil, saa er det dog under alle Tilfælde vist, at ligesom hiin den danske Jordbunds i det foregaaende omtalte Fugtighed og disse dens frodige Sumpplanter og ufremkommelige Skove endvidere gjør det rimeligt, at mangfoldige krybende Dyr (reptilia), der helst nære sig i og under samme, saasom Fuirbeen, Ogler, Slanger, Hug-

orme o. s. v. den Tid her til Lands kunde have opnaaet en talrig Mængde og en usædvanlig Størrelse, hvoraf saaledes de mangehaande Sagn om Lindorme, Basilisker, Drager o. s. v., der engang i fordums Dage og tildeels endnu i mine Barnsdomsaaar vare gængse her paa Egnen, lettelig kunde have deres ved Frygtens maleriske Dverdrivelses saa faare let forklarlige Oprindelse¹⁾); saaledes er det ogsaa hoist sandsynligt, at mangehaande vilde Dyr, der ikke nære sig i vore nuværende Skove, saasom Ulve, Bjørne o. s. v., den Tid her kunde have fundet et med deres Natur overeenstemmende Opholdssted; helst man veed, at disse Dyr ikke sjelden forekomme i den ældre danske Historie (f. Ex. D. H. 1, p. 102. 173. 221. 271, 275, 285. 289. 293. 348. 441. ic. cfr. Atl. 1, p. 607) og at endnu i Kong Valdemar d. 2dens Tid eller i det 13de Aarh. saavel Ulve- som Bjørne-Jagt var noget heel almindeligt her i Danmark (see 3ydsfe L. B. 2. s. 36. S. R. D. 7, p. 532 ic. D. H. 9, p. 50. cfr. 7, p. 443. Pont. Annal. 2, p. 204. Myerups Skilbr. 1, p. 125. 195. ic.); endstjønt jeg til disse vore Skoves gamle Indvaanere, i det mindste her i Herredet²⁾,

¹⁾ Lindormen var saaledes uden Tvivl den forværvede Udtale af Ringorme o: de store Slanger, der opholde sig i Lyngen (cfr. Atl. 1, p. 527. 658) og ikke sjelden udvise de righoldigste Kilder (cfr. D. Hist. 4, p. 279). Basilisker vare derimod sandsynligviis det Slags Slanger, som havde en Kam paa Hovedet, den man lignebe ved en Krone og derfor kaldte dem Kongeorne, ligesom man ogsaa troede ved Hjælpsen af deres Kjød at blive vise. Dragen eller den flyvende Slange var derimod maaffee snarest et Meteor, der formedelst sin bugtede Fart i Luften ansaaes for at være af Slangearten og fordi den i Almindelighed foer ned paa høie Esteder troedes at rugge over Hjertenes Skatte; ligesom man ogsaa ansaae det Lys, der ofte om Natten faaes brænde paa saadanne Esteder, for disse Dragere gloende Tunger.

²⁾ I de andre Landets Egne ere de derimod i hyppigere og i

intet videre Spor veed at anføre end Stednavnene Ullerup og Børnsboe, der dog ligesaavel kunde hidrøre fra en Mandes Egennavn, som fra Ulvenes og Bjørnens Slægtnavne. Forresten er der ogsaa ikke blot i Ddense Canal opgravet Etsdyrstatter (Ddense, I, p. 33)¹⁾; men ogsaa her i Herredet, nemlig i Himmelstrup Mose i Bigersløf Sogn, er der ligeledes 3 Allen dybt i Jorden udgravet et Stykke Etsdyrstakke paa 1½ Al. Længde, i hvis ene Skovl der kunde rummes en heel Rande Vand; ogsaa her i Sognet (Beslinge) er der i Bierne Mose opgravet 2 Etsdyrstatter, ligesom i Leving Mose Hornet af en Urore (egentlig *Bos ferus* eller *Skógar-uxi*), hvilket jeg selv er i Besiddelse af; ligesom jeg ogsaa har havt den Glæde til det Kongl. Naturhistoriske Museum at indlevere et her i Herredet (nemlig i den til Eilstov henhørende Deel af Broemose) opgravet og derhos fast fuldstændigt Urorestelet²⁾. Derimod er det aldeles ikke usandsynligt, at faae eller ingen Sangfugle have huset i disse den Tids nordiske Skove³⁾; være sig enten formedelst det i høi Grad ublidde Klima eller paa Grund af de giftige Dampe, der nødvendigviis maatte opstaae af Sump og

---

Nasum Herred har endogsaa Navnet paa de saakaldte Ulvegrov og sammes Spor vedligeholdt sig indtil vore Dage (Bend's Topographi af Rønninge, p. 123.)

1) Et Dyr, der ogsaa til Cæsars Tid omtales som almindeligt i det nordlige Tyskland *efr.* Werlauff om Nav, p. 122.

2) Dgsaa Tatter af Rensdyr skulle undertiden i vore Lærvemoser være opgravne (Folkeblad 1843 Nr. 55) og om Oldtidens mange andre vilde Dyr saavel i vort Nord som i det tilgrændsende Tyskland see Cæsar, 6, c. 26. 27. 28. Plinius, p. 304. Oskan i D. G. 1, p. 96. Adam af Br. i D. G. 4, p. 509. 522. 531 *efr.* Nord. Beboelse, p. 66.

3) Hvorfor de ogsaa af Etblænderne synes at have faaet Navn af traurige og tause; hvilket aldeles svarer til det nordiske Adjectiv får o: sorgfuld og taus, med hvilket saa mange af vore Skoves Navne endnu begynde. *f.* Gr. Farstov, Farstisvald, Farvith, Farholt. o. s. v.

Moser, der formedelst de dem tilbækkende Skove hverken forfristedes af Vinden eller oplivedes af Solens Straaler. Og saaledes udbredte diise tause og giftvangre Skove ikke blot i deres eget Skjød et rædselsfuldt Mørke, men fordunklede ogsaa de tilgrændsende Waude ved den dem meddeelte Skygge og gavede saaledes det Hele et skummelt og sørgeligt, ja! selv natligt Udseende, der end mere forøgedes ved de sig uden Dphør udviklende Dunster og den derved frembragte evige eller stedsevarende Taage eller Riiim; ligesom de Rædsler, der omgave dem, desuden ogsaa i en betydelig Grad forøgedes ved de mange Meteoror i den dunstfulde Luft, de vilbledende Uygtemænd — (diise Ellefolkets noksom berygtede røde Huer) — i de sumpige Moser og de vilde Dyrs Brølen og Luden i de gjenlydende Skove.

Kaste vi saaledes nu til Slutning et Blik tilbage over hine i det foregaaende anførte Bidrag til en Skildring af vort Nordens ældste Naturbeskaffenhed og tænke vi os tillige dets daværende Beboere, som vilde og raae Barbarer, der for Klimatets Strængheds Skyld opsløge deres Boeliger i underjordiske Huler eller sammenhobede Steendynger og derhos klæbede sig i raae og utilberedede Dyrehuder, hvis Pandestaller tjente dem enten til Hjelme og Huer eller til Prydelse i deres Krigsbælte, hvorved de saaledes aldeles fik Lighed med den Forestilling man i en Række af Aarhundreder gjorde sig om Skovtrolde, Satyrer og Favnere¹⁾; saa vil man vist neppe undre sig over, om en og anden virkelig deri kunde troe at opdage et, i det mindste ufuldkomment, Omrids af den Grundform, efter hvilken

1) Man see f. Ex. det bekjendte Sted hos Caro p. 6, hvor Odiianeren Gram for at komme til at ligne en af Oldtidens Fætter indhyllede sig i Dyreskind og tog Bildmandskjellen i Haanden efr. N. Beboelse p. 77.

Sydhøerne have udkastet deres Skildringer af Indgangen til den af dem saakaldte Underverden; den de egentlig aldrig søgte i eller under Jorden, men stedsfe mod Norden, og den de i samme Grad som deres geographiske Kundskab udvidedes, ogsaa henfatte alt høiere og høiere mod Nordpolen; fordi efter deres Begreber det sydlige Asien udgjorde den øverste Halvdeel (*Hæmisphærium superius* eller *diurnum*) og det nordvestlige Europa den nederste Halvdeel (*Hæmisphærium inferius* eller *nocturnum*) af den dem bekendte Jord eller Verden; og at saaledes deres phantastiske Skildring af denne deres saakaldte Underverden ingenslunde var et blot Foster af en digterisk Phantasi, men tværtimod grundede sig paa en virkelig Erfaring, den Grækere og Romere i Grunden havde laant fra phoeniciske Rejsendes overdrevne Beretninger og phoeniciske Kjøbmænds fabelagtige Eventyr om vort langt fraliggende Norden og som blot Phantasien havde udsmykket med sine brogede Blomster uden derved at kunne udrydde eller uden endog i Tidens Længde at kunne skjule dens egentlige Rod.

Dog — det være med Hensyn hertil, som det være vil, saa tror jeg dog dermed at turde slutte min Skildring af den Kundskab, Naturen selv kan yde os om nærværende Egn's gamle Bestaafenhed, og gaaer derfor over til den anden Kundskabskilde, nemlig den, som udspringer af vore Oldfædres efterladte Værker og Kunstforarbejdsler, være sig paa den ene Side deres Dfferhøie, Steenaltre, Ringkrebse og Gravhøie, og paa den anden Side deres Prydsler, Huusgeraad eller Baaben. Hvad nu det førstnævnte er angaaende, da har der af samme her i Herredet været en overordentlig Mængde, hvoraf blandt andet Pastor Bircheroed allerede 1704 har undersøgt, bekrævet, ja! til

deels affbildet en Deel saave i Særølef, som i Sønderfse Sogne (Allmeennytt. Saml. B. 34, p. 1 sq.). En endnu større Mængde saavel i Sønderfse som i flere tilstødende Sogne har Kammerjunker Fineck (der tiltraadte Dallund 1767) med Wümschelruthen (eller Spaastikken) i Haanden ladet undersøge og udgrave for deels at søge efter Skatte og deels efter Steen, af hvilke sidste han lod en høist betydelig Mængde Steengjærder om sine Marker opføre. Senere have ligeledes ikke blot der, men ogsaa i de andre Herredets Sogne saavel Skattegravere som Steenklovvere efterfulgt Kammerjunker Finecks Exempel, ligesom Bønderne ogsaa efter Udskiftningen have afbenyttet en stor Deel af de Stene, der fandtes paa deres Marker, samt afjevnet Høiene til Fylbning for de sidere Steder paa samme og saaledes har Vindstibeligheden omsider bragt det saa vidt, at der nu kun ere et Par fuldstændige Høie. (f. Ex. Kirkehøi ved Sønderfse, Galgehøi ved Særølef, Harrighøi ved Revelstrup, Brydehøi ved Hugget o. s. v.), men neppe nogen fuldstændig Ringrebs eller noget fuldkommen vedligeholdt Steenalter her i Herredet tilbage; ligesaalidet som noget fuldstændigt Gravkammer, medmindre Jorden skulde have skjult det i sit Skjod for Kongjerrighedens Dø. Derimod er der, hvad Levninger er angaaende, saavel af det ene, som af det andet Slags, en utroelig Mængde tilbage tillige med Sagn om deres Fortids Herlighed og de af samme udgravne Skatte¹⁾. Derhos

1) Saaledes har jeg f. Ex. selv 1807 til den antiqv. Commission indgivet en Beretning om Høiene og Steensætningerne paa Dallunds Marker og da fandtes der blandt andet endnu i Gaardens Strandemarf (som ogsaa for dens mange Kæmpegraves Eftlyd kaldtes Steendhøse Marken) en aflang Høi, omfat af 38 Stene, med et demoleret Steenalter i dens nordøstlige Hjørne; ligeledes en lille Høi, omfat af 10 Stene, hvorfra en 60 Al. lang og af 46 Stene omfat Ringrebs

herfter der ogsaa her paa Egnen om disse hedenste Stensætninger et høist mærkeligt Sagn, som jeg ingenlunde vil undlade ved denne Leilighed at anføre, skjønt det mueligviis for en stor Deel turde hidrøre fra senere Forklaringer, hvorved en eller anden Rejsende har troet sig berettiget til at bidrage til Almuens saakaldte bedre Dplysning. Det hedder nemlig, at Landets ældste Indvaanere oprindeligiis havde deres Boeliger i Jordhuler eller Jordhytter, som nedentil bestode af en steensat Kjælder eller Winterstue og over den en med Grønsvær tildækket Lommerhytte, som udgjorde deres Sommerstue; men da siden Klimaet formildedes og en sydligere Nation var indvandret, byggedes der blot Lommerhuse over Jorden eller de saakaldte Røgstuer, hvorimod man betjente sig af de gamle underordiste Jættestuer til Gravkjældre (altsaa ligesom Israelitene, der i fordums Dage forvandlede de cananitiske Troglodytvaaninger i Klipperne til Gravsteder for deres afdøde Slægtninge). I den østre Ende af deres Tingkredse var steds et Alter anbragt; dette Alter var i gamle Dage overbygget med et Skuur af Bjælker eller Lommerstofke, som udgjorde den hedenste Kirke (hvorfor ogsaa disse Steenaltre virkelig paa mange Steder f. Ex. ved Rappendrup, Clauslund, Husbye o. s. v.,

---

begyndte, i hvis østre Ende stode 4 paa Kant opreiste Etene, men hvis Overfligger manglede 2c. 2c. Ogsaa lod ifølge Præstindberetning af 1755 Oberst Finek til Dallund 1728 en Kæmpegrav i samme Mark aabne, der indvendig havde en Længde af $3\frac{1}{2}$ og en Bredde af $2\frac{1}{2}$ Al.; i det ene Hjerne af samme fandtes en Beenrad siddende over Ende og meget større end sædvanligt, saa at Benet fra Knæet til Ankelen var en Haandbred længere end et almindeligt Menneskes Been, ligesom Hovedfalten ogsaa var tykkere og bredere end sædvanligt og Tænderne af en ualmindelig Størrelse; under Beenraden laae ligesom en Etenebroe af smaae Kæmpestenene og under samme alter Menneskebeen, baade store og smaae.

men især i Jylland, endnu kaldes Kirker). Naar nu en Fyrste eller Hovding skulde begraves, da indrettedes hans Grav under Alteret selv, som det fornemste og helligste Sted; en mindre fornem Mand begroves derimod vel udenfor Alteret, men dog i Kirken selv; medens de simplere maatte tage til Takke med at begraves udenfor Kirken, men dog inden Tingfredsens Stene, der altsaa udgjorde den hedenste Kirkegaard (efr. Odense, I, 1, 12. 35), og paastod man derhos tillige, at naar en Hvi eller Familiebegravelse (efr. Odense p. 12) skulde opfastes over den afdøde paa Marken, da stecte det ved en formelig Jordspaa- kastelse, idet enhver af de tilstedeværende var forpligtet til at fylde sin Kobberhjelme med Jord og at ofre samme paa Graven, som et Bidrag til Gravhøiens Grundlæggelse¹⁾; hvorimod de flere Urner, der ikke sjelden findes indstufne i Høiens Sider, skulde hidrore fra den afdødes Lyende, der vilde hvile ved Siden af deres Herre, eller efter andres Formening fra Fattige, der listede sig til at betjene sig som Leiersted af denne med høitidelige hedenste Cæremonier indviende og altsaa efter deres Formening særdeles hellige Jord. Endelig kan det ikke noksom beklages, at hiin foromtalte Vindstibclighed, der har stilt os ved saa mange Hedenolds Minder, endog saa synes at have berøvet Herredet det eneste Par Runestene det endnu havde at fremvise²⁾. Saaledes hedder det f. Ex. om Sønderfoe Sogn,

1) Et Sagn jeg ogsaa har fundet flere Steder omtalt f. Ex. i Atlas, Rhodes Laaland og D. H. 5, p. 555. og hvorved det maaskee forklares, hvorledes det Sagn skal forstaaes, at Dronninghøien opstod af de ihjelslagnes Kobberhjelme (D. H. 10, p. 433)

2) Thi den bekyndte Glavindrup Steen ved Dallund (see Nye Minerva 1808, p. 271) er vel paa Grændsen af Herredet, men dog i Skamherred; og naar det om en anden Runesteen her paa Gynen, som Lænsmanden 1652 befales at indsende til Prof. Ole Worm, hedder, at den laae i en Bæk mellem Fremmeløv og Wislef, da er dette sidste

at der i Dallunds Strandmark var en Høi, Strandmarkshøien kaldet, som Kammerjunker Finedt, — i hvor mange Høie han end forresten demolerede, — med stor Omhyggelighed frede og til den Ende paapaaefede, at Bønderne, naar de ploiede der i Marken, ikke kom den for nær og derved beskadigede den; og dette gjorde han, fordi der paa denne Høi ifølge Bøndernes Sagn stod en Steen med Skrift paa, hvoraf han kunde see, at i den laaede begravede, som havde bygget Dallund, og at bemældte Gaard skulde staae, saalænge Stenen vedligeholdtes; imidlertid var Stenen allerede 1807 borttaget; men — Gaarden staaer endnu. Ligeledes hedder det om Dre Sogn, at paa Huggets saakaldte Effildstrup Mark var en betydelig Høi, Ulvehøien kaldet, men som nu for det meste er bortgravet; af dens mangfoldige Stene ere ogsaa de fleste bortførte og deriblandt en firkantet af en uhyre Størrelse, paa hvis glatte Side stode nogle Figurer, som man anfaae for Tallene 73000 og en Sabel (formodentlig tilhøbe Runebogstaver) og fra denne Ulvehøi var ogsaa anlagt en Vej eller, rettere sagt, Stenebroe ned imod et siddt Sted til, hvor ogsaa stode 2 opreiste Stene, og paa den største af disse, som nu er bortført, var ligeledes udhugget Skrift eller Figurer. Saaledes ere altsaa Herredets Dfferhøie, Steenaltre, Tingfredse og Gravhøie Tid efter anden for største Deel demolerede; — med Hensyn

---

vel den Maade, hvorpaa Almuen endnu udtaler Vigerølesø Ravn; men det maae desuagtet (allerhelst da det hedder, at den laae i Litterup S.) være feilskrevet for Nisles; thi den laae ved Nalebæk paa den saakaldte Drkebye Mark mellem Østerlunde og Landeveien, og saavel denne Mark, som den paa samme før 1664 nedlagte Drkebye, havde uden Tvivl Ravn af den Gurka, til hvis Tre Breen, hvorved den laae, ifølge Werms Forklaring af Inscriptionen, var oprettet (se. Atl. 6, p. 549, samt p. 557, paa hvilket sidste Sted man tillige erfare, at der ogsaa har været en Nalebæks Runesteen i Allerup Sogn).

til de i samme forefundne Oldsager er derimod Resultatet dog i en vis Henseende noget glædeligere; thi omendstjont den betydelige Samling af Oldsager, Kammerjunker Fineck paa Grund af sine Udgravninger efterlod sig, ifølge Rytget skulde være udvandet til Pommern, er der dog ikke alene her fra Herredet til den antiquariske Commission indleveret en ikke ubetydelig Mængde, (som opregnes i ant. *Annal.* 1, p. 363. 2, p. 329. 334. 335. 336. 338. 347. 349. 350. 370. 371. 374. 3, p. 393. 4, p. 195. 252. 253. ic.); men jeg selv besidder ogsaa en Samling af flere hundrede for største Delen her i Herredet opgravne Oldsager. Dog — da det Bidrag disse vort Herreds Oldsager, saavel som hine dets hedenste Høie og Steensætninger, kunne afgive til Kundskab om Forfædrenes Levemaade, aldeles falde sammen med de, der saa jevnlig i andre Rigets Egne opdages (hvorom kan eftersees *Oldfr. Selsk. Ledetraad til N. Oldkyndighed*), saa vil jeg ligesaa lidet trætte mig selv eller andre ved at opregne hine, som disse; men blot bemærke, at de sjældneste her i Herredet opgravne Oldsager allensals turde være en her paa Gaardens Grund opgravet Glasurne, som min Farfader overlod til Procangler Pontoppidan, under hvis videre Reise den dog forulykkedes¹⁾; dernæst af Broncesager især en lille Robbertyr, opgravet ved Silbygaard her i Herredet, som jeg selv er i Besiddelse af og som vistnok henhører til de saakaldte *Tauri cimbrici*, som Bircherod i en egen Afhandling har omtalt, og hvoraf jeg troer, at vi her i Danmark ikkun have nogle faae Exemplarer at fremvise; og som derhos udmærker sig, — stjont den desværre! er mutile-

---

¹⁾ Saa at jeg altsaa selv var heldigere med en lignende ved Kallerup opgravet Glasurne, den jeg 1811 indsendte til den antiq. Commission i Kieb. (ant. *Ann.* 2, 2, 347.)

ret, — ved en høist mærkværdig Skabning og ved den Eien-
dommelighed, at der ere anbragte Triller eller Rugler paa
Spidsen af Hornene, formodentlig for at vise, at den ikke var
et Krigenes, men et Fredens Symbol. Af opgravne Guldsager
omtaler Sagnet saavel Guldstænger fra Limfildemarken ved
Langensøe, som Guldmynter fra Himmelstrup Slotstomt; af op-
gravne Sølsager, — foruden endeel gamle Mynter, som under
1308 noget nærmere skulle omtales, — endvidere en lille Sølv-
bestekt med Hager fra Himmelstrup Slotstomt og en Sølv-
dopfskoe til en Sværdsfebe med udgraverede Helgenfigurer fra
Rugaard. Maaskee turde det endelig ogsaa (idet jeg for Kort-
heds Skyld forbigaaer alle Sjeldenheder af Stene og af Leer)
blandt Mærkværdighederne henregnes, at der i min Levetid
her i Herredet (nemlig ved Løvegravning i Maderup Mose,
Særsøef Sogn) paa et og samme Sted er forefunden en Sam-
ling af over 300 Pilespidser af Been, hvoraf jeg var saa hel-
dig efter flere Aars Forløb endnu at redde de 15.

I det vi saaledes gaae over til den tredie Klasse af Bi-
dragene til Rundskab om vor Egns Beboere i fordums Dage,
nemlig vore Forfædres Myther, Sange og Sagn, samt Ester-
klangen af samme i vor Almues Eventyr eller dens saakaldte
Kæmpeviser og Folkesagn, da kunde jeg vel, som billigt, med
Hensyn hertil henvise til Hr. Justitiraad Thieles saavel ældre,
som nyere Folkesagn, og det saameget mere, som jeg selv
har indleveret adskillige Bidrag til samme; men troer dog,
— skjønt disse Sagn, selv fra de forskjelligste Rigets Egne, i
Grunden ligne hinanden, som en Draabe Vand den anden, —
endnu med Hensyn til nærværende Herred at burde gjøre op-
mærksom paa, at som Landets ældste Beboere eller dets Urind-
vaanere uden Tvivl bedst læres at kjende af den Maade, hvor-

paa de senere indtrængende Ufer have skildret os samme i deres efterladte Sange, hvor vi finde dem omtalte deels som Jætter og deels som Ufer, Dværge og Trælle¹⁾, saaledes skildrer det senere Folkesagn os denne deres Fortrængelse af en senere og visere Slægt som en Udstødelse af Paradiset og omtaler dem derfor som de faldne eller fra Himlen nedstødte Engle, dem det derhos lader faae Navn efter de Steder paa Jorden, hvor de ved deres Udstødelse nedfaldt (eller hvorhen de ved deres Fortrængelse nedfagedes til at tage deres Tilflugt), idet de, som faldt ned i Fjeldene og paa Bjergene, bleve til Bjergfolk; de, som faldt paa Hoiene, til Dværge; de, som faldt ved Elvene eller i Ellemoserne, Eldefolk, og de, som faldt i Husene (∴ toge Tjeneste hos deres Overvinder, som Trælle), til Nissepuger; — et Sagn, der endnu har vedligeholdt sig i Skoubysogn og paa flere Steder i Herredet; og, at det ogsaa hersker paa flere Steder i Danmark, seer man af Thieles N. F. S. 2, p. 175.)

Uf disse vore Bjerges og Hoies formeentlige Beboelse var det saaledes atter en naturlig Folge, at der ifølge Sagnet ofte brændte Lys paa samme om Natten (f. Ex. paa Nalhøi i Skoubye-, Fruerhøi i Guldberg-, Niishøi i Særølef- og Ryllenberghøi i Vestlinge-Sogn)²⁾ og at de ligeledes om Natten un-

1) Om Betydningen af Eddaernes Jætter og Dværge see Petersens Sagnhist. 1, p. 56, ligesom om Ufernes p. 67 og om Trællenes p. 64.

2) Da disse Fortællinger om stadigt brændende eller paa en og samme Plads og derhos paa høitliggende Steder og især paa herdenske Gravhøie eller Middelalderens Voldsteder faststaaende, dog kun i stille Veir og i dunkle Nætter synlige Lys eller Ildstunger (thi de ansaaes for den gloende Tunge af den Stedets Skat bevogtende Drage), paa saa forskjellige Egne og derhos saa ofte og af saa paalidelige Folt gjentages, tør man vel neppe betvivle deres Rigtighed i det Hele taget; og jeg maae altsaa overlade det til vore Naturkyndige at bedømme, om disse Lysphænomener, der immer, hvor de vise sig paa

vertiden stode paa sunkende Jibstøtter eller hævede sig op fra Jorden paa gloende Pæle¹⁾ (f. Ex. Gloehøi i Skoubye-, Hjortebjerg samt Farsbøllehøi i Haarslef- og Harrighøi i Særølef-Sogn), ved hvilken Leilighed man da ogsaa f. Ex. ved ovenmældte Gloehøi og Farsbøllehøi har seet Kæmper dansse derinde, maaffee berusede af deres stærke, men for andre giftige Drikke²⁾; i det mindste hedder det om bemældte Hjortebjerg i Haarslef Sogn (som vi i det følgende noget nærmere skulle beskrive), at da en Ridende engang ved Nattetide kom forbi, kom der en af de dansende Bjergfolk ud af Banken til ham og bød ham en Drik i et Solbæger, hvilket Rytteren vel modtog; men istedetfor at uddrikke det (— i hvilket Tilfælde han vilde blevet beruset og i denne Tilstand af de underjordiske været inddraget i Bjerget —) kastede han, hvad der var i, over Hovedet og red saa hurtig, som mueligt, tværs over Marken til Skoubye Kirke, hvor han kastede Bægeret ind over Kirkegaardsmuren, som paa et indviet Sted, for at Bjergfolkene ikke skulde faae det igjen; medens han saaledes red tværs over alle Agre, raabte Bjergmanden, der forfulgte ham, i et Væk: rid paa Banen! rid paa Banen! (∅: den banede Veie), formodent-

hvitliggende Steder, antages for at forraade skjulte Skatte, mueligvis kunde hidrøre fra Dunster, der udvikle sig af de i Jordens Skjød skjulte og lidt efter lidt forrustende Metaller, da det er nofsom bekjendt af flere troværdige Sagn f. Ex. fra Jndølef, Asperup o. s. v., at disse Lys, efter at have vist sig i flere Generationer, aldeles forsvandt, saasnart der ved Gravning paa Stedet selv blev borttaget Hjelme, Sværd, Garniser eller andet beslige.

1) Et Phænomen jeg har søgt paa en naturlig Maade at forklare i min Hagenskov p. 82.

2) Thi de vare bekjendte af de stærke, men giftige (altsaa hverken El- eller Mied-) Drikke de bryggede, hvorfor man endnu siger om de usunde og giftige Nosedampe, at det er Dampen af Troldkonernes Bryggerfjedel.

lig fordi han i dette Tilfælde haabede paa en Gjenvei desto lettere at kunne indhente ham; men Rytteren brød sig intet om hans Raaben og da han saaledes paa ovenomftrevne Maade havde bragt Vægeret i Sikkerhed paa et indviet Sted, skyndte han sig hjem det bedste han havde lært, men fandt da, at hvor den i Vægeret værende Drif var faldet paa Hesten, der vare alle Haarene, som affvedne; hvorpaa han Morgenen efter gik hen paa Kirkegaarden, tog Vægeret og gav det med den Bestemmelse til Kirken, at det skulde bruges til et Alterbæger, hvilket ogsaa skeete.

Forresten udmærke de egentlige Bjergfolk, der uden Tvivl oprindeligiis vare Krigere (deraf Navnet Kæmper) og Jægere (deraf Klædedragten i Dyrestind), sig ifølge Sagnet ved en overordentlig Størrelse og Styrke. Saaledes ligger der f. Ex. en stor Banke i Haarslef Sogn, der, som sagt, kaldes Hjortebjerg (oprindeligiis vistnok Jordebjerg, som dens Navn ogsaa endnu af Almuen udtales) og som derhos og det lige til Bunden er gennemfaaren af en dyb ved Konst forfærdiget Dal eller Tværvei, der fører ned til en Mose eller et Kær, som formodentlig i gamle Dage har været en Søe, hvorved saaledes denne Bankes saavel Navn, som Bestaffenhed uvilkaarligt leder Tanken hen paa de ældgamle Herthahuler med deres lønlige Søe; og om samme fortælles (hvad som ogsaa berettes i Thystrup Sogn. Gl. Saml. 1, 1, 89), at den der boende Bjergmands Datter engang paa sin Udvandring traf paa en Bونده, der gik og ploiede, hvem hun med Heste og Plog tog op i sit Forklæde og ved Hjemkomsten viste sin Fader med de Ord: See her hvad jeg fandt paa Marken, der gik og smølede i Jorden! men Faderen, der var klogere end Datteren, irettesatte hende med de Ord: Lad Du dem gaae! thi det er dem, der engang skulle fordrive os af Landet! Ligeledes har

man ogsaa om hveranden af vore store Kampeftene (forfaa-vidt de enten maatte udmærke sig ved Indtryk fom af Fingre eller ved Render fom af Snore) det Sagn, at Kæmperne enten havde slynget dem efter hinanden indbyrdes eller kastet dem mod vore Kirker for at omstyrte samme; ja! stundom have endogsaa deres Døtre slynget dem over Bjerg og Dal i deres Strømpebaand.

Men ligesaa store og stærke fom disse Bjergfolk vare, ligesaa smaae og svage vare derimod Høienes Beboere eller Dværgene, hvorfor de ogsaa kaldtes Bjergpuslinger (medens hine derimod kaldtes Bjergmænd); derimod vare de konsterfarne Smede og man hører dem derfor ofte hamre under Jorden, seer om Dagen Smedesinner og Kul paa deres Høi og om Natten Gnister flyve ud fra deres Tøse; ja! en Høi paa Gambye Mark i Haarslef Sogn bærer endnu Navn af Smedehøien, fordi den deri boende Dværg eller Bjergpusling istandsatte alt det bestadigebe Kobber- eller Jern-Værktøi, man lod ligge Natten over paa Høien. Saavel hine, fom disse, nemlig saavel Kæmperne, fom Dværgene gjemme dernæst store Skatte i deres underjordiske Boeliger og man hører dem ikke alene tit og ofte at smække med Ristelaag og at tælle Penge derne¹⁾ (f. Ex. saavel i ovennævnte Hjortebjerg i Haarslef-, fom i Tykkeshøi i Dre-Sogn); men naar de trænge til de Dverjordistes Hjælp, belønne de dem ogsaa heel ofte med Guld, fom dog er af en

---

1) En fordomsfrie Bondemand fortalte imidlertid med Hensyn til det første, at ogsaa han engang, da han som Børn laae og sov paa Hjortebjerg, havde flere Gange troet at høre Ristelaag smække i under Jorden; men da han kom hjem og de der fortalte ham, at der havde været en stærk Fyren med Ræncner, medens han var ube, ved Frederik, tog han sig i, hvad de formeentlige Ristelaag havde at betyde.

gandske eiendommelig Bestaaffenhed. Saaledes var f. Ex. Bjergmanden i Karlshøi i Silby Sogn engang bleven gift med et christent Fruentimmer, men da hun nu skulde føde, kunde hun ikke blive forløst, uden at hun ogsaa af et christent Fruentimmer blev betjent; Bjergmanden hentebe da en Kone i den nærmeste Gaard, som han imidlertid advarede om, at hun intet maatte spise eller drikke, naar hun kom ned i Høien, da hun ellers maatte blive der for bestandigt; hvorpaa hun paa en for hende uforklarlig Maade blev indhyslet som i en Kappe (Den saakaldte Lærnkappe, hvorom mere siden) og derpaa neddraget i Jorden; og da Forløsningen nu var lykkelig overstaaet, gav han hende noget i Forklædet til Belønning; men da hun kom hjem og saae, at det kun var Kul, fastede hun det i Svinetruget, men saae til sin Forundring, da hun kom ind i Stuen, at noget af det formeentlige Kul, som var bleven hængende i Forklædets Folder, havde forvandlet sig til Guld, hvorpaa hun løb ud for at tage det bortkastede op af Svinetruget; men da hun kom, var det allerede — borte. (Det samme fortælles endnu langt vidtløftigere om en Høi ved N. Esterbølle i Sandager Sogn). En anden Gang saae en Mand om Aftenen nogle Smaadrenge (Dværge?) lege med funklende Gløder paa Laadenhøi i Guldberg Sogn og da han fortalte det for sine Børn og disse af Nysgjerrighed næste Morgen saae efter paa Stedet, fandt de nogle enkelte uddøde eller udslukte Kul, som de bragte med sig tilbage og som strax bleve til Guld, saasnart de kom under Tag. Af denne formeentlige Rigdom i vore Bjerge og Høie er det saaledes atter en Følge, at vore Skattegravere tit bryde ind i disse underjordiske Skatkamre. Saaledes grov f. Ex. en Mand med sin Tjenestekarl ved Nat-tetide i Riølsinghøi i Haarsløf Sogn; det første de fandt vare

3 Eg¹⁾; men da de kom længere ned, traf de paa saa stor en Mængde Muus, at de maatte øse dem op med Skovle; derpaa viste Manden Karlen fra sig, men om Morgenen, da Karlen kom ind, laae Bordet i Stuen fuldt af de deiligste Guldpenge; dog straffede de Underjordiste, som billigt, dette Brud paa deres Huusfred; thi Maleren, som havde givet Manden Anvisning paa Skatten, døde 3 eller 9 Dage derefter og Manden, som havde hævet den, fik aldrig sit Mæle siden og blev tilsidst, som rimeligt kan være, syg og døde.

Det tredie Slags af vore Oldtids Beboere, nemlig Eldefolket, synes dernæst oprindeligiis at have været Hyrder og Fiskere; thi deres Dvæg omtales ikke blot ved flere Leiligheder, men der fortælles ogsaa, at da man engang seilede paa Aunsøe i Bigersløf Sogn om Aftenen, hørte man fra Dybet af en Stemme spørge: Har Du faaet alle Creaturerne ind? Hvortil en anden svarede: Ja! paa den stumprumpe og eensiede nær! og da man derpaa næste Morgen fiskede i Søen, fik man den hele Dag igjennem ikke mere end en stumprumpet og en ensiet Fisk, fordi Eldefongen, som den retmæssige Fiske-Eier, ved sin Opsynsmand havde bragt alle de andre i Forvaring. Forresten repræsenteres dette Folk nu i Almindelighed i Folkesagnet ved Phænomenerne af det fugtige Landstrøg (saasom Moser, Gumpe, Kilder, Bække, Aaer og Elve), det engang selv i Fortiden beboede, og dets oprindelige Navn, Alfer eller Elvfolk, har saameget lettere forvandlet sig til Eldefolket, som Elven netop er et Træ, der voxer og saa at sige har hjemme paa flige fugtige Steder. Forresten henregnes de paa en vis Maade til Dværgeslægten og bære, ligesom disse, enten røde Spids-

---

1) Fornodentlig af den Drage, der bevogtede Skatten i Høien; cfr. forresten Thiele, N. F. S. 1, p. 341.

huer (∴ de smaa Luer, vi nu i Almindelighed kalde Lygte-mænd) eller bredskyggede Hatte (∴ Lærkapper eller Laage-hætter), der gjøre dem usynlige (hvorom man har en lang Fortælling fra Sarebjerg i Skoubye Sogn, som nu tildeels findes indført i Thieles N. F. S. 2, p. 211.) De ere smaae bitte Puslinger, der meest lobe langs hen ad Jorden, men dog ogsaa kunne flyve gjennem Luften, idet de ere lette som Vinden, saa at man aldrig kan naae dem, naar man forfølger dem; og da de i Grunden selv kun ere Dunster og Laagebilleder, saa er det gandske naturligt, at de forfra, hvor de belyses af Solen, have en vis eller bestemt Skikkelse, men derimod bagtil, hvor de mangle Belysning, siges at være hule eller formløse. Forresten ere de meest bekendte af deres lette Dandse og deres yndige Musik (∴ Bækkens Risten og Elvenes Toneklang) samt deres deels giftige og deels berusende Aandepust (hvad man i gamle Dage kaldte Ellestub), der, — som en naturlig Følge af et længere Ophold i disse natlige Mosebunster, — frembringer hidtige Febre og de i Feberheden saa sædvanlige Phantasier, dem man derfor ogsaa i gamle Dage kaldte Ellevildelse ∴ den ved Ellestub forarsagede Sindsvirring¹⁾.

Det fjerde Slags af vort Oldnordens Beboere, nemlig Folketsagnet Rissepuger, ere endelig blot, som det synes, en

---

1) Forresten ber det i en Rugaards Historie naturligtvis ingenlunde forties, at der er eller var et Træ i Rugaards Skov, som ikke bar Blade, men som dog var helligt og uforfrankeligt, saa at ingen uden Straf turde beskadige det, og det fordi de Underjordiske havde deres Samlingsplads derved om Ratten (F. Magnusf. Eddalere 2, p. 192) eller maaskee ogsaa fordi det var beboet af et Ellefolk, saasom det hedder, at det selv om Ratten blev til et Ellefolk og som saadant vankede omkring i Skoven (Thieles N. F. S. 2, p. 53.) Jeg maae forresten rigtignok tilstaae, at jeg aldrig har hørt bemældte Træ omtale, men derfor kan det jo gjerne være at finde.

allegorisk Fremstilling af Fortidens Trælle, der i gamle Dage maatte forrette alt Huus- og Markarbeidet, medens deres Herrer sov eller hvilede sig, men deres Navn af Nissepugen (∴ Hnosapukir eller stræbsomme og vindstibelige Vænder) er siden gaaet over paa de gamle og troe Tjenestefolk, der vare flittigere end de unge og utroe, vaagede, naar disse sov, og arbejdede, medens disse hvilede; hvorfor det ogsaa er blevet til et Ordsprog, at det Huus er vel faren, hvor Nissepugen har sin Kæde. Det latterlige derimod, der er saa fremstikkende i Nissepugernes Characterfildring, ligger allerede i deres Navn, da Hnos vel betyder en idelig Bestræbelse, men tillige en paafaldende Mangel paa Kraft til at udrette noget stort eller betydeligt, saa at Frugten af en heel Mats Flid for disse stundesløse Vænder i Almindelighed bestaaer i et skuret Gulv, en striglet Hest, en foeret Koe eller andet deelige.

Men — om vi nu endogsaa turde være overbeviste om, at vor nuværende Almues fleste Sagn om deres Forfædre i Grunden hidrørte fra de Eddisse¹⁾ Myther om vort Nordens ældste eller forodinske Beboere, saa staae os dog endnu Aserne selv tilbage at omtale; og spørge vi da, til hvilket Slags Væsner vore danske Folkesagn henregne og med hvilket Navn de betegne disse Odins-Værens Tilhængere eller Asafolket, da anfaae de dem aabenbare, ligesom Goro og Snorro, paa Grund af deres stærre Visdom for Herremestere og belagde dem derfor ogsaa med Navn af Trolbsfolk; et Ord der imidlertid i dette Tilfælde blot skal betegne et Folk, der bruger Tryllesange og Trylleformularer, og altsaa hellere burde hedde Tryllesfolk end Trolbsfolk, fordi man med sidstnævnte Benævnelse saa let forveksler de virkelige Trolde eller Fætter og det saameget mere,

1) Sjænt af Munkene paa deres Vis falskatrede (see 1222).

som ogsaa diøse, — stient i en fra Afernes høist forskjellig Art, — antoges for at være troldsyndige; men at desuagtet Folkesag- nenes Trolde og Troldfolk (ligesom vore Dages Trolde og Troldmænd) udgjøre 2 aldeles forskjellige Arter, skionnes deraf, at man forestiller sig det ene Slags som Kæmper, i laadne Dyreskind; lader dem boe i Biergene og der lokke Folk, især Dvindfolk, ind til sig; hvilket ligesaalidet som deres bekendte Frygt for Torden og Lynild (eller Thor og hans Hammer) kan passe paa andre end Nordens forøindste Beboere; hvorimod det andet Slags eller de saakaldte Troldfolk vel have Klæder og Boelig tilfælleds med de Kristne, men derimod staae i Pagt med Diævelen¹⁾, udøve al Slags Hererie og Trolddom mod de Kristne, forstyrre om Natten de Kirker, de Kristne om Dagen have bygget, og blot forjoges af Landet ved Korsets Opreis- ning og Klokkernes Ringning; hvilket tydeligt nok peger hen paa den Tid, da Kristendommen forjog den ødindste Læres Til- hængere. Og saaledes troer jeg da, at Saxo p. 9 (som han da ogsaa i det 12te Aarh. havde Leilighed til at optage det rene, formodentlig ogsaa) paa den rigtigste Maade har frem- sillet os Folkesagnet, idet han nemlig beretter, at der i gamle Dage boede 3 Slags Troldfolk (Mathematici) i Norden, hvoraf det ene med Hensyn til Tidsfølgen saa at sige afløste det andet. Af diøse var det første Slags (eller de virkelige Trolde) et Slags Uhyrer, som Alderdommen kaldte Jætter (gigantes) og som vare meget større og stærkere end almindelige Mennesker

---

¹⁾ o: Odin eller den gamle Oldefader (aldafadir), som man siden i Almindelighed betegnede med Navn af Gammel Gris; en Benæv- nelse, der aldeles svarer til det ovenstaaende, da ai betyder Oldefader og rigr eller regin var det almindelige Navn for alle he- densse Guder.

(sef. Slutningen af hans Fortale). Det andet Slags eller de faafaldte Troldmænd (Magi) stode derimod langt under hine i Styrke og Jorlighed, men vare derhos langt klogtigere, havde Indsigt i Naturens Hemmeligheder og vare i Besiddelse af Spaadomsgeben; desaarfag vandt disse Hercelestere ogsaa efter en lang Strid om Herredømmet omsider Seier over hine Jætter og fik ikke blot Magten i Landet, men ogsaa Ord for at være Guder; uagtet hine ligesaa vel som disse vare Troldfolk og besadde en særdeles Færdighed i Dienforblændelse og Roglerie. Det tredje Slags var derimod en Blanding af begge de foregaaende; men det var langt fra, at de enten kunde maale sig med de gamle Jætter i Størrelse og Styrke eller med de senere Hercelestere i Visdom og Tryllekonster, og naar desuagtet ogsaa disse vilde indbilde Folk, at de vare Guder, da var dette i Grunden et reent Bedragerie; og kan Saxo saaledes ved disse sidste næppe sigte til andre end til den senere Præstestamme, der ligesaa fuldt som Aserne selv udgave sig for Guder, uagtet de blot vare disse Guders Præster og deres ved Blanding med Jætterne tildeels udartede Utmænd. Efter mit Begreb har man saaledes heri den historiske Nøgle til Kæmpevisernes og Folkesagnetes Eventyr om disse halv fabelagtige og halv historiske Væsner; hvorvidt derimod andre maatte finde samme Nøgle brugbar eller ikke, er et Spørgsmaal, som egentlig først Efterslægten med Joie vil kunne besvare.

Hvad endelig vore hedenske Forsædres Sæder og Tænkemaade er angaaende, da faaer man uden Tvivl derom det rigtigste Begreb ved at gjennemlæse Havamaalet i vor Edda (sef. Allen p. 28), der er en i korte Sentenser og Tankesprog affattet Moral eller Sædelære, som i mange Dele har største Lighed med vor Almues i senere Tider saa hoit yndede Ordsprog og Tankerim. Hvad dernæst vore Forsædres Levemaade i den

hedenske Tidsalder er angaaende, da faaer man ligeledes derom det fuldstændigste Begreb ved at giennemlæse Rigsthattr (i D. Hist. 1, p. 80. sq. eller i Nyerups Culturh. p. 39. sq.); og hvad endelig vore nordiske Forsædres Bedrifter i hiin Tidsalder er angaaende, da have de især ved deres angelsachsiske og normanniske Krigstog (der egentlig først endtes med Englands Tab 1042 og saaledes i Grunden vedvarede i 700 Aar) nedskrevet sammes Historie i Udlandets Annaler med blodige og uudslettelige Skrifttræk; thi, medens Familiernes ældre Sønner sadde hjemme for i Roe og Fred at drive deres arvede Godser¹⁾, toge derimod de yngre Sønner Tjeneste i Kongens Gaard eller forenede sig med en eller anden Høvding for paa udenlandske Krigstog at forhverve sig et hæderligt Navn i Historien (sef. D. Hist. 2, p. 113. sq.), medens denne derimod taug om hines fredelige Færd og huslige Sysler.

I det jeg altsaa nu henvender mig til den kristelige Tidsalder, maae man derfor ingenlunde troe, at, skjønt vi nu ere traadte over i Documenternes og Annalernes Tidsalder, vi derfor ogsaa skulde være traadte over i den historiske Sandheds Lys; nei! Dunkelheden, som forfulgte os giennem de foregaaende Tidsaldre, vedvarer endnu i adskillige Aarhundreder og Usikkerheden vedbliver endnu heel længe, skjønt i en stedse aftagende Grad. Men derved ville vi ingenlunde lade os afstrække fra

1) Hine eldnordiske Stamgaardte eller Leifder 2: Arvegodser, som have givet Anledning til en saa uendelig Mængde Stednavne her i Norden, s. Ex. alene her i Herredet 8, nemlig Vigersløf, Bødeløve, Hærrisløf, Haarsløf, Sørsløf, Kosterløf, Hemmersløf og Ørrisløf. sef. S. R. D. 7, p. 561. 583 og Adelshist. p. 41 sq. 142—143.

at samle os frem paa de halv dunkle Veie, for om mueligt hist og her at opsoge en eller anden enkelt Lyøstraale og at trøste os ved disse enkelte Straaler, indtil de lidt efter lidt forene sig til en fuldstændigere Belysning.

Blandt disse enkelte Lyøstraaler i den første Periode af vort Nordens kristelige Tidsalder tildrager saaledes Herredsinddelingen sig først og fremmest vor Opmærksomhed. Man antager nemlig i Almindelighed, at denne Inddeling stulde hidrøre fra Harald Blaatands Tid eller fra 941 til 991 (Jahns Krigshist. p. 21 sq.); men man gjør sig endnu efter min Formening neppe den rigtige Forestilling om Herreders og Skibreders, Herremænds og Styriemænds daværende gjensidige Forhold; thi paa 3 Steder, nemlig saavel 1170 (D. H. 7. p. 318) og 1188 (D. H. 8. p. 172) som 1231 (S. R. D. 7 p. 518), siges det, som mig synes, udtryffeligt, at et Skibrede var det samme som et Herred og at altsaa Hers- eller Heradstiori o: Styriemanden var det samme som Herads-madr eller Herradr eller Hærmanden¹⁾; thi var Hærmanden ikke

---

1) Hvilket desuden er saa meget mere indlysende, hvis vi uglede Styriemandens Navn af Styr o: Krig og hvad der hører til Krigen f. Ex. Krigshyr o. s. v.; thi da har Benævnelsen Styr-reds-madr alveles den samme Bemærkelse som Hær-reds-madr og begge ere kun en forfærtet Udtale af den oprindelige fælleds Titel. Thi at det i Jydsk L. 3, 3 hedder, at Styriemanden ikke altid var Umbedsmand o: Umbedsmand eller Lænsmand, anføres maaskee netop som en Undtagelse fra den almindelige Regel og vil altsaa ikke sige andet end at nogle af dem eiede selv deres Styrisgaarde, men de fleste havde dem kun til Løn. Ja! det Hele kan maaskee endog saa paa en bedre og rigtigere Maade forklares ved, at Umbedsmanden egentlig var det samme som Sjøselmanden (nuværende Dages Amtmand) og at dette Lovsted saaledes blot tilkiendegiver, at denne Sjøselmand ogsaa undertiden tillige kunde være Styriemand eller Herredshøfding, nemlig formodentlig i det Herred, hvori han selv som Sjøselmand havde sin Boelig.

den samme som Styrismanden, hvor kunde da den Jord, hvormed han forøgede sin Gaard, ved hans mandlige Descendentes Afgang tillige med Gaarden selv falde tilbage til Skibsredens (hvormed Hærmanden i dette Tilfælde havde intet at skaffe) og derved til Kongen? (Zydske L. 3, 18 & 20); og var Styrismanden forskiellig fra Hærmanden, hvorledes kunde da Hvitfeld søge Herremandsstandens Opkomst i Styrishavnens Arvelighed? (hvormed, som sagt, i dette Tilfælde Hærmanden havde aldeles intet at skaffe)? Sagen er altsaa uden Tvivl denne, at de i et Skibsrede boende Bønder, som Zahn meget rigtig har bemærket, ligesaa fuldt vare forpligtede til at yde Hærfølge til Lands, som til Vands (Zahn p. 63), og at Styrismanden, naar Udrustningen skete til Søes, maatte styre og commandere Skibsmandskabet, men skete den derimod til Vands, maatte tilføre Hæren det i hans Distrikt udfrevne Mandskab og selv møde til Hest for at commandere denne sin Andeel af Landhæren (ibid. p. 64) og deraf var det saaledes atter en Folge, at Distriktet hed en Skibsrede med Hensyn til det Langflib, det udredede, men derimod en Hærrede med Hensyn til, at det ogsaa udredede sammes Besætning, der snart stred til Lands og snart til Vands, og som derhos netop ifølge Navnet udgjorde 120 Mand eller det saakaldte store Hundrede, som i gamle Dage kaldtes en Hær (D. H. 1, p. 247, min Afdelsh. p. 129—130), hvorfor ogsaa Styris mændene eller Hærmændene undertiden kaldtes Hundarimen, Hundradshøfdinger og Centurioner (Saxo p. 81. 87. D. H. 3, p. 550. 561 og min Afdelsh. p. 56. 117 sq.). Da nu saaledes Hærredet, efter Navnet at slutte, udredede 120 Mand, hvilket, som sagt, ogsaa pæser paa Skibsrederne, da Langflibets Besætning netop udgjorde det samme Antal (Zahn p. 59), saa har ethvert Hærred vist ogsaa oprindeligiis været inddeelt i lige mange Havne

eller Havnelægder og disse igien været lige store. Ethvert Hundari (altsaa ogsaa ethvert Herred eller Skibrede) var nemlig inddeelt i visse Tithing eller Decurier (Saro p. 81. 87. D. H. 3, p. 550. 561, min Adelsk. p. 56. 117 sq.) og enhver af disse indbefattede igien 10 med fuldt Hartkorn forsynede Husfædre eller boefatte Familier (D. H. 2, p. 427. 479 og min Adelsk. p. 118. 119) o: fulde Havne (et Ord, der maa ske endog saa kan have givet Anledning til vort senere Stavn f. Ex. Gaardstavn, Landbostavn o. s. v.), hvoraf altsaa fulgte, at Tithingene (der maa ske omtrent kunde svare til Herredets daværende Sogneinddeling)¹⁾ ene og alene havde deres Navn af det, at de indbefattede 10 saadanne Familier eller Skibhavne, men ingenlunde af det, at de selv kun vare 10 i Tallet (ligesaa lidet som Hundrederne havde deres Navn af det, at de vare 100 i Tallet); thi de maatte netop for at fuldgiøre det store Hundrede være 12 og ingenlunde 10. Enhver fuld Havn (thi de inddeelttes ogsaa efter Jordloddens Storrelse i $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{6}$ og $\frac{1}{12}$ Havne) udgjorde derhos 3 $\frac{1}{2}$ Gulds Jord, som synes omtrent at have svaret til 8 Td. H. R. efter nærværende Beregning²⁾, og af en saadan Havn skulde i fuld Udskrivning 1

1) Thi Sogneinddelingen er efter al Formodning fra samme Tidstid, som Herredsinddelingen, og da Ordet Sogn betyder Sogemaal (og Undersegelse) og Ordet Spiall Samtale (eller Raadslagning), bemærke formodentlig de deraf sammensatte Ord, nemlig Kirke=Sogn og Kirke=spiel, ikke videre end Kirke= eller Sogne=Stavne o: Sogne=folkens Forsamling og Møde ved Kirken til fælleds Raadslagning og deres indbyrdes Stridighedens Afgiørelse; altsaa gandske det samme som Tienmen=tale (Adelskift. p. 119) eller Tienmen=vetale (D. H. 2, p. 479) og dette igjen det samme som Tienmen=thing eller Ti=thing; hvorfor ogsaa Thing paa Isl. endnu betyder et Sogn eller en Menighed, Thingaprestr en Sognepræst, Thinganautar Sognemand o. s. fr.

2) I det mindste er der meget, der taler for denne Beregning; see

Mand stilles¹⁾, altsaa 120 Mand af det hele Herred. Var nu Herredernes Antal i Fyen den Tid, som vi af Baldemar den 2dens Jordebog sienne, ligesom endnu, til 12 indskrænket, saa fulgte vel deraf, at det ledingspligtige Hartforn i Fyen den Tid blot udgjorde 11,520 Td., istedetfor det i forrige Aarhundrede (da der ifølge Landmiliceindretningen af 22 Febr. 1701 kun stilledes 1 Mand af hver 20 Td. S. R.), saavel som nu, er 4 Gange saa stort eller omtrent 48,835 Td.; men en saadan Forøgelse af Hartfornet i 500 Aar er, som mig synes, meget forklarlig ved Skovens Oprydning, Vandets Afledning og Agerdyrkingens successive Udvidelse. Det eneste, der altsaa, saavidt jeg sionner, imod denne min Fremstilling med et Slags Sandsynlighed kunde indvendes, vilde allensals være det, at istedetfor vi i det foregaaende antog og (hvis hver Havn kun svarede 1 Mand) nødvendigviis maatte antage, at der nemlig var 120 Havne i hvert Herred, saa anfører dog Bald. den 2dens Jordebog (S. R. D. T. 7) i de 3 eneste Her-

---

Jahn p. 39 sq., hvortil endnu kan seies S. R. D. 7 p. 524, hvor man seer, at Skouby Eogn med sine nuværende 451 Td. S. R. 1231 var ansat til 197 $\frac{1}{2}$ Guld, hverfra endda noget maae afdrages for det iberegneede Bro, hvis Hartforn nu henligger til Brendrup Eogn.

1) Jeg anseer nemlig et Langskib og 120 Mand for den høieste Udskrivning af et Herred; thi undertiden var Skibet, der fordreides, maafee mindre, idet dets Besætning undertiden kun udgjorde 60 og til andre Tider 40 Mand (Jahn p. 58), og naar det endelig hedder, at Knud den 6te (Jahn p. 61. — D. S. 5, p. 669 siger derimod: Knud den 6te, i hvis Tid allerede Styriahavnene omtales. p. 663) havde 100 Skibe af Fyen, da har ethvert af disse formodentlig blot havt en Besætning af 12 à 14 Mand; thi Fyens 12 Herreder afgave (naar vi ikke regne Lerne med) kun 1440 Mand, hvilket er 12 à 14 Mand paa hver af 100 eller rettere 120 Skibe, som altsaa udgjorde 10 Skibe for hvert af dets $1\frac{1}{2}$ Herreder.

reder, hvis Havne den omtaler, kun 42 i det første (p. 518), 64 i det andet (p. 523) og 66 i det tredje (l. c.), hvilket jeg ikke anderledes, men som jeg ogsaa haaber fyldestgjorende, ved at forklare end, at Jordebogen ikke har opregnet andre end de kongelige Havne eller at ogsaa endeel af disse Havne fra Indretningens første Oprindelse og indtil 1231, ved at komme i Geistlighedens eller Herremændenes Hænder, vare bleve privilegerede eller fra Krigstienesten fritagne. I alle Tilfælde ville vi dermed lade den Fugl uden videre Undersøgelse flyve, indtil det maatte lykkes en heldigere Haand at fange den paa Taget og mere konstmæssig at anatomere os samme.

Det, vi derimod her fortrinligviis ville gjøre opmærksom paa, er den Omstændighed, at ethvert Herred med Hensyn til ovennævnte Tithing eller daværende Hovedsogne atter igjen var inddeelt i 4 Fjerdinger (altsaa 3 Tithing eller 30 Havne paa hver)¹⁾, og i disse Fjerdinger var igjen en af Herredets Kirker anseet for Hovedkirken og kaldtes derfor, med Hensyn til at den var et Slags Conventkirke og altsaa fælleds for alle Herredets Fjerdinger, *par excellence* Fjerdingskirken²⁾ (eller hvad

1) Naar derimod S. R. D. 7, p. 519. 523 har et saa aldeles ubestemt Antal Havne i hver af de Fjerdinger, den omtaler, nemlig fra 8 til 30, da grunder det sig, som sagt derpaa, at i nogle besad Kongen flere og i andre færre Havne; men dette udelukker ingenlunde Mueligheden i, at jo Havnenes Antal i alle Fjerdinger oprindeligiis kunde have været lige mange; thi det hedder jo udtrykkelig i Nydske L. 3, 7 og især 3, 20, at ikke blot Kongerne, men ogsaa Wisperne, ja! ifølge §. 8 efr. 11 endogsaa Hertuger, Grever o. s. v. kunde være i Besiddelse af Landets Havne.

2) I det mindste skjønes ikke rettere saavel af Chr. 3. Reces af 1558, §. 11, som af D. Mag. 6, p. 60, end at der blot var 1 Kirke i hvert Herred, der kaldtes Fjerdingskirken, uagtet der vare 4 Fjerdinger i samme; ogsaa kan det der anvendte Udtryk: Landfiste, meget vel indskrænkes til Herredsfisten eller Herredsarchivet, da man i hine Dage

vi nu, maafte tydeligere, vilde kalde Herreds- eller Provste- Kirken) og her var det saaledes ogsaa, at Landlisten eller Herredsarchivet i gamle Dage blev opbevaret (efr. R. Rosenv. Domme, p. 6. 31. 181.). Men da nu det hele her omhandlede Herred bar Navn af Skoubye, saa maae formodentlig ogsaa den Kirkebye i Herredet, der bærer samme Navn, være den ældste eller i det mindste til den Tid have været den anseeligste i hele Herredet, hvoraf altsaa atter fulgte, at ogsaa Herredets Hovedalter og Offersted, Tingtreds og Begravelsesplads i de hedenste Tider der maae have været anlagt¹⁾, hvilke siden ved Kristendommens Indførsel forvandlede til Kirke, Kirkegaard, Kirkegaardsmuur og Sognekæmpe efter den almindelige Skik hos Kristendommens Indførere at forvandle de hedenste Tæmpler til kristne Kirker og at indvie de til den hedenste Kultus helligede Steder til kristelig Brug (efr. Pont. Ann. 1, p. 28. 77. 89. 405. ic.) Og saaledes er altsaa Skoubye ved Kristendommens Indførsel efter al Formodning ogsaa bleven den første Kirkebye i det efter samme opkaldte Herred og ikke blot som den første eller den ved Ælde ærværdigste Kirke, men ogsaa som den, ved hvilken Herredstinget forhen havde været holdet, formodentlig ogsaa blevet Herredets Hovedkirke og altsaa dets i det foregaaende omtalte Hjerdingkirke 2: den Kirke eller det Provstie²⁾, hvorunder alle 4 Herredets Hjerdinge for-

---

ogsaa kaldte Herredet en provincia eller et Landskab, see f. Gr. Jahn p. 25—26.

1) Selv til den hellige Offerlund finder man Spor i den forhenværende Skov eller Lund paa de endnu saakaldte Lundagre norden, ligesom til den hellige Kilde i Skildstrup (quasi Æs-kelda-torp) vesten for Byen.

2) Eller hvad Navn dette geistlige Tetrarchat den Tid havde; thi Navnet Provstie skal først være opkommet i det 12te Aarh.

terede eller henhørte¹⁾. Maaſkee kunde det paa denne Kirſens høie Ælde ogſaa grunde ſig, at den (ifølge Kirkeflokkens og Reliquieſkrinetſ Inſcription) blev indviet til S. Morten, ſom netop var den Helgen, hvis Staal de forſte Kiſtne bleve befalede at driffe iſtedetfor Thors (maaſkee med Henſyn til bemældte Afguds aarlige Vinterføvn, ſaaſom S. Mortens Feſt netop indfaldt paa den Tid, naar Bjørnen gaaer i Vinterleie), og at den derhos havde en Væder eller Buk til Kirkebaar, iſtedetfor de andre Kirkerſ Baar i Almindelighed er et Lam; ſamt endelig den Omſtændighed, at den ifølge Sagnet havde ſaaet ſin Kirkefalk fra de Underjordiffe i Hjorte — (o: Jorde eller Hertha) — hjerget i Haarſlef Sogn og det derhos ſaa langt tilbage i Tiden, at der den Tid endnu vare hemmelige Hedninger og Troglohyter her i Landet.

Det er forreſten vel værdt at lægge Mærke til, at de fleſte Kirker i Herredets ſydlige Halvdeel, ſaaſom Haarſlef, Beſlinge og Vigerslef, ingenlunde ere anlagte midt i Sagnet, men tværtimod i den nordlige Ende, ligefom Dre, Skoubye og Sandager derimod i den ſydlige Ende af ſamme, hvoraf vi ſaaledes maaſkee endogſaa tør ſlutte os til Graden og Omfanget af Egnens daværende Beboeſe; thi da der neppe kan være Spørgſmaal om, at Kirkerne jo i Almindelighed for Bequemmelighedens Skyld anlagdes i Midten af den kirkefogende Menighed, ſaa tør man viſtnok deraf drage den Slutning, at de Dele af diſſe Sogne, ſom ere længſt bortfjærnede fra Kirken, paa den Tid, — ſom aldeles tildækkede med Skov eller Vand, — hverken have været opbyrkede eller bebyggede. Imidlertid turde

---

1) Hvorhos Kirken alſaa den Tid, ſom naturligt, var en uafhængig Hovedkirke og ikke ſer langt længere ned i Tiden (nemlig mellem 1465 og 1496) med Bogenſe er blevet annecteret.

en Deel af denne Uregelmæssighed ved Kirkerne's Anlæg vel ogsaa hidrøre fra den besynderlige Maade, hvorpaa man i Almindelighed søgte at bestemme Byggepladsen for disse nycanlagte Kirker, idet det fast om de fleste af Herredets Kirker fortælles, at man blot brugte at jage et Par sammenkoblede Stude ud i Marken og derpaa at bygge Kirken paa den Plads, hvor disse bleve staaende; en Methode, der formodentlig havde sin Grund i Davids Fremferd med Pagtens Ark eller Bundets Lade og som maaskee egentlig hidrørte fra de omreisende Bygningsfolk, der lode Studene, som transporterede deres Haandværkslade og øvrige Værktøi, netop paa denne Maade udvise den for Bygningen efter deres Formening heldigste Plads; ligesom de ogsaa havde den Manceer, for derved at forøge deres Bygningers Fasthed, ikke blot at lædse eller at blande Kalken med Blod, men ogsaa at nedsætte et levende Dyr i Kirkens Grundvold, hvilket saaledes, — fordi dets Hensigt var at begrundes Bygningens Varighed, — ogsaa siden blev anseet for et Slags aandelig Kirkeværge og derfor kaldtes Kirkens Vaarø: dens Varetager eller Bevarer (sef. Thieles N. F. S. 1, p. 147. 2, p. 295)¹⁾. Sagnet tilholder desuden ogsaa, at disse Kirkers Structur skulde være aldeles symbolisk, idet deres taffede Gavl skulde symbolisere Jacobs Himmelstige og de 7 planetariske Himmeltrin eller Verdenssjælens gradvise Progressioner ved dens aarlige Op- og Nedstigninger; af Kirken selv, som udgjorde en aflang Firkant fra Vesten til Østen, skulde derimod den første Afdeling eller Indgangen, som var i Vesten, for Vaabenhusene bygtes²⁾, og over hvilken Klokketaarnet an-

1) Hvorfor man ogsaa som oftest dertil brugte et Lam, som Fremhedens og Ufskyldighedens Symbol, fordi den kristelige Kirke paa uskyldigt Blod var grundfæstet.

2) Thi at disse ere meget yngre end Kirkerne seer man af N.

bragtes, symbolisere Fødselen, Skibet derimod Livet og Choret endelig Graven; formodentlig ikke blot fordi Choret var Kirkens laveste Deel, hvori Helgenenes Been bleve opbevarede, hvorved saaledes Alteret, hvori de vare nedlagte, saa at sige blev en Efterligning af de gamle Martyrers Grave, hvorved de første Kristne holdt deres Gudstjeneste, men ogsaa fordi der, som i Kirkebygningens Fuldbødsels- og Afslutnings-Punkt, Bygmesterens Idee først var fuldkommen realiseret og hans Ord (*ὁ λόγος*) eller Befaling, der i Bygningen saa at sige var sandfælggjort og forstenet, altsaa ogsaa der paa en vis Maade kunde siges at være gjemt eller begravet; hvorfor han ogsaa, naar han forlod det fuldbødte Arbejde, paatrykkede denne Grav sit Segl eller sit Stempel, idet han i Almindelighed uden paa Kirkens Chor anbragte visse, os nu uforklarlige, men under Navn af Bartegn bekendte, Symboler f. Ex. her i Herredet paa Hjørnerne af Silby Kirkechor 3 udhugne Ansigter, paa Vestlinge Kirke 2 liggende Kors og i Guldberg Kirkegaards Muur et uformeligt Kæmpehoved¹⁾. Hvorimod Bisperne ved Kirkens Indvielse nedlagde Helgenreliquier under den Steen i Alterbordet, hvorpaa Consecrationen i Fremtiden skulde stee (sef. D. S. 10, p. 188. Pont. Ann. 1, p. 424. 533. N. Saml.

Saml. 3, p. 116, hvad enten de saa først ere opkomne 1266, da det blev forbudt at gaae med Baaben ind i Kirken (D. S. 10, p. 564), eller i nogen senere Anledning. Forresten er det mærkeligt nok, at ligesom nogle Klokkeetaarne ere anbragte i Østen og nogle i Vesten, saaledes ere nogle Baabenhuse anbragte i Nord og andre i Syd, uden at man endnu hidtil har vidst at angive nogen tilstræffelig Grund hverken til dette eller hiint. Det samme er ligeledes Tilfældet med de takkede Garle paa Kirkeetaarnet, af hvilke nogle vende i Øst og Vest og andre i Nord.

¹⁾ Paa andre Steder falde de derimod mere i det bizarre f. Ex. paa Gamtofte Kirke, see min Borghist. p. 123—124.

3, 2. p. 116. Atl. 5, p. 20. 974); og valgtes dertil stedse Reliquier af den Helgen, til hvem Kirken blev indviet (f. Ex. her i Herredet S. Mortens for Skoubye-, S. Ursula med sine 11000 Jomfruer for Eilbye-, de hellige 3 Konger for Meilbye-, S. Nicolai for Særølef- og S. Peder og Paulus for Sønderfoc-Kirke), og som altsaa i Grunden var denne Kirkes ældste Kirkepatron, for hvem Bønderne derfor ogsaa, naar de traadte ind paa Kirkegaarden, toge deres Hat af, nævnte ham ved Navn og bød ham en god Morgen (Pont. Ann. 1, p. 90.). Forresten fortælles der ogsaa (f. Ex. i Vestlinge Sogn) om den Iver, hvormed enhver af Sognebeboerne søgte at tage Deel i en saa fortjenstlig Handling, som en Kirkebygning den Tid maatte anses for at være, saa at endogsaa de fattigste i Sognet ved denne Leilighed tilbode deres Haandlangertjeneste for Intet og til den Ende tiggede de 2 Dage for at kunne have Proviant til den 3die Dags Kirkearbeide. Ligeledes erfarer man ogsaa af Sagnet, at Kirkebygningen paa flere Steder af hemmelige Hedninger blev forsinket, ja! tildeels endogsaa hindret, idet disse om Natten forstyrrede hvad de Kristne om Dagen havde opbygget; derimod fremmedes disse Kirkers Bygning igjen paa flere Steder (f. E. i Særølef og Haarsølef) ved det dem af Visperne tilstaaede Uflad, der forundte enhver, der besøgte en sliig under Bygning værende Kirke med sine Gaver, i kortere eller længere Tid Tilgivelse for de Synder, han enten havde begaaet eller i Fremtiden vilde begaae; altsaa i Grunden en saare ukristelig Maade at opbygge kristelige Kirker paa. Imidlertid havde disse gjensidige Bestræbelser og denne rastløse Iver til Følge, at Kirkenes Mængde her i Landet fra Aar til Aar tiltog og det endogsaa i den Grad, at man allerede 1073 talte ikke mindre end 100 Kirker her i Fyen (D. H. 4, p. 499); ja! en halv Snees Aar senere skulde dette Antal endogsaa være

steget til 300 (Pont. Ann. 1, p. 87¹); hvorhos man dog ingenlunde maae troe, at alle disse vare Steenkirker tilhobe; thi de fleste vare vistnok fra Begyndelsen af blot opførte af Lømmer og det var i Almindelighed og paa enkelte Undtagelser nær først i det 12te og 13de Aarhundrede at Kjøbstædkirkerne og i det 13de og 14de at Landsbyekirkerne fra Træ til Steenkirker bleve forvandlede; en Regel, hvorfra jeg dog troer, at Herredskirken eller den ældste Kirke i ethvert Herred, som Herredets Hovedkirke, bør undtages. Pontoppidan ansætter vel (Ann. 1, p. 241—243) de fleste Steenkirkers Alder paa Landet til det 12te Aarh. (og anfører p. 90 og 242 et Par, hvor paa der ere Runeinscriptioner anbragte) og saa meget er under alle Tilfælde vist, at det især var Bøndernes Mordbrænderier (der maaskee endogsaa gjorde sig et Slags Religionspligt af at ødelægge disse Kirker), der især foranledigede deres Forvandling fra Træ til Steenkirker; men en sliG Forvandling kunde naturligtviis blot stee succesfve og vi have saaledes Exempel paa en Landsbyekirke her i Landet, der først 1307 fra en Træ til en Steenkirke blev forvandlet (Dense, 1, 2. p. 10.). Forresten er det ved disse Steenkirkers Opbygning at beklage, at man dertil for de glatte Siders Skyld især valgte sliGe Stene, som tilforn havde siddet i de hedenste Offeraltre og Gravkamre, hvorved disse saaledes Lid efter anden ødelagdes, hvilket derhos ogsaa var Tilfældet med en stor Deel Runestene (see f. Ex. Atl. 4, p. 473. 5, p. 52, 53, 281, 286, 316, 446, 556, 746, 6, p. 322, 374, 380, 393, 465, 473. 724 ic.), hvoraf maaskee mange endnu, uden at vi vide det, med

1) Hvor dog ved Knud den store naturligtviis Knud den hellige maae forstaaes. Hvad forresten den Lid ved Kirker forstodes see min Dense. 1, 1, 79, hvorved dette store Antal først bliver rimeligt og forklarligt.

Striften indad i bore Kirker sidde indmurede, og jeg har selv seet ved Steel i Jylland, hvorledes man ved et Kirkevindues Udvidelse i Nomsøe neden i samme fandt en flad Steen, 3 Al. lang, 1 Al. bred og $\frac{1}{4}$ Al. tyk, med en Rød Runer paa Kanten, der tydeligt viste, at man havde kløvet eller gjennefsauget en Runesteen i flere flade Stykker eller Skiver, hvoraf formodentlig ikke blot dette, men ogsaa de øvrige Vinduer i Kirken hver havde sit til Underkarm eller nederste Steenindsfatning; paa den udtagne Skive vare Bogstaverne deels mutilerede og deels udfyldte med en stærk bindende Kalk, men udgjorde derhos 3 ved Punkter afskilte Ord, som dog i deres daværende Forsatning aldeles ingen Mening kunde afgive, idet der syntes at staae: *ithirh, Irbkiaath, sabhthn*, hvilket vi den Tid, vistnok uden tilstrækkelig Grund, forklarede ved: Stamgodsæt (ætt-erfd) Verbet i *Uathz* (eller, da det sidste Bogstav var utydeligt, i *Ualz*) Sogn (safuadr).

Ligesom saaledes Skoubye uden Tvivl ifølge det foregaaende var Herredets ældste Kirke, saaledes var formodentlig ogsaa Harrislefsgaard, hvad i det mindste dens Navn (der i gamle Dage ogsaa skreves Heredslefsgaard, see f. Ex. 1327) synes at udvise, den i Herredet ansatte Herredshøfdings Bolig, der først siden, — da disse Krigerlæn bleve arvelige, — fik Endelsesstavelsen *leif* eller *leifgard* α : *Arvegaard*, som saaledes med Tiden lettelig kunde forvandles til *Harisleifd*, da dens Besiddere fik Prædikat af Herre (*har* og *harri*), og den saaledes selv blev en arvelig Herregaard, hvorimod den formodentlig oprindeligiis blot kaldtes *Her-redr-gard* eller *Herreds-gaarden*, medmindre det skulde synes rigtigere at ansee den som Boelig for en af hine Dages fyenste Sysselmænd eller Herfer (α : Landværnsmænd eller Markgrever efr. min Udsigt. 3, 1. p. 37—38), eftersom Fyen i ældre Tider vel i det

hele taget bestyredes af en Jarl eller Statholder, men under samme igjen af 2 Sysselmænd eller Herfer; idet det var inddeelt i 2 Amter, Syssler eller Herfedømmer (D. H. 9. p. 733. Jahns Krigsh. p. 28 og min Odense, 1, 1, 153), mellem hvilke formodentlig Odense store Aae gjorde Skjæl; og hvoraf den ene, efter Navnet at slutte, sandsynligviis havde sin Boepæl paa Herreds=lesgaard ved Bogense og den anden paa det i den gamle Historie, især ved sine Kjøbstædprivilegier (D. H. 10, p. 361. 646. 1000. 11, p. 34. 12, p. 14. 151. 13, p. 279. 814, 824) noksom bekendte Herreds=sted ved Nyborg (hvis undertidige Skrivemaade af **Hær-rig-stæth** endogsaa af den Omstændighed lod sig forklare, at de store Læn ogsaa heel ofte kaldtes rikir); og ligesom Herreds=lesgaard senere fik Endelsesstavelsen leif, fordi den blev til en Odelsgaard eller arvelig Herregaard, saaledes fik maastee Herreds=sted Endelsesstavelsen Stad, fordi den senere blev til en Kjøbstad. I alle Tilfælde maae uden Tvivl et af de forommældte Raar have været Harriglesgaards Lod i ældre Dage; thi saavel dens Navn, som dens Beliggenhed ved Enden af endeel Enge, der i gamle Dage udgjorde en Fjord, samt de mange Fortællinger om, at den i ældre Tider havde været en Næssefonges Boelig eller en Søroverborg, lade sig unægtelig paa denne Maade sandsynligst forklare. At den altsaa ogsaa allerede da var befæstet, — det vil sige, efter hine Tiders Viis befæstet, — betvivles ligesaaalidet, saasom den laae ved et Indløb fra Havet og man veed, at allerede i det 11te Aarh. alle Danmarks Kyster og Strandbugter vare udsatte for Søerovere, saa at Folket, der ikke beskyttedes af slige Befæstninger, maatte flygte til Skovene og der gjøre Oprydninger for at kunne leve; imidlertid var Befæstningen i hine Dage kun saare ringe og, ligesom Bygningerne selv endnu 1043 kun bestode af Træ, saa

bestod den hele Befæstning uden Tvivl blot af en Indhegning (Umzäunung) eller et saakaldet Gjærde¹⁾ eller Bolværk (som flige Befæstningers Almindelighed til den Tid i det Schlesvigske see D. S. 5, p. 207), hvoraf de derfor ogsaa kaldtes Gaarde (∴ indgjærdede eller indhegnede Steder), da derimod de uindhegnede blot kaldtes Bo og, hvis de laae samlede, By (som Plural. af Bo) eller i mere indskrænket Begreb Torp (maaskee af thyrpiz ∴ at flokkes)²⁾. Endelig tilføier Sagnet endnu, at den Tid Harriglesgaard var i sin høieste Flor bestod Bøgense, som den Tid laae paa en De i Indløbet til Gaarden, kun af nogle ringe Fiskerhytter, hvis Beboere tilhørte Gaarden og fandt Beskyttelse under deres Fiskerie ved de fra Gaarden udrustede og med dens Besætning bemandede Krigsbaade; hvilket altsaa i alle Tilfælde maatte have været i saare gamle Tider, da saavel Harriglesgaard, som Bøgense ifølge et Doc. af 1327, der i det følgende vil blive anført, ikke alene før 1220 vare til (den sidste endog saa som en betydelig Bye), men den første endog, som sagt, efter al Formodning havde været til lige fra Herredsinddelingens første Oprindelse og altsaa fra Slutningen af det 10de eller Begyndelsen af det 11te Aarhundrede.

1) Dog neppe af vore nu brugelige Gjærder, men det saakaldte Hagelværk, som bestod af et Slags Krydspallisader, hvis øverste Røst var udfyldt med Torn eller Hedsel, saaledes som man endnu i Sverrig skal bruge til Hauge- og Toftehegn. cfr. Odense. 1, 1, 137.

2) Og saaledes vare disse Oldtidens Garder, der for det meste laae ved Strandvige eller seilbare Aaer, ikke blot selv ved deres Befæstning beskyttede, men tjente ogsaa derved til en Beskyttelse for den bagved samme beliggende Gyn; og deres Navne have derfor ogsaa i Almindelighed den sidstnævnte Bemærkelse, idet s. Ex. Margard ingenlunde kan oversættes ved det befæstede Hav, men ved Havets Bevogter eller Beskytter; Dregard ingenlunde ved den befæstede Strandbred, men ved Strandbreddens Bevogter og Beskytter o. s. fr.

Ligesom saaledes Landet var inddeelt i 12 Herreder og disse igjen i 2 Syssler; saaledes var der igjen i de ældste Tider en Jarl eller Stattholder over det Hele. Og af disse fyenste Jarler var uden Tvivl Palmatofke den berømteste. Denne ivrige Hedning og Kristendomsforfølger skal være død i Tidsrummet mellem 999 og 1010; om han foruden sine Besiddelser ved Odense og i Bendsherred ogsaa havde Eiendomme i Skoubyherred skal jeg ikke kunne sige med Visshed, men at han endnu i forrige Aarhundrede gif igjen i Dre Sogn her i Herredet, det maatte en stakkels Huusmand fra Orbet til sin Skærl og Skade erfare; thi da han engang ved Nattetide gif hjem, horte han Palle-Jæger kalde paa sine Hunde og disse igjen at give Hals og da han nu vidste, hvad dette betydede, nemlig at de havde Sigte paa noget, som de vilde sønderrive, og at dette Noget maaskee endogsaa kunde være ham selv, saa stak han sin Kjæp i Jorden, kastede sin Kofte derover og flygtede derpaa hjem det bedste han kunde; men han naaede knap at faae Deren luft, før de allerede vare i Hælene paa ham, og om Morgenens fandt han sin Kofte aldeles sønderrøvet og adsplettet (sef. forresten om Palmatoffes Spøgerie i Fyen Thieles N. F. S. 2, p. 113. 121.). Dog. — dette var ingenlunde den eneste Maade, hvorpaa Palmatofke gif igjen efter sin Død; men man kan endogsaa med Grund paastaae, at han endnu et Par hundrede Aar efter samme paa en langt væsentligere Maade gif igjen i den danske Historie, da det upaatvivlelig var ham og hans Jomsvisinger, der lærte de hedenske Bønder Sømandskab og Friebytterie og det i den Grad, at derved Flyndringer paa Danmark, som allerede begyndte i det 11te Aarh. under Knud den store, i det 12te Aarh. toge en saa rædsom Dverhaand, at de, som Palle-Jægers vildeste Jagt, endogsaa bragte Danmark paa Randen af Fordærvelfens Afgrund.

Kristendommens Indførelse havde nemlig, ihvor forfaldet og fordærvet den endog saa var, da den blev forplantet til Danmark, blandt alle sine øvrige velgjørende Følger (hvoriblandt den Engelske Kulturens Forplantning vel ikke var den mindste. Allen p. 19) ogsaa den, at Søroveriet og det vilde Vikingeliv ophørte; men dermed ophørte desværre! ogsaa Krigsøvelsen og Stridbarheden (sef. Ddense I, 1, 78) og saaledes vaagnede den slumrende Nemesis omsider og det Land, hvis Sønner i en Række af 7 Aarhundreder havde hærget alle andre Lande, blev nu selv et Bytte for sine røveriske Naboer; blandt hvilke Vænderne vel vare de stadigste, men ingenlunde de eneste; thi allerede

1042, da Kong Hardeknud døde og England gik tabt, tilegnede den Norske Kong Magnus den Gode sig Danmark, som blot Knud den stores Søstersøn Svend Estrithsen gjorde ham stridigt, og disses 5 Aars Krige kunne for saavidt siges ogsaa her til Egnen at henhøre, som man ifølge et gammelt Sagn antager, at Svend Tveffjægs Datter eller Knud den stores Søster Estrith og hendes Søn med Ulf Jarl bemæltede Svend Estrithsen her i Herredet skulde have haft deres Domainer eller i det mindste for en Tidlang deres Tilhold og at Svendstrup skulde have Navn af ham selv, Estrithbol (nu Esterbol) af hans Moder, Ullerup af hans Fader, Slagstrup af et der med Kong Magnus holdet Slag og Særslæf af den ved samme indlagte Seier; men det eneste viise man derom kan sige er, at Kong Magnus virkelig holdt flere Træfninger i Fyen med Svend Estrithsen (sef. Ddense I, 1, 54), men om her eller andensleeds lader sig naturligviis ikke mere bestemme. Dog fødte denne Prætendentkrig endnu en større Ulykke af sig for Danmark; thi da Kong Magnus

1047 var død, gjorde hans Farbroder Harald Haarderaade Fordring paa Danmark og plyndrede uafslædig i 17 Aar (indtil

1064) dets Kyster; hvorhos jeg ved et af disse hans Søerovertog, som henføres til 1048, ingenlunde tør undlade at bemærke, at da han paa samme førte den med Svend Estrithsen beslægtede Thorkild Geyfas eller Bjornsens Døttre i Bolt og Jern til sine Skibe, bleve de førte did gennem en Skov, som hed Hornstoven (D. H. 4, p. 180); thi en Skov af dette Navn ligger netop tæt ved Bogense i Sydøst (see min Bogenses Hist. 1517 ic.) og, naattet Thorkild Geyfa ellers siges at have boet i Jylland (D. H. 4, p. 84), tilføies det dog ogsaa, at han, formodentlig som Jarl, var i Besiddelse af $\frac{1}{3}$ Deel af Danmark (p. 155) og han kunde saaledes maaskee ogsaa paa denne Egn have havt Besiddelser, ligesom hans Frænde Svend Estrithsen (see 1042), ja! maaskee endogsaa med Høfdingsgaarden Harriglesgaard der i Sognet have været forlænet. Ligeledes kan det ogsaa om disse Harald Haarderaades Tug i Almindelighed bemærkes, at han paa samme tildeels betjente sig af et Slags Skibe, som kaldtes Busser (D. H. 4, p. 282. cfr. 350. 414. 5, p. 158), og saaledes turde det maaskee ikke være usandsynligt, at den Rædsel, disse hans Bussemænd i saa lang en Tid indjog Landet, kunde have givet Anledning til, at man endnu kyster Værn med Bussemændene, dem man forestiller sig som de grueligste og rædsomste Uhyrer. Men regner man nu til disse Kong Haralds 17aarige Plyndringer endvidere Vendernes fast uafbrudte Søeroverier, saa vil det vist ikke være at undre sig over, om det, som Adam af Bremen

1073 siger om Jylland, ogsaa paa Fyen, der paa en vis Maade henhørte til samme, maatte kunne finde Anvendelse, nemlig at det var fuldt af Skove og øde Heder og ifkun dyrket i de Egne, der laae op til Floderne, da Kysten var ubeboet af Frygt for Søerovere, og kun, hvor Havet stød ind, vare Byer anlagte; hvorimod Sjælland var berømt af sine tappre Mænd og disses store ved Søeroverie indsamlede Rig-

domme, da de hverken sparede Udsæendinge eller deres egne Landsmænd. I de andre Landskaber maatte derimod Indvaanerne, som sagt, fra Kysterne flygte ind i Landets Indre og der gjøre Oprydninger i de uendelige Stove for saaledes ved Agerbrug at kunne ernære sig (efr. Ddense 1, 1, 55) og saavel af denne Bocsættelse i Landets, forhen fast ubeboede, Indre, som af den Omstændighed, at Fjorderne og Aaerne, der i gamle Dage havde tjent dem som Veie, nu formedelst Søerøverne vare farlige at befare, bleve nu ogsaa Landeveies Anlæg i Landets Indre nødvendige ¹⁾, hvoraf vi allerede 1086 finde tydelige Spor; thi til alle Landets udvortes Ulykker kom nu omsider ogsaa indvortes Oprør, idet Undersaatterne selv

1086 ihjælsloge deres Konge Knud den hellige i Ddense; et Mord, i Anledning af hvilket ogsaa S. Knudsstenen i Bispenberg Sogn omtales (see derom Ddense 1, 1, 89. 1, 2, 197), og bliver denne Efterretning os især mærkbarlig med Hensyn til Bestemmelsen af Landeveienes daværende Direction, saafom disse Landeveie ikke blot for Communicationens, men ogsaa for Culturudbredelsens Skyld ere os af Bigtighed at kjende, da man vel i Almindelighed tør antage, at denne sidste først langs med samme til Landets Indre blev forplantet; og tør man uden Tvivl paa Grund af forommældte S. Knuds Steen antage, at der allerede da gik 2, om ikke 3, Landeveie her igjennem Herredet; thi ligesaa sikkert, som Landeveien fra Middelfart til Ddense gik om ad Borring og Brenderup (efr. Ddense 1, 2, 133) og derfra i de ældste Dage om ad Bellinge og Vigersløf og i de senere om ad Rugaard og Langensøe (N. T. Skr. f. Oldt. 3, 235. 241); ligesaa vist er det ogsaa, at der var et sybligere Færgested end Middelfart, nemlig Fonsøre, og at Middelfart

¹⁾ Landeveie vare vistnok langt ældre i Danmark (see f. Ex. D. S. 1, p. 444 ic.), men ikke i Skovbeorne og hidtil ubebyggede Egne.

netop havde sit Navn af det, at den laae midt imellem Strib og Fønsøre. Er nu Kongen af Frygt for de fra N. Jylland fremstrømmende Dyrere søgt over paa sidstnævnte Sted, da fulgte det ogsaa af sig selv, at den nærmeste Bei til Odense maatte føre ham til Bispenberg eller i det mindste til Gripsvab og Stenen laae netop mellem begge disse Steder, nemlig paa Afsenbølle Mark. Og hvad endelig Miraklet selv er angaaende, at nemlig Stenen ved Kongens Hvile paa samme Stedde have antaget Form af et Sæde, da er ogsaa dette ikke vanskeligt at forklare og det saavel ab ante, som a post; thi enten kan den Steen, Kongen valgte sig til Sæde, allerede forud have havt en dertil beqvem og indbydende Form, hvortil man vel neppe vilde have lagt Mærke, dersom Kongen ikke havde betjent sig af samme; eller ogsaa tjenstvillige Munkte kunde siden have forøget dens Beqvæmligheder; men selv i dette sidste Tilfælde kunde de dog med god Grund paastaae, at den fik denne Dannelsen af det, at Kongen satte sig derpaa; thi havde han ikke sidet paa samme, var det vist heller aldrig faldet dem ind at give den Skikkelse af et Sæde.

1095 blev dernæst den forømmældte Kong Knud den hellige, — efter at Landet i 7 Aar havde været hjemføgt af Hunger og Pest, — høitidelig strinlagt, som Martyr og Helgen, og

1100 i denne Anledning endogsaa formelig canoniseret og saaledes fik nu ikke blot Fyen sin egen provincielle Skytshelgen; men der blev endogsaa til hans Ære oprettet et Gilde, hvis (af Kong Erik Siegod confirmerede) Gildesfræe ikke blot lærer os, at allerede da Bieavlens eller Bors- og Honning-Productionen her i Landet florerede (sef. Odense 1, 1, 136), men som ogsaa indeholder et mærkværdigt Udtryk med Hensyn til Landets daværende Usikkerhed (som jeg anseer saameget mere passende her at anføre, som Skoubyherred var det af alle Landets Herreder, der i det

mindste i gamle Dage var meest udmærket ved sine Skove, ligesom Bispenberg det af Landets Sogne, der fra umindelige Tider var meest berygtet for sine Røvere). Der omtales nemlig i samme saavel Søerøvere, som Skovrøvere og de, der sloge sig i Ledtog med samme (Dense 1, 1, 136). De første vare vistnok tildeels Bønder, men maastee ogsaa tildeels, ligesom de sidstnævnte, Landets egne Sønner, der for en eller anden Forbrydelses Skyld vare bleve gjorte fredløse og som man derfor (som det allerede i Knud den stores Bitherlagsret hedder, D. S. 3, p. 713—714, og som nu atter i S. Knuds Gildesstraae gjentages. Ryerup, p. 133) jog ud paa Stranden eller paa Skoven og lod dem der ernære sig selv paa lovløse Menneskers Wiis med Røven og Plyndren (hvorfor ogsaa Skógr og Skóggáugr i det gamle Sprog betyder Fredløshed eller Forviisning og Skógarmadr en landsflygtig, forviist eller fredløs Mand *cf.* D. S. 5, p. 386. 392)¹). Ved en sliq Fremgangsmaade maatte naturligviis tilsidst ikke blot Havet, men ogsaa Skovene komme til at vrimle af Røvere, saa at det ikke er at undre over, at der allerede i Kong Nielses Tid kunde klages over Røvere og Stiemænd, der foruroligede Landets Indre (Allen p. 110. D. S. 5, p. 207. 212. 322); thi vel antager man i Almindelighed saa løst hen (det vil sige uden videre Beviis), at alle de mangfoldige Sagn om Røverbander, man her i Landet har at fremvise, stulde hidrøre fra den svenske Krig 1658—1659 og den under samme herskende Lovløshed; men (for blot at henholde mig til de 3 svenske Røverhistorier,

---

¹) Og have vi saaledes heri, om end ikke Prototypen (thi den maa vistnok søges i den hedenske Tidsalder), saa dog i det mindste Deuteroypen til vorre Almuesagns Havuhyrer og Buksmand i hine, ligesom til deres Skovtrolde og Skovuhyrer i disse.

Justitsraad Thiele anfører, da er) den ene af disse, som angaaer Einsiedelsborg og Fyenshovved, allerede besungen i en Kæmpevis og angaaer det 13de Aarh. eller Peder Høstøls Levetid; den fra Bispenberg Sogn er fra den catholiske Tid eller fra Klosterperioden og den fra Ulkendrup er i det mindste ældre end 1506, da Ulkendrupmarkerne først bleve henlagte under Dal-lund. En 4de og 5te fra Særølef og Stigsted (see min hist. Topogr.) er fra den Tid, da der ligesom 1131 (Allen p. 111) sprang Rilder frem, hvor uslydigt Blod blev udgydet, og da man tiltrøede disse Rilder vidunderlige Lægebomskræfter, ja! den sidste er endogsaa besungen i en Kæmpevis; ligesom endelig en 6te fra Borring allerede 1623 var en gammel Historie (Bl. Saml. 1, 1, 83.) Da nu saaledes disse Røverbander, der formodentlig blot behøvede at udvide vore gamle hedenste, den Tid endnu ikke ødelagte, Jættestuer for i dem at kunne indrette sig deres efter Sagnet's Beskrivelse af flere Kamre bestaaende Røverbuler, ifølge det foregaaende ligesaavel kunne henhøre til det 12te eller 13de¹⁾, som til et af de senere catholiske Aarhundreder,

---

1) Ja! der ere endogsaa Aarsager, der tale for denne tidligere Anfættelse; thi de 2 Anledninger, vi til disse Skovrøvers Oprindelse have angivet, falde, som sagt, i det 11te og 12te Aarh. Anledningen til det indre Lands Dyrdyrkning falder ligeledes efter Adam af Bremen (see 1073) og D. H. 4, p. 134 i det 11te og efter Saxo p. 268 og D. H. 6, p. 163 i det 12te Aarh. og disse Agerdyrkningens Fremfærd havde ikke blot til Følge, at de gamle Jættestuer lidt efter lidt lagdes øde og de tunge Skove opryddedes, men ogsaa, at de vintergrønne Skove (hvor disse Røvere blot saavel ved Sommer som ved Vinter kunde finde sikke Skjulesteder.) Lidt efter anden saavel ved Dyrdyrkning som ved Skovbrande forsvandt, ligesom Klimatets deels ved Skovoprydning og deels ved Agerdyrkning fremblede større Mildhed ogsaa gjorde, at de lidt efter lidt maatte give Plads for vore nuværende eller med andre Ord: om Vinteren bladløse Skove.

saa vil jeg vel her med Hensyn til Røverbanden i Wiisenberg og i Ulfendrup blot henwise til Thieles N. F. S. 1, p. 365 og 368¹⁾, men derimod for Fuldstændighedens Skyld tilføie den Særøsefle, som hidtil, saavidt jeg veed, endnu, paa Almeennytt. Saml. B. 34, p. 23 nær, ikke i trykte Skrifter er omtalt; ligesom den heller ikke omhandler nogen egentlig Røverbande, men blot en Voldsøgjerning af et Par af Bandens enkelte Medlemmer, der imidlertid, — mærkeligt nok, — ogsaa her synes, — ligesom med Ræmpevisernes Røverbande var Tilfældet, — at have huset i Nordenstoven. Den saakaldte Møekilde i Særøsef Sogn ligger nemlig omtrent midt imellem Galgehøi og Særøsef Kirke og omtrent 700 Skridt i Nordvest for sammes Kirkegaard i Husmand Knud Jørgensens Løkke, hvis Huus hører til Præstegaarden. Kilden er i Nærheden af en Mose, kaldet Mademose, og noget affides fra Landeveien nede bag Galgehøi, uden om hvilken Landeveien danner en Bugt, hvorfor der ogsaa gaaer en nærmere Gangstie tværs over fra det Sted, hvor Bugten paa Landeveien begynder, til det Sted, hvor den ender, og denne Gangstie fører ned forbi den affides liggende Kilde. Her var det, at en Jomfrue, der ved Løverdagsqvælden gik til Særøsef Kirke, blev myrdet af tvende Røvere, som havde opsnappet hende paa Landeveien og ført hende til dette affides liggende Sted, som den Tid var bevoxet med Skov¹⁾,

¹⁾ Dog kan jeg med Hensyn til den forstnævnte ikke undlade at bemærke, at da man allerede fra gammel Tid, paa Grund af Veligheden, var vant til at kalde Fyen Danmarks Hjerte, har dette igjen foranlediget en af vor Tids Døgnstribenter til, — formodentlig med Hensyn til bemældte Wiisenbjergs Røverfule, mere pudsigt end vittigt at spotte over, at Fyen vel var Danmarks Hjerte, men at Danmark dog undertiden gjorde en Røverfule af sit Hjerte. Sit laus penes autorem!

²⁾ I det netop der den store Skov begyndte, der i fordums Dage

hvor de først voldtoge, derpaa plyndrede og tilsidst dræbte hende. Den Tid var der i den Gaard, hvor nu Sognefogden Jens Knudsen i Særølef boer, en modig Pige, som havde væd- det om Ratten at gaae til Galgehoi og skjære en Spaan af en derværende Støtte (formodentlig Galgen); men da hun nu naaede Høien, hørte hun en Tummel, et Klagen og et Strigen om Hjelp (som endnu overtroiste Folk undertiden der paa Ste- det ved Nattetider vilde have hørt), men turde, som ubevæbnet, ikke ile efter Raabet; dog da hun saae to Heste staae bundne tæt ved Høien, tog hun disse, som vare Røvernes, med hjem til Gaarden; men da der var faldet et Spor Snee om Ratten, opdagede Røverne, hvor deres Heste vare komne hen, og næste Dag, da det var Søndag og alle Gaardens Folk, paa Pigen nær, vare i Kirke, kom de for at hente deres Heste, samt befa- lede Pigen at hede Dønen, hvor de havde ifinde at martre hende tilbøde; men Pigen undløb ved denne Leilighed til Kirken, kaldte Menigheden ud og Røverne bleve saaledes grebne; hvorimod der paa Stedet selv, hvor det uskyldige Blod var ud- gydet, udsprang en Lægedomskilde, som i mange Aar besøgtes af syge og skrøbelige Folk og efter den, hvis Blod havde givet Bandet Kraft, kaldtes Møekilden. Ved samme Leilighed tør jeg saaledes heller ikke undlade at omtale de øvrige Sundheds-

---

under Navn af Nordskov eller Nordenskov strakte sig ind fra Særølef til Bogenfse (sef. Almeenn. Saml. B. 34, p. 23) og i hvilken davæ- rende Skov og derhos tæt ved Landeveien netop ligger en lille Bye, som endnu kaldes Reveldrup (i ældre Dage Reffveldrup), hvilket Sted maaffee endogsaa kunde have Navn af, at disse Røvere der paa Ste- det, forinden Landsbyen blev anlagt, kunde have haft deres Tilholds- sted eller Hule; da ikke blot det gamle Ribbalder betegner Tyve og Røvere (D. S. 8, p. 623), men Reyf-valldr ogsaa i det gamle Sprog betyder den, som er skyldig i, og Reyf-felldr den, som er overbevist om Røveri.

filber her i Herredet, da man af det foregaaende seer, at slige Sundhedskilder allerede her i Danmark i det 12te Aarh. toge deres Oprindelse. Foruden bemældte Sundhedskilde i Særsløf have vi saaledes endnu en Sundhedskilde i den saakaldte Snogskilde ved Reveldrup i Guldberg Sogn, om hvis Oprindelse see Thiele N. F. S. 2, p. 31—32, fremdeles den saakaldte Møskilde eller Taageraae Kilde i Brokshauge eller Broksmose ved Rødekousgaard i Vigersløf Sogn, som endnu af og til besøges, men standser af sig selv, naar de besøgende komme i Klammerie om Vandet, og som derhos skal være opstaaet den Gang Aunsegaardten forgik, idet 2 Jomfruer fra samme Gaard og i samme Dieblit sank i Jorden ved Siden af hinanden paa denne Plet, hvorfor ogsaa Kilden fremvælder af 2 tæt ved hinanden værende dybe Huller; dernæst en Sundhedskilde i Dallunds Strandmark ved den saakaldte Sandvaads Høi og endelig S. Wittis Kilde i Bispenberg Sogn.

1139 til 1147 levede forresten her i Fyen en Elev af Vestorp, som kaldtes Greve, enten fordi han virkelig var syens Greve : Herse og Syssemand eller fordi han var en Søn af den schlesvigste Jarl af samme Navn (D. H. 5, p. 559. 627. 641.) Denne Mand havde for sin Sjæls Frelse skjenket Gode til S. Knuds Kloster i Odense og Suhm mener, at man ved Vestorp skalde forstaae Veistrup (en senere Herregaard her i Landet); men da Saxo p. 253 siger, at han var a vico Wisingo : Bispingby (eller isl. Vising-bær), kunde det maaskee ligesaavel have været Bispenbjerg, som Veistrup (see forresten en tredje Formodning i Odense 1, 1, 97—98).

1147 til 1157 var der en tiaars Borgerkrig i Danmark, under hvilken de Venstte Søeroverier naaede deres høieste Spidse (hvis frygtelige Virkninger Saxo p. 268 beskriver cfr. D. H. 6, p. 163), og da det nu blev nødvendigt ved Bagtaarne og Ca-

stiller at beskytte alle Indløb til Landets Indre og især de seilbare Aaer, hvorpaa Bønderne, efterat Søeflytterne af Indvaanerne vare forladte, paa deres lette Skibe søgte op; ved hvilken Leilighed de naturligtviis især søgte at trænge frem til de større Odelsgaarde eller Stammegodsfer (Wittleisder), da der formodentlig paa de smaae Bøndergaarde var lidet eller intet at finde; saa var det aldeles ikke urimeligt, at den saakaldte Serupvold ved Dallund allerede fra den Tid kunde have sin Oprindelse; thi da i hine Tider kun den ælteste Søn arvede Faderens Jordegods, saa bestod Landet for en stor Deel af lutter Allodier eller Stammegodsfer, der endnu ere kjendelige paa deres Endelsesstavelse Leisv o: Arvegods; til disse henhørte nu ogsaa Drrigleisv (o: Arvegodsfer ved Strandbredden), som laae ved den vestre Ende af Dallund Søe, hvorhen Stranden den Tid strakte sig; og at beskytte dette Arvesæde mod Søerøvere maatte altsaa især være Familien magtpaaliggende, som derfor rimeligtviis anlagde en Bold ved Serup eller ved den østlige Ende af den Søe, for hvis vestlige Ende Drrigleisv var beliggende, og i denne Bold eller Forstandning laae nu formodentlig de yngre Sønnen i Besætning, medens den ældre drev Agerbruget hjemme paa Gaarden. De Bendiske Mordbrænderier gjorde imidlertid i dette Aarhunderde en nye Befæstningsmaade nødvendig og denne var det man belagde med Navnet af Bold, fordi den ikke mere, som forhen, bestod af let forbrændelige Gjærder eller Bolværker, men derimod af en ilbfast Jordvold og en samme omgivende Bandgrav, der i Forening med hinanden kunde beskytte mod Bøndernes Mordbrænderier. Denne Skandse eller dette Bagttaarn, som Sagnet udgiver for det gamle Dallund, laae altsaa ingenlunde hvor det nuværende Dallund er beliggende, nemlig paa den nordre Side af Søen, men derimod ved den østlige Ende af samme og i den nordlige Udkant af nuværende

Serupbye (der mueligviis har den daværende Befætning eller sammes Familier at takke for sin Oprindelse), nemlig paa Gaardmand Hans Andersens Grund i Serup og i en Løkke, der formodentlig netop af denne Befætning endnu kaldes Gaardens Mark eller Banke. Boldstedet selv er bekjendt under Navn af Serupvold og ligger netop paa et Sted, hvor Aaen, som danner Communicationen mellem Dallund Søe og Stranden, var snærest og altsaa lettest at beherske, idet den strax bagefter denne Snævring atter udvidede sig til en Søe over nuværende Serup Mose og, jo mere den nærmede sig mod Stranden, desmere ogsaa tiltog om end ikke i Omfang, saa dog i Dybde og Bælde. Boldstedet selv, som tydeligt er omgivet af Graver, er kun af lidet Omfang, men høit og spidst og man har, som sagt, heel ofte seet Lys brænde derpaa om Natten og ikke sjelden hørt det smække som med Kistelaag i Grunden og derfor har det ogsaa været undersøgt af Skattegravere, som dog ikke skulle have foresundet andet end brændte Steen og Kalk, samt Levninger af nedrammede Pæle i Graverne, som formodentlig vare Spor af en fordums Vindebroe over samme. Boldstedet selv er forresten gandske rundt og har tillige med Graverne omkring samme kun et Gjennemsnit af 40 Alen, hvoraf Graven igjen paa hver Side udgjør de 10 og Boldstedet selv altsaa blot 20 i sin Basis og 10 paa sin Overflade, saa at det altsaa blot kan have rummet en omtrent 4 Fags Bygning; men samme kan igjen have havt flere Etager og altsaa rettest fortjent Navn af et Taarn. Fra den nordlige og østlige Side af de tilsyneladende runde eller kredsformige Graver udstrække sig 2 lidet adskilte og langagtige Volde, som vel kunde have været Grundvold for 2 Længder Huus eller til oeconomist Brug indrettede Sidefløie, men som tillige kunde have tjent som Dæmninger mellem Serup Mose og Dallund Søe og som desaaarsag ikke

bære Spor til at have været omgivne af Graver, da Søen formodentlig fra begge Sider har befyldt og beskyttet dem. Men endstjont dette Voldsted saaledes maaskee oprindeligt blot var et Bagtaarn og stjont det nu paa Grund af sin Beliggenhed i Serup Bye i Almindelighed blot kaldes Serupvold 3: Voldstedet ved Serup¹⁾, saa var det dog upaatvivelig det gamle og oprindelige Dallund og har allerede paa sin daværende Plads sit nuværende Navn, hvilket ikke blot et almindeligt Sagn bekræfter, men som ogsaa derved stadfæstes, at Navnet ikke engang lader sig forklare af dets nærværende, men blot af dets daværende Beliggenhed, idet det ingenlunde, ligesaalet som Lunde (i gamle Dage og endnu i Almuens Udtale Lunne), har Navn af nogen supponeret Lund (Atl. 6, 552), der vistnok aldrig der paa Stedet har eksisteret, men enten af Lá 3: Havet eller Lón 3: en indelukket Sø eller Indsø (som maaskee ligeledes var Anledning til Sjællands gamle Navn af Selon cfr. Werlauff om Nav p. 142—143) samt af Dallr 3: den der gjør Skjæl eller Afdeling, altsaa i dette Tilfælde mellem tvende Søer, nemlig Serup Mose og Dallunds Sø; hvis man ellers ikke hellere vilde tænke sig Navnet som uadskilleligt fra Endelsesstavelsen Gardr, i hvilket Tilfælde det da kom til at bemærke den deelte eller dobbelte Søes Bevogter eller Beskytter.

Overhovedet troer jeg, at man alt for lidet har taget Hensyn paa den Indflydelse, de Vendiske, fast gjennem to Aarhundreder fortsatte, Plyndringer have havt paa Landet med Hensyn til de mange, saavel af Kongen, som af Private i denne An-

---

1) Stjont det ogsaa led sig forklare af, at det var en Vold imod Søersøvere (Sioreyfar-vólr), ligesom Hattiklesgaard ogsaa kaldes en Søersøverborg, ikke fordi den var en Borg for, men tvertimod en Borg imod Søersøvere.

ledning trufne eller saa at sigte afsvungne, Foranstaltninger. Vel er det høist sandsynligt, hvad denne Egn er angaaende, at det længe før den Tid anlagte Harriglevgaard, som Herredshofdingens Gaard, ogsaa paa Kongens Vegne har bestræbt sig for at beskytte sin nærmeste Omegn; ja! det er endogsaa sandsynligt, at den ved denne Leilighed med Hensyn til sine 2 Indløb fra Stranden end mere er bleven befæstet; thi ved det vestlige af disse Indløb omtaler saaledes Sagnet et forhenværende og paa det saakaldte Bogsand i Fogense Mose beliggende Slot, Hønneboe eller Hynneborg kaldet, som først i den svenske Krig skulde være lagt øde og hvis Navn formodentlig neppe vil sigte andet end Hegneborg eller den beskyttende Borg; og ved det andet eller østlige Indløb forevifer man endnu en lang Dæmning i Stranden, som gaaer ud fra Bogense forbi Stegøe mod Vbløe til, den man i Almindelighed kalder Lovegaden og anseer for en af Byens forrige Gader, men hvis Navn formodentlig ikke vil betegne andet end Toveggr-gaddr 3: en af Steen og Jord opkastede Forstændsning¹⁾); ligesom Stegøes Navn — formodentlig af Stiki — betegner en Befæstning af Pæle og Pallisader (thi endnu i det 14de Aarh. kaldtes enkelte Steder af flige

---

1) Om bemærkede Love- eller Laage-gade har forresten Thiele 2, p. 258 en særdeles udførlig og mig hidtil ubekjendt Efterretning; hvorledes den nemlig i gamle Dage var en Øe og beboedes af en Konge, der her havde sin Borg, lod sin Datter i et Buur (Somfrubuur?) indspærre og af en Drage bevogte; men en Havmand dræbte Dragen og bortførte Prindsessen til Havets Bund, hvor hun blev Moder til flere Børn; omstøder sank Den bagefter Prindsessen i Havets Skjød; men af Borgen fiendes endnu ved lavt Vand dens rebe Tegl-Tag; og her paa denne Grund have nu Havmandens og Prindsessens Børn eller Børnebørn deres Legeplads og opholde sig stundom her i flere Dage (formodentlig naar Bølgerne bryde sig paa Skjæret).

Dæmninger Stege. D. S. 13, p. 178 cfr. 1235). Ogsaa er der i Egnen bag eller syden for samme oplasket flere Dæmninger, der endnu ere bekjendte under Navn af Damme og formodentlig have samme Oprindelse som de foregaaende; da det er noksom bekjendt, at man mod Bøndernes Indsald ikke blot søgte at værne sig ved Castellens Anlæg, men ogsaa ved at nedramme store Væle og Bjælker i de smale Havbugter og Havneindløb (D. S. 6, p. 163), noget man siden igjen under Vitalianernes Plyndringer, som især 1388 til 1398 foruroeligede Østersøens Kyster, paa nye skal have været nødsaget til at gjen tage. Dog — denne Harriglesgaard eller denne Herredshofdingsborg maae nu have været saa befæstet, som den være vilde, saa kunde den jo dog ikke forsvare mere end den Arm af Stranden, hvorved den selv var beliggende, og saaledes de Arvegodser, der laae bag ved samme, saasom Harrigles, Særles, Hemmerles og Kosterles; med Hensyn til alle andre Indløb fra Stranden og saaledes ogsaa med Hensyn til alle andre bag samme liggende Arvegodser var derimod den kongelige Herredshofdings Bestræbelse her, som alle andre Stæder, utilstræffelig; men desaarfag er det ogsaa heel naturligt, ligesom ogsaa ved Historiens Vidnesbyrd bekræftet, at Undersaatterne, som vist ikke med Noelighed saae den ene efter den anden af deres ubeskyttede Sædegaarde blive Luernes Rov og Voldsmændenes Bytte, ogsaa selv, ligesaavel som Kongen, ved Bagtaarnes og Befæstningens Anlæg efter Evne bestræbte sig for at afvende denne Aar for Aar dem truende Fare (see min Borghist. p. 17) og det saameget mere, som denne Maade at afværge Søersøvere fra Landets Indre paa, nemlig Castellens Anlæg ved Strandvigens-Floder og seilbare Aaer, maatte være de Danske noksom bekjendt fra den Tid, de selv vare Søersøvere, da saavel Franrig, som England gjennem flere Aarhundreder netop paa

denne Maade havde beslyttet deres Landes Indre mod de paa Floderne fremtrængende Danske Søerøvere; og det er derfor ikke blot sandsynligt, at Dallund kunde være anlagt til at beslytte Arvegodset Orrigles, men ligesaa, at Dregaard, der allerede nævnes 1231 og hvis Navn kunde betegne Strandhystens Bevogter (Eyri-gaard), med Hensyn til det daværende Allodium Haardes kunde have haft en lignende Bestemmelse; og at det samme ligeledes med Margaard, med Hensyn til daværende Allodium Vigerøles, efter al Sandsynlighed kunde været Tilfældet, skal jeg under 1314 noget nærmere udvikle; thi naar vi have Historiens Vidnesbyrd for, at det her i Danmark var en almindelig Fremgangsmaade, at man saavel ved Castellers og Bagtaarnes Anlæg (Vorghist. p. 17) som ved Dæmninger i Strandvige og Havneindløb (D. S. 6, p. 163) søgte at værne sig mod Bøndernes Søerøverier, saa maae saavel disse Dæmninger, som hine Befæstninger vel ogsaa have efterladt sig Spor i Landet selv, saavel som i dets Beboeres Sagn og locale Beretninger og det ligger ingenlunde udenfor Historiestriverens Competence ogsaa at paaagte og at optegne disse.

Omfrider greb endelig Kong Baldemar d. 1ste til virksommere Midler for at udrydde Danmark af den Vendiske Drages Kloer, idet han 1157 til 1182 foretog sig en Række af ikke mindre end 20 Krigstog til Bønden og gav derved ikke blot sit Folk paa nye Leilighed til at øve sig i Skibsfart og Søekrigerfærd, men lagde ogsaa derved Grunden til Bøndernes Omvendelse og Underkøvelse, som Knud d. 6te fuldendte.

1180 og 1184 omtales der i vor Historie et Sundrus, som Særo Griis til sin Sjæls Frelse havde fjenket til S. Knuds Kloster i Odense; men neppe var det, som Langebek mener, Kirkebyen Sønderfjæ her i Herredet, men snarere et Sundrus i Skaane eller Halland. Det samme er ligeledes at

formode om det ved samme Leilighed omtalte Uretory, som Langebek ligeledes antager for at være Dre her i Herredet (sefr. Steph. prol. in Sax. p. 16—18. D. 5. 7, p. 572. 8, p. 34. min Odense 1, 1, 116. 122).

1203 (Odense 1, 2, 201) saavel som 1226 (ibid. 1, 1, 144) synes allerede Humleavlén (hvoraf senere saavel Dre her i Herredet, som det tilstødende Brendrup i Bendsherred bleve saa berømte) at have blomstret her i Fyen (skjønt den paa andre Steder i Riget endnu 1328 var heel ualmindelig. D. 5. 12, p. 171, 286); thi neppe lade de Vineæ, der nævnes blandt S. Knuds Klosters Besiddelser¹⁾, sig paa nogen rimeligere Maade end ved Humlehauger forklare (Odense 1, 1, 144), ligesom det ogsaa synes at være Humleplukningstiden, der i et fyenst Document af 1384 kaldes *tempus vindemiarum* (Odense 1, 2, 67—68), og var derhos denne indenlandske Humleavl (som vi formodentlig have Munkenes Industrie at takke) i hin Tid salder et saameget vigtigere Anliggende, som det netop var Humlen, der gav det tydske *M* et saadant Fortrin fremfor det danske (med Pors beredede), at Hengivenheden og Eidskaben for denne udenlandske Handelsartikel blev en af de væsentlige Aarsager, hvorfor den hanseatiske Handel saa aldeles ødelagde den danske; og saa vanskeligt er det at udrydde selv den fordærveligste Bane, at naftet vi nu, som sagt, selv begyndte at lægge os efter den indenlandske Humleavl, hvorfor ogsaa vore Vineæ nævnes saavel i det 13de som 14de Aarh. (Borgh. p. 65) og vore Humoleta eller Humlegaarde saavel i det 14de som 15de Aarh. (ibid.), saa vedblev dog det tydske *M*, som

1) Og som paa ingen Maade kan være et Uvidenheds-Udtryk af de pavelige Concipister, da den pavelige Confirmation blot udskilledes i Følge af Munkenes Ansøgninger og altsaa formodentlig ogsaa i samme Terminis, som bispe.

vore Forfædre nu engang havde faaet Smag paa, ligesaa det 13de (f. Ex. længe før 1251 D. S. 10, p. 188. Nyerup, p. 222. 1260 *ibid.* p. 402—403. 1269 *ibid.* p. 637—638. 1281 Orig. Hafn. p. 59. &c.) og til langt ind i det 16de (Nyerup, p. 385) og 17de Aarh. (E. Brock p. 65. 66. *ic. ic.*) at være Jndlingsdriften her i Danmark.

1214 nævnes i vor Historie et Sketeruth (D. S. 9, p. 245), som Grev Nicolaus, da han vilde drage til Jerusalem, folgte til Esrom Kloster med Skov, Aagre, Enge, Græsgange, Fiskerier, Landboer og øvrige Herligheder. Suhm antager det for at være Skaderud i Bøslinge Sogn her i Herredet og neppe vil man heller finde noget Sted, hvis Navn har større Lighed med samme end netop dette. Derimod antager Knudsen i Danmark i Middelsd. p. 44, at det var Skærede i Ramløse Sogn i Sjælland, hvad som ogsaa, — Navnets mindre Lighed uagtet, — synes rimeligere, da det saaledes kommer til at ligge i det samme Holboherred, hvor ogsaa den anden af ham til Esrum Munkel ved samme Leilighed bortfolgte Bye var beliggende. I alle Tilfælde bærer Navnet¹⁾ Vidne om de mange Dyrknin-
ger af Skov, der allerede den Tid vare stete, som en Følge af, at Landets Indvaanere af Frygt for Søersøvere saavel i det 11te som 12te Aarhundrede maatte trække sig tilbage fra Kysten og efter Almuens Udtryk som Sviin gaae paa Skoven og oprøbe Jorden, for i samme at søge deres Næring, den de forhen havde hentet fra Stranden. Og er derhos dette Almuens ovennævnte Udtryk heel Karakteristisk for at betegne os den dybe

1) Som jeg formoder maae uledes af Skeggiadr o: laaden og børstet (hirsutus), som man den Tid kaldte Krattkoven eller rettere de med Krattkov bevorede Steder; og hvorfra adskillige Stednavne endnu bære Navn eller Prædikat af Laaden f. Ex. Laadne-Brønstrup her i Herredet i Modfætning til Være-Brønstrup i Skamherred.

Foragt, med hvilken vore Forfædre (der ansaae det for Trællesind ved Svæd at ville erhverve, hvad der ved Blod kunde vindes) fra Begyndelsen af saae ned paa Agerdyrkerens Færd, som det fordums Trællearbejde, der stod i en saa stærkende Contrast til det utvungne og den frie Mand efter deres Ansættelse mere værdige Sværoverliv, og dog var Agerdyrkingen ikke blot en Velgjerning med Hensyn til Climacts Formildelse og Sædernes Forbedring, men ogsaa med Hensyn til den derved aabnede og stadige Erhvervskilde, da derimod de ved Sværoverrierne erhvervede Rigdomme kun vare en precair og derhos ved Forbrydelser forhvervet Formue, der heller ingen Velsignelse bar for de daværende Slægter, da den enten forødedes ligesaa hurtig som den erhvervedes eller ogsaa med den første Erhverver blev lagt i Hvi eller nedgravet (Petersen l. c. 3, 2, 468) og saaledes aldrig kom i 3die Mands Hænde, men ogsaa med Hensyn til de kommende Tider var en sand Forbandelse, da Gjengjeldsestimen omfiser slog og Nemesis opvattedes.

1220 døde Kong Baldemar den 1stes Datter Regise, som 1210 havde ægtet den svenske Kong Erik Knudsen og som foruden mere Gods i Fyen ogsaa, ifølge et Document, som under 1327 skal anføres, maae have eiet Herridslefsgaard og Bogense, dem hun maaskee 1210 havde faaet i Medgift. Turde vi nu være overbeviste om, at Bogense virkelig, som man i Almindelighed antager, havde sit Navn af vore Bøgetræer, ligesom det nærliggende Agernæs af vore Egetræer, saa turde vi af Bogenses foromtalte Velde¹⁾ maaskee ogsaa slutte os til,

¹⁾ Andre give den endnu en langt højere Velde, idet nogle lade den anlægges af Dblins Søn Boe (Atl. 6, p. 622. Crit. Hist. 2, p. 329), andre af den svenske Kong Bog (Westv. Monum. 2, p. 707) og atter andre af den 12te cimbriske Dommer Bogh (Nesens Atl.) o. s. v.

at Bøgestovene allerede da i vort Herred havde begyndt at afløse Oldtidens Fyrrestove; thi nogen meget høiere Elde tør vi vel neppe tilskrive vore Bøgestove, da der, som sagt, i vore 4 Torvformations-Perioder aldeles intet Spor til samme er at finde; ogsaa turde man maaskee i dette Tilfælde troe, at de mueligviis hidrørte fra vore jevnlige Krige og vor noie Forbindelse saavel med Vender som Slaver i det 12te og 13de Aarh., saasom Navnet Bøg netop skal være af vendisk eller slavisk Oprindelse og denne Træsforts Forplantning til Fødelandet med Hensyn til den store Svineopdræt kunde have været de Danske af største Bigtighed, da Bøg foregives at give et langt sødere Klækk end Agern. Men see vi derimod hen til de vore andre Næs eller Landodder tildeelte Navne, da synes disse tilhøre at hidrøre fra Figurens Bestaaffenhed, saasom Horn, Hoved, Næse, Kjæbebeen (Føns), Hals, Yver og Hæl, saa vi altsaa næsten nødfages til at troe, at Bøgnæs (af Bøgr o: Boven paa et Dyr eller Albu- og Knæbøiningen paa et Menneffe) skulde betegne den albu- eller knæformige Odde¹⁾ og Afernæs enten (af Haka) den hageformige eller (af Agdir-nefs o: Ørne-næbbet) den krumme eller bøiede Næse. Men uagtet dette Beviis, som sagt, saaledes glipper, har jeg desuagtet dog (indtil jeg bliver bedre oplyst) et Slags Formodning om, at det 12te Aarh. omtrent kunde være Tiden for vore nuværende Bøgesto-

1) Hvorfor den ogsaa meget rigtig 1449 skrives og endnu af vor Almue kaldes Bovense o: Bovens Næs eller det bovformige Næs. En lignende Oprindelse har formodentlig ogsaa Baagoe og Baagherred her i Landet, hvorfor hiin ogsaa 1336 skrives Bots og dette 1384 Boddherred (Hagenff. p. 17) hvilket aabenbar synes at hidrøre fra Bogt eller Bøgt o: den Bøining eller Krumning, det banner mod Stranden; og selv naar dette Herred 1231 skrives Bøke, da er det vistnok en urigtig Orthographie enten istedetfor Bøg-s o: bøiet som en Bue eller for Buf-s o: af samme Form, som Bugen paa et Menneffe.

ves Oprindelse; thi vel skal Bøgen kunne opnaae en Alder af 400 Aar, men de allersfærreste opnaae uden Tvivl en 200aarig Ælde og ffjønt man vel deraf ingenlunde tør slutte, at ikke yngre Generationer paa et og samme Sted kunne have afløst de ældre, saa have vi dog en saare almindelig udbredt Tradition for, at den største Bøgeskov her i Herredet (nemlig Morudskov) først skal være saaet eller plantet Anno 1500¹⁾, ligesom vi senere skulle vise, at Dprydningerne af de ældre (og maaskee endnu tildeels vintergrønne) Skove der paa Egnen, som siden gave Anledning til bemeldte Bøgeskoves senere Anlæg, efter al Formodning først ere foretagne 1396 eller omtrent 100 Aar før den nye Skovs Oprindelse; og saaledes troer jeg, at det saavel af det jeg her oventil har sagt, som hvad jeg allerede under 1100 i denne Anledning har anført, turde være indlysende, at det 12te Aarh. (hvorefter man saaledes tilflod vore Bøgeskove en 700aarig Ælde og en uden Tvivl tredobbelt Rotations-Periode) omtrent turde blive det sandsynligste Oprindelses-Tidspunkt for samme; og det saameget mere, som man netop den Tid, hvor man ikke mere, som forhen, forsærdigede sine Bygninger af blotte Lommerstokke (eller horisontalt paa hinanden anbragte Stelker), hvortil Gran og Fyr formedelst deres snorlige Stammer unægtelig vare de meest passende af alle, heller ikke mere havde dette Slags Skov i den Grad, som forhen, fornøden²⁾, men derimod formedelst Folkemængdens

1) En Jaharis o: Jernskjæg saaede allerede 1320 en Skov af Olden ved Lengesholm i Venshyssel, som nu er en mægtig Skov (Aht. 5, p. 363) og en Morbye saaede 1620 en stor Skov af Olden ved Ugerslefsgaard, som groede frodig frem, men tilfids blev ødelagt af Biffefalke (min Ugersl. Topogr.).

2) Thi det er endogsaa at betvivle, at de den Tid fortrinligviis som i vore Dage brugte Fyrren til Skibsbyggerie; saasom deres flæt-

Liltagelse faae mere hen paa en Træart, der kunde bidrage til at ernære og fede Landets Sviin, hvis Flæsk allerede i Valhalla spillede en Hovedrolle og som siden blev en yderst vigtig Handelsartikel, ja! uden hvilket hine Dages Nordboer desuden ikke engang troede at kunne leve; ifølge Munkerimet:

Sine carne suilla nulla est vita;

si est, non est ita.

Vel holder man i Almindelighed for, at Bøgevegetationen skulde gaae saa langt tilbage her i Landet, som den historiske Tidssalder rækker (Folkeblad 1843 No. 55); men jeg veed ikke, hvorpaa man egentlig grunder dette Foregivende; thi da Bøgen i gamle Dage hed Búk¹⁾, saa kan Bog og Bog-stav, der skrives Bók og Bók-stafr, jo ikke derfra have sin Oprindelse; ligesaaalidet som noget Sted- eller Menneffenavn deraf kan deriveres, medmindre det begynder i gamle Dage med Buk og i nyere med Bøg; og naar derfor Personers Navne, som Bøge og Bøki i det 6te Aarh., eller Steders Navne, som Bogense, Baagøe og Baagherred i det 10de Aarh., derfra udledes, da frygter jeg virkelig for, at man feiler; desuagtet kunde det let være mueligt, at der kunde være et eller andet Sted, der var undgaaet min Opmærksomhed og som desuagtet kunde bevise det

---

tede Baade vare af Bidie (D. S. 1, p. 217), deres Espinger formodentlig af Usp, deres Affer af Ustetræ (D. S. 1, p. 241), deres Varfer af Birk, deres Holker, som endnu brugtes i det 11te Aarh., ligesom deres Ceger af Ceg, hvad endnu de opgravne Levninger udbiise; ja! selv i det 9de Aarh. vare deres Skibe endnu ligesaaavel af Ceg og Alm, som af Fyrr (D. S. 2, p. 384).

¹⁾ Og dens Frugt maae naturligtviis have havt samme Navn, fjønt den nu kaldes Bog; hvorimod Olden betyder Føde, altsaa Sviinesføde i Almindelighed, hvorfor man ogsaa fra Begyndelsen af blot kaldte Agern saaledes, men siden, som med et fælleds Navn, baade kaldte Agern og Bog Skovsølden.

modsatte og derfor siger jeg ogsaa, indtil jeg bliver bedre overbevist; thi efter min nuværende Overbeviisning kunne hine Navne ingenslunde deraf deriveres, da Bøgen i dette Tilfælde vilde blive ligesaa gammel som Ellen, da vi derimod af Torvemosernes Vidnesbyrd vide, at den ikke blot er langt, ja! formodentlig flere Aarhundreder yngre end Ellevegetationen, men endogsaa saa ung, at Torvemosernes Formation allerede aldeles var affluttet, forinden denne Træsfort her til Landet blev forplantet, saa at selv Mosernes yngste Lag endogsaa er ældre end samme; men en saadan fuldkommen Afslutning af Torveformationen kan vel ikke tænkes muelig, forinden Mosebækkenet var fuldkommen tilgroet eller opgroet til Randen og altsaa ogsaa aldeles blottet for Vand, og dette sidste er formodentlig først skeet, efterhaanden som Ellevegetationen, der bidrager saa særdeles til Mosers og Morabfers Udtørring, Tid efter anden og Aarhundrede efter Aarhundrede har kunnet frembringe denne Forandring eller ogsaa Moserne lidt efter lidt ved Kunst ere blevne aftappede eller afledede; og dermed begyndte man vel allerede i det 6te Aarh. (D. S. 1, p. 336) og denne Afledning tiltog fra Aarhundrede til Aarhundrede, alt som flere og flere Vandværne og Mølleværker bleve oprettede; men disse sidste nævnes egentlig først i det 12te Aarh. (D. S. 5, p. 499 og Kong Eriks sjæll. Lov), endvidere i det 13de Aarh. (Balb. d. 2. Fordebog og Jydske Lov) og allermest i det 14de Aarh. (Odense, 1, 2, p. 50). Og saaledes troer jeg altsaa indtil videre at turde ansee Bøgeetræets Forplantning til Danmark omtrent for samtidig med den Periode, da Adelslægten Buchwald (som netop af Bøgevegetationen har sit Navn) c. 1203 fra Mecklenborg af drog ind til Danmark og her i Landet fæstede Boelig; og dette saameget snarere, som først i samme Aarh. det første Stednavn forekommer, der ifølge min foranførte Bemærkning

til Bogen kunde henføres, nemlig Bukkerup i Sjælland 1288. Smidertid er det Hele kun en Gissning og det er, som sagt, let mueligt, at et eller andet Document kan kuldfaste os samme.

1222 indtraf den store Forandring i Geistlighedens Raar, at de, — efter i 100 Aar at have modsat sig, — tilsidst maatte underkaste sig Coelibatet eller det ugifte Levnet (Allen p. 109); en Omstændighed, der vist paa Landet og især paa Landets Sædelighed havde den vigtigste Indflydelse, da faae eller ingen af dem vare hvad de bare Navn af at være, nemlig reentlivebe eller kydske, saa at altsaa de maatte ansees for de bedre iblandt dem, der holdt sig en Focaria eller Frille, de saakaldte Præste= eller Munke=Deier (see Odense. 1246), medens Mængden derimod behjalp sig med deres Skriftebørns Koner og Døtre og gave saaledes ved deres Exempel Forargelse istedetfor Opbyggelse i Menigheden. Ved samme Tid bleve dernæst ogsaa de for største Dele doovne og uvidende Tiggermunke (v: Franciscanere og Dominicanere) udbredte over Landet (Allen p. 132. 133); ogsaa disse bidroge vel deres til Usædeligheden og udbredte derhos en stor Deel overtroiske Fabler f. Ex. om Landets hedenste Beboere, om Palle-Jæger, Bussemændene, Kong Abels og Kong Baldemars Gjengangerier o. s. v. blandt Folket; medens begge Dele derhos bidrog til at hæve Geistlighedens Magt, Anseelse og Uafhængighed, idet den nu ikke mere ved Familiebaand var knyttet til Folket, men blot til Curien og til Paven, hvorfor ogsaa den meste af dem udbredede Dvertroe gif ud paa at forøge Geistlighedens Anseelse og Rigdom f. Ex. de frygtelige Historier om Gaarde, der vare sunkne paa Grund af Foragt mod Geistligheden, de rædsomme Lidelser i Skjærsilden, de mangfoldige Gjenganger= og Mane=historier, de eventyrlige Legender om Martyrer og Helgene, de vidunderlige Sagn om hellige Rilder og Forbønnens undergjø=

rende Kræfter¹⁾ og saaledes blev Geistlighedens Anseelse ved faa mange Agenters utrættelige Bestræbelser lidt efter lidt i den Grad forøget, at den tilsidst saae sig i Stand til at byde Kongemagten Spidsen og saaledes den sørgelige Tidspunkt opstod for Landet, at Geistligheden, som beherskede Folkets Gemytter, bød Kongen Trods, der kun havde Magt over sine Underfaatters Legeme; et Forhold der saaledes til Landets ubodelige Skade opvakte en mangeaarig Kamp mellem Stat og Kirke, Ronge og Geistlighed, som derhos ikke sjelden udartede til de sørgeligste Borgerkrige.

1231 erfare vi dernæst med Bished, at saavel Skoubye, som Harriglesgaard (der altsaa tillige med Bogense efter Dr. Regises Død (see 1220) paa nye maae være blevet inddraget under Kronen) samt Dregaard her i Lænet vare kongelige Domainer; thi ifølge Kong Valdemar d. 2dens Jordebog (S. R. D. 7, p. 524) svarede blandt de kongelige Domainer i Fyen²⁾ Scogbyhæret med Haræsløf 440 Å Denarier; ligesom Haræsløf med sit Tillæg (eller sit Fang) udgjorde 144 Å Guld, Scogby 10 Å Guld og Scogby-oræ med Bro 63 Å Guld;

---

1) Dog — man måae nu sige om denne ved Munkene udbredte Folkeovertroe hvad man sige vil, saa er dog saa meget vist, at der ved den kom et Slags fredigt Liv i det Hele; den meenneskelige Sjæl var i en uafslædig Bevægelse og i en uafbrudt Svingning mellem Frygt og Haab, Sorg og Glæde, Taarer og Smil og der var derhos ingen Tomhed mere i Livet; thi Afgrunden, Havet, Jorden, Bjergene, Høiene, Skovene, Kilderne, Luften og Skyerne, for ikke at tale om Himlen selv, var nu oplivet og bejælet og det er blot Skade, at man her, ligesom ved Miltons tabte Paradiis, har et Slags Grund til at paastaae, at der i det Hele taget var mere Ænergie i deres ende end i deres gode Aander og mere Poesie i deres Helvede end i deres Himmel.

2) Det saafaldte Kunungsleifd i Mobsætning til de private Ættleifd eller Stamgodser her i Riget.

hvilket efter den almindelige Beregningsmaade vilde udgjøre for Harriglesf 334, for Skouby 27 og for Dre med Bro 168, altsaa ialt 579 Td. S. R., der omtrent (naar man regner Bro med) vil svare til Sognets nuværende saavel frie, som ufrie Hartkorn. Dog — man maae nu gjøre sine Beregninger herover, hvorledes man vil, saa vil det dog stedse være indlysende, at Harriglesgaard (— thi der vil neppe nogen med Suhm antage Harreslesf for Haarslesf, da hiin endnu i Bondens Udtale hedder Harreslesf, men denne derimod Haarslesf) — allerede den Gang var et saare betydeligt Gods, nemlig mere end dobbelt saa stort, som Dre og Bro tilsammen agne, og 14 Gange større end Skoubye; hvilket er saa meget mindre at forundre sig over, som ogsaa Bogense, der dog allerede da var til (see 1220), men som formodentlig netop af denne Grund aldeles ikke nævnes, maae have henhørt til samme. Forresten giver denne Fordebog os ogsaa Oplysning om Landets daværende og i det foregaaende omtalte Inddeling i Havne, Havneleagd, Skibe og Skibsreder (især hvad Fyen er angaaende p. 523), hvilken endnu kort efter ved Waldemars jydste Lov bliver os tydeligere; ligesom den ogsaa giver os et foreløbigt Begreb om den daværende Landhuusholdning (Myerups Cult. S. p. 193), hvilket ligeledes ved jydste Lov end mere udvides¹⁾.

1235 eller saa omtrent blev den saakaldte Stige Strand ved Odense inddæmmet (Odense I, 1, p. 147 sq.) og dette havde saaledes til Følge, at Stranden nu ikke mere, som før, kunde gaae op i Stavigsaaen, der altsaa ved at tabe sin for-

---

¹⁾ Og vil jeg saavel her som andensteds hvad Landvæsenets og Landhuusholdningens Historie er angaaende fortrinligviis have Læseren henviist til Myerups ovenansførte Skrift, hvis Forfatter ret *con amore* har behandlet denne Green af vort Fædrelands Historie.

henværende Communication med Havet tillige tabte sin forrige Seilbarhed og saaledes betryggede Beboerne i de paagrændsede Sogne (hvortil ogsaa Vigersløf henhørte) mod fjendtligt Besøg af hine Søerøvere, der forhen havde betjent sig af denne Canal for at hjemføge de langt fra Stranden fjærnede og saa at sige i Landets Indre skjulte Steder, hvorved saaledes ogsaa enhver Befæstning langs med denne Aae i ovennævnte Hensigt blev overflødig; ligesom denne Dæmning ogsaa beskyttede de paagrændsede Egnes Beboere mod forhen (ikke blot som nu ved Vinterisens Spærring) men formodentlig den Tid ved ethvert Høivande i Stranden sædvanlige Oversvømmelser og saaledes gav Anledning til, at Moserne langs Aaen lettere groede op og snarere til Eng og Ager forvandledes.

1239 udstæder dernæst Ridderen Dstrid Thygesen Griis et Stiøde til S. Knuds Kloster i Odense paa Vigersløf Skov (formodentlig den saakaldte Blæsbjerg Skov i Vigersløf Sogn) og al hans Eiendom i Hausstedth i Skovbyherred (altsaa ligeledes i Vigersløf Sogn) med Mølle (formodentlig Rydsmølle) og Fiskevand, Ager og Eng, Skov og Mark (Odense 1, 2, 201)¹⁾ og er det derhos underligt nok, at denne Adelsmand hed Dstrid Griis og den, der 1180 stienkede dem Sundrus ic., hed Saro Griis, saa at disse Grise ret i hiin Tidsalder synes at have mædfket de Odense Munke med deres Fedme. Men det som ved denne Leilighed er os vigtigere er den derved erhøldte Overbeviisning, at der altsaa allerede da var en Landsbyemølle (nemlig Rydsmølle) ved Stavigsaaen (da ellers Baldemar den 4de først ansees for 1356 at have gjort Mølle-

---

1) En Gave, hvorfra det mueligviis turde hidrøre, at nogle Huse her i Sognet mellem Røde og Rydsmølle endnu kaldes Munkeshusene.

Anlægene paa Landet almindelige) og var saaledes dette formentlig en Følge af Jnddæmningen 1235, da der vel neppe kunde anlægges Møller ved denne Aae, saalænge Stranden stemmede Vandet op i samme¹⁾. Ligesom man ogsaa ved denne Leilighed erfarer, at Munkene allerede da fik Eiendomme her i Herredet, hvorved det saaledes ogsaa blev deeltigt i de mange Belgierninger, Munkene virkelig udbredede paa den Egn, de bebøede (efr. Ddense 1, 1, 83. samt infra 1260 & 1308).

1241 giver den Tredde Lov, der gjeldte saavel for N. Jylland, som for Fyen, os en ypperlig Oplysning om Landets daværende Bestaafenhed (efr. 1231 og Nyerup, p. 197) især om den store daværende Vieavl (B. 3. § 38 sq. efr. 1100), hvorimod Humleavlen, saavidt ieg mindes, hverken der eller i Jordebogen af 1231 omtales og det af den meget naturlige Grund, fordi den neppe endnu fandt Sted paa de kongelige Godser, men blot, som det synes, paa de mange driftige og vindstibelige Klostermunkes Besiddelser. Bønderne vare forresten inddeelte i Selveicre og Fæstebønder; saavel de sidste, som de første maatte give Skatter (hvilke allerede i det 11te Aarh. omtales. Ndelsh. p. 184 sq.) samt gjøre et Slags Hovning til Kongen og derhos svare Tiende (som allerede 1170 var indført) til Geistligheden; men de sidste maatte desuden ogsaa svare Afgifter og gjøre Hovning til deres Herstabs (Nyerup, p. 197. Borgh. p. 48; en Hovning, der allerede i det 12te Aarh. omtales. Nyerup, p. 138. Borgh. p. 48). Om Herremændene, der vare kongelige Lænmænd, men hvis Læn allerede da vare blevne arvelige, har ieg allerede i det foregaaende pttret mig

---

1) Hvorimod paa Egne, hvor dette ikke var Tilfældet, naturligviis Vandmøller paa Landet endnu kunne have en langst hælere Tids (see D. S. 5, p. 499 og Kong Eriks sjæll. Lov).

og de gamle Stamgobfer eller Leifder vare forsaavidt endnu vedligeholdte, at ingen maatte sælge Arvejord (Leifd) uden foregaaende Lovbydelse til Frænderne eller Familiens Medlemmer, der altsaa havde et Slags Indløsnings- eller Forkøbsret til samme (Mandix I. B. 1, p. 340. 500). Det hele Land var derhos inddeelt i visse, deels mindre og deels større, Laug eller Communer f. Ex. Byelaug, Havnelaug (hvis Medlemmer i Jydskt I. 3, 1. sq. kaldes Havnebrødre), Sognelaug, Herredslaug, Sysfellaug og Landslaug (efr. Mandix, 2, p. 161—162), hvoraf ethvert igien havde sine særskilte Vedtægter og Love og som en Folge deraf sit særskilte Thing eller Stævne f. Ex. Bye- eller Grandestævne, Sogne- eller Kirkestævne, Herredsthing, Sysfelthing, Landsthing o. s. v., hvorfor der ogsaa 1248 maatte skides først til Sogne- eller Kirkestævne¹⁾, siden til Herredsthing og endelig til Landsthing (D. H. 10, p. 110) og ligeledes stævnes ikke blot i det 14de Aarh. (K. Rosenvinges Retshist. 2, p. 188), men selv 1469, først til Sognestævne, derpaa til Herredsthing og endelig til Landsthing (see min Vigerølef Sognehist.). Enhver Stand havde nemlig den Tid sit særegne Laug eller Gilde: Hoffet sit Bitherlag eller Hirdlag, Geistligheden sine Calender, det Militære sine Slotslaug (eller Garnisons-Jurisdictioner, som kaldtes Selskab, hvilket nu svarer til vort Compagnie, men i gamle Dage som Sællestaber (Cognatio spiritualis) betegnede Broderstaber eller Gilder), Ridsstæderne deres Ridsmands- og Haandværkslaug, Landsbyerne deres Byelaug, Havnelaug, Sognelaug, Herredslaug, Bygdelaug og Landslaug; og naar saaledes Foreningen

1) Hvilket formodentlig er det samme, som naar det stibedes paa Kirkegaarden eller over den Afhødes Grav, hvorpaa man 1279 har tvende Exempler. D. H. 10, p. 788. 791.

af Kothkarlene : Hyttebeboerne og Bønderne eller, som de ogsaa (fordi de ikke maatte bruge andet Vaaben end Knoppelen) benævnedes: Kølvekarlene : Staffkarlene (hvoraf siden vort Staffel har sin Oprindelse) eller Knubbehæren : Knoppelhæren (D. Hist. 13, p. 379), 1256 saa bestemt kaldes *lex clavica* (D. H. 10, p. 288), saa vil det sikkert ikke sige andet end Staffkarle eller Bønderlauget; thi Landsbyerne havde fra umindelige Tider og saalænge deres Jorder laae i Fælledskab deres visse Bedtægter (Mandix, 2 p. 161—162); disse Bedtægter udgjorde deres Byelove; deres Forsamlinger i saa Henseende kaldtes Bye eller Grandestævne og de selv udgjorde efter Tidsalderens Brug et til en eller anden Helgen (for det meste deres Kirkepatron) indviet og med et eller andet Kloster i Forbindelse staaende Gilde eller Gildeslaug, hvoraf f. Ex. allerede for 1241 S. Peders Kloster i Næstved alene for sin Deel stod i Broderskab med 5 Landsbygilder, nemlig S. Peders i Gjøstrup, hans ditto i Brandeslev, hans ditto i Stuberløse, S. Andree i Ladby og vor Frued-høring i Gundersløf (D. H. 9, p. 727). Der er heller intet Spørgsmaal om, at da disse Gilder stode i Broderskab med Munkene, de jo allerede da have havt deres skriftlige Bedtægter eller at deres saakaldte Gildesftraaer jo allerede da have været opstrevne og det er desaaarsag med Hensyn til Bøndestændens og Landsbyhuusholdningens daværende Forfatning særdeles at beklage, at ingen af disse gamle Landsbyegildesftraaer til vore Dage ere opbevarede; i det mindste er mig blot forekommet af 1388 Guds Le-gems Gildesftraae for Sønderherred paa Laaland (Gl. Saml. 1, 2, 134), af 1404 Hellested S. Giertrudsftraae (Gl. S. 1, 2, 133—134), 1446 Laalands saakaldte Bilkaar (Hvitf.), for 1500 S. Søren Gildesftraae for Rønninge (Wendg's Topographie), 1526 S. Karine Gilde i Stiellerup (Gl. Saml. 1,

1 p. 3), 1569 Allested Byelov og Gildesfræe (ibid.), 1598 Østrups Byelov (Hist. L. Str. 2 p. 417 sq.) ic. Imidlertid seer man af disse opbevarede Fragmenter, at Landsbyegilberne i et og alt (en større Simpeltid fræregnet) have lignet Riobstædgilberne, idet Medlemmerne enten til bestemte Tider eller naar Oidmanden lod Gildeskloften gaæ forsamledes i den fælleds Gildesstue (hvor det blandt andet var Pligt at tage Huen af, naar Lysene bleve indbaarne) for der at drikke det saakaldte Gildesøl¹⁾ og under denne Fælledsdrif (Synposion) tillige at raadslæe om fælleds Bedste i Handel og Vandel, Agerdrift og Sædeskifte; dernæst at stæe hinanden bi i al Slags Nød og Fare, afværge eller hævne hvad Vold og Forurettelse, der maatte vederfares en Gildes- eller Laugbroder, understøtte og besøge de Syge i Lauget, vaage ved deres Sygeseng og i deres Liigstuer, sørge for deres Liigbegiængelse og lade læse Messer for deres Siæle²⁾. Medlemmerne bestode dernæst saavel af Mænd, som af Qvinder, saavel af Gildesbrødre, som af Gildesøstre, ja! endogsaa af Tjenestefolk, ligesom ogsaa Giæster kunde indbydes; men til at blive Medlem udfordredes at være uberygtet, give Ql til Igang og Afgang, bidrage Byg til Gildestønden og at efterleve Gildets over Lysen besvorne Love; og for at dette sidste desto bedre kunde skee, havde Gildet ikke blot en Helgen til Patron eller Patronesse, men ogsaa visse Embedsmænd, saasom Oidmand, Stolsbrødre eller Bisiddere, Skriver (formodentlig en Munk eller Capellan) og Skaffer,

1) Qben omtales derimod ikke og Drifken selv var blot Ql og berhos ifkun 3 Str. Byg til hver Tænde, hvorhos Tønden endda blev maalt og naar samme var udbruffen var ogsaa Gildet til Ende.

2) Hvilket ogsaa skee til visse Tider om Aaret for alle Gildets Medlemmer og det saavel for de levende, som for de døde.

og disse var det, der vaagede over Lovenes Opretholdelse og Orden og det ikke blot i, men ogsaa udenfor Gildesstuen, hvorhos de, hvor Lovene taug, endogfaa dicterede Bøder i Penge, Byg og Al, og havde derhos Ret til ved Udpantning at inddrive samme. (Om disse Gilder i Almindelighed see mere i Consistorialraad Seidelins Afhandl. om gamle danske Broderstaber i E. Baggers Tidshistorie 1840 Nr. 35—39 cfr. Werlauff om Kong Hanses Monument p. 19 sq.). Slige Indretninger kunde paa den ene Side (saalænge Lovene bleve strengelig overholdte) ikke andet end befordre en bedre Samfundsaand, en større Enighed og Kraft og et virksommere Politie, altsaa ikke andet end tjene som en velgjørende Bistand for en svag og kraftesløs Regjering, men maatte derhos paa den anden Side vist ogsaa fremvale en borneret og egennyttig Laugsaaand og saaledes ofte give Anledning til Collisioner med andre Byer og Communer; imidlertid kunde saavel hine fredelige Sammentømster og Veraadslagninger, som disse fjendtlige Collisioner under forresten udsortes gunstige Omstændigheder ikke andet end virke fremmende paa Kulturens Udvikling i det Hele.

1243 er det Aarstal, som i lang Tid foregaves at skulle staae paa Dre Kirkekloffe, hvorved den saaledes blev den ældste Kloffe i Danmark; men jeg har ladet den nærmere eftersee og ved dette Eftersyn forsvandt hiint Blændværk aldeles, idet det befandtes, at der staaer *J 3*, hvilket i hiin Tids Skrivemaade blot betyder 1543. Forresten var en Kirkekloffes Opbevaring fra 1243 aldeles ikke usandsynlig; thi Kirkeklofferne vare allerede her til Lands i det 12te Aarhundrede almindelige (Odense 1, 1, 140) og vi have, — eller havde i det mindste for 70 Aar siden, — endnu Landsbyekloffer fra 1293 (Atl. 6, p. 179), 1317 (4, p. 477), 1329 (5, p. 756), 1343 (4, p. 425), 1364 (5, p.

760), 1374 (6, p. 458), 1376 (6, p. 542), 1389 (6, p. 106) og 1391 (6 p. 257).

1251 overlader Kong Abel sit fyneste Arvegods, Enevoldsborg, Arrestoy og andet mere (D. H. 10, p. 182), til Henrik Wemeltorp, ved hvilken Leilighed denne Adelsmand fattede fast Fod her i Landet og uden Tvivl byggede sig her en Borg, som han opkaldte efter sit Navn og som mueligviis turde være Himmelftrup Slot i den sydlige Ende af Bigersløf Sogn, hvor der endnu paa den saakaldte Slotsbanke findes kiendelige Spor til Graver og Bolde, skjønt den allerede 1276 og 1288 igien blev lagt øde (D. H. 10, p. 729. 11, p. 47 og N. T. f. Dldt. 3, p. 180 sq., paa hvilket sidste Sted ogsaa Chart over Slotstomten meddeles), og er det derhos at bemærke, at den mellem Kong Erik Plougpenning og Hertug Abel udbrudte Broder=saavelsom den senere paafulgte Borger=Krig med Grund kunde ansees for den tredie Anledning til at anlægge befæstede Borge her i Landet, men som dernæst havde den Eiendommelighed fremfor de tidligere, at de bleve anlagte inde i Landet selv, da derimod hine bleve anlagte ved Stranden; og da de derhos i Grunden vare Røverborge, hvis Besætning plyndrede hvad der af det fjendtlige Partie kom i dets Nærhed, saa var det ikke saa sært, at de anlagdes ved Landeveiene (hvorfor Tydskerne ogsaa bære deres Herrer med Navn af adliche Strassenräuber und Wegelagerer) eller, som her med Hensyn til Himmelfstruphuus var Tilfældet, saagar mellem tvende Landeveie og derhos fast lige langt fra dem begge. Formodentlig afvege de ogsaa ved en nye Befæstningsmaade fra de foregaaende, siden de nu bære det nye Navn af Slotte eller Huse, der formodentlig hentyder paa deres mere end forhen faste og stærke Indslutning og Befæstning. Ogsaa vil man ved at sammenligne Tegningen af nærværende Slotstomt med den Be-

skrivelse, vi have givet over Serupvoib eller gamle Dallund, finde det 12te Aarhundredes Befæstningsmaade langt simplere end nærværende fra det 13de Aarh. og derimod denne langt mere compliceret end hiin.

S. A. (1251) nævnes dernæst en dansk Minoriter-Munk, Jacob Stogby i Roestilde, der i den Grad hos Paven var accrediteret, at han valgte ham til Sættedommer i en Sag mellem Bispen af Roestilde og Staden Lybet (D. H. 10, p. 191. 195), og som jeg paa Grund af Navnet paa Herredets Begne vil tilegne mig som en Landsmand, da Siælland hverken, som Tilfældet er hos os, har Kirkebyer eller Herreder af dette Navn at fremvise.

1252 aflægger Kong Abels Enkedronning, Mechthilde, sit Klosterløfte til Bispen i Odense (D. H. 10, p. 218) og da dette formodentlig stete paa Grund af, at hun den Tid opholdt sig i hans Stift eller havde der sit Enkesæde, saa er det ikke usandsynligt, at hun kan have opholdt sig her i Herredet, hvor hendes afdøde Gemahl efter al Formodning eiede Arvegods, for saaledes at være desto nærmere ved den hendes Huus med Trostaa hengivne Emeltorp; en Formodning, hvori jeg derved bestyrkes, at en Bye i Bispenbiery Sogn, som nu kaldes Magtenbolle, 1295 kaldtes Matelsbol og 1333 Mathildebol; thi dette Navn var den Tid altsfor ualmindeligt i Norden til, at man ved samme ikke skulde tænke paa bemædte Kong Abels Enke, Dr. Mechthilde.

1255 omtales dernæst en Bartholdus miles Teotonicus de Emeltorp, som maaskee var en Søn eller Broder af den foromtalte Henrik (Lib. Dat. Lund. p. 40 cfr. D. H. 10, p. 275).

1260 eller saa omtrent (og maaskee i Anledning af Erik Blippings i forstnævnte Aar om Bærtshuses Anlæg ved Landveiene udstædte Forordning) anlagde Munkene af den Hellig

Nands Orden eller de saakaldte Duebrødre, der især havde gjort sig de Veifarendes Pleie til Pligt, efter al Formodning et Kloster-Hospits eller et Hellig Nands Herberg i Nærheden af Bessinge paa den Plads, hvor den Tid Landveien fra Odense deelte sig for deels at gaae til Bogenfse og deels til Middelfart¹⁾, og hvor Herregaarden Elved, der maaske endogfaa deraf kunde have sit Navn²⁾, i senere Dage blev anlagt. Om dette Klosters Anlæg, Indretning og endnu tilbageværende Spor har jeg i N. T. Skr. f. Oldt. 3, p. 225 sq. afgivet en udførlig Underretning, til hvilken jeg herved maae henvise; ligesom jeg ogsaa under 1239 har gjort opmærksom paa de store Fordele, Munkene medbragte for den Egn, hvor de boesatte sig, og som i nærværende Tid, hvor Riget i 17 Aar (fra 1259 til 1275) formedest Erkebispens Stridigheder med Kongen var under Interdict eller i Band, maatte være saameget vigtigere, som den formodentlig derved undgik sammes, i det

---

1) Elige Capeller ved Landeveiene vare i den catholske Periode heel almindelige og selv efterat de med samme færnede Hellig Gaastruse eller Klosterherberger, formodentlig i Anledning af Bortabusenes Anlæg 1396, vare opherte, vedblev man endnu at sorge for den Veifarendes Andagt, saa at der endogfaa 1425 i Mangel paa virkelige Capeller vare Altene oprettede ved Landeveiene, hvorved der blev holdt Gudstieneste for de Reisende (Pont. 2 p. 538), hvoraf altsaa de saakaldte Bedesteder i gamle Dage havde Navn; et Navn der vel endnu, siønt i en anden Betydning, til vore Dage har vedligeholdt sig.

2) J. Gr. af helgi-vætt: den hellig Nand; ifald man ellers ikke med Hensyn til det ældgamle Lartræ ved Elved, som formodentlig fra denne dets Klosterperiode turde hidrøre, skulde foretrække Derivationen af helgi-vidr: det hellige Træ, da et sligt vintergrønt Træ ikke blot ved vore hedenste Tæmpler i Almindelighed fandtes plantet (D. H. 4 p. 523), men endnu 1452 et sligt vintergrønt Træ ikke blot ansaaes for helligt, men selv, efterat det var borttaget, endogfaa Bladsen, hvørraa det forhen havde staaet (Pont. Ann. 2 p. 606).

mindste for den mindre oplyste Deel af Almuen, høist ulykkelige Birkninger (efr. Allen p. 178); thi Munkene havde i denne Henseende store Privilegier (efr. 1334) og tiltog sig saagar endnu flere (Dense 1, 1, 164).

1272 til 1276 boede Fru Ethle Lille (eller rettere Ellie; thi hun fører 3 Villier i sit Vaaben), Astrad Nykifens Enke, i Drbek i Fyen og stode derfra Gods i Laaland til S. Clarae Kloster i Roeskilde (D. S. 10, p. 672, 746); men Spørgsmaalet er, om det var Drbek i Dre Sogn her i Herredet eller maaskee suarere Kirkebyen Drbek i Binding Herred.

1274 besegler Kong Erik Glipping tilligemed sin Moder et Brev paa Langslobhuus (D. S. 10, p. 704, 1005); dog var dette formodentlig suarere en Borg i Sjælland (hvor allerede 1208 et Langslobbjerg omtales. D. S. 9, p. 141) end Herregaarden af samme Navn i Vigerølef Sogn her i Herredet. Denne Egn havde desuden nok at gjøre med den ene Borg, Henrik Wemeltorp havde staffet dens Beboere paa Halsen; thi hvor stor en Skade for den offentlige Sikkerhed denne sidstnævnte medførte, stionnes deraf, at allerede Kong Erik Glipping

1276 med Magt maatte indtage **castrum Almethorp** (Chron. Dau. apud Ludew. T. IX. p. 33) eller Wemeltorp i Fyen (D. S. 10, p. 729), som vistnok er det ovennævnte. Imidlertid maae det kort efter paa nye være kommet til Kræfter igjen og dets Besidder dernæst have slaget sig paa de fredløse Kongemorderes Partic, der allerede 1287 begyndte at plyndre her i Landet (Dense 1, 1, 187); thi

1288 maatte atter Kong Erik Menved paa nye indtage bemeldte fyenste Wemeltorp Slot og ødelagde det da aldeles (D. S. 11, p. 47).

Overhovedet var det nu igjen en høist ulykkelig Tid for det arme Danmark; Nordmændene havde allerede 1284 begyndt

at plyndre paa de danske Kyster; 1286 havde endeel misfornøiede Adelsmænd myrdet Kong Erik Slipping og 1287 forenede disse fredløse Kongemordere, som havde mange hemmelige Venner i Landets Indre, sig med de plyndrende Nordmænd og saaledes forfattedes denne fordærvelige Søerøverkrig paa Danmark fast i en uafbrudt Række af 25 Aar (fra 1284 til 1309) og det med en Grusomhed, der kaldte Bøndernes Nordbrænder-Tog tilbage i de ulykkelige Landbeboeres Erinbring.

1295 nævnes forresten en Mæthelby Kirke i Fyen og det ved den Leilighed, at Niels Hamundsen Litle paa Husbygaard (nuværende Bedelsborg, der skal være flyttet fra et Sted i Husbye, der endnu kaldes Slottet, til sin nuværende Plads), som havde ladet sig korsfe til det hellige Land, stienkede denne Kirke i sit Testament 16 A., ligesom dens Præst, Hr. Niels, en rød Ganger og en Guldring (D. H. 11, p. 211); men Spørgsmaal er det, om han derved mener Meilby Kirke her i Herredet (i hvilket Tilfælde Sandaker-næs, som han ved samme Leilighed nævner, da ligeledes kunde være den her i Herredet beliggende Sandagergaard) eller om der mueligviis den Tid var en Kirke (hvad som dog neppe er at formode) i Meelby ved Afsens, siden han nævner den mellem Kiærte og Afsens (i hvilket Tilfælde Sandaker-næs da maatte være Sandager i Baagherred); thi det skulde dog vel aldrig være Middelfart Kirke, han meente? — Under alle Tilfælde er det imidlertid vist, at han baade eiede Jorder og Løssore saavel i Matteltbels o: Magtenbølle, som i Skalebyergh o: Skalebierrg i Wiisensbierrg Sogn og altsaa ogsaa forsaavidt hører med til nærværende Herreds Historie; ligesom Documentet selv med Hensyn til Landhuusholdningens Historie i Almindelighed er mærkøverdigt, saasom man deraf lærer de daværende Bøndergaardes

Besætning, Skyldfætning eller Hartkorn og Afgifter eller Landgilde at kiende (D. S. 11 p. 210).

S. A. og i samme Anledning nævnes ligeledes et Speedalske-Huus eller S. Jørgens Hospital i Odense og da der nu ogsaa ved Bogenfse var et S. Jørgens Capel (see 1406), er det ikke usandsynligt, at samme omtrent kunde have været af lignende Alder, da disse Hospitaller især anlagdes i Søestæder, der formedelt den rigelige Fiskeføde ansaaes for fortrinligvis at være udsatte for Speedalskhed, ligesom de derhos ogsaa vare dobbelt nødvendige i en Bye som Bogenfse, hvor der fra umindelige Tider formedelt den jevnlige Passage til og fra Biergerherred i Jylland synes at have hersket en mere end sædvanlig Communication med N. Jylland, hvor denne Sygdom især var gængse og hvor dens sidste Spire endnu skal have vedligeholdt sig.

1296 lod Kong Erik Menved de fredløse Kongemorderes Godser plyndre her i Danmark, ved hvilken Leilighed da ogsaa Peder Jacobsens Gods i Bedeløf Sogn samt i den Bye Heinge i Harsydsel blev plyndret. Da nu denne Mand ogsaa eiede Gods i Fyen, der indbragte ham 400 $\text{\AA}$ aarlig, som ligeledes ved samme Leilighed blev plyndret (D. S. 11 p. 226, 581), saa kan jeg ikke vide, om Bedeløf Sogn ikke skulde være Bedeleve i Besslinge Sogn (esr. 1351); thi Heinge er formodentlig Henne Kirkebye i Besterherred og Ribe Amt; men Bedeløf Sogn kan jeg ikke der paa Eggen opdage.

1308 forenede, som det synes (thi det er ogsaa mueligt, at det først skete 1317 (see infra) eller 1324 (see Pontopp. 2, p. 130), — Bisp Peder af Odense S. Nicolai Kirke i Særskel med Benedictiner-Skolen i Odense (Pont. 2, p. 97—98. D. S. 11, p. 571—572) o: stienkede den til S. Knuds Klosters Skolevæsen, der den Tid virkelig florerede, idet dets

Benedictiner-Munke endogsaa sendte deres Skolarer til Paris for at studere. Denne Særølef Kirke, — ved hvis Acquisition Munkene saaledes nu alt mere og mere fik Indflydelse her i Herredet (efr. 1239. 1260), — var som en Følge deraf ikke blot i Munkenes Tid (da den formodentlig istedetfor Skoubye Kirke blev Fierdings- eller Tamper-Kirke) og det endogsaa lige til 1535, men selv endnu 1774 en Conventkirke og derfor vare der ogsaa endnu i sidstnævnte Aar saavel Stole (de saakaldte Stalli. D. H. 13, p. 194) som smaae Rister anbragte i Choret (Atl. 6 p. 621), ligesom Choret endnu 1761 var afdeelt fra Kirken ved et Tralværk og en paa samme anbragt Chorstør (en Indretning, jeg ligeledes endnu 1828 fandt vedligeholdt i Bispenbiørg Kirke). Forresten er der paa Særølef Kirkegaard opgravet en hoist mærkelig og vistnok ældgammel Liggsteen (?) paa $2\frac{1}{2}$ Al. Længde, $\frac{1}{2}$ Al. Brede og 1 Al. Dybde, paa hvis øverste Side eller $\frac{1}{2}$ Alens brede Kant foruden en deel Snørkler, saasom Buer, Triangler og Cirkler, endvidere med den raaeste Konst er udhugget en Figur med udstrakte eller udspilede Arme, bart Hoved og en til Knæerne rækkende Skappe; og kan jeg derhos ikke vide, om denne Figur ikke mueligviis skulde være en Forestilling af Munkenes Skytspatron, Kong Knud den hellige, da der netop af hine Dages Munke lagdes saa megen Vægt paa, at han døde foran Alteret med sine Arme udstrakte som til et Kors eller med andre Ord i den Korsfæstedes Stilling (efr. D. H. 4 p. 702). Ogsaa en stor Mængde tildeels i Klude indsvøbte Mynter ere Aar for Aar paa Kirkegaarden opgravne og det saavel gamle Danste og Norske, som Mecklenborgste, Pommerste, Sachsiske o. s. v.; ligesom der ogsaa paa Bessinge Kirkegaard ikke blot ere opgravne Mynter af Erik Pommer o. s. v., men endogsaa en af Valdemar den 1ste (aldeles overeenstemmende med det danste Myntværks

Tab. XIV, Nr. 5) og paa Bigersløf Kirkegaard en heel Kruffe, fuld af gamle Penge, hvoriblandt endeel Bracteater; saa at man altsaa med Villighed kunde forundre sig over, hvorledes alle disse Mynter vare komne paa vore Kirkegaarde, dersom man ikke vidste, at Kirkegaarden i gamle Dage ansaaes for det sikreste Sted at gjemme sin Mammon paa, da et Tyverie paa dette indviiede Sted endnu den Tid ansaaes for det værste og derfor ogsaa var det sjeldneste af alle.

1309 forløb en af Herredets Herremænd¹⁾, nemlig Timme Lauridsen Abildgaard af Margaard i Bigersløf Sogn, som var af Marst Stigs eller Stig Andersens Hvides Slægt (sfr. Estrups Thygestrup p. 31) og altsaa formodentlig i Forbund med de fredløse Kongemordere (ibid. p. 45), med flere af sin Familie Kongen uden Orlov paa det svenske Tug (D. S. 11, p. 617. 731) og, uagtet denne Forseelse blev ham tilgivet, opvakte han dog

1313 de jydskke Bønder til Oprør, hvorover han blev erklæret for Rigets Fjende og

1314 dømt fra Liv og Gods, efter nogle²⁾ radbrækket, efter andre hals hugget og atter efter andre landsforviist. Denne Timme Lauridsen er saaledes den første os bekendte Ejer, der nævnes til Margaard; men Gaarden er vistnok meget ældre og jeg skulde storligen feile, hvis den ikke havde samme Oprindelse som Dallund, nemlig oprindeligiis at være anlagt som et

---

1) Der var nemlig nu (dog, som det synes, efter Bals. b. 2dens og maaskee snarest i Erik Menveds Tid) opstaaet et nyt Slægt Herremænd (foruden de virkelig belændede), nemlig de saakaldte Frelsemænd, hvis Gods blev frietaget for Skatter imod at de paatog sig den personlige Krigstjeneste (Hvitf. p. 149. Allen p. 145 sq.) og er det første Frelsebrev, vi saaledes finde omtalt, af 1321 (D. S. 12, p. 42) og det andet af 1334 (ibid. p. 252).

Bagttaarn for at beskytte det bagved samme beliggende *Wtt-*leifd eller *Stammegods*, *Vigerølef*, mod de *Vendisse Søerovere*, der i det 12te Aarhundrede langs Landets *Strandvige* og *seil-*bare *Naer* hjemfogte dets *Jndre*. For en sliq *Bestemmelse* taler ikke blot dens *Beliggenhed* mellem *Vigerølef* og *Stranden* eller for *Enden* af de af *Stavigsaaen* *gjennemstaarne Enge*, som paa *Grund* af det *foregaaende* i gamle *Dage* tør *ansees* for at have været *Strand*; men derfor taler ogsaa dens *Navn*, der enten betegner *Strandens Grændse* eller *maafkee* endnu *snarere* dens *Grændsebevogter* (*Mar-gardr*) og *Beskytter*. Saaledes var den oprindeligiis blot et *Bagttaarn* eller et *Castel* ved *Stranden* og blev først til en *Herregaard*, da *Jnddæmningen* ved *Stige-*strand (see 1235) gjorde enhver *Befæstning* mod *Søerovere* paa dette *Sted* *overflødig*, men derimod *Godseieren* fandt det *nød-*vendigt for sin *Sikkerheds Skyld* i andre *Henseender* at forlægge sin *Boelig* fra den *aabne Aolsgaard* til det *befæstede Castel* og som en *Følge* deraf ikke blot *udvidede* dens *Byg-*ninger, men ogsaa *underlagde* den alle sine *øvrige Besiddelser*.

1317 skal efter nogle *Rong Erik Menved* først have *stjen-*ket *Særølef Kirke* (see 1308) til *S. Knuds Kloster* i *Odense* til *Videnskabernes Fremme* (*Daugaards D. Kl. p. 293*) og *Bisp Peders* *ovenomtalte Gavebrev* (see 1308), som *Daugaard* ligeledes henfører til 1317, er altsaa blot en *Stadfsæstelse* paa den *kongelige Gave*; og hedder det dernæst i samme, at *Jnd-*komsterne ikke maatte *anvendes* til andet end til *Bøgers An-*staffelse og de *studerende Munkes Nytte*.

S. A. begyndte den *sørgelige Periode*, hvor *Fyen* i mere end 30 Aar var *pantstat* til de *holstenske Grever*, hvis *haarde Regimente skildres* os i *Pont. Ann. 2, p. 2.* (cfr. *Nyerups R. H. p. 227. D. H. 12, p. 176, 194, 223, 228, 13, p. 48 sq.*), og har man især i et *Document* her fra *Naboelaug*et (eller fra

Skamherred) et mærkeligt Exempel paa, hvor voldsomt det den Tid gik til her paa Egnen; idet man deraf seer, at endogsaa Creditorerne, der her paa Egnen før 1363 (og altsaa netop i den saakaldte holstenste Periode) havde Godsfer i Pant, endogsaa vare nødsagede til at bruge den Forsigtighed i Pantebrevene at indføre, at de vel, naar de udløstes, vare pligtige til at levere Pantet ligesaa godt tilbage, som det var annammet, dog — medmindre det, som det ved denne Leilighed udtryffeligt hedder, — i denne Mellemtid var blevet brændt og ødelagt af de fremmede Herrer (D. H. 13. p. 515—516); og er det derfor ikke at undre sig over, hvis disse deres Voldsomheder, som sagt, efter min Formening foranledigede adskillige Godsbesiddere til (forfaavidt det ikke allerede forud i Anledning af de norske Plyndringer var steet) at forlade de aabne Aalsgaarde (eller leifdr), de hidtil havde beboet og for større Sikkerheds Skyld at flytte hen til de befæstede Bagtaarne, deres Forsædre havde anlagt ved Stranden (f. Ex. Dallund, Marsgaard, Dregaard ic.), hvorved saaledes disse lidt efter lidt bleve Sædegaarde, istedetfor at hine tilforn havde været det.

1320 eller saa omtrent opførte en Abelsmand af Museslægten sig ikke sammeligt her i Herredet; nemlig Bæbnren Nicolaus Muus, der voldtog en Pige og til Godtgjørelse derfor maatte betale hende eller hendes Huusbond en Capital af 5 $\frac{1}{2}$ Mynt eller Penge (see 1387); og kan jeg derhos ikke vide, om dette skulde være den samme Nicolaus Muus, der endnu 1369 var Høvidsmand paa Kalløe.

1327 stadfæstede Hertug Baldemar af S. Jylland, som da havde optastet sig til Konge mod Christoffer d. 2, ved sit i Odense d. 9de Jan. udstædte aabne Brev alle de Friheder, Benaadninger og Herligheder, som hans Forgængere, de forrige

danffe Konger¹), havde givet Borgerne i Boknæs (villani nostri in Boknæs²), saa at ingen af hans Lønsmænd (formodentlig i Særdeleshed de paa Harriglesgaard og Dregaard) eller andre derimod maatte handle (Refens Aft. cfr. D. S. 12, p. 150—151). Dette kunde nu være godt nok; men naar han derpaa endnu samme Aar d. 15 Juli fældede den Dom i Nyborg, at, foruden andet mere Gods i Danmark, ogsaa i Fyen Herredslevgaard med dens Fang, Bogense, Hindsholm, Pertorp (maaskee Pederstrup i Korup Sogn og ikke, som man i Almindelighed antager, Paarup) og Brobye skulde tilhøre Prinds Erik, en Son af den svenske Kong Baldemar, som Modrene-Arv efter Dr. Regise (Hv. p. 439. D. S. 12, 152—153), da var dette neppe til Fordeel for Egnen; ikke blot fordi Prinds Erik var en Udlænding, men ogsaa fordi han formodentlig i det Hele taget var en underlig Patron, siden han, ifølge Hvitfeldt, en Tidlang havde tjent for Capellan i Norge, men nu var blevet verdslig. imidlertid giver det os dog, som sagt, i historisk Henseende en grundet Formodning om, at, da Dr. Regise var Kong Baldemar d. 1stes Datter og uden Tvivl døde 1220, og dernæst ikke blot Harriglesgaard, men ogsaa Bogense allerede da, som det synes, tilhorte hende, saa maae ogsaa derved den sidstnævntes Ælde rykkes tilbage til Begyndelsen af det 13de Aarh. (cfr. 1220).

---

1) Altsaa havde Bogense allerede da ikke blot længe været til (see 1220), men ogsaa allerede været Kjøbstad eller med visse Privilegier fremfor andre benaaet Handelsstad; en Omstændighed, der steds for den omliggende Egn og dens Produkters Afsetning er af den væsentligste Blyt.

2) Af dette Navn maae man altsaa slutte, at den allerede da ved Vandets Aftagelse fra en Æe (cfr. supra) til en Halvø eller et Næs var forvandlet.

1329 til 1336 var Danmark atter i Bånd og det for Grev Bert af Holstens Skyld; og altsaa var det formodentlig i denne Anledning, at Franciscanerne

1334 af Paven fik Tilladelse til at holde Gudstjeneste i Winebjerg (uden Tvivl en Feilskrivelse for Winebjerg) i Odense Stift, om end det hele Rige laae under Forbud (Interdict) eller var i Bånd (D. H. 12, p. 253).

1336 folgte Grev Bert af Holsten, der nu, som Pant-haver, fast uindskrænket beherskede Landet, til Holsteneren Hr. Ditlev van der Wensinen Faderfølgaard (= Fadersbøl eller Farsbøllegaard i Haarsløf Sogn) i Skovhyherred med alt sit Tilliggende (C. Reg.); ligesom bemældte Greve, der † 1340, ligeledes pantsatte hele Gilby Sogn her i Herredet til Holsteneren Johan Mugles (see 1369).

1340 skal allerede, ifølge Atl. 3, p. 486, Herregaarden Dallund i Sønderfse Sogn have tilhørt den stotste Adelsmand, Marcus Bryske, og siden hans Familie i en Række af et Par hundrede Aar. Nu nævnes der vistnok en Marquard Bryske 1347; men da hans Søn Hartvig skriver sig 1389 til Kraagerup og hans Sønnesøn Jver 1415—1419 til Wemmetofte i Sjælland ic, saa vover jeg ingenlunde at bifalde denne Mening. Derimod har jeg aldeles intet imod, at Dallund allerede 1340, ja! maaskee længe før, kan have været en Herregaard; thi jeg har allerede i det foregaaende yttret den Formening, at gamle Dallund allerede i det 12te Aarh. kunde have været til som Bagtaarn eller som Castel ved Havets Indløb i Søen, men den Tid endnu ikke været noget selvstændigt Allodium eller Arvegods (hvorfor dens Navn heller ikke har den alle Datidens Allodier eller Arvegodsse characteriserende Endelsesstavelse leifd), men blot en secundær, — det oprindelige Allodium tilhørende, — Besiddelse og af sammes Eier anlagt

for at beskytte Indløbet til Egnens egentlige Allodium, som ifølge Navnet Drriglef den Tid maae have været. Men skjønt den saaledes blot var et fra det bagved samme beliggende Allodium med Folk og Proviant forsynet Castell, saa maae dets Besætning dog snart have tiltrødfet sig Uafhængighed og tilegnet sig Besiddelser og saaledes lidt efter lidt have opslugt sin egen Moder eller det forrige Allodium, Drriglef; skjønt det maastee ogsaa lod sig tænke, at Besidderen af dette Allodium selv, — da Bagttjenesten formedelst de udbortes Fjenders Betingelse eller Bandets Aftagelse og Mosernes og Engenes Udtørring blev overflødig, — kan have forlagt sin Boelig til dette Bagttaarn eller det gamle Dallund, som en sikkrere og mindre for Dverfald af indvortes Fjender udsat Boelig; og saaledes kan han ikke alene have underlagt den sine forrige Besiddelser, men ogsaa forøget dens Bygninger; og de, som nærmest vare beskæftigede med Gaardens Tjeneste og Aoling, kunne saaledes have boesat sig i Nærheden af Gaarden og derved givet den endnu tilværende Landsbye, Serup, dens Oprindelse, i hvis nordlige Ende gamle Dallund, som sagt, var beliggende. Men endskjønt Tiden, hvorpaa denne Forandring foregik, vel ikke med Visshed kan angives (skjønt man allensfald skulde troe, at saavel den norske Sverøverkrig (1234—1309) som især den holstenfke Panthaverregjering i Fyen (1317—1357) var en Periode, hvor enhver Beboer vist med Glæde ombyttede sin aabne Gaard mod en befæstet Borg), saa er dog saa meget under alle Tilfælde vist, at den allerede længe før den til sin nuværende Plads (c. 1550) blev forflyttet maae have været en Aolsgaard og adelig Sædegaard, hvilket ikke blot Sagnet vidner, skjønt det blot tilskriver den et Meierie af en Snees Koer; men det er ogsaa derved bekræftet, at ikke blot dens Stald og Ladegaard, men endogsaa dens Capel endnu paavi-

ses. I Nordost for Stedet udstrækker sig nemlig den vidtløftige Serupmose, som uden Tvivl i gamle Dage var Strand, og for den nordvestre Ende af denne Mose ligger atter en lille Skov eller Lund, der kaldes Capelhaugen, hvor Gaardens Capel i gamle Dage skal have ligget (formodentlig altsaa, forinden Sønderløse Kirke, der allerede nævnes 1348, blev bygt). Mellem denne Capelhaug og Gaarden selv er der atter i den vestlige Kant af Mosen et Sted, som kaldes Gaardstub, hvor Gaardens Ladegaard eller rettere Staldbygninger menes at have staaet; hvilket ogsaa Navnet ikke utydeligt synes at godtgjøre, saafom vi i det foregaaende have seet, at gamle Dallund par excellence kaldtes Gaarden, hvorved saaledes Gaardstub (eftersom Stod var det gamle Udtryk for Kreaturerne's Opholdssted) neppe kan betegne andet end den foromtalte Gaards eller gamle Dallunds saavel Roe- som Heste-Stalde, Meierie o. s. v. Forresten skal bemælte Meierie eller Staldgaard engang i foruds Tid være sunken i Anledning af, at en derpaa boende Frue¹⁾ ved Navn Clara, efter hvem endnu en høsliggende Banker bærer Navn, som var uenig med Præsten, skal (ligesom ved Foschyll i Haardslef- og Aunsøegaard i Vigerslef-Sogn var Tilfældet) have lagt en Søe i Sengen istedetfor hendes efter Foregivende syge Mand og derpaa ladet Præsten hente for at berette den, men at dennes Forbandelse var Skyld i, at Gaarden ikke blot sank, men derhos sank saa dybt, at der opstod en bundløs Søe paa Stedet, hvor man endnu for 100 Aar siden

---

1) Dette Fruenavn maa formodentlig forklares af det i den hollandske Pantfætnings Periode for en Tid lang i Tyskland almindelige plattyske Udtryk og har altsaa vistnok oversattes ved en Meierie eller Huusholderie; thi hverledes skulde vel ellers en adelig Dame med sin Mand komme til at residere paa Laadegaarden, saalænge som Herregaarden selv endnu var ved Magt?

skal have truffet med Vaad, men som nu er overgroet med en sammenhængende Torve-Gunge¹⁾. Et Sagn, der ikke alene, tilligemed flere lignende, vidner, at det formedelst Jordens større Vandrigthed vel ikke sjelden i gamle Dage er steet, at en Gaard, der var byggt paa en af underjordiske Strømme udhulet Grund, er opslugt af Jorden, men hvis, her som andesteds, foregivne Anledning tillige ret levende karakteriserer den catholiske Geistligheds Omhu for at give Sagnet om denne og lignende Naturbegivenheder en saadan Bending, at dens Anseelse derved kunde styrkes og Almuen sættes i Frygt for Guds Straf over dens Foragtere. Forresten var det til et af disse to fornævnte Steder, enten til Gaardstod eller til Capelhaugen (v: enden til Gaardens Stalde eller til dens Capel), at den Løngang skal have ført, der fra gamle Dallunds Kjælder, — som fra alle hine Dages Befæstninger, — var anbragt under Jorden for i Nødstilfælde at tjene Stedets Besætning til Flugt; og i denne Løngang, hvor man i Ulykkestilfælde ogsaa skjulte sine Skatte, er det saaledes ogsaa, at Almuen saa ofte troer at høre Raaget paa de Kister, som gjemme den skjulte Mammon, smækkes op eller i. Endelig henter man endnu et (sjænt faare usikkert) Beviis for denne Gaards høie Værd af den Vigtighed, Ammen i dens ældre Periode tillægges; man veed nemlig, at Ammen saavel i de hedenske, som i de ældre christelige Tider efter Udførselen af sin egentlige Function endnu vedblev at være sit Fosterbarns Gouvernante og Familiens geheime Raadgiverinde og saaledes ofte paa dens Beslutninger havde

1) Lignende Forbrudelse og lignende Straf omtales ogsaa fra det 14de Aarh. i Pont. Ann. 2, p. 24—25, nemlig fra 1362. D. S. 13, p. 478. I det 15de Aarh. var derimod den danske Geistlighed mere liberal, da den endogsaa for Betaling holdt Messer for syge Kærs og Hestes Helbredelse. Pont. 2, p. 331.

den væsentligste Indflydelse (efr. f. Er. D. S. 11, p. 722); og netop her ved gamle Dallund bærer næste Gaards Hauge lige over for nuværende Boldsted, dog paa den anden Side af Gaden, fra Arilds Tid Navn af Ammens Hauge, fordi Ammerne til Gaardens ældre Beboere der skulle have havt deres Boelig for ved forekommende Leiligheder at være desnærmere ved Haanden. Efter saaledes at have optegnet disse Sagn om gamle Dallund (ved hvis Dpregning jeg har været saa vidtløftig, fordi de tillige kunne tjene som Exempel paa Herredets Herregaardsagn i Almindelighed) burde jeg nu vel ogsaa opregne Gaardens ældste Eiere indtil det 14de Aarh. Slutning; men vi vide, desto værre! derom lige saa lidet som i det hele taget om alle øvrige Herregaarde her i Herredet; blot hedder det i et høist mærkeligt Document af 1448, at den nærved liggende Herregaard Margaard fra Arilds Tid havde hørt til eller henligget under Dallund¹⁾. Ved Udtrykket Arilds Tid forstaaer man i Almindelighed den høie Ælde (hár-alldr eller hár-öldd.) og forklarer det ved den Tid, da Oldfædrene 3: Stamfædrene i 3die Led vare i Live, hvilket altsaa omtrent vilde udgjøre 100 Aar og altsaa i dette Tilfælde række tilbage til 1348; men da vi nu vide Margaards Eiere fra 1309 til 1375 og der af disse, som selv vare Adelsmænd, vist ingen stod under Dallund, saa maae Arilds Tid i dette Tilfælde vist neppe betegne andet end ádr-alldr eller det forrige og sidst forløbne Aarhundrede; thi ved Slutningen af samme finde vi den Kugaardske Lænsmand Bernike Stinkel, ifølge Tingsvidner af 1499

1) Nemlig et Skoubyherreds Tingsvidne, meddeelt Hans Mowenssen, Foged i Dallund, paa Hr. Per Hovenschildts Begne, ifølge hvilket den Eng, som kaldes Margaards Thagmose, der ligger under Amager Skov, ligger af Arilds Tid til Margaard og Margaard og Engen ligge af Arilds Tid til Dallund.

og 1505, at have eiet Langeføe og, saavidt skjønnes kan, maastee ogsaa Dallund og Margaard; i det mindste eiede hans Svigerføn, Peder Hogenstild, ifølge Tingsvidner af 1448 og 1505, alle disse 3 Gaarde tillige, ligesom de endnu alle 3 1506 samlede vare i en af Hogenstilds Arvingers, Eiler Jversen Brystef, Eie. Imidlertid er det mærkeligt nok, at en ældre Gert Jversen Brystef, som levede 1423, var gift med Elsebe Hennings Datter Kabel og døde 1441, paa sin Ligsteen i S. Hans Kirke i Odense skriver sig til Dallund og altsaa maae have eiet den før Peder Hogenstild, der først 1448 kaldes dens Herre og hvis Datter, Cæcilia, atter bragte den til den foregaaendes Søn, Jver Gertsen Brystef, som døde 1465 eller samme Aar, som hans Svigerfader, P. Hogenstild. Dog — den jevnlige Sameie og de mange samtidige Lodseiere, der i Middelalderen som oftest havde Deel i en og samme Gaard og altsaa ogsaa paa en og samme Tid kunde skrive sig til samme, forvirre i den Grad vore Herregaardes Historie (see E. Brock p. 20—21), at man ikke maae undre sig over ogsaa i Dallunds Historie at støde paa en lignende Forvirring.

1348 nævnes Præsten (*Rector ecclesiae* o: Sognepræst i Modsetning til *Vicarius* eller Capellanen) Hr. Nicolaus i Sønderhæ (D. H. 13, p. 814) ligesom Præsten Hr. Hennikin i Mæthelby (*ibid.*); men da denne sidstnævnte opregnes imellem Præsterne i Fløstrup og S. Brobye, er det ikke godt at sige, hvilken Kirkebye derved menes, om nemlig Meilby i Stouby Herred eller maastee Middelfart i Vendsherred (sef. 1295).

S. A. begyndte den frygtelige Pest, som er bekjendt under Navn af den sorte Død, her i Landet, hvorom endnu en Hvidtorn i Nærheden af Dallund, nemlig paa Skambye Kirkegaard, skal bære Vidne (Odense 1, 2, 43), thi man kastede ifølge Sagnet

i denne Pest-Epidemie alle de Døde i en Kule paa Kirkegaarden og plantede Lorn derpaa for at Folk skulde tage sig i Agt og ikke komme for nær, da man troede, at selv Uddunstningen af Graven kunde smitte; og naar det derfor hedder om Bogense Kirkegaard, at der ogsaa paa samme, nemlig i Vesten for Kirken, havde staaet en Lorn, som ingen turde røre ved, fordi der var en Trold begravet under samme; saa var vist ogsaa Anledningen her den samme, som paa Skambye Kirkegaard, og Trolden, for hvem man skulde vogte sig, vist ingen anden end den der begravne Pestsmitte, som man for desto sikrere at opvække Frygt i hiin Overtroens Tidsalder gav Navn af en Trold.

S. A. blev den nordre Halvpart af Fyen indblest fra de holstenke Panthavere; men disse Blodsugere havde allerede, som vi i det følgende skulle see, bidt sig saa fast her paa Eggen, at de ikke saa let forløde hvad de engang havde faaet Smag paa.

1349 stadsfæstede Bisp Nicolaus af Odense sin Formands, Bisp Peders (der sad fra 1300 til 1339) Gave af Særsløf Kirke (S. Nicolai in Sörslöf) til Odense Benedictiner-Skole (Pont. 2, p. 175. Bloch 1, p. 234. D. H. 13, p. 207. Odense 1, 2, 44 cfr. 36).

1350 og 1376 nævnes et Ulfstov, som Baldemar den 4des Frillesøns, Erik Baldemarsens, Gule stjendte til Dominicanerne i Odense og som mueligviis kan have ligget i Wigersløf Sogn (Odense 1, 2, 63—64).

1351 lod Ridderen Niels Griffen af Tzerpelstrup (som allerede nævnes 1346. D. H. 13, p. 806) Kong Baldemar og hans Forlover, Hr. Henning Podebuff. ic. quit for al Tiltale og Løfte, som ham var gjort for det Guds Beteleue i Fyen (Enac. Reg.), af hvilket Navn, der neppe findes flere Steder

her i Fyen end Bedelee i Beslinge Sogn; ligesom jeg ogsaa forgyvedes har søgt Ferpelstrup saavel i Skaane, Halland og Blegind, som i Sjælland, Laaland og Falster, saavel i Fyen, som i N. og S. Jylland og altsaa næsten fristes til at troe, at det turde være Jærstrup i Skamherred i Fyen.

1356 oplod Adelsmanden Riquard Pariis sin Broder, Hans Pariis, sit Pant i Marke (=: Margaards) Mølle i Skoubyeherrød (E. Reg.), som enten kan være en nye, i Anledning af Bald. d. 4des ved Næsbyhoveds Søe og Stadvigsaacens Udlob kort forhen anlagte Juddæmninger (B. R. 1, p. 24) oprettet, Mølle eller ogsaa kan hidrøre fra den tidligere Juddæmning ved Stige af 1235 cfr. 1239.

1359 blev Peder Andersen Hvide til Margaard dræbt (Orion 1, p. 76 cfr. D. H. 13, p. 372. D. Mag. 3, p. 202. Estrups Thygestrup, p. 46) af de Middelfart Borgere tilligemed den bekjendte Niels Bugge til Hald og, som det synes (cfr. 1375), hans Gods i samme Anledning confisceret, fordi han rimeligviis var Deeltager i det daværende jydsk Oprør.

1361 omtales nogle Jorder paa Brønstrup Mark, som i ældre Tider vare givne til Jomfru Mariæ Alter i Skambye Kirke for at underholde Lys paa samme (Ddenfse 1, 2, 53); men det er rimeligere, at derved forstaaes Bæve-Brønstrup i Skambye- end Laadue-Brønstrup i Meilbye-Sogn.

1365 tilstaaer Bisp Erik af Ddenfse blandt flere Knudsbrødrene i Ddenfse forundte Privilegier ogsaa det, at han ikke uden Priorens Samtykke vilde indfatte nogen bestandig Vicarius (=: Capellan) i de Kirker og Skoler, som ligge til Klosteret, blandt hvilke ved denne Leilighed ogsaa Særsløf (eccles. Særsløenæ) udtryffeligt nævnes (D. H. 13, p. 563—564); og stadfæstes saaledes derved den Sandhed, at Munkene paa de Steder, hvor de nedfattede sig eller erhvervede Eiendomme i

Landet, ikke allene toge sig af Fattigvæsenet (eller Betlerne o: de den Tid saakaldte Pillegrimme cfr. 1260), men ogsaa af Bornenes Underviisning paa Landet eller Landsbyestolevæsenet, da man af Sammenhængen i det ovenangførte Document har første Grund til at slutte, at ved de i samme omtalte Skoler blot Landsbyestoler eller de ved Landsbyekirkerne anlagte Skoler skal forståes.

1369 udstæder Johan Mugles eller Myggles (ingenlunde Johan Moltke, som ogsaa paa samme Tid levede, men Holstenceren Johann de Mughele, som allerede nævnes 1322 ic.) sin Dvittang til Grev Henrik af Holsten for de 200 M , for hvilke Sognet Elbye i Fyen var ham pantsat. Dat. Gottorp (Wosf. Reg.), hvilket altsaa formodentlig maae være steet i den 1340 afdøde Grev Gerts Tid (see 1336) eller i det mindste før Holstenerne 1348 mistede deres Panteret til det nordlige Fyen; og man seer saaledes deraf, at uagtet nogle antage Fyen for at være bleven befriet fra det Holstenske Aag 1350 (Ddense 1, 2, p. 46), andre 1353 eller 1357 (ibid. p. 48—49), saa var det i det mindste endnu ikke 1369 fra holstenske Panthavere befriet; hvad maaskee ogsaa en senere Efterretning af 1376 kunde synes at stadfæste.

1375 blev ved Baldemar d. 4des Død Margaard i Bisgerøsf Sogn, som vel siden den 1314 ved Timme Lauridsen Abildgaards Forrædderie var bleven confisqueret (formodentlig i den holstenske Mellemlregjering efter Christoffer den 2dens Død) havde været en af hans Slægtninge (Atl. 3, p. 474), Peder Andersen Hvide (der ellers skrev sig til Estebjerg), restitueret, men under Baldemar d. 4de (formodentlig ved bemældte Peder Andersens Drab 1359) var bleven ham frademt, paa nye dennes Enke, Zigle eller Zidsel, restitueret, paa det Kongens Sjæl ikke derfor skulde lide Pine (D. H. 14, p. 7); og er det derhos

befynderligt, at det, som sagt, 1448 hedder om Margaard, at den fra Arilds Tid havde henligget til Dallund, som da tilhørte en Peder Hogenstild, der synes at have arvet den efter sin Svigerfader, Bernike Skinkel (efr. Hagenst. p. 24), saa at man altsaa næsten deraf turde drage den Slutning, at den sidstnævnte havde kjøbt den af bemældte Enke eller ogsaa, hvis de stode i Slægtskabs Forhold til hinanden, havde arvet den efter hende.

1376 nævnes atter det under 1350 omtalte Ulfstov (Dense 1, 2, 64).

S. A. nævnes **Dn. Johannes de Hestede** som **Rector parochialis** (=: Kirkeherre eller Sogne-Præst) **ecclesiae in Schoubi in Fionia**, idet han s. A. stjenker til de Fattige i Rendsborg 5 Hufen Land i Campen Sogn, som aarlig svarede 40 Stp. Rug og som han selv for 72 L lybst havde tilkjøbt sig (D. H. 14, p. 33). Formodentlig var dette altsaa en holstenst Adelsmand af Familien de Heste eller Hesten, som havde taget til Taffe med Jndtægterne af et Landsbyeekald i Fyen, som han formodentlig ved en Vicarius lod beserge.

1383 omtales foruden mere ogsaa **Bona iu Æstræthæholæ** (i Særølef Sogn) **in Thwærskov** (i Bigerølef S.) **in Syndersö Skouhyæret**, samt **Bona in Skalsbyærghe** **ij Matteldæhole in parochia Visnæhyergh in Bokhæreth**; tilhøbe i Anledning af et Skifte mellem Bæbneren Johan Absalonsen (see Dense 1, 2, 54, hvor han nævnes 1363) og Andreas Syndesen af Kærstorp efter deres Forældre og Svigerforældre, Absalon Jacobsen til Frøbjerg (see infra under Bernike Skinkel) og Hustrue Cæcilia Jonesse Datter (Wosf. Reg. efr. D. H. 14, p. 121). Bemældte Johan Absalonsen var 1389, 1391 og 1396 Høvidsmand paa Rjødnehavns Slot (altsaa formodentlig forskjellig fra den J. Abs., der 1396 allerede

var død og havde været Høvidsmand paa Stanør og Falsterbøde) og Bispen i Roeskilde, Nicolaus Jacobi (Ulfeld), kalder ham sin fratrueelis.

1385 nævnes Tynno Nielsen af Sandager (D. S. 14, p. 150), hvis Søn uden Tvivl den i det følgende under 1387 og 1394 anførte Nicolaus Thomæsen turde være; helst da Hvitt. p. 661 kalder hans Fader (ikke Tynno, men) Thomas Nielsen af Volver (hvilket Volver man saaledes snarere skulde troe at være Volmerud i Skambye Sogn end Voller i Jylland). Dette er saaledes første Gang, at Sandager som Herregaard nævnes; men den kan derfor gjerne have været et af de gamle Stamgodsfer eller Leifder; thi sjønt den mangler den sædvanlige Endelsesstavelse af *Leif*, kunde samme maastee netop formedelst Navnets Længde i Tidens Løb være bortfalden. Skulde dette nu være Tilfældet, da kunde den heel vel, ligesom de andre oldnordiske Stamgodsfer, have havt sit Vagtaarn mod Stranden, idet Enggaard (nuværende Gyldensteen) netop ligger paa en Plads, hvor den kunde beskytte Sandager fra Strand siden, hvorhos Navnet Enggaard ogsaa heel vel kunde betegne Fjordens Bevogter (*Angr-gardr*); thi at den som Herregaard skulde have Navn af en Enggaard eller en indhægnet Eng er kun lidet sandsynligt; og at to Herregaarde skulde ligge saa nær ved hinanden, medmindre de i gamle Dage havde staaet i en gjenfærdig og derhos særdeles nøie Forbindelse, er vel ligesaa lidt sandsynligt; medmindre at man vilde antage, at Enggaard, som først nævnes som Herregaard 1443, oprindeligtviis havde været en Meierie- eller Ladegaard under Sandager, hvortil man dog ikke finder mindste Spor i Archiverne. Forresten er det en Mærkværdighed med Hensyn til Sandager, at der fra samme strækker sig mod Osten en dyb Dal henimod Nørre Ester-

bølge til og altsaa netop til den Egn, hvor Stranden tilforn har dannet en Vig eller Bugt ind i Landet, og da nu denne Dal eller rettere den langs med samme løbende Bei endnu kaldes Tydentved- eller Tyentved-Gyden, som uden Tvivl skal betyde duind-væd o: det dyndede eller moradsige Badested, saa har samme formodentlig i gamle Dage været en Canal, der har tjent til at sætte Sandager i Communication med Stranden eller befordre dens Seilads paa samme; medens derimod den opkastede Bei, der strækker sig mod Vesten fra Sandager over Smidstrup til Guldberg (see Capt. Mansås Chart), formodentlig har været en Dæmning for den østen for Bogenfe i gamle Dage indløbende Strandvig; da bemældte Bei langt snarere synes at være opkastet ved Kunst end af Naturen at være dannet.

1387 udstædes der et Skoubyherreds Tingsvidne, bestaaende af **Petrus Röd, Advocatus in Schoubyhæreth, Berneke Skykel, Capitaneus Castri Hyuseghauel, Johannes Sacerdos Ecclesiae Schouby, &c.**, at d. 6te Martis (proxima quarta feria ante **Dominicam Oculi**) discretus vir **Nicolaus Thomeson Armiger**, (af Sandager? cfr. 1385 § 1394) der paa Thinget fremførte et fuldt Vidne af 8 Mænd, som vidnede, at **Nicolaus Mues, Bæbner**, havde været (dudum fuit) paa Thinget og havde pantsat til **Henrik Thomsen** en Gaard i **Sunderse Sogn** i **Wythby** for 5 Å reen god Mynt, hvilke han skulde bøde, fordi han havde voldtaget **Truend** (formodentlig **Trued** eller **Giertrud**) **Gundis** (Datter) — *inpiguerauit manifeste, ad modum Forweddelse, ex parte cuiusdam Truend Gundis, quam violavit, § cum illa dicta Truend contra velle suum, quod dicitur Wolthecht, in die Natiuitatis Domini perpetravit potenter et commisit, ut propter hoc collo non careret*), med Tillæg, at dersom han iffe

indløste Gaarden inden næste Mikkelsdag, skulde den tilfalde og tilhøre Henrik Thomesen, — og at Henrik Thomesen og Arvinger havde over 50 Aar (see 1330) besiddet denne Gaard uilftet og utjært (Vosf. Reg. — Dipl. Lang., medd. af Kall Rasmussen).

1388 til 1398 plyndrede de saakaldte Vitalianer eller Kartalliebødre fra Rostok og Bismar eller de Wendiske Hansestæder i en Række af 10 Aar paa de danske Kyster og, idet de saaledes fornyede Erindringen om deres Wendiske Forfædres 200aarige Vordbrænderier, tvang de tillige Landets Indbyggere, ligesom disse, til ved nedsænkede Skibe og opfaste Dæmninger i Havnens Indløb at fordærve deres egen Seilads for at frietages fra disse fremmede Gjæsters Plyndring.

1390 udstædes der et Skoubyeherreds Tingsvidne, bestaaende af Magnus Nielsson, Advocatus in Scowbyherreth, Hermannus de Serslöf, Johannes de Scowby, Sacerdotes ac earundem Ecclesiarum Rectores, &c., at (Werniche) Pargow de Alsæ (o: fra Als) fremførte et fuldt Vidne af 8 Mænd, som vidnede, at det Gode, bemældte Pargow havde i Wixlof Sogn og Bye, tilhørte Nicolaus Rød (piæ memoriae)¹⁾, og at de aldrig havde hørt, at Nicolaus Rød eller nogen af hans Arvinger havde afhændet, pantsat eller stjålet det bort til nogen (Vosf. Reg. Dipl. Lang. ved R. R. cfr. D. S. 14, p. 267)²⁾.

1392 profitentur litteris suis Tidikinus Hæsten, Otto Ransow, Olaus Jensen, armigeri, & Finno Petri de Madrupæ (o: Maderup i Særsløf S.) sese Werniche Par-

1) Altsaa formodentlig Nicolaus dictus Rød, som allerede nævnes 1354 og formodentlig var en Limbek (Orion, 1 p. 83. 101), fjønt Waabenet er noget forstjelligt

2) Nicolaus Rød omtales saaledes i Tingsvidnet som allerede død, hvilket ikke er saa sært, dersom han ellers er den R. Røt, der tilligemed Henrik Røt underskrev 1302. D. S. 11, p. 884.

zow & Petrum Kanuti (Gylbenstiern? cfr. 1407) armigeros in possessionem honorum unius curiæ in villa Wethby (o: Wibye i Sønderfœe S.) unius curiæ in villa Wixlôf & duarum curiarum in Wixlôf-ruthæ (o: Rue ved Bigerslêf) cum una curia in sylva desolata (o: Rødestovsgaard) introduxisse, secundum quod in litteris Dominæ Reginæ (Margarethæ) habuerant in mandatis (Bosf. Reg. cfr. D. Hist. 14, p. 300. cfr. 1390).

1394 nævnes (Hoffm. F. 5, p. 273) Nicolaus Thomæsen (Dvigov) de Sandager (cfr. 1387 & 1410, formodentlig den under 1385 omtalte T. N. Søn) som Dr. Margrethes Marff og som Stifter af en Sjælemesse i Skambye Kirke.

S. A. giver Bispen's Vicar Afsked til Haderslêf o: Haarslêf Kirke (Ddense 1, 2, 78) og da dette nu atter gjentages 1397, saa tør man vel antage disse Aaringer for den Periode, da denne Kirke fra en Træ- til en Steenkirke blev forvandlet; en Forvandling, der med Hensyn til Landsbykirkerne i det 14de Aarh. var heel almindelig (cfr. Ddense 1. c. p. 10).

1396 nævnes Dn. Nicolaus in Saislôf (læs Særslêf cfr. 1399) som Præsbyter o: formodentlig Provst (Lang. Coll.)

S. A. gjorde Dr. Margrethe, for at standse det overhaandstagende Gjæstere i Klostrene og hos Geistligheden, den Foranstaltning, at der paa hver 4de Mîil af Landeveien bleve Kroer anlagte, og synes hun derhos tillige ved samme Leilighed her i Herredet ved bemældte Veie at have gjort den Forandring, at istedetfor den fra Ddense af var fælleds for Bogense og Middelfart indtil Bessinge og Elved, paa hvilket sidste Sted derfor ogsaa et Klosterherberge var anlagt (cfr. 1260), saa kom den nu derimod til at dele sig ligefra Ddense af, idet den ene forlagdes Nord og den anden Syd paa, og ved denne sidste, som var Hovedveien igjennem Landet, nemlig fra Ddense til

Middelfart, anlagdes nu Rugaard som en Kongsgaard eller kongelig Station og Herberge, hvorimod Klosterherberget ved Elvedgaard ved Veiens Forlægning blev aldeles overflødig og dets Eiendomme, som det synes, overladede til en holstenst Adelsmand, Hartwig Hesten, der allerede nævnes 1397 (N. T. Str. f. Oldf. 3, p. 241).

Bed saaledes nu, paa Grund af Tidsfølgen, at være kommen ned til Rugaard selv og dens Historie forhindre jeg for Fremtiden fra, som hidtil, at meddele fuldstændig Efterretning om Herredet selv og dets saavel kongelige, som private Eiendomme, men maae for Fremtiden mere henholde mig til de førstnævnte, nemlig til Gaarden selv og dens Lænsmands Historie, og saaledes blot indskrænke mig til ved Enden af enhver af Lænsmandenes Historie med et Par Ord at omtale Lænets mærkeligste Begivenheder under ham eller i hans Lænstid, især forsaavidt som samme maatte angaae dets private Eiendomme i Særdeleshed.

Kongsborgen Rugaard, — hvis Læn udgjorde Skoubyherred i Jyen, som derfor ogsaa i ældre Dage kaldtes Rugaards Læn og i senere Rugaards Amt, — skrives i ældre Tider stedse Rudgaard; det første Document, hvori det kaldes Rugaard, som mig er forekommen, er saaledes af 1573 og det første Skrift, hvori jeg endnu med en større Afvigelse i Orthograhien finder det skrevet Ruggaard, er af 1604 og dets Noisagtighed i denne Henseende endogfsaa meget at betvivle. Formentlig har den altsaa sit Navn af den Prydning i Skoven, der her paa Stedet fandt Sted, forinden Gaarden kunde anlægges eller rettere erholde sit fornødne Agerland i samme. 1231 og 1254 var den imidlertid neppe til eller i det mindste ikke kongelig; thi da omtales i Baldemar d. 2dens Jordebog

blot Skouby, Harrislef og Dre som kongelige Domainer her i Herredet¹); hvorimod den Tid formodentlig den sydlige Deel af Herredet aldeles var tilgroet med den i senere Tider saakaldte Kongens og endnu i senere Tider saakaldte Fælledsflod og altsaa for største Deelen var ubeboet og udyrket. 1327 omtales her i Herredet endnu som kongelige Domainer blot Harrislef med sit Fang samt Bogense i Anledning af, at Krongods her i Herredet blev Prinds Erik Valdemarsen af Søerrig tidsomt, som Mødreneary efter Kong Valdemar den 2dens Søster, Regise (Hv. p. 439). Dog — kort efter maae i det seneste Rugaard være bleven anlagt, eftersom den allerede i Aarene mellem 1397 og 1408 var en saa betydelig kongelig Forlæning, at ikke allene det hele forhen som Skoubye Læn benævnte Herred (dog Harrislefsgaard og Dregaard, som særskilte Birk i samme), men endogsaa Bispenberg Sogn til samme henherte. Sagen var nemlig, som sagt, uden Tvivl denne, at Kongeveien igjennem Landet fra Odense til Middelfart og Bogense i de ældste Tider gif om ad Beslinge og Elved for i det mindste saa langt at kunne være fælleds for begge disse sidstnævnte Byer, men derimod nu, for at blive saa meget desto kortere, blev adskilt i 2 særskilte Kongeveie, hvoraf den til Bogense kom til at gaae om ad Søndersee ved Dallund og den til Middelfart kom til at gaae om ad Ventelykke ved Rugaard; hvilket sidste i de daværende uendelige Skove, som den Tid strakte sig igjennem Wigerslef-, Beslinge- og Haarslef-Sogns sydlige Egne, ikke allene

1) Thi vel hedder det allerede 1183, at Bissen Evend Ulsen i Aarhus ved sit Testament gav Gods til Gmklester, fordi han havde forset sig med Kong Valdemars Halvsøster, som han havde forfrænklet og hvis Livgeding var Boselund ved Skierssee og Rugaard (D. H. 8, p. 690); men saavel af Bispens Voellig, som af Skierssees Beliggenhed maae man slutte, at derved ikke det syenste, men det ydste Rugaard (mellem Gbeltoft og Grenaae) maae forstaaes.

gjorde en Oprydning i denne Retning nødvendig, men som formodentlig ogsaa foranledigede Dr. Margrethe til omtrent paa Veiens Midte endnu at lade et større Partie Skov oprykke for derved at vinde Agerland til en Kongsgaard, som hun i denne Anledning til sin og sine Hoffolks større Bequemmelighed paa deres Reiser her igjennem Landet lod anlægge, og som saaledes er nærværende, i ældre Dage af bemældte Oprydning saakaldte Ryde- eller Rude-gaard (N. L. Skr. f. Ddk. 3, p. 235—237. 241—242) og til hvilken nu, som Kongsgaard, ogsaa lidt efter lidt det hele Herred blev henlagt, som Læn; desaaftag vi ogsaa finde, at allerede Lænsmanden paa Hingavls, Hr. Bernike Skinkel, i Aarene mellem 1397 og 1408 fik Rudegaard med Skoubyherred, Bogense Bye, Harritslef Birk og Bispenbierg Sogn i Panteforlæning af Dr. Margrethe og Kong Erik af Pommern for 2000 L (B. R. 2, p. 112. 122).

Forøvrigt bør jeg ikke unblade at bemærke, at den Skovoprødning, som saaledes gav Rudegaard dens Tilværelse, ogsaa med Hensyn til Danmarks Skovvæsens Historie er af en særegen Interesse; thi naar man forfølger Retningen af den Landevei, for hvis Skyld den blev foranstaltet, da vil man langs samme stode paa en Række af Stednavne, som endnu (hvis vi ere heldige nok til at udtyde dem vedborligt) kunne lære os, af hvilket Slags Træer de daværende Skove her paa Eggen bestode. Begynde vi saaledes fra Osten, da stode vi først paa Rødeskovsgaarde, Rue, Rueheed, Rødemølle og Rydemølle, som blot betegne Skovoprødning i Almindelighed uden derhos at angive Træsorterne, hvoraf de bestode; desaaftag vi altsaa maae slutte, at det har været den Træsort, hvoraf den Tid Skoven i Almindelighed bestod, og altsaa vistnok Ege og mueligviis Bøge; dernæst Morud o: Oprødning af Mór, som egentlig betyder Kratskov og Buske; endstønt Modr eller

Mödr (maaskee af **Meidr** ∴ **Træ**¹⁾ undertiden ogsaa synes at betegne **Hoifkov**, altsaa det samme som **Mýrk** (efr. **D. H. 1**, p. 509), saa at den bekjendte **Járnvidr** i **Schlesvig** endogsaa deraf kaldes **Jarnmodr** (**D. H. 1**, p. 518); dernæst **Laagerud** ∴ **Dprydning af Tåg eller Vidie**, vimen (egentlig **Baandpiil** eller **Salix viminalis**); dernæst **Elverud** ∴ **Dprydning af Ell-vidr eller Elletræ**; dernæst **Saaserud** (ikke som paa **Chartet Sarferud**) eller egentlig **Saxerud** ∴ **Sag-skog-rud**, altsaa **Dprydning af Sága**, der skal være det samme som **Thöll** ∴ **Fyrretræ**, der maaskee har faaet dette Navn, fordi det var det Slags **Træ**, der sædvanligst saugedes til **Lømmer**; dernæst **Ska derød** (eller, som det i **Sjælland** kaldtes, **Stetteruth** (see 1214) eller i **Jylland** **Skæggeruth** (**S. R. D. 7**, p. 522)), altsaa formodentlig **skéggiadr** ∴ **børstet (hirsutus)**, hvorunder vel, som sagt, kunde menes **Buste** eller **Laadninger**, maaskee især af **Tornekrat**, men som maaskee ogsaa kunde betegne **Barvith** ∴ et Slags **Naaletræ**, der saaledes kaldtes af **bar** ∴ **børstet**, hvorfor ogsaa **Laxen** endnu kaldes **Barlind**; endelig kunde Navnet, hvad jeg snarest formoder, ogsaa hidrøre fra **skakka** og **skekka** ∴ **ryste** og **bæve**, nemlig **Skak-tre-rud** og **Skek-tre-rud**, og i dette Tilfælde betegne **Bæveræspen**, ligesom **Biefverfkov** i **Sjælland**; dernæst **Ruthgaard selv** ∴ **Dprydning af den sædvanlige eller almindelige Skovart**, altsaa **Ege** og **Bøge**; dernæst **Nellerød** ∴ **Dprydning af Næl-vidr eller Naaletræ** og endelig **Sletterød** ∴ **Rydning af Selia eller Sel-vidr** (altsaa **Vidie-Piil**, **Salix caprea**) eller **Sel-ædri**, der formodentlig er det samme som **Harselia** eller **Hæsæl**. Saaledes finde vi altsaa her foruden **Ege** og **Bøge** eller hvad i **Almindelighed** kaldtes

1) Hvoraf formodentlig **Bolmerud** (qvasi **Bol-meidr-rud**) i næstliggende **Stamby** **Sogn** har Navn.

Stov endvidere Kratskov, Vidie og Piil, Elle, Fyrr, Bæveræsp, Naaletræ og Hæffel; hvorimod hverken Birk, Røn, Eik, Elm eller Lind nævnes, skjønt den første ikke allene har efterladt sig Spor i vore Moser, men ogsaa her paa Stedet i det saakaldte Birkested ved Rue, ligesom den anden i Rønnemosegaard ved Hindevad; hvorimod de sidste 4 ikke engang omtales som forefundne i vore Løvemoser, uagtet de forresten ere ældgamle her i Danmark¹⁾. Hvad endelig vore Danske Naaletræs = Stove er angaaende, da turde det maaskee synes utroeligt, at Levninger af samme endnu skulde have vedligeholdt sig til 1396; men uagtet jeg ikke har havt Leilighed til at anstille nogen egentlig Undersøgelse i denne Anledning, kan jeg dog foreløbigen anføre følgende Exemppler, der i det mindste lede til en vis Grad af Formodning i denne Henseende. Endnu i det 5te Aarh. nævnes saaledes Fyrrefogler (D. S. 1, p. 222) og Fyrrens Produkt eller Tære (ibid. p. 310) som indenlandske her i Danmark; hvilket ogsaa er Tilfældet med det sidste saavel i det 7de (ibid.

---

¹⁾ Saaledes nævnes f. Ex. Rønnen allerede i Edda. Effen forekommer som primitiv i Edda, nemlig i Mythen om Ugdrasil og om Menneskets Skabelse, udgjorde siden det hellige Træ i vore Tingfredse (deraf maaskee den Eik, at de fleste af vore Kirkegaardsmure ere beplantede med Eik), brugtes til Skibe og som angelsachsiske Prindsnavn ic. Almen forekommer saavel i Rigsthætt. som i det 9de Aarh. (D. S. 2, p. 384); Linden i det mindste 1131. Men maaskee have de den Tid ikke været paa vore Øyne; hvilket formodentlig ogsaa er Tilfældet med Taren eller Barlinden, der heller ikke omtales som forekommende i vore Løvemoser, uagtet den allerede forekommer i Edda og som Eshelnavn i Barwithshæfel, og da den ogsaa for sit haarde og tunge Træs Skyld kaldes Eiben- eller Ibenholt o: Steentræet, saa er den formodentlig ogsaa Eddas Járnvidr og Járnsaxa, samt Adam af Bremens Harnho, da endnu et udenlandsk Træ netop for sit haarde og tunge Beeds Skyld bærer Navn af Jernved eller det jernhaarde og jerntunge Træ.

p. 448) som 8de Aarh. (ibid. p. 524. 525) og da derhos Fyrren for sin vintergrønne Egenstabs Skyld i Almindelighed kaldtes Grønffoven¹⁾ og enhver Skov i den Tid havde sine Skovtrolde (d: fredløse Mennesker eller de saakaldte Scogmænd, der havde deres Tilhold i Skovene, hvor de fristede deres Liv med Røven og Flyndren), saa er det vel ligeledes muligt, at den i samme Aarhundrede kunde ligge skjult under den sæl-landske Trold Grændel (see Grundtvigs Mythol. p. 585 sq.) (Gren-thöll er nemlig Gran og Fyrr eller den grønne Fyrr-skov), ligesom i Møens Grønjøtte og sammes Grønsund, hvilket sidste allerede nævnes 843 (D. H. 2, p. 123). I sidstnævnte Aarh. spare ligeledes de Danste i Frantrig Kirkerens Fyrr-bjælker for Skibstammerets Skyld (ibid. p. 135, ja! endeel af deres egne Skibe ere endog saa bygte af dette Slags Træ (ibid. p. 384). I det 10de Aarh. siges endeel Steder at være opkaldte efter Dr. Thyre Danebod, hvoraf maastee flere i det Sted kunde have Navn af deres Fyrrskove, da denne ogsaa (paa Grund af, at dens Spaaner tjente i Stedet for Lys eller Fakler) undertiden kaldtes Týriskógr, ligesom de dertil anvendte Pinde endnu kaldes Týristikker. Det samme kan ogsaa og af samme Grund siges om de Steder, hvis Navne begynde paa Lius eller Lysf. Ex. Liusopeld paa Als og Liuserød i Sjælland i det 13de og Liusemose Slot paa Laaland og Liusemose Herregaard i Fyen i det 14de Aarh.; ligesom den af Fyrrharpiren gennemtrukne og af Nav (Lýsigull?) lugtende Løv, som paa visse Steder bruges til Lys, endnu kaldes Lysf-

---

1) Vi have saaledes endnu her ved Gaarden en Bei langs med Graverne, som bærer Navn af den grønne Gang; ingenlunde forbi den, ligesom alle andre Beie, havde Græs ved Siderne, men forbi den i gamle Dage var indfattet med en Rød Graner eller Fyrr.

flyne (Folkebl. 1843 Nr. 55). I det 11te Aarhundrede forekomme blandt Herredsnavnene Sagæbrok=Harz=Frøs= og Fræstlet=Herreder, hvori Fyrrens Navn maaskee ligeledes turde ligge skjult¹⁾; 1130 nævnes første Gang Den Fuur og 1231 Den Føhr, som begge skulle have Navn af Fyrren; 1261 Barrit=stov o: Barvidrscog eller Naaletræsstoven; 1373 Tollelund o: Fyrrlunden og 1396 de ovennævnte Skovrydninger²⁾; i det 15de Aarh. forekomme Førslov i Sjælland, Grønholt i Flensbofg=Amt og Grünholz i Schwanssee; 1535 anlægges (men paa en tidligere Landsbyes Grund) Herregaarden Branstrup i Fyen, som skal have Navn af en Gran=Brand og s. A. ødelægges Næsbyhoveds Slot, der ifølge Afbildningen skal have været omgivet af Graner og Fyrr; ligesom endelig selv A. Berntsen i det 17de Aarh. ikke aldeles nægter os Fyrr= og Granstove, men siger blot p. 10, at der af dem er ikke meget

1) Sága er nemlig, som vi ovenfor have seet, Fyrr; Harz er de Harvir (af Hard=ræs o: den forhærdede Saft) udsvedende Træer; Frøs med sin Faarrisvold (qvasi Furu's-vold) er en Deel af det gamle Barvithshæfel; ligesom Fræstlet Herred er nofsom udmærket ved sin Jaravidr og sin Dannis (qvasi Tanni's)-wald.

2) Et af de stærke Beviser paa, at vi endnu i det 11te, 12te, 13de og 14de Aarh. havde Fyrrstove her i Danmark, turde allensals være den Mængde Kirker, der i disse Aarhundreder, bleve opførte her i Landet; thi at troe, at alt det deri værende Fyrrstømmer var hentet hertil fra Norge i disse Aarhundreder, vilde vist være en Feiltagelse, da man sikkert, hvis Fyrrstovene den Tid havde manglet her i Landet, havde, som ved saa mange senere opførte Herregaardsbygninger, betjent sig af det indenlandske Egetømmer, hvorpaa her den Tid var mere end Overflødighed nok, isædetfor med større Beføstning at hente det lettere fergængelige Fyrrtræe fra Norge (hvisdaarsag jeg heller ingenfinde blandt den Tids indførte Handelsartikler finder Fyrrstømmer omtalt); hvormod det vel kan være mueligt, at netop denne Mængde Kirker og det til samme anvendte Tømmer har været Aarsag til vore indenlandske Fyrrstoves Ødelæggelse og Undergang.

i disse Lande. Overhovedet vilde man storligen feile, hvis man troede, at Fyrrevegetationen skulde have ophørt i Danmark, da den saakaldte Egeperiode begyndte; thi ligesaalet som Egevegetationen ophorte, fordi Elleperioden tog sin Begyndelse, men tværtimod endnu indtil vore Dage vedvarer (hvilket ogsaa med Bæver=Åspen er Tilfældet), saaledes kan Fyrrevegetationen ogsaa have vedvaret mange Aarhundreder, efterat Egevegetationen her i Danmark var begyndt; men at den ikke findes i vore Moser, efterat Egelaget, ligesom Egen ikke, efterat Ellelaget er begyndt, hidrører formodentlig blot af den Årsag, at Vandet immer trak sig mere og mere tilbage i Moserne og at der altsaa mellem Mosen selv og den Skovvegetation, der havde afgivet det forrige Moselag, opstod en Mosen omgivende aaben Plads, der gav Leilighed til Fremvæxten af en nye Skovvegetation, hvis Træer nu afløste den forrige, ved ligesom disse Tid efter anden at styrte om i Mosen og saaledes at danne et nyt Trælag over det forrige eller ældre.

Dog vi vende igjen tilbage til Bernike Skinkel, som saaledes ifølge det foregaaende havde faaet Rugaard i Panteforlæning.

Denne Bernike Skinkel, som saaledes kan ansees for Gaardens første Lænsmand, var af det Slægt Skinkler, man af deres Vaaben i Almindelighed kalder Soeblade=Skinklerne (og som man troer oprindeligiis at have været Schteder, der fore samme Vaaben og hvoraf formodentlig en Green blot af Gaarden Skinkel ved Eideren (Orion 3, p. 355) havde optaget Skinkelnavnet), hvorhos han ogsaa selv skal have været en Søn af Ditto Skinkel, som var den første af denne Slægt, der 1350 kom herind fra Holsteen (Ab. Lex. og Atl. 3, p. 582) og som

derhos skal være den samme, der endnu nævnes 1357 med Tilnavnet Schele (Orion 3, p. 356)¹).

Bernike Skinkel forekommer forresten i Beg. af 1387 (supra p. 120) og senere i samme Aar ved Dr. Margrethes Valg som Hovidsmand paa Hinesgaavl (Hv., p. 574—575. D. H. 14, p. 192. 545. Atl. 3, p. 501. B. R. 2, p. 111. Orion 3, p. 356). 1395 undertegner han som Bæbner Freden imellem Dr. Margrethe og Kong Albert (D. H. 14, p. 594) og ligeledes Hansfestædernes Vorgen for sidstnævnte (ibid. p. 600). 1396 kaldes han Ridder i Medet til Afsens med de holstenke Grever (Hv. p. 608. D. H. 14, 370. 611). S. A. indtræder han Gods til Jvernæs (nuværende Bedelsborg. D. H. 14, p. 397), som han altsaa den Tid maae have eiet. 1397 bivaaner han E. Pommers Kroning i Calmar (ibid. p. 407) og s. A. er han Forlover for Grev Albert af Holsten til Dr. Margrethe (ibid. p. 420). 1399 betaler han paa Dronningens Vegne endeel Penge til Grev Albert af Holsten (ibid. p. 476) og maafee er det først i denne Anledning, at han faaer Rugaard i Pant (vide supra). 1401 under skriver han Erik af Pommerns Befræstelse paa Dr. Margrethes Gaver til Kirker og Klostre (N. D. Mag. 5, p. 7). 1405 under skriver han Kong Alberts Ordeide (Hv. p. 627). 1406 faaer han Dvittang for det Forleste, han var gaaet i til Kong Albert (Hv. p. 629). S. A. siges han urettelig at være død (Atl. 3, p. 581); thi

1) Bernike selv skrev sig, ifølge Slægtesøgerne, til Frøbjerg og der ligger endnu i Orte Eogn (Baagherred) en Landsbue af samme Navn, sem nu bestaaer af 15 Gaarde og 5 Huse, men i gamle Dage skal have været en Herregaard (Atl. 6, p. 653), hvis Navn allerede forekommer 1383, da den tilhørte Absalon Jacobsen og hans Slægt (efr. 1383 supra og D. H. 14, p. 121) og 1392, da dens øde Jorder omtales (ibid. p. 304. 573) og til denne var det uden Tvivl, at B. Skinkel skrev sig.

1407 underskriver han endnu den Roskildeſke Biſp Peders Dvitzans til Dr. Margrethe (D. Mag. 5, p. 38), ligesom han 1408 underskriver den Odense Biſp Jenseſ Brev om en evig Mæſe for Dr. Margrethe i Odense (D. Mag. 3, p. 188); men ſ. A. ſkal han være død og i S. Hans Kirke i Odense begravet (Hv. p. 632. Birch. inscr. S. Johannis Nr. 21, cfr. Odense 1, 2, 96 og N. D. Mag. 1, p. 197), paa hvilket ſidſte Sted han kaldes til Frøbierg og ſiges at have været en paa de Tider riig og anſeelig Mand (idet han nemlig var Kænsmand paa Hingſgavl, Panthaver i Rugaard, Eier af Frøbierg, Zvernæs, Langenſø¹⁾ og maafkee Margaard og Dallund (cfr. 1340) ja! ifølge Atl. 3, p. 581 endogſaa Ryegaard i Ryeberg Amt²⁾ ſamt at han derhos var gift med Karen Sture Wendixdatter til Gammelgaard (i Kettinge S.) paa Als (ſom paa Ligſtenen blot kaldes **Dn. Katerina** og ſom man maafkee, — da det ſammesteſeds hedder: **orate Deum pro eo!** — tør ſlutte at have overlevet Manden)³⁾. Nu have vi ſaaledes faact

1) Ifølge Tingsvidner af 1499, 1502 og 1505. Dette er ſaaledes første Gang, at denne Herredets Herregaard nævnes; hvad enten den ſaa har ſamme Oprindelse ſom Margaard, idet den ligesom denne var beliggende ved en Green af Stavidaaen og ſaaledes kunde have tjent ikke blot Seen, hverved den ligger, men ogſaa det bag ſamme beliggende Adelsgæds, Wædelee, (i gamle Dage Wædeleve ſee 1296 & 1351) til Forſvar mod de paa Naen opſeende Wendiske Søerovere; eller ogſaa den mueligviis først er opſtaaet ved Ekeoprydningen 1396 og maafkee endogſaa af W. Skinkel ſelv, ſom Patelaensmand paa Rugaard, oprettet.

2) Skjont Atlas uden Tvivl her, ſom flere Steder, forveksler Ryegaard med Rugaard, da den i gamle Dage tilſkriver hlin de ſamme Eiere, ſom vi ikke blot have Formodning, men tildeels endogſaa Viſhed om med Rugaard i Skoubherred at have været forlæned.

3) I et Brev af Otto Skinkel af 1419 hedder det: „æfter min Fathers død Hr. Wærnik Skinkel, oc min Mothers deth Jern Hildeberg“ ic. (Dipl. Lang.; medd. af R. R.).

ham død og begravet; men han synes paa nye at gaae igjen; thi 1411 underskriver han endnu som Rigsraad Fordraget mellem Kongen og Hertuginde Elisabeth af Schlesvig (Hvitf. p. 637), ligesom f. A. den 5aars Anstand mellem Riget og Førstendømmet (Hv. p. 640); 1417 siges han at have pantsat Gods i Hundstrup og Mondrup i Sallingherred til Bispen i Odense og kaldes i denne Anledning *famosus vir* **DN. Vernekinus Skynkel** (Pont. 2, p. 520) og 1424 bestyldes han i **S. R. D. 7, p. 281 og 288** for at have taget virksom Deel i de Plyndringer eller Raperier, som fandt Sted i den holstenste Geide, som dog allerede begyndte 1410. Det er derfor høist sandsynligt, at man paa hans Epitaph har læst 1408 istedetfor 1418. 1419 var han derimod virkelig død; thi i dette Aar omtaler hans Sen Otto sin Faders Hr. Bernikes Død, hvæs Siæl Guth haffve! (**Dipl. Lang. medd. af R. R.**).

Hvad nu Lænets Historie under Bernike Skinkel eller denne dets efter al Sandsynlighed første Lænsmand er angaaende, da finder jeg blot, at Tre Birk, som ellers pleiede at henhøre til Rugaards Læn og derfor ogsaa af A. Berntsen henregnes til samme, desuagtet ikke i den Skinkelske Pantfættelse har været indbefattet, ligesom det heller ikke nævnes i samme; thi 1397 blev det af Dr. Margrethe tillige med Skamherred indløst fra den Hagenstovske Lænsmand Hr. Henning Bergs Enke (**D. H. 14, p. 420**) og at dette ingenlunde steete for strax efter at pantsætte det til Skinklerne, men at det tværtimod ved denne Leilighed snarere blev henlagt til Hisingavls Læn, sees deraf, at det allerede 1438 (altsaa længe før den Skinkelske Panteret til Rugaards Læn ophørte) var i den Hisingavlske Lænsmands Eggert Frilles Børge (**Odense 1, 2 p. 123**), saa at der altsaa i denne Henseende med Hensyn til Skoubyherred herskede en formelig *status in statu* Forresten fortjener det som et Ex-

empel paa hine Dages Simplicitet at tilføies, at man i de ældste Tider holdt Birkethinget ved denne Gaard under aaben Himmel; først ude i Skoven mellem Dregaard og Drbak i en Lykning af Bøgepurrer, som i et af Naturen dannet Lysthuus ved Veien¹⁾, og siden udenfor Dregaards Port under 4 Veste, indtil det endelig med Gyldensteen blev forenet og ved samme Heilighed til Nordstov forflyttet. Noget lignende fandt saaledes ogsaa i gamle Dage Sted ved Rugaard; thi istedetfor det kongelige Herfskab ved sine Reiser igjennem Landet i Almindelighed tog Herberg paa Rugaard selv, maatte derimod de andre, der beføre Landeveien, som det synes, istedetfor Kroc eller Bested tage til Takke med et Tornekraat ved Landeveien eller ved Indkørselen til Rugaard, hvori der af Naturen havde dannet sig et Slags Lysthuus (den saakaldte Bentetorn), der kunde beskytte mod Veirliget, og hvor der var opslaget Borde og Bænke og især ved Markedstider holdtes formeligt Markentenderie (see mere derom i Ddense 1, 2, 133).

1397 udstædte dernæst Bispens Vicar under sit Ophold i Særølef, der, som sagt, tilhørte S. Knuds Klosters Munke, paa nye et Afladsbrev for Haarslef Kirke (Ddense 1, 2, 80 cfr. 1394).

1398 vare der allerede 2 Stk. Jord i Bierne Mark henvagte til Haarslef Præstegaard (cfr. 1498), hvilken tilsyneladende Ubetydelighed herved ifølge Provstebogen eller den geistlige Jordebog anføres, fordi Haarslef er det eneste Præstefald

---

1) Altsaa ligesom Erkebisp Abfalon, der da han gav den sjællandske Kirkelov 1170 holdt Thing i Lunten ved Ringsted (Pont. Ann. 1, p. 423), ligesom Bønderne 1287 i Inge-Lunden (D. S. 11, p. 18). See forresten om disse Thinghold under aaben Himmel saavel D. S. 1, p. 163, som 2, p. 139.

her i Herredet, hvis Documenter, — eller i det mindste Registraturen over samme, — fra saa høi en Tidbalder ere opbevarede, skjønt man af dette Exempel maae formode, at alle øvrige havde havt et lignende Sognearchiv, hvis det saa troe, som i Haarsløf, var blevet opbevaret.

1399 nævnes paa nye (see 1396) Præsten Hr. Nicolaus af Særsløf (D. H. 14, p. 477), idet han med flere underskriver et Vidnesbyrd, at Jesse Axlens (maaſkee Johan Absalonſen, der nævnes 1383), der var gift med Ingefred Galen, bad hende paa sit Yderste at give Jesse Olsen det Gods i Fyen, som han havde faaet af ham (og som rimeligviis maae have ligget i Særsløf Sogn), tilbage, da han ikke havde gjort ham Kyldest derfor efter Løfte.

S. A. tildommes Hartvig og Jver Limbet Jersore i Skamherred (hvortil ogsaa henlaae Gods i Skoubyherred cfr. 1423) og som de havde arvet efter Otto Skinkel kaldet Schæle, som var Fader til Bernike Skinkel, hvis Søsterſønner de synes at have været (Ddenſe 1, 2, 81 og Drion 1, p. 368).

1404 udſtæder Biſpen af Ddenſe Afladsbreve for Brendrup og Decete (Ddenſe 1, 2, p. 91), hvilket ſidſte Navn formodentlig er feilſkrevet for Dre, ſaaſom dette er Nabofognet til Brendrup.

S. A. lover Lænsmanden paa Næsbyhoved, Ridder Bjørn Dluſſen, Fru Silæ, Peder Knudſens (maaſkee Gyldeſtjærns cfr. 1392) Enke, at det Gods, ſom ligger i Hjøltoꝛp (=: Zullerup i Meilby Sogn), ſom Finn Magnuſen paaboer, hvilket hun havde overdraget ham, ſkal blive hende tilbagegivet, naar hun det forlanger (Ddenſe 1, 2, p. 92 cfr. 1407 og 1409).

1405 ſit Bogenſe Bye ſine Privilegier fornyede (Ref. Atl.); dog da det ſiges at være ſteet af Chriſtoffer Baier, ſkjønt

den Tid Erik Pommer regjerede, vil jeg helst troe, at det er en Forverling med Christoffer af Baierns Privilegium af 1445.

S. A. var Henrik Nielsen (Dvigov) til Sandager Erik Pommers Raad og stifter eller bekræfter (efr. 1394) en Sjælemesse i Skambye Kirke (Atl. 3, p. 476).

S. A. skjenker Zabel Kirchendorf blandt mere ogsaa to Gaarde i Søndersee i Skoubherred, som han selv havde kjøbt og som aarlig svarede 4 Skp. Sæd, til Præstens Bord i Nyborg for Sjælemesser (Hoffm. J. 5, p. 532).

S. A. var der en svær Pest i Landet (Ddense 1, 2, 93) og silbigere kan heller ikke det saakaldte Glænde-Gilde i Ddense (hvorum see Ddense 1, 2 p. 40. 119—120) være stiftet (om end ikke dets Velde skulde række op til den sorte Pest); thi der nævnes allerede Medlemmer af samme 1410 o. s. v.; men det, som især gjør os dette Gilde mærkeligt, er, at det, — endstjunt det var et Kjøbstædgilde, — dog ogsaa optog Medlemmer paa Landet og især blandt Geistligheden, saa at en stor Deel Landsbypræster nævnes som Medlemmer af samme f. Ex. her i Herredet Hr. Anders de Wiislof 1421 (Gl. Saml. 1, 1, 44.), Hr. Poul de Wiisenberg 1480 (ibid. p. 42.), Hr. Gode af Særølef 1495 (ibid. p. 45) og maastee flere. Turde man nu ifølge de Esterretninger om dette Gilde, jeg har indsamlet og som tildeels ere indførte i Kong Hanses Monument af Werlauff, antage, at det havde været et Hospital af Duebrødre-Ordenen eller et Hospital for Pillegrimme og Beisarende, men istedetfor at disse Hospitier ellers blot vare opførte med Hensyn til den enkelte Egn, hvorpaa, eller den enkelte Bei, hvorved de laae, saa var derimod dette almindeligt for hele Landet og synes, da de enkelte Hospitier i Anledning af Kroernes Anlæg 1396 bleve ophævede, at være bleven anlagt i Landets Middelpunkt eller Hovedstad for derfra at udbrede Gjestfriheds og

Belivligheds Pligter mod Fremmede og Rejsende (især dem, som vare syge eller ikke kunde betale deres Pleie i Kroerne) overalt paa Landet; da vilde det naturligtvis ikke være at undre sig over, at dette Gilde især og fremfor andre udvalgte sine Medlemmer blandt Landsbyegeistligheden, som den, der bedst havde Leilighed til at udføre dets Hensigter.

1406 skal Bogense Kirke, som er en Korskirke og blev indviet til og opkaldet efter S. Nicolai, først være opbyggt (Pont. Ann. 2, p. 504. Atl. 3, p. 466. 6, p. 623). Da imidlertid en Bye, der længe før 1327 var Kjøbstad og allerede 1220 var til, umuligt saa længe kan have undværet Kirke, saa maac det enten saaledes forstaaes, at den i dette Aar blot blev ombyggt eller ogsaa først fra en Træ- til en Steen-Kirke forvandlet. Mere vanskeligt bliver det derimod at forklare, hvorfor Kirketaarnet istedetfor i Vest, som det almindelige, tværtimod ved denne Kirkes Bygning er anbragt i Østen¹⁾; da imidlertid Kirken ikke blot laae ved Stranden, men derhos saaledes ved Stranden, at dens vestre Ende vendte ud imod samme, saa var det maastee en Nødvendighed, at Klokketaarnet maatte ligge i Øst, for at Klokkelyden kunde høres over Byen, som netop laae Østen for Kirken. Forresten faaer man et høit Begreb om Bogenses Flor i gamle Dage, naar man hører, at den ikke blot 1327 af flere Konger havde faaet Privilegier, men ogsaa, at den allerede 1485 havde flere Sognepræster og des-

---

1) Af danske Kirker, hvor dette ligeledes er Tilfældet, opregner Oluffen i sine Collectanea, p. 83 endeel, hvortil endnu kan føies her fra Byen Bogense og Krarup Kirker; ligesom ogsaa Harendrup Kirke har den Mærkværdighed, at Taarnet, som er af Bindingsværk, er anbragt paa den sydlige Side af Kirken og derhos over Vaabenhuset eller Indgangen til samme; ikke at tale om Kiærte Kirke, hvor Taarnet vel ligger Vesten for Kirken, men i flere Favnes Afstand fra samme.

foruden andre Præster 3: Vicarier eller Capellaner (vide infra 1485) og naar Sagnet tilføier, at der engang havde været 7 Kirker og 3 Kirkefogne i Byen; thi saa meget er under alle Tilfælde vist, at den foruden sin Hovedkirke S. Nicolai ogsaa havde et S. Jørgens Capel, der formodentlig hidrørte fra Slutningen af det 13de Aarh. (thi de med Capeller forsynede S. Jørgens Hospitaler vare i Anledning af den i det 12te Aarh. udbrudte Spedalskthed ved de fleste af vore Kjøbstæder i det 13de Aarh. oprettede, saa at allerede Spedalskehuset i Odense 1295 omtales). Maafee havde den dernæst ogsaa et S. Giertruds Hospital (som Odense allerede havde før 1343); i det mindste kaldes en af dens Gader Gjertrudsstrædet, som man mener at skulle være en Korruption af S. Giertrudsstræde; viskere er det derimod, at den havde et S. Annæ Kloster, som man i Analogie af det Helsingørske maae ansee for et Nonnekloster, men hvis Orden og Alder man forresten ikke kjender og blot maae slutte sig til det's Ælde deraf, at man ikke allene paaftaaer, at S. Anna var Erkebisp Absalons og det Kjøbenhavnske Slots-Capels Patronesse (D. S. 8, p. 600) og at man endnu 1349 oprettede Altare til hendes Ære (ibid. 13, p. 211. cfr. 217), men at Sagnet endogsaa tilholder, at der fra dette Kloster i Bogense var anlagt en underjordisk Gøngang til Æbeløe; thi ihvor usandsynligt endogsaa dette Sagn kan være, saa vidner det dog stedse om, at Folket tilskrev dette Kloster en mere end almindelig Ælde. Ogsaa var der i Bogense ikke allene et vor Frue Alters Vicarie eller Capellanie (see 1539), men ogsaa et af Axel Brahes Forfædre stiftet, skjønt uvist til hvilken Helgen indviet, Ditto (see 1596 & 1725) og skal jeg i det følgende under 1522 noget nærmere omtale saavel disse, som andre flere Spor til Byens store Flor i den catholske Tidsalder.

1407 bekræfter Zilæ (o: Cæcilia) relicta Petri Kanuti (cfr. 1392 og Odense 1, 2, 92 § 96, som maastee var en Gyldenstjerne, sjønt han ikke findes paa Stamtavlen; ligesom ogsaa han eller hun synes at have været en Hogenstild), at hun skylder Hr. Tidericus Hesten miles (cfr. 1392) 15 lybste $\mathcal{L}$ i Odense gangbar Mynt og pantsætter ham derfor sin Brydegård (curia villicalis) i Birkestruthæ (o: Rue Bye ved Wigerølef), beliggende ved Jærnbjerg (Odense 1, 2, 94). I en anden Afskrift af Documentet kaldes hun derimod urigtigt Hilæ og Gaarden siges at ligge sub monte dicto Jærnbjerg. Dette sidste kunde synes at være et mærkeligt Navn, efterfom vi ogsaa her i Herredet have saavel et Guldbjerg, som en Kobberbanke og ikke langt fra os i Vendsherred et Kobberbøl.

1409 var der Jordstjælv i Landet om Matten, der fulgte paa S. Bartholomæi Dag (Odense 1, 2, 96). De foregaaende Jordstjælv i Danmark vare indtrufne 1277, 1198 og 1073, altsaa et i hvert Aarhundrede (Atl. 3, p. 495. N. D. Mag. 6, p. 52. cfr. D. H. 5, p. 425. 8, p. 427).

S. A. Provstevidne, at Kirkens Jord, som kaldes Byemark, evig skal være til Præstens Underholdning i Bispenberg, imod at han aarlig giver Kirken 30 Stilling (Hoffm. F. 5, p. 366). Den 30 Stillinges Jord synes kun at have været en liden Byemark.

1410 sjenker den 1405 omtalte Henrik Nielsen (Dvigou) af Sandager 2 Gaarde i Slevstrup (Ugersølef S.) til Præstens Vord i Stambye (Hoffm. F. 5, p. 268; hvorimod Stiftelsen af denne Sjølemesse p. 264 synes at henføres til 1394).

1413 skal først den ovenomstrevnes Fader, Nicolaus Thomsen (Dvigou) til Sandager, være død (Hv. p. 661. Atl. 3, p. 476).

1417 begavede Otto Ledynhusen, kaldet Skinkel, Henrik Nicolai af Kyle (o: Kile i Gilby S. eller Knyle o: nuværende Hoffmannsgave¹⁾) og Henrik Nicolai (Dvigov) af Sandager, Bøbnere, Godberg (o: Gølbjerg eller Guldbjerg) Kirke (Odense 1, 2, 101—102) og

1418 var endelig en Adelsmand, Hr. Johan Bralstrup, S. Præst i Haarslef (Blochs f. Geistl. Hist. Mscr.), hvormod det i Adelslexicon blot hedder, at denne Mand, hvis Baaben beskrives, havde et geistligt Præbende i Fyen, uden at Stedet derhos nærmere angives.

Tillæg til S. 109.

1329 ffjoder Fru Kirstin af Magelundt Per Brock (den bekendte Zfr. Ellen Brocks Fader) alt sit Gods i Wefflinge Sogn, i Hettekløff (Haarslef) og i Skowby Herred. (C. Reg.; medd. af R. R.).

---

¹⁾ Keirupgaard i Kjølstrop Sogn skal ellers i gamle Dage have været kaldet Kiel og derhos have været beboet af Ad. Atl. 6, p. 567.

Bidrag

til

den fynske Kongeborg

M u g a a r d s,

dens Læns og dens Lænsmands

Historie

ved

Vedel Simonfen.

Første Deels anden Afdeling.

Slaae, Hierte! hoit i Troe paa det, som kommer!
Svæv det imode, Siæl! med Kraft og Lyf!
Du har jo Bløeds søde, hulde Trost;
Du kan lunde Lande paa en gylden Aft;
Ihi fuldbragt er din Vinter, Vaar og Sommer
Eg meenes skal din Udsøds gyldne Hof.

Kjøbenhavn.

Trykt hos J. C. Scharling.

1845.

Forord til Læseren.

Naar et Menneske bliver gammelt og skrøbeligt og saaledes hver Dag mindes om sin nærforestaaende Afkeer fra Jorden, da mindes han tillige om de Pligter, han mueligviis endnu kunde være dem, der skulle overleve ham, skyldig. Men Naturen har, som det synes, anvist enhver af os sin særskilte og derhos som oftest ogsaa indskrænkede Virkefærd her paa Jorden og vi see os iffun steldent i Stand til at virke med Held for det Hele og, hvis vi endogsaa vilde sætte os et saa ubegrændset Formaal (eller, som Lybkerne sige, virke ind Blaaue hinaus), da vil vor Virksomhed som oftest tabe sig, lig Draaben i Havet. De fleste af os ere derimod blot, som det synes, anviste til at virke paa deres nærmeste Omgivning; men giennem denne virke de jo ogsaa, skiont paa en længere Wei og paa en middelbarere Maade, om man saa vil, paa det Hele. Nødvendigheden af en klog Concentration af sin Kraft og et fornuftigt Valg af det mere bestrænkede Formaal, for dog saaledes at udrette noget, istedetfor man ved at ville Alt i Almindelighed saa godt som intet udretter, føles vel ikke saameget i Ungdommen, som den derimod i Alderdommen af sig selv paatrænger sig og ved sig selv gjør sig gjældende. Ogsaa jeg har saaledes Mar for Mar maattet indskrænke, om ikke min Skyldfærd, saa dog min Virkefærd alt mere og mere. Der, hvor min første Virksomhed begyndte, der vil den formodentlig ogsaa ende og, som det var min Høbeegn, der saae den første Spire af min Virkelyst, saaledes vil den formodentlig ogsaa modtage dens sidste Frugter; men jeg trøster mig endda ved den Overbeviisning, at, om man end ikke havde Mod nok til at nære det stolte Haab at kunne vorde sit Fødelands Belgjærrer, saa vil dog

allerede det mere beskedne Ønske at kunne virke velgørende for sin Fædeegn og det, selv om man endog manglede Kraft til at realisere samme, være enhver god Medborgeres Anerkjendelse og Baaftignelse værdig. Hvad jeg bekaar sag for min nærmeste Ømegn har kunnet udrette saavel ved Foranstaltninger og Indretninger, som ved Opmuntringer, Understøttelser og Belønninger, det har jeg i en lang Række af Aar saa rebelig gjort, som paa den ene Side mine Indsigter og paa den anden Side min Formue paa nogenfomhelst Maade har villet tillade det, og det, uagtet Ømegnens Beboere, for hvem jeg saaledes virkede, for det meste enten vare Selveiere eller andre Godeeieres Fæstebønder og ikkun saare faae (og mod det Hele fast for ingen at regne) vare mine egne Undergivne eller vedkom mig nærmere end, forsaavidt som de ikke blot vare mine Medmennesker, men ogsaa min Fødeegns Beboere. Men selv, naar man saaledes efter bedste Erføende har disponeret over den Deel af sin Formue, man ved tarvelig Levemaade gjorde sig det mueligt at kunne undvære, er der dog endnu en Ting tilbage, man, ligesom til Afseef, kunde stienke sine Medmennesker, og det er — sin Erfaring, der stundom er dyrebarere end alle vore Rigdomme og alle vore øvrige Statte tilhøbe. Vor Almue havde i min Barndom den, maastee fra Middelasberens høiere Stænder nedarbeede Skik at lade deres afdøde Venners og Paargrændes Liv og Levnet oplæse over deres Grav og dette kaldte den med et faare udtrykfuldt Navn: den Afdødes Testamente; thi det indeholdt virkelig (skont som øflest i stærste Ufuldkommenhed) de Livserfaringer, den Afdøde under sin jordiske Vandring havde indsamlet og som han nu tilligemed alt sit øvrige Gode saa at sige testamenterede den efterlevende Slægt og gjorde saaledes bløse sine Efterkommere foruden deres egen Livserfaring tillige til Arvinger af hans og ubvidede derved deres Erfaringers Kreds til et, snart i stærre og snart i mindre Grad betydeligere Omfang. Denne Skik kunde nu vistnok, som saa mange andre af Fortidens Skikke, i flere end een Henseende være faare selgevardig; men det enkelte Menneskes Erfaringekreds er i Almindelighed altfor snæver til i nogen betydelig Grad at kunne ubvide de Efterlevendes Synskreds og jeg har derfor troet at burde beliene mig af et virksommere Middel for ved sammes Hjælp at kunne

tilegne mig en større Mængde af Erfaringer end dem, der i Almindelighed falde det enkelte Menneske til Deel, og saaledes ogsaa at kunne tilegne mig et Slags Ret til at disponere over samme; og, endstjønt det vistnok ingeninde kunde falde mig ind at paatrænge Omegnens Beboere mit eget Livs Erfaringer (saasom dette har bevæget sig i en altfor snæver Kreds til at kunne stifte den tilføjede Nytte), saa har jeg derimod, som mit Motto tilholder,

ikke levet blot med nuværende T,
men i Liber, der længst ere omme

og har saaledes ogsaa ved i en lang Række af Aar at snuble og færdes med vort Fædrelands og især med min Fædeegns Historie tilegnet mig en Deel af sammes Fortids Erfaringer (thi hvad er Historien vel andet end den summariske Beretning om alle Tidens Erfaring?) og det er saaledes disse Fortidens Skatte (og det især, forsaavidt de vedkomme min Fædeegn og saaledes kunne siges at være et Arvegodt fra dem af vore Forfædre, der i gamle Dage bebode den samme Egn, vi nu selv bebø), jeg ved at offentliggjøre disse Blade har ønsket paa en vis Maade at kunne testamentere bemædte Egns nuværende Beboere, forinden jeg selv tager Afsked baade fra dem og fra den. Maatte altsaa disse Bidrag til min (og de fleste af mine Læseres) Fædeegns Historie tiene flere af Omegnens Beboere saavel til Fornøielse, som til Nytte! Og det vilde de sikkert have kunnet, dersom det havde staaet i min Magt at gjøre dem fuldstændige og udførlige nok til at sætte den nærværende Elagt paa en ret anskuelig Maade ind i alle de længst fremfarne Slægters Væsen og Færd, alle deres Længsler og Forventninger, alle deres Planer og Bestræbelser og al den uendelige Møje og Kamp, alle de utallige Suk og Taarer, de snart mindre heldige og snart aldeles uheldige Forsøg paa sammes Realisation Aar for Aar førte med sig; thi i dette Tilfælde vilde Afsløringen af den længst forsvundne og ligesom i Glemfæld Mulm indhyllede Fortid have virket paa Die og Sind, som den utilhyllede Glands af det magiske Blisdomsspeil, paa hvis ene Side Fortiden med dens Sød, men i hvis Reflex eller paa hvis modsatte Side ogsaa Fremtiden med dens (af bemædte Sædsejere fremsvirede) Frugter affælle sig, og den klare Anskuelse af Fortidens utilhyllede Væsen vilde da have givet Læseren

VI

Nøglen i Hænde til alle de tilshnelabende Gaaders Opkløsing, den Fremtidens Historie i en saa rigelig Maade synes at frembyde for vort Dje. Men enhver Idee taber jo stedse i sit Liv og i sin Reenhed ved at realiseres og hvorfor skulde altsaa ikke dette ogsaa med mit Forsøg være Tilfældet? Det er kun blevet til en ufuldstændig Materialsamling, istedetfor at det burde have været en fuldstændig Skildring; det er kun blevet de enkelte Grundstene til en Bygning, istedetfor at det burde have været Bygningen selv. Men selv i denne dets Ufuldkommenhed vil man ingensunde misdiende den gode Villie, om man end skulde nødsages til at beklage den manglende Evne.

Esvedgaard den 24te Mai 1843.

Vedel Simonsen.

Efter Hr. Bernike Skinkels Død overgik naturligvis Pante-
 forlæningen paa Rugaard til hans Søn, Otto Skinkel,
 der var gift med Cæcilie Ludvigsdatter (Barsbek) og som
 noie maae adskilles fra en anden Otto Skinkel, der levede
 omtrent paa samme Tid, men ikke var af Søeblades, men
 derimod af Linhuus-Skinlerne. Bemældte Otto Linhuus næv-
 nes nemlig allerede 1385 (min Dnse 2, p. 68. Orion 3,
 p. 357; nemlig 2 Brødre, som begge hedde Otto af Teding-
 hus-Skinkel); 1387 som Landsdommer (Hv. p. 574. D. H.
 14, p. 192. Dnse 2, p. 70) og som Linhuus (Orion 3,
 p. 357); 1417 som Linhuus (Dd. 2, p. 101); 1423 som Lin-
 huus og Landsdommer (Dd. 2, p. 110); 1428 som Landsdom-
 mer (ibid. p. 113) og 1430 som Ridder (see infra); at han
 derimod endnu 1459 skulde have været Landsdommer i Fyen,
 som Bircherod foregiver (Dd. 2, p. 149), maae uden Tvivl
 være en Feiltagelse, siden Johan Broffenhuus bekrædte dette
 Embede 1450 og 1451, Iver Bryste 1453, Johan Broffenhuus
 igien 1455 og 1458 og Iver Bryste atter 1461. Derimod
 omtales en Otto Skinkel uden Tillæg enten af Linhuus eller
 af Landsdommer 1419 som Otto Skinkel af Rugegaard (Hv.
 p. 678. cfr. Atl. 3, som p. 475 kalder ham til Rugaard, men
 p. 582 til Rugegaard, og Atl. 6, p. 815, der saagar lader
 ham dæe 1419). S. A. er han, formodentlig som Eier af det efter
 Faberen arvede Iversnæs, i Strid med Kongen om Føns, som

han da vilde tilægne sig (Db. 2, p. 104); 1421 kaldes han: Otto Skinkel in Wit(ottæ) (Dipl. Lang. v. infra 1421); 1423 stænker han, som Jverønæs's Eier, Kloffen til H stye Kirke, hvorfor den ogsaa bærer de Skinklers Baaben (esr. min Sognehist. over Husbye); 1424 nævnes han flere Gange i S. R. D. 7, p. 290. 291. 300 ic. som En af Partiegængerne i den holsteenske Krig og hedder det saaledes blandt andet et Sted udtryffeligt, nemlig p. 280, at de plyndrede Varer fortes til Rudegharden; hvad enten dette saa skal henføres til Otto Skinkels eller til hans Faders Tid. 1425 skriver han sig til Rudegaard (Coll. Lang.); 1428 ligeledes af Rudegaard (Coll. Lang. — og sees da at være forskiellig fra den samme Tid værende Landsdommer i Fyen af samme Navn); 1430 underskriver derimod i Ddenfe en Otto Skinkel som Ridder (Pont. 2, p. 552); men han kan ikke være den Rudegaardste; thi denne skriver sig endnu 1435 af Rudegaard og synes da blot at være Bæbner (Hv. p. 785, hvor formodentlig Rudegaard maae være en Forverling med Rudegaard esr. p. 678, og fra en sliq Forverling hidrører det vel ogsaa, at Atl. 3, p. 582 gjør saavel ham som hans Fader til Eier af Rudegaard istedetfor til Pantelænsmand paa Rudegaard); 1438 nævnes han ligeledes som D. S. af Rudegaard og som Bæbner (Hv. p. 785); 1439 som Bæbner (Hv. p. 809); 1441 atter til Rudegaard (Coll. Lang.); 1442 ligeledes og var da i Strid med den Hingavlske Lænsmand, Eggert Frille, om en Jord i Skambye Sogn (Db. 2, p. 129). 1446 indstifter Otto Skinkel af Jverønæs en Siælemesse, ifølge hvilken alle Bendsherreds Præster skulde bede godt for ham og hans Familie, hans Frue, Cæcilie, og hans Datter — (der vel kaldes Jomfru, men dog nævnes saaledes i Forbindelse med Knud Henriksen Gylbenstjerne, at man maae ansee hende for hans Trolovede) —, Hilleborg, og ende-

lig Hr. Bernike Skinkel, hans Fader, og Fru Hilleborg, hans Moder¹⁾.

Otto Skinkel har ifølge senere Documenter været Ridder; han maae da være bleven det ved Christian den 1stes Kroning i Efteraaret 1449; endnu samme Aar eller i Begyndelsen af det næste, 1450, maae han være død, da Fru Cæcilie i et af hende udstædt Document af 7 April sidstnævnte Aar (see nedenfor) kalder sig hans Efterlevende. (R. R.).

Hvad nu Kænets Historie under ovennævnte Pantelænsmand, Hr. Otto Skinkel, fra 1419 til 1449, er angaaende, da gav

---

1) Hoffm. J. 5, p. 415—416. Her kaldes Otto Skinkel urigtigen Ridder; Hr. Benedikt Skinkel staaer der for Bernike; i en Afskrift af Documentet (af Chr. Brandt) i Geh. Arch., der aabenbart er rigtigere end Aftrykket i Hoffmans Fundatser, kaldes Otto Skinkel ikke Ridder og hans Faders Navn skrives rigtigt (R. R.). Præsten i Brenderup, Mag. Mads Hvide, Skrift: Guds Ord og Befaling til de Rige af denne Verden, prædiket og fremsat d. 31 Juli 1649 i Brenderup Kirke (trykt Kbhvn. 1650. 8vo.), er dediceret til de ærlige og velbyrdige Adelspersoner, som ere udsprungne og komne af de tvende gamle og gamle ridderlige Stammer i Danmark, Skinkeler og Gyldestierner af Iversnæs i Vendsherred (fra hvilken Magisterens egen Kirkepatron, Hr. Steen Wille til Kærsgaard, Befalingsmand paa Rugaard, da ogsaa nedstammede). I Indgangen til Prædikenen nævner han som navnkundige Folk, der have gjort lovlige Gjerninger, været rige og havt stort Gods ic., Hr. Otto Skinkel af Iversnæs og Fru Cæcilie, Hr. Knud Henriksen og Jomfru Hilleborg Skinkel, som 1446, for mere end 200 Aar siden, have af en høi priselig Andagt og Kundskab hengivet, undt, opladt og fiodelt Sognepræster i Vendsherred og alle deres Efterkommere 3 Gaarde, liggende der sammesteds udi Asperup Sogn, med al Etkyd og Herlighed, som Foundationen videre formælder. Præstekabet i Vendsherred priser denne Belgierning, „besynnerlig naar de aarligen den næste Tirsdag efter S. Olofsdag (fra hvilken Dag Dedicationen derfor ogsaa er dateret) ubi en af Herredsfirkerne til en Gudstjeneste og Messie efter Fundatsen forsamles“. (R. R.).

1419 Bispens Vicarius af Odense Gardløf (som uden Tvivl skal være Gardløf, *esr.* 1391) Kirke Afskr. (Dd. 1, 2, 105).

1420 eller saa omtrent skal dernæst Christen Splid Fasti (altsaa mueligviis en Søn af den Peder Fasti, der formodentlig allerede 1397 afleste Henning Berg i Dregaards Pant) have skrevet sig til Dregaard (*Hoffm. D. Bd. 2, p. 35. T. I*), altsaa formodentlig Christen Pedersen Fasti (thi Tilnavnet, Splid-Fasti, tilkom i Grunden alle Fastierne, da de tilhobe nedstammede fra Splidterne), der var gift med Johanne Lunge og hvis Børn kaldte sig Skram (*esr.* 1434). De Hoffmanske Tabeller anføre nemlig 2 Fastier til forskjellige Tider at have skrevet sig til Dregaard og *Atl. 6, p. 640* tilføier endnu en tredje, som jeg i det foregaaende har ansat til 1397. Disse 3 Fastier er man virkelig i et Slags Ulempe med, da man ikke veed, om de skulle indføres som Lænsmand paa Dregaard før 1397, da Henning Berg mistede dette Læn, eller før 1438, da Eggert Frille havde det, eller efter dennes Død 1476 og forend Ulfeldterne (maaskee 1482 *esr. B. R. 2, p. 121—122*, eller allensalsk før 1501) fik det i Forlæning; thi den ved 1397 Ansattes Alder er aldeles uvis; den ved 1420 Anførte skulde derimod efter Hoffmann allerede have levet 1316 og den ved 1434 Anførte derimod først 1435 til 1460. Imidlertid troer jeg dog, at de maae have besiddet Dregaard i Perioden fra 1397 til 1438; thi 1434 lever der virkelig en Erik (Christensen) Skram, der skriver sig til Dregaard; hans Fader maae altsaa være den Christen Fasti, som Hoffmann lader skrive sig til Dregaard, men som maae have levet *c.* 1420 (istedetfor Hoffm. ved Forverling med en ældre af samme Navn lader ham leve *c.* 1316), og hans Fader var formodentlig atter den Peder Fasti, der ifølge *Atl.* skrev sig til Dregaard og som altsaa maae have levet *c.* 1397.

1421 udstædes et Brev af Nicholaus Thordson, advocatus in Scowbyhæret, Nicholaus in Seerslefh sacerdos, Olaus Laurenson advocatus in Ruthægard, Otto Skinkel in Wit(ottæ) og fl. (blandt Stednavne forekomme Kælkæ og Øster Seerslefh), at 1421 paa det næste Skouby-Herreds Ting efter St. Hans Døbers Dag Dominus Andreas de Wixlefh sacerdos fik et Tingsvidne af 8 Mænd, som vidnede, at den fjerde Part af Stiernbere (Stiernæhyere) Skov, liggende i Wixlefh Sogn, cum quarta parte in piscinis Langsyo ad medium quod mitströmæ dicitur ad piscaturam, hørte til Præstebordet. (Dipl. Lang. mebb. af R. R.).

S. A. levede S. Præsten Hr. Niels endnu i Særsløf (Blochs F. Geistl. Hist.) cfr. 1399.

S. A. levede S. Præsten Hr. Anders af Wiisløf (= Vigerløf), som var Medlem af det Glænde Gilde i Odense (Dd. 1, 2. p. 103. 1499 levede forresten en Anden af samme Navn).

1422 stöder Jesø Basse af Ugerløf (maastee Vigerløf?) Gods i Nørstov (Guldberg S.) til sin Fader Steen Basse (R. D. M. 6, p. 265), hvilken sidste, der Aaret forud havde nedfat sig som Borger i Nyborg, fra nu af alt mere og mere erhverver sig Gods her i Lænet.

1423 sælger Claus Limbek af Nebbe til ovennævnte Hr. Steen Basse al sin Rettighed i Jersøre Bye og Hovedgaard samt alt andet Gods i Skam-, Skouby- og Lunde-Herred, som ham var tilfalden efter hans Fader, Hr. Hartvig Limbek, og efter Otto Skinkel, kaldet Schele (Bernike Skinkels Fader), og hiemler ham deri 2 Broderlødder (Drion 1, p. 379). Hartvigs Moder var nemlig en Skinkel (see Limbekernes Tab. i Drion) og uden Tvivl Otto Skinkel, kaldet Scheles, Datter (Drion 1, p. 366. 368) og altsaa Bernike Skinkels Søster.

1424 vifiterer Bifpen Haarslef Kirke og meddeler den Aftad (Db. 1, 2, 111).

1425 bekiender Peer Dieghn, Steen Baafes Svend (som var Bysfoged i Nyborg. Db. 1, 2, 110), at det var med bemældte Steen Baafes Penge, at han havde pantet noget Gods i Wixlef-rude (o: Rue Bye ved Wigerølef), og kiendes derfor ingen Rettighed at have til bemældte Gods (Bøsf. Reg.). Denne Steen Baafse til Tybjerggaard i Siælland havde, som fagt, en Søn ved Navn Jefs Baafse, der 1422 og 1425 fkreu fig af Ugerølef, fom maaftee er en Striverfeil for Wigerølef.

S. A. dræbte Gert Jverfen Bryfte (fom Atl. 3, p. 468 lader være Eier af Dallund) Jacob Nielsen paa longa insula, fom man har villet giøre til Langeføe, men fom formodentlig er Langeland (S. R. D. 1, p. 326).

S. A. (Refens Atl.) eller maaftee rettere 1426 (B. R. 2, p. 112) confirmerede Eric Pommer Bogenfe Byes Privilegier.

1427 fikænte Ditlev Skinkel og hans Moder, Catharina Chriftens Datter (dog vel ikke Sture, fom var Bernife Skinkels fidsfe Fru?), foruden mere ogsaa en Gaard i Skoubye til S. Hans Klofter i Døense til et Vicariebom ved Hellig-Kors's Alter i S. Mikfels Kirke; dog, da de tillige ved famme Leilighed fikænfede 2 Gaarde i Andebølle og 1 i Gadsbølle til Klofteret, er det vel mueligt, at ovenmældte Skoubye ogsaa var Skoubye i Wißenberg Sogn og ikke Kirkebyen ved Bogenfe (Db. 1, 2, 113).

Fra denne Tid, nemlig omtrent fra 1420 eller 1440, ftal Claus Rangau i 50 Aar have beboet Nagaarde i Haarslef Sogn (K. Rosenvinges Domme p. 124).

1431 angives allerede Dr. Jefper Henrici til Sandagter at

have været saavel **Canonicus Roeskild.** som **Othoniens.** (D. 1, 2, 116). Han var en Søn af den 1410 omtalte **Henrik Nielsen** til Sandager. (See nedenfor N. 1479).

1432 tilstaaer **Thomas Jul, Bæbner,** at have solgt til **Eggert Frille, Høvidsmand** paa **Drebyrt,** al sin Skov i **Uraastov** (Dre Skov?) og paa **Bordese Mark** (i **Skamherred**) undtagen saa megen Skov, som en **Bordnet** i **Kroxbølle** behøvede til **Gærdsel** og **Isdebrændsel** (Wosf. Reg.) Dog synes det af et **Doc.** af 1474 (*ibid.*), som om bemældte Skov egentlig hed **Braastov** og var beliggende paa **Bordese Mark.**

1433 anklager den foromtalte **Steen Basse Svenden** : **Bæbneren, Hans Frost,** for **Fru Mettelille,** i hvilken Anledning denne ogsaa fængsles, henrettes og lægges paa **Steile** i **Nyborg** og **Fru Mette** tager Gift (N. D. M. 6, p. 263 sq.). Der siges imidlertid blot, at han i sit rette Brød : mod sin **Husbond** havde gjort saadanne **Ugierninger,** at han derfor burde steiles; men der staaer, saavidt jeg veed, intet Sted, at han **tiente Steen Basse;** hvilket heller ingenlunde følger, fordi denne **sagsøgte ham,** og **Steen Basse** var desuden ikke gift med en **Fru Mette,** men med en **Fru Ellen.** Derimod stod han maastee **snarere** i **Tieneste** hos **Ditlev Daa,** der var gift med **Mette Basse,** som var en **Datter** af **Anders Godov Basse;** thi, var **Steen Basse** en **Søn** af **Tyge Basse** og **Ellen Grubbe** (N. D. M. 6, p. 264; Andre sige derimod, at han var en **Søn** af **Nicolaus** til **Uthby** i **Fyen,** altsaa maastee **Udbye** i **Bendsherred**), saa var hans **Søster, Sophie,** gift med **Peder Mussen Godov,** der sit **Hverring** med hende for at optage **Bassernes** **Baaben** og **Ravn,** og da havde denne en **Søn, Anders Godov Basse,** hvis **Datter, Mette,** der var gift med **Ditlev Daa,** det i dette Tilfælde rimeligviis kan have været (**Hoffm. D. Bd. 1, p. XI**), og **Steen Basse** har altsaa ikke **paatalt** sin egen **Hustrues,** men sin **Søstersøns** **Dat-**

terø, Banære; og godt og vel, om den, der anklagede hende, ikke var Fru Mettes egen Broder, Steen Andersen (Godov) Basse, som af nogle siges at være død som Barn, men af andre siges at have skrevet sig til Deiberggaard og at være død c. 1486 som den sidste Mand af de saakaldte Nye Basser.

1434 eller saa omtrent skal dernæst Erik Skram, der var gift med Elline Fasti, have skrevet sig til (og altsaa ogsaa været Lænsmand paa) Dregaard (Hoffm. 2, p. 201. T. I) og er formodentlig altsaa ogsaa den under 1420 omtalte Christen Fastis Søn, Erik Christensen Fasti, som kaldte sig Skram og var gift med Elline Pedersdatter Skram (eller hvis Søn ifølge Ad. Lex. 2, p. 176 beholdt sit eget Naaben, men optog Skramernes Navn, hvorved Adelslægten, Skram Nr. 2, fik sin Oprindelse).

1435 overlader en skielig Mand, Jesse Sommer (af Dreeslef i Otterup Sogn. N. D. M. 6, p. 267), blandt mere ham tilfaldet Arvegods ogsaa til Hr. Steen Basse et Brev, som lyder paa noget Gods i Skoustrup (=: Skaastrup) i Skouby S. (Boesf. Reg.).

1436 tilstaaer den holstenste Adelsmand, Hærthwig Heysthen a Wapn aff Nwedæ (=: formodentlig Elved), ved et, som det synes, i Odense udstædt Brev, at have læth (=: laant) Hr. Ludher Kabel, Ridder¹), 200 Lybste Mark, som i Lybeck ere gæve og genge, for hvilke han havde hans opnæ breff panæ (=: enten Brev paa eller Brevpant =: Pantebrev), det han haver forlagt og ikke kan finde; thi døder han ved nær-

1) Han skrev sig til Fuglsang paa Laaland (Atl. 3, p. 316) og var maaskee tillige Lænsmand paa Ravnsborg (p. 332 cfr. Rhode, p. 52—53. 557—578); ligesom hans Broder, Henning, var Lænsmand paa Orfel ved Svenborg og dennes Datter igien gift med Gert Bryste paa Dallund cfr. 1441.

værende Erklæring bemældte Brev, at det ikke skal komme ham eller hans Arvinger til Stade, og qvitterer baade for Kenter og Hovedstoel, som han har betalt ham til hans Noie ∴ Fornøielse (cfr. Dd. 1, 2, 122).

S. A. giver Kong Erik Hr. Steen Basse, Ridder, sit Laasebrev paa Gods i Skoubyherred (Voss. Reg.), nemlig saavel paa Jersore og Kethinge Mølle som paa alt andet hans Gods i Skam-, Skouby- og Lunde-Herred samt 3 Gaarde i Rogelund (Drion 1, p. 379 cfr. 1423).

1437 købte Hr. Steen Basse endnu mere Gods af Claus Limbet saavel i Skam- og Lunde- som i Skouby-Herred (N. D. M. 6, p. 267 cfr. Drion 1, p. 379).

1438 havde allerede Eggert Christensen Frille Urbierck ∴ Dre Birk i Forlæning (Dd. 1, 2, p. 123)¹⁾, som han altsaa maae have indløst fra Fastierne (cfr. 1434); og var det ham da oversagt, at han skulde være paa Kongens Bærste i alle Maaeder, han kunde (ibid. p. 124). (Om ham see forresten B. K. 2, p. 113 sq.).

1440 var en Hr. Peder Præst i Bigerølef (Blochs F. Geistl. Hist.) og ham succederede Hr. Jeppe Andersen, som fungerede før 1469 (see, infra).

S. A. skioder Peder Hold af Rogelkær Gods paa Hindsholm til Gert Bryffe (paa Dallund. Dd. 1, 2, p. 126. cfr. 1424).

1441 døde bemældte Gert Bryffe til Dallund, Lænsmand paa Næsbyhoved, die assumpt. h. virginis; han var gift med Elsebe Henningsdatter Kabel (B. K. 1, p. 27. Dd. 1, 2, p. 127—128. Pal.-Müllers S. Hans Kl. p. 38).

S. A. gav Hr. Steen Basse til Thydebjerg ∴ Tybjerggd.

---

¹⁾ Han havde det ifølge det foregaaende allerede 1432 i Forlæning.

i Siælland) alt det Gods, han havde liggende i Fyen (altsaa ogsaa i Skoubhyerred cfr. 1422. 23. 25. ic.), til Antvorskov Kloster tilligemed det Vicarie, han (1427) havde stiftet ved et Capel i vor Frue Kirke i Nyborg (N. D. N. 6, p. 267. cfr. 1422. 23. 25. 36. 37).

1442 bekræfter Christoffer af Baiern Bogense Byes Privilegier (B. N. 2, p. 115).

1443 skriver Herman Skinkel sig til Enggaard o: Gyldesteen (Atl. 3, p. 470); men, da Herman intet Fornavn var i den Skinkelfke Familie, saa maae det her vel snarest være et Embedsnavn og saaledes betyde Herremand eller Herredshofding; thi Otto Skinkel, som den Tid var Herredshofding eller Lænsmand paa Rugaard, maae virkelig ogsaa den Tid have besiddet Gaarden, saasom den med hans Datter, Hilleborg, kom til Knud Henriksen Gyldestiern og med dennes Datter, Karen, til Jørgen Daa, som døde 1503. (Atl. 3, p. 470).

1444 har maaskee bemældte Herredshofding, Otto Skinkel, havt et Besøg paa Rugaard af Kong Christoffer af Baiern (Db. 1, 2, p. 132 sq.).

1445 udskræber Bispen i Odense Afsked til Haarsløf Kirke (Db. 1, 2, p. 134).

S. N. forundte Kong Christoffer Bogense Borgere for deres Trofsabs og villige Lienskes Styld¹⁾ et Bestiirmelsebrev samt Toldfrihed overalt i Landet (ii hvor the hælzt meth theris Skip, Gog eller Kopmandsçap i wore Rige kommande wordhe) Skaane Høstmarked ene undtaget. (Refens Atl.).

---

¹⁾ Dette kan nu enten være en blot Formular eller maaskee ogsaa have Hensyn til den større Grad af Beredvillighed, hvormed de havde udredet det Udstyr, han s. N. indsamlede til sit Bryllup med Dorothea af Brandenburg.

1446 skieder Hr. Steen Basse alt sit Riobe- og Pante-Gods til Torben Bille, hvis Søn skulde optage hans Navn (R. D. M. 6, p. 265. 268), hvorfra dog det fyenste Gods ifølge det under 1441 anførte maae have været en Undtagelse.

1447 giøre „Knut foghet i Schammehæret, Borkfort Zwensson, — væpnere“ vitterligt, at d. A. Fredagen efter Guds Regems Dag (9de Juni) „een skælligh man Her Pær prest i Wirsløff“ paa Skam-Herreeds Ting fik et Tingsvidne, som vidnede, at Borkfort Zwensson havde skiedet „fornefnde Her Pæbher i Wirsløff“ paa Wirsløff Kirkes Begne fire Agre Jord, liggende paa Thodroppe Mark (Thorup i Skamby-Sogn), kaldes „ammetsoffthe.“ (Dipl. Lang. medd. af R. R.).

S. A. kundgiør „Knut Jenson fowet i Skammehæret“ o. fl., at d. A. Torsdagen efter S. Knuds Dag (13de Juli) „en skælligh man Herræ Pæbher prest i Wirsløff“ paa Skam-Herreeds Ting fik et Tingsvidne af 8 Dannemænd, som vidnede, „thet then engh, som ligger for the firæ ammethoftæ paa Thæroppe mark æræ the firæ thoftes rættæ tillydelsæ, of løbæ wdh til garstedith, som annet eng ther hos ligger, of ingen man kan annet mynnes.“ (Dipl. Lang. medd. af R. R.).

S. A. udstæder Fru Johanne Andersdatter Sappi (gift med Niels Griffen Banner) af Ubdal en Forpligtelse angaaende Mæraac til Hr. Pæthær Hornstæll (=: Hogenstild til Dallund) (sefr. Bloch, F. G. 2. p. 63). Denne Mand (om hvem see min Hagenstov S. 24 § infra 1448 § 65) er saaledes et Beviis paa, at de danske Hogenstilder ingenlunde afslagde deres Tilnavn i Anledning af Immervad-Slaget 1420, hvilket antages i Hoffm. D. Bd. 1. p. 13.

1448 folgte Bæbneren Dffe Tagesen (Reventlau) af sin

og Huusfrues¹⁾ Rettighed i Holdviß (v: Hølse) i Bends- og Skovby-Herred liggende (thi Byen ligger i begge Herreder og noget af den hører til Haarsløf og det øvrige til Brenderup Sogn), som hun havde arvet efter sin Fader, Hr. Henning Pødebust, til sin Svoger, Eggert Frille (Høvidsmand paa Dre-gaard og Hingsgavl), der ligeledes var gift med en af Henning Pødebust's Døttre (B. R. 1, p. 116—17), uagtet han ellers siges at være gift med Anna Banner.

S. A. pantsætter Gøde Findsen (vistnok en Søn af den 1392 omtalte Finno Petri) til Otto Underfen for 18 Å lodig sin Gaard i Madruppe (Særsløf S.), som han havde i Pant af Find Lang. (Bøsf. Reg.). (Mattes Jeypsen foget i Skov-byherret har bl. A. hængt sit Indsegl for). (Dipl. Lang. ved R. R.).

S. A. et Tingsvidne af Skovbyherred meddeelt Hans Mawensen, Foged i Dallund, paa Hr. Per Hovenschild's Begne, at den Eng, som kaldes Margaards Thagmose, der ligger under Amagerstov, ligger af Arilds Tid til Margaard og Margaard og Engen ligge fra Arilds Tid til Dallund (Coll. Lang.).

1449 confirmerer Kong Christian d. 1ste Bogense Byes Privilegier og omtaler i samme sin Confirmation saavel dens Borgemeester, som dens Raadmænd (Resens Att.).

S. A. omtales det Ulfslyrbød, som allerede forekommer 1376 og 1423 (Dd. 1, 2, p. 64. 110. 139) og som mueligviis kan have været Ulstrup i Vigerløf S. eller ligget i sammes Nærhed, siden det laae nordvest for Odense.

Lænsmanden eller Pantnaverren, Hr. Otto Skinkel, efterlod

---

1) Allsaa atter her et Exempel paa, at Titelen af Huusfrue ikke blot til Riddernes Fruer var indskrænket.

en Datter Hilleborg (som andre kalde Bernikes Datter og altsaa Dttes Søster (N. D. N. 1, p. 196—197) eller, som Elis. Bryffe vil, hans Broderdatter; hvilket dog tilhobe er urigtigt; thi hun var efter Documenternes klare Udsagn hverken en Datter af Bernike eller Aage, men af Dtte cfr. 1446. 67. 94. ic.), som ved sit Giftermaal bragte Iverønæs s: Wedelsborg og Enggaard s: Gyldesteen samt Panteretten til Rugaard til sin Mand, Hr. Knud Henriksen (Gyldestiern), der døde 1467, ligesom hans Frue derimod først døde 1494. Hr. Dtte Skinkel har havt en Søster¹⁾, Cæcilia, der var gift med den foromtalte Hr. Peder Hogenstild, som netop ved dette Giftermaal maae have arvet Dallund, Langesøe og Margaard. Hvad Hr. Knud Henriksen (Gyldestiern) er angaaende, da var han en Son af Hr. Henrik Knudsen (Gyldestiern) og Anne Munk. 1446 var han allerede Ridder (hvilket han er bleven ved Christoffer af Baierns Kroning i Ribe 1443. R. N.) og, som sagt, forlovet med Hilleborg Skinkel (F. 5, p. 416; thi hun kaldes endnu i Documentet Jomfrue, skjønt deres Navne sammenføies i samme som Fæstefolk og han, som tilkommende Svigersøn, indlemmes med i Familiens Siælemesse). 1447 var han en af Christoffer af Baierns Hoffinder, hvilket han var bleven det foreg. Aar (Gl. Saml. 1, 2. p. 2. R. N.). 1448 maae han endnu ikke have været gift med hende; thi da staaer han endogsaa i Fare for at blive denne sin Fæstemøe utro, da Enkedronning Dorothea, som det synes, enskede ham til Mand og saaledes Kongekronen vinkede ham (Pont. 2, p. 600—601. N. D.

¹⁾ Thi hun kaldes Cicilia Bernikedatter, Hr. Per Hogenstilds Gifterleverke paa Hagenskov, (1474) i Boesens Bestr. over Lundsgaard p. 46 (R. N.).

Mag. 1, p. 197. Jahns Unionskrige p. 206—207). Da han derpaa kort efter fik sin forstnævnte Fæstemee til Egte, fik han tilligemed hende ogsaa Dtte Skinkels Besiddelser og saaledes blandt disse ogsaa Rugaard, Jversnæs, Enggaard o. s. v. 1453 udsælger han som Lænsmand i Aalborg et Tingsbidne om Hellig Nands Kloster *ibid.* (Atl. 5, p. 152. 189). 1455 forekommer han i Christiani's Hertugdømmernes Hist., Danste Overs., 4de Bd., p. 226 (R. R.). 1456 omtales han som gift med Hilleborg Skinkel i Hr. Niels Pedersens (Gyldenstiern) Testament (af Dipl. Lang. ved R. R.). 1460 nævnes han som Rigsraad og Ridder (Hv. p. 887). 1462 undfiker han tilligemed det øvrige jydsk Raad Staden Bremen (Hv. p. 896). 1463 fik han Kongens Tilladelse til at indløse fra sine Medarvinger Bygholm Slot og Læn, hvortil Horsens henhørte, og som hans Fader før ham havde havt i Pant (Atl. 4, p. 124—125), for 1333 rhinsk Gylden (*ibid.* p. 165 *§* Dipl. Lang.). 1465 underskriver han som Rigsraad Erkebisp Jens af Upsals Forligelse med Kongen (Hv. p. 902). 1467 dør han (Dd. 1, 2, p. 168) og hans Enke stadfæster hans Siælegave til S. Hans Kloster (*ibid.*). 1468 blev han i S. Hans Kirke begravet (l. c. p. 169), hvorimod han paa Liigsteenen, hvor han kaldes strenuus miles, siges at være død infra octav. Michaelis 1468 og hans Frue Hilleborg 1494 die Agathæ virginis (Birch. Inscr. Othon.).

Svad dernæst Lænets Historie under bemældte Panthaver, Hr. Knud Henriksen Gyldenstiern, fra 1450 til 1468, er angaaende, da befiender.

1450 (7 Apr. Dipl. Lang.) Cæcilia Ludwigs (Barsebek; see 1458) Datter og Hr. Dtte Skinkels (altsaa den foromtalte Lænsmands) Efterlevende, at Fru Grete af Lowignose, hvis

Sial Gud naade¹⁾, havde overladt hendes Fader, hvis Sial Gud naade, en Gaard i Brobye Sogn og Bye i Lundeherred, hvilken Gaard bemældte Fru Grete overlod til hende efter hendes Faders Død, som desuden havde nok en anden Gaard af hende i bemældte Sogn og Bye, hvorfor hun og hendes Svdfænde ingen Rettighed dertil have uden for et Laan (Bofs. Reg. esr. 1458). Hr. Oluf, Præst i Harbisteff (ifølge Afstr. i Klevenfeldts Saml.; Hathersteff if. Grams Afstr. i Dipl. Lang.) har hængt sit Indsegl for (R. R.).

S. A. paa Fyenbo Landsting skieder besteden Mand Hans Kotherfen i Fielstothē (=: Fielsted) til Sare Tygeösen (hvis Son 1474 kaldes Velbyrdig) i Mahoterup (=: Aae-Høyerup) en Gaard og Grund, som kaldes Røgggaard i Hymmersløf i Sarløf Sogn (Bofs. Reg. esr. Dd. 1, 2, p. 140).

1451 giver Eggert Lucsen, man Ransowe kalder, en velbyrdig Mand Hinge Brun Fuldmagt at skiøde paa Fyenbo Landsting til velbyrdig Mand Hr. Eggert Frille, Ridder, en sin Gaard i Wirløf-ruthæ (=: Rue Bye) i Wirløf Sogn (Bofs. Reg.).

S. A. Skoubye Herreds Ringsvidne, at bemældte Hinge Bruns ovenomtalte Fuldmagt var læst der til Tinge (Bofs. Reg.).

S. A. bekender Eggert Lucsen, man Ransowe kalder, at have skiødet til Hr. Eggert Frille, Ridder, en Gaard i Wirløf-ruthe i Wirløf Sogn og at have faaet fuld Bærd for samme (Bofs. Reg.).

1452 skrev Eggert Frille sig til Ureberk, Høvidsmand

---

¹⁾ Om hende see Dd. 1, 2, p. 127, hvor hun kaldes Henriksdatter og Jens Petersens (som synes at være en Wille) Enke.

paa Kiøbenhavn og Hindgavl og Kongl. Kammermester, og lod i f. N. en plattypstf Kronike udstrive paa Pergament og pryde med sit Vaaben (N. Saml. 4, 2, p. 107).

1453 bevidner Kong Christian, at han med flere vare forsamlede paa Røtterting i Kiøbenhavns Raadstue, hvor velbyrdig Dvinde Fru Johanne (Sappi) af Åsdal (ogsaa var tilstede) og (hvor) hendes 2 Sønner, Michel Due og Dve Nielsen, holdte paa hendes Arm, som Loven udviser, og (hun) stødte med Løv og Jord, som det sig bør, folgte og afhændte (til) velbaarne Mand Hr. Eggert Frille, Ridder, i Werberk (v: paa Dregaard) og Høvidsmand paa Kiøbenhavn, al den Arv og Eiendom, som hende var tilfalden i Baagherred i Fyen efter hendes Frændes Død, Anders Folkison (Vossf. Reg.).

S. N. skulle 2 Fruer paa Lundsgaard (men Spørgsmaal, om det var det Lundsgaard i Vigerslef Sogn mellem Lverstovs Mølle og Rue; thi der var ogsaa et Lundsgaard i N. Brobye S.) have givet Anledning til Allese Kirkes Opbygning (efr. min S. Hist.; anderledes fortælles derimod Sagnet i Thieles N. F. S. 1, p. 210—211).

1454 skieder Næs Persen, der kaldes Norbye, Byemand i Bogense, til sin Medborger, Claes Bager (efr. 1494) sammesteds, sin Jord, som var tilfalden ham i Arv efter Fader og Moder (Vossf. Reg.).

1455 klager Prior i S. Knud paa Landstinget i Odense, at blandt mere ogsaa Nørre Amager i Bisløf Sogn med Vold og Uret var Klosteret fratommen (Dd. 1, 2, p. 145—146 efr. p. 201).

S. N. stænkter en Mand i Gauslund et Byggested i Skalbjerg (Bisensberg S.) til S. Hans Kloster (Dd. 1, 2, p. 145).

1458 skiede Henrik og Frederik Barsbek (til Elved), Rid-

dere, og Albert Barsbeek, Bæbner, som Brødre ere ¹⁾, til Hr. Engelbrecht (Bydelsbach), Ridder, i Torbensfelle 2 Gaarde i Brobye Bye og Sogn, hvilke deres Fader, Ludvich Barsbeek, — Gud hans Siæl have! — for et venligt Laan i Bærge havde af Fru Grete i Lovisglose (Boss. Reg. esr. 1450 & 1475).

1459 (Db. 1, 2, p. 149) og 1461 (ibid. p. 153) nævnes endnu Peder Hogenstild til Dallund.

1461 skriver Eggert Frille sig endnu (esr. 1438) til Urberch o: Dre Birk (B. R. 2, p. 118 sq.).

1462 døde Gert Brystes Enke, Elisabeth, Henning Kabels Datter (Db. 1, 2, p. 157. esr. om hende ibid. 1441. 61 og 62), efterat hun (som efter Lidsalberens Skik paa Grund af sin Mand's Fornavn kaldes Fru Elsebe Gerts o: Gert Brystes Huusfrue. Db. 1, 2, p. 157) havde stiftet en Siælemesse i S. Hans, der giver en ypperlig Dphøsnig om hendes Slægtforhold, idet den var stiftet saavel for hendes egen Siæls Salighed, som for hendes Huusbonders, Hr. Claus v. Wisens, Hr. Biorn Dleffens og Gert Brystes (saa at hun altsaa havde været 3 Gange gift og Gert Bryste saaledes var hendes 3die og sidste Mand), samt for hendes kiære Børns, hendes kiære Søster, Fru Abels, hendes Svoger, Hr. Niels Laurensens, og hans Huusfrue, Fru Heylwigs, og endelig for hendes Forældres Siæle og for alle dem, hun vil have Godt for gjort (Db. 1, 2, p. 156).

1465 blev Præsten (plebanus) Ericus Johannis i Stouby Kirke (langt nede i Kirken og lige over for Kirkebøren) begravet (Hoffm. F. 5, p. 298. Atl. 6, p. 619); han synes at have været den sidste Sognepræst for Stoubye allene, hvis Kirke formodentlig ved hans Død med Bogense blev annecteret.

---

¹⁾ Og derhos alle vare Otto Skinkels Svogre, hvis Frue var deres Søster.

S. A. døde Hr. Peder Hogenstild til Dallund (Atl. 6, p. 631
efr. Hagenst. p. 24), Margaard (efr. 1448) og Langesøe (efr.
1505).

S. A. skal ogsaa hans Svigersøn, Jøer Gertsen Bryste,
være død (Atl. 3, p. 468). Ifølge Skiftebrev af 1498 havde
Jøer Gertsen og Eidsel Hogenstild ikke flere Børn end Eiler (til
Dallund, gift med Karen Gyldenstiern), Knud (til Langesøe og Mar-
gaard), Margrete Jøerødatter (gift med Clemen Themmesen. efr.
Odense, 1488), Rene Jøerødatter (gift med Themme Grim), Lønne
Jøersen og Peder Jøersen (død før 1498); jeg formoder altsaa,
at Gaarden er blevet i Hogenstilds Enkes, Cæcilia Skinkels,
Børge, der endnu levede 1483, eller i Jøer Brystes Enkes,
Cæcilia Hogenstilds, der maaskee levede til 1498; thi man finder
først 1490 Eiler som Eier af Dallund og 1499 Knud som
Eier af Langesøe og, som det synes, Margaard¹⁾, indtil Eiler
endelig faaer alle 3 Gaarde samlede, nemlig Margaards Mølle
1502, Langesøe 1504 og Margaard 1506.

1466 eller saa omtrent stænkede Johan Frille til Ugersø-
lefsgaard, hans Enke, Ermegaard Clausdatter, Gods i Ulbølle,
Egense og Esbylunde (=: Lunde Bye i Esbye S.) til S. Hans
Kloster i Odense for Siælemesser (efr. 1526 § 1540).

1467 gjør Eggerd Frille aa Brberck, Ridder, bitterligt,
at det Stykke hans Jord, som nu er indtaget og indgravet
til Præstegaarden i Wirsløffue, imellem denne Præstegaard og
hans Gaard, som Clauswes Brock iboer, det har han undt
og givet til fornævnte Præstegaard i Wirsløff til evig Tid.
(Dipl. Lang. ved R. R.).

---

1) Hvori dog allerede Claus Bryste til Klintholm efter sin Svi-
germoder, Engelbrecht Albrechtisen Wydelbachs Frue, Mette Pederødatter,
1475 havde faaet Andeel.

S. A. stadfæster Knud Henricksen Gylbenstierns (død 1467 og begravet 1468. Dd. 1, 2, 169) Enke, Hilleborg Ottesdatter Skinkel, sin afdøde Mands Gavebrev til S. Hans Kloster paa en Gaard i Eilbye samt Brønstrupgaarden (i Meilbye S.) foruden Gaarde i Gambye, Fadersbølle, Fadersløf (= Haarsløf), Rostersløf, Særsløf, Hemersløf, Morud og Wøffling (Dd. 1, 2, 168).

S. A. et Skoubye Herreds Tingvidne om et Dam og et Damsted i Wøsløf Præstegaard (Coll. Lang.).

Hvad derimod den foregaaende Panthavers Søn og Arving, Henrik Knudsen (Gylbenstiern), er angaaende, da var han en af de rigeste Riddere i sin Tid og gift med Karen Bendtsdatter Bilde af Seholm, hvis Fader var gift med Ermegaard Frille (Datter af Hr. Eggert Frille og Enke efter Hr. Philip Arelsen (Thott) R. R.). 1467 arvede han efter sin Fader Restrup (Atl. 5, p. 88) og Iversnæs (Atl. 3, p. 507), ligesom han ogsaa ved hans Død blev Pantelænsmand paa Bygholm (Atl. 4, p. 165) og vistnok ogsaa paa Rugaard. 1469 er hans Moder i Proces med Bigersløf Præst om Bigersløf-Nagaarde (Dd. 1, 2, 171 cfr. infra); 1479 besidder hun endnu Eiendomme i Sønderføe (see infra). — Henning Jensen Dvigou til Sandager, om hvem i det følgende mere, var efter en af hans egne Descendents (nemlig Anne Margrethe Dvigou) Vidnesbyrd præfectus in Rugaard = Lænsmand paa Rugaard (Schœnaus L. Fr. p. 1200. Ogsaa i Liigprædikenen over Pernille Dvigow, g. m. Henr. Belov, (1647), kaldes han Befalingsmand paa Rugaard. R. R.) Dette Foregivende berøer formodentlig blot paa en Forverling med hans Sønneson, der

ogfaa hed Henning og virkelig paa Rugaard var Høvidsmand (sef. Schönau l. c. p. 1201). 1492 træder Rugaards fænde Panthaver frem, idet den, allerede 1488 som Ridder og Rigsraad omtalte (Hv. p. 999), Henrik Knudsen Gyldenstiern (den ovennævnte Knud Henriksens Søn med Fru Hilleborg Ottesdatter Skinkel) paa sin egen og sin Moders, Fru Hilleborgs, Vegne, ligesom Peder Bilde (gift med Henrik Knudsens ældste Søster, Anna. N. D. Mag. 1, p. 195) og Jørgen Daa til Enggaard (gift med Henrik Knudsens yngste Søster, Karen¹) paa deres Hustruers og flere af deres Medarvingers Vegne, førte Sag mod Kongen i Anledning af det Pantebrev, Kong Erik af Pommern og Dr. Margrethe havde udstædt til Bernike Skinkel for 4000 R paa Hingavls og 2000 R paa Rugaards Læn; ved hvilken Leilighed Kongen da vel blev friefunden for de første²), men ikke for de sidste, og Skinklernes Panteret til Rugaard altsaa ved samme stadfæstet (B. N. 2, p. 122. En Dom, der nu udførlig findes aftrykt i K. Rosenvinges Domme p. 22—23). Men, om nu Kongen ved samme Leilighed indløste dette saaledes stadfæstede Pant eller maaffee først 1494, da Fru Hilleborg Skinkel døde, skal jeg ikke kunne sige med Visshed; blot synes det mig rimeligt, eftersom det ikke længere blev ved Gyldenstiernes Slægt; thi Themme Grim havde det allerede 1495, uagtet Hr. Henrik Knudsen Gylden-

---

¹) Den mellemste af hans Søstre, nemlig Sophie, nævnes derimod ved denne Leilighed aldeles ikke; enten fordi hun allerede da var død eller endnu den Tid var ugift og umyndig; thi det var, vel at mærke, ikke hende, men hendes Fæster, Sophie, der var gift med Erik Ottesen (Rosenfrands).

²) Og det af den besynderlige Grund, at den Sum, Bernike Skinkel havde forskraaft Kongen med, da han modtog Hingavls Læn, ikke udtrykkelig var omtalt som et Lään og altsaa ansaaes for en — Gave.

stiern først døde paa Iversnæs 1517 (F. 5, p. 190. Atl. 3, p. 507. D. Mag. 4, p. 162; blot Atl. 6, p. 597 siger 1512). Ogsaa paa hans Liigsteen i S. Hans Kirke i Odense, hvor han kaldes strænge Ridder og Herre til Keffstrup, siges han først at være død Toverdagen efter S. Mortens Dag 1517 (af Albildgaard's Legn. ved R. R.). Forresten var han ogsaa ved hans Død forlænet med Tørring og hans Enke, Fru Karine (Wilde), faaer s. A. Dvittang saavel for Bygholm, som for Tørring (N. Saml. 1, p. 174—175); og er det derhos mærkeligt, at der i Fru Anne Knudsbatters (Gyldeastierns) Klage over, at bemældte hendes Broder, den da afdøde Hr. Henrik Knudsen, ikke havde gjort hende Skiel og Fyldest i deres Sødskendestifte, tillige omtales 4 Gardhe, som Hr. Henrik uthsette (=: pantsatte), ther han foer till then hælige Grav (om hvilken Jorsalafærd man ellers intet finder antegnet); ligesom man ogsaa af samme Document seer, at han har været gift 2 Gange, da thenn Gardt omtales, som myn Broder sette udh, ther hans første Brølope var (af Klev. Saml. ved R. R.).

Hvad nu Lænets Historie under denne Panthaver, altsaa fra 1468 til 1494, er angaaende, da har jeg derom fundet følgende antegnet:

1469 et Stoubyherreds Tingvidne, meddeelt Hr. Jurcen (=: Jørgen), Præst i Birkløff, at . . . . . og Nes Undersfen af Keldby havde været der paa Tinget og til samme Ting stævnet Fru Hyldeborg (Skinkel, Knud Henricksen Gyldeastierns til Iversnæs Enke) fra hendes Gaard Iwarsnes og til hendes Sognetirke, Husbye, fra hendes Sognetirke til Wendsherreds Ting og fra Wendsherreds Ting til Stoubyherreds Ting (for) at svare Hr. Jurcen, mens (=: efterføm) han sagde at have sin Beviisning paa Ugarde (=: Vigersløf Uagaarde) (Wosf. Reg.).

S. A. Fyenboe Landstings Vidne, at Hr. Jørgen, S. Præst i Bisløf, lagsgætte hæderlig og velbaarne Dvinde, Fru Hilleborg, Hr. Knud Henriksens Efterleverkes, Beviiisning paa Aagaarde i Bisløf Sogn baade paa hans egne og paa Bisløf Kirkes Vegne (Bosf. Reg. efr. Db. 1, 2, 171).

1470 under og forlener den i det foregaaende omtalte Vendt Bilde i Søholm (som var gift med Ermegaard Frille og derhos Svigerfader til Lænsmanden, Hr. Henrik Knudsen Gyldestiern) med hans Huusfrues, Ermegaards, Samtykke (den velbaarne Svend) Powel Jepsen en deres Gaard, liggendes i Bisløf, nemlig Frugten og Landgilden at oppebære af samme Gaard, saalænge han lever; men efter hans Død skal Gaarden qvit og frit komme igien til Vendt Bilde og hans Arvinger (Bosf. Reg.).

S. A. stieder Lave Brock paa Esdrupp (i Jylland), Bæbner, til en velbaaren Mand, Powel Jepsen, Bæbner (altsaa den foromtalte), en sin Gaard i Sønderfjoe (Bosf. Reg. efr. Db. 1, 2, 205).

1471 opregnes endnu i den pavelige Confirmation paa Knuds-Brodrernes Privilegier Sørsløff blandt de Kirker, der vare henlagte til Odense Domcapitels Bord (Pont. 2, p. 654) altsaa til Mensalgods for de Odense Rannifer.

S. A. stiedede Jens Clemensen til S. Hans Kloster foruden mere ogsaa 2 Gaarde i Skalborg og Fløngs Enemærke¹⁾ i Bisfenberg Sogn for at nyde frie Klæder og Kost i Klosteret (Db. 1, 2, 174).

1474 udstædes et Vidne af Fyenboe Landsting, at s. A.

¹⁾ Uden Tvivl det i gl. Matriful saakaldte Pløne, i nye M. saakaldte Pløen og paa Chartet saakaldte Pløen ved Andebelle, der virkelig endnu saaledes udtales, at man ikke ret veed, om det skal være Pløng eller Fløng.

havde der paa Tinget en velbyrdig Mand, Laurens Sarefen af Ahdrup (o: Aae-Hvierup; altsaa formodentlig en Søn af den 1450 omtalte Sare Tygesen), skjødet til Bendt Bilde af Søeholm, Bæbner, en Gaard, liggende i Hemersløf i Skoubyherred (Vossf. Reg.).

S. A. under og forlener Bendt Bilde med sin Husfrues, Ermgard (Frilles), Samtykke en velbaaren Mand, Powel Jepsen (see 1470), noget Gods i Fyen i Skoubyherred, liggende i Bedeby (enten Bædebye i Bestlinge eller Bedby i Sønderfse S.), hans Livstid, da det efter hans Død skal komme til dem igien; men, dersom han skulde overleve dem, have de undt ham den Bod frie i deres Gaard i Odense, hvor den Tid Werkmesteren (Maskinmager eller Mechanicus?) boede (Vossf. Reg.).

S. A. skjøder (bemældte) Powel Jepsen, Bæbner, til velbyrdig Mand, Bendt Bilde, en hans Gaard i Sønderfse Bye og bekiender at have bekommet fuld Værd for den (Vossf. Reg.) cfr. 1470.

1475 blev der gjort Skifte efter velbyrdig Qvindes, Fru Mette Pedersdatters (Hogenskiid?), Hr. Engelbrecht Albrechtsen (Bydelsbachs) Husfrues, Død imellem Hr. Engelbrecht, Ridder i Torbenfelle (som den Afdødes efterladte Mand), Mette Bertheldatter i Hvedholm, Hr. Jochim Hardenbergs Efterleverste (paa sine Børns Vegne)¹⁾, Albrecht Engelbrechtsen, Ridder i Åsnæs (den Afdødes Søn), Claus Bryffe, Hovidsmand paa Næsbyhoved (efter sin Frues, Grette Bydelsbachs, Moder), og Jørgen Daa paa Rønnebeksholm (formodentlig den samme, som ogsaa eiede Enggaard), Bæbner (efter sin Husfrues Moder)²⁾; ved hvilken Leilighed Claus Bryffe arvede, foruden

1) Altsaa maae formodentlig enten Jacob Hardenberg selv eller hans Fader have været gift med en Bydelsbach cfr. 1477.

2) Men den sidstnævnte af disse var jo gift med Fru Karen Gyl-

mere, ogsaa i Skoubyherred Gods (3: Andeel) i Margaard i Bigersløf Sogn, Jørgen Daae derimod, foruden mere, ogsaa her i Lænet Gods i Smidstrup, Raalshauge og Nordstov (alle i Guldberg S.) og Joachim Hardenbergs Enke, Mette Bertelsdatter i Hvedholm, endelig, foruden mere, ogsaa her i Herredet Gods (det vil vel sige Andeel) i Dreagaard i Dre Sogn (Vossf. Reg.), hvormed ellers ifølge det foregaaende den først i næste Aar afdøde Eggert Frille var forlænet.

S. A. et Skoubyherreds Tingsvidne, meddeelt velbyrdig Mand, Bendt Bilbe, om et foret Markstykke imellem Gilstov (i Haarsløf Sogn) og Holswith (3: Hølse i Brenderup Sogn) (Vossf. Reg.).

1476 døde den tidt omtalte Eggert Frille, som var Lænsmand saavel paa Hingsgavl, som i Dre Birk, og om hvem en stor Deel findes antegnet saavel i B. R. 2, p. 113 sq. som i Odense, 1, 2, paa forskjellige Steder.

S. A. udstædes et (Konge?) Brev paa, at den Jord, der ligger sonden for Brodepiil og Bredegårde og nord ud til Kirskens Jord, skal tilhøre Bispenbierg Præstegaard (F. 5, p. 366).

1477 magestiftede Mette Bertelsdatter, Claus Rønnows Fru, med S. Hans Kloster i Odense en Gaard i Østerbøl og en i Medelby mod en i Ulbølle, som hendes Morfader havde skænket Klosteret (Db. 1, 2, 189—190), hvorved maae bemærkes, at Claus Rønnow ifølge Genealogierne var gift 1) med Kirskine Gyldestiern¹⁾ og 2) med Birgitte Stormvase (Rnubsens J. Rønnow p. 7—10), men ikke med nogen Mette Bertelsdatter;

---

denstiern og dennes Moder var igien Fru Hilleborg Ottesdatter Skinkel.

¹⁾ Der, ligesom Manden selv, ligger begravet i S. Hans Kirke i Odense. Val. Müller, p. 36—7.

hvorimod denne tværtimod ifølge det i det foregaaende under 1475 anførte langt snarere skulde synes ikke at have været hans, men Jochum Hardenbergs af Hvedholms (og Leismoses) Frue, siint ogsaa han ifølge Genealogierne ikke var gift med Mette Berthelsdatter, men med Mette Eriksdatter (Einhuus) af Leismose; dog kunne disse tilsyneladende Modsigelser tilligemed mange lignende heel ofte have deres Grund deri, at de omtalte Personer have været oftere gifte end Genealogierne omtale; og saaledes vil unægtelig ogsaa den bedste Maade at opløse nærværende Gaade paa være den ifølge Hamsforts Vidnesbyrd (Knudsen p. 9) at antage, at Claus Rønnow ikke blot var 2, men derimod 3 Gange gift og at hans første Frue var Christine (Gyldenstiern), den anden Birgitte (Stormvase) og den tredje Mette (Berthelsdatter); men, hvorvidt den sidste igien var den samme som den, der allerede 1475 nævnes os som Jacob Hardenbergs Enke, vover jeg ikke at bestemme; thi vel døde Claus Rønnow først 1486; men Hamsforts ovennævnte Efterretning tilholder derimod, at Mette (Berthelsdatter) allerede 1464 var hans Hustru.

S. A. giver Frederik Barfebel (til Elved cfr. 1491 § 93) Gods til Helliggeist-Huus i Faaborg (Atl. 6, p. 790) maaskee tildeels paa Grund af, at han var dette Klosters Munke, der nu maaskee vare flyttede til det 1406 i Faaborg af samme Orden oprettede Kloster (Pont. 2, p. 504), et Slags Bederlag skyldig for Overdragelsen af Elvedgaard der i ældre Dage synes at have været et, under samme Orden sorterende, Helliggeist-Huus; thi, hvorledes han skulde have faaet denne Gaard som Arvegods efter Hartvig Hesten (cfr. 1436), lader sig vistnok ifkun vanskeligt begribe; langt rimeligere vilde det derimod være, hvis man turde antage, at han ved sine Gaver til Duebrødre Ordenen som ved

et Slags Magestifte havde forhvervet sig denne dem nu maastee ved deres Forflytning unyttige Besiddelse. Han nævnes forresten ifølge Genealogierne i syvte Breve af 1438, 42, 46, 49, 58, 59, 62, 66, 67, 68, 75, 77 og 78; men, om der i noget af disse tillige omtales, hvad Gaard han den Tid eiede, skal jeg lade være usagt; at han allerede før 1465 havde Eiendomme her i Lænet, ville vi af de nedenstaaende Efterretninger om Rugaards Hovidsmand, Themme Grim, i det følgende erfare.

1478 udstædes der et Vidne af Fyenboe Landsting, at den saa ofte i det foregaaende omtalte velbyrdige Mand, Bendt Wilde (der, som sagt, var Henrik Knudsen Gyldestierns Svigerfader og derhos Eggert Frilles Svigersøn) havde kyndet Løsen paa en Gaard i Hemerslef den Stund Hr. Johan Biørnsen levede og at Anders Koch af Wigsløf paa hans Vegne bød Pengene paa fornævnte Gaard og at Pengene bleve indlagte til Jes Mules i Odense paa Beynt Billes Vegne, hvor de endnu laae uaftrævede (Boss. Reg.). Altsaa købte B. Wilde den 1450 omtalte Røgggaard i Hemerslef 1474, men pantsatte den til Johan Biørnsen og vilde nu atter, da denne var død, 1478 indløse samme.

1479 levede Jesper Henriksen til Sandager (en Søn af den 1410 omtalte Henrik Nielsen)¹⁾; han var en lærd Mand

---

¹⁾ Man har antaget ham for at have været en Dvizov (vel oprindelig forledet deraf, at han eiede Sandager, de senere Dvizovers Eiendom); imidlertid har Klevenfeldt ved sin Sigilsamling at meddele en Afbildning af hans Sigil (og ved sine dertil fœiede Bemærkninger) gædtgjort, at han har hørt til en ganske anden Slægt. Ifølge Doc. var han en Søn af den ovenanfœrte Henrik Nielsen, der altsaa heller ikke var nogen Dvizov. (R. R.).

og første Rector ved Kiøbenhavns Universitet (Marm. Dan. I, p. 227), ligesom han ogsaa s. A. (hvis ikke alt 1431) var **Canonicus Roschildensis & Othoniensis** (Att. 6, p. 592) efr. 1480 & 83.

S. A. boede Eiler Ranzou paa Aagaarde i Haarslef Sogn, som han havde arvet efter sin Fader, Claus Rosenv. Domme, p. 121) efr. 1427.

S. A. eiede Knud Henriksen Gyldestierns Enke, Hilleborg Ottestatter Skinkel, endnu Gods i Sønderføe Sogn; thi hun magesfister s. A. til S. Hans Kloster i Odense en Gaard i Ørritslev mod en anden i Odense østen for S. Hans Kirkegaard, som Claus Rennov før var i Besiddelse af (Pal.=Müller, p. 20).

S. A. faldt der Løverbagen efter 20de Dag Junii (o: 13 Jan.) Hønbøe Landstings Dom i en Sag mellem Bendt Bilde af Søholm og Ager Brock paa Hr. Erik Biørnsens Begne angaaende en Gaard i Hemerslef, hvilken blev bemældte B. Bilde tildømt; men Pengene, han til Gaardens Indløsning havde indlagt til Jesf Mules i Odense, saasom de alt Aar og Dag havde ligget der, bleve derimod Kongen tildømte (Rosf. Reg.).

S. A. Løverbagen efter S. Priscæ Dag (o: d. 18 Jan.) vare de tvende i det foregaaende nævnte Parter atter paa Landsting den Gaard i Hemerslef angaaende, hvor da den forrige Dom blev bekræftet, hvorimod Ager Brock lod læse Udskrift af et Brev, lydende paa, at Hans Diffsen, Foged paa Bygholm, havde sat Hr. Johan Biørnsen den Gaard i Hemerslef i Pant. Ikke desto mindre blev dog B. Bildes Kiøbebrev kiendt ved Magt af Retten (Rosf. Reg.).

1480 skienkede Henrik Barsbek (formodentlig Broderen til Frederik Barsbek paa Elved efr. 1458) en Gaard i Gillebye til S. Hans Kloster i Odense for Messer at holde (Pal.=Müller, p. 20).

S. A. døde Jørgen Urne til Sægaard, som foruden Nye-
gaard ogsaa skrev sig til Aagaarde og Bonde-Mosegaard (Atl.
6, p. 591); men det er neppe Mosegaard og Aagaarde i
Haarslef Sogn (cfr. 1479), ligesaaalidet som det kan være Aa-
gaarde i Vigerslef Sogn (cfr. 1469).

S. A. fik Hans Dalsen i Hoolsjød (=: Holsø) et Vidne
af Skoubye Herreds Ting paa Bendt Bildes Vegne, at Michel
Andersen og Laurens Sørensen (cfr. 1474) der paa Tinget
havde skjødet en Gaard i Hemerslef (nemlig den 1479 om-
talte) til Bendt Bilde (Boosf. Reg.).

S. A. levede endnu Peder Hogenstils Enke, Cæcilia Skin-
kel af Dallund, og overlader da noget Pantegods i Lundeherred
til Høvidsmanden paa Næsbyhoved (B. R. 1, p. 57).

S. A. levede Sognepræsten Hr. Poul de Vissenberg og
var da Medlem af det Glænde Gilde i Odense (Bl. S. 1, 1,
42. Bloch, 2, p. 335).

S. A. skieder Jesper Henriksen, Degn i Rbhvn., til sin Svo-
ger, Henning Jensen (Dvigov) i Jngestofte i Laaland, og
hans Hustru, Fru Mette Clausdatter (Bølle), hans rette og
eneske Arving og fiære Moders Broderdatter, Sandagergaard,
2 Møller, Sandager Mølle og Ruge Mølle, og med al Sand-
agergaards synderlige Tillæggelse. Dat. Jngestofte 1480 feria
secunda prox. post festum h. Urhani (=: d. 29 Mai) (af
Klev. Saml. ved R. R.).

S. A. kendes og kundgiøre Erik Nielsen, Oidermand i
Boense Gilde (formodentlig den Adelsmand, Erik Nielsen, der
ifølge Abildgaards Tegninger døde 1500 som Raadmand i Bo-
gense), og Lorb Dlusfen, Stolsbroder sammesteds, (ved dette
vort aabne Brev) at (vi) have annammet oppe (=: paa) vor
Frue Vicaries Gildes Vegne i Bogenfse af hæderlig og vel-
byrdig Mand, Henneke Jensen (Dvigov) af Sandager, 70 (A)

danste Penninge, hvilke fornævnte 70 (A) velbyrdig Dvinde, Mette (Bølle), hans Hustru, som nu død er¹⁾, (til Gildet givet havde) og (sig skyldig) kiendte paa hendes yderste Tid; thi lade vi fornævnte Fru Mettes Arvinger alting (som tilforn) fri, ledig og løs for al ydermere Krav og Tiltale i nogen Maade ic. Dat. Boense 1480 paa Pindsegildes Dag (af Klev. Saml. ved R. R. med den Bemærkning, at Klevensfeldt selv har udfyldt de i Documentet manglende og nu i Klammer indsluttede Ord).

1481 klagede den ovennævnte Henning Jensen Dvigov til Sandager, at de af hans Forfædre indstiftede Messer (cfr. 1410), hvorfor de havde skænket 2 Gaarde i Slevstrup til Præstebordet i Skambye, i den senere Tid forsømtes (Pont. 2, p. 675. F. 5, p. 271. Atl. 3, p. 477. D. M. 3, p. 35—36). Dmtrent ved samme Tid skiedede ifølge Chr. Pouelsens Registrant over S. Knuds Breve Guardianen i Graabrødre, Laurids Brendler, Munkestoven (i Bigersløf S.) med alt sit Tiliggende til S. Knuds Kloster i Odense; og blev derpaa siden bygget en Gaard, som kaldtes Munkehuus (et Navn, den endnu bærer) og som siden igien, saavel Gaard som Eiendom, blev solgt til Henning Jørgensen Dvigov til Sandager (der eiede denne Gaard fra 1544 til 1569) cfr. 1553.

1482 henlagde Mag. Claus Andersen (Ulfeld) til et Vicarie i S. Knuds Kirke i Odense blandt mere Gods ogsaa en Gaard i Gammelbye (i Gamby i Haarsløf Sogn) i Stoffbyherred (D. M. 3, p. 39).

1483 blev Jesper Henriksen (den forrige Eier) til Sand-

---

1) Hun maae altsaa være død faae Uger eller Dage, efterat hun havde faaet Sandager og legeret denne Capital til Bogense; og hendes Mand blev anden Gang gift med Anne Wib (Atl. 3, p. 584).

oger (esr. 1479 & 80) anden Gang Rector ved Unversitetet i Kbhvn. (Marm. D. 1, p. 227) og skal ligge begravet i Ddense vor Frue Kirke (Atl 6, p. 596).

S. A. levede endnu Peder Hogenstilds Enke, Cæcilia Skinfel til Dallund (esr. 1480), og lod da Kirkebøren i Søndersee med Jernbogstaver beslaae i følgende Maade:

Dn. Cecilia (derpaa de Skinkers Baaben og derhos et Skjold med et Boemærke, der synes at betegne P. H. o: Peder Hogenstild) **A. D. 1483.**

*Qvam cito templa subis, recales, cur sis homo natus;
vel lege vel canta vel tuos? funde precatus!
hæc porta Domini; justi intrabunt in eam.*

Basilica Sanctorum Petri & Pauli apostolorum.

(Gl. S. 1, 1, S4, men rigtigere i Abildgaards Reisejournal). Ogsaa Søndersee Kirkekloffe bærer saavel Skinkels som Hogenstilds Baaben; men her er det sidste aldeles som Hvitfeldernes.

1484 blev den tidt omtalte Ridder, Bendt Bilde, Lænsmand paa Næsbyhoved (B. N. 1, p. 29) og det er altsaa urigtigt, at Hoffman lader ham døe 1481 og det saameget mere, som han endnu skal have levet 1492.

S. A. blev Skriftestolen givet i Bøstinge Kirke (ifølge Abildgaards Reisejournal), altsaa enten af Rugaards Lænsmand eller af Frederik Barsebek til Elved.

S. A. stiftede Raadmand Jens Mule i Ddense Flynng i Bispenberg Sogn (formodentlig dog blot sin Andeel deri esr. 1471) til S. Hans Kloster i Ddense (Pal.-Müller, p. 20).

1485 confirmerede Kong Hans Bogense Byes Privilegier; dat. **Ottonia Die Coenæ Domini** (Ref. Atl.).

S. A. stiftede hederlig Herre, Hr. Jøp Mortensen, Prior i Antvorskov, og hans Broder, Hr. Jens Mortensen, til S.

Nicolai Kirke i Bognes en Jord i Kiærbye Mark og Skoubye Sogn, en Gaard i Bogens, „som deres Fader tilforn beboede“, en Table til Hoi-Altaret, som stod (∴ kostede) 42 K , et Alterklæde med Lisse og Antepediis (∴ Fodteppe?), som stod 8 K , en (Mess-)Hagel for 50 K og en Messesærl med Stol (∴ Stola), Hovedliin og Haandliin, som stod 4 K , og endelig 20 rhinske Gylde til et Kors. For denne Gave tilforpligtede Kirkeværgerne, Thord Olsen (cfr. 1480) og Clas Baghe (cfr. 1454), med Sognepræst, Borgemeister og menige Almues Raad og Villige sig og Efterkommere for Fremtiden til hver Fredag til evig Tid at lade holde en Messe for deres, deres Forældres og alle Christnes Siæle innen fornævnte S. Nicolai Kirke-officium, som hedder *requiem & nos* (∴ formentlig med andre Ord, at det skulde være den Messe, som begyndte med Ordene: *requiem & nos*, og at den skulde holdes under den almindelige Gudstjeneste i Kirken), samt hvert Aar paa Fredagen for Midfaste-Søndag en Begængelse med Messer om Dagen og Vigilier om Aftenen tilforn og det med Sognepræster (altsaa in plurali) og alle (andre) Præster, som i Byen ere; tilhobe paa Kirkens Beføstning. Dat. Bognes under Stadzindseilet die S. Petri ad vincula (Kensens Aft.).

1486 blev et Vidne af Skouby Herreds Ting meddeelt en besteden Mand, Andreas Steffensen, at Peer Penø og Laurentz Hesthen spændte deres Armbørst (maaskee rettere Armbryst ∴ Bue med Skæfte, der saaledes kaldtes, fordi den, naar man vilde tage Sigte, lagdes an mellem Armen og Brystet) og gif saa efter Rageskov (cfr. 1501) og drev ham ind paa Tinget igjen imod hans Villie og satte ham Borgen (Vossf. Reg.).

1488 Tingsvidne paa, at Knud Thuesen i Gaffnbye (∴ Gambye) gav 2 Stk. Jord ved Knurrebæk i Gaffnbye

Mark, det ene til Præsten og det andet til Kirken i Haaslef (Geistl. Jordebog af 1571).

S. A. var paa Præstemøde i Odense Hr. Zeib Andersson, Sognepræst i Wøfflinge, med Kirkebærger og nogle Sognemænd af samme Sogn paa den ene og Hr. Ghødy Jensen, Sognepræst i Serløffue, med Kirkebærger og nogle Sognemænd paa den anden Side angaaende Trætte og Deele, dem imellem var om Tiende, som Kosterløffue Byemænd aarlig udgive; hvor da Dommen blev, at denne Tiende skulde herefter blive til Wøfflinge Sognetirke og Præst, som tilforn (Dipl. Lang.).

1489 magesiftede den bekiendte Paul Larmand (til Sandholt og Nielstrup) en Gaard i Trostrup til S. Hans Kloster mod en Gaard i Ørbek (Pal.-Müller. p. 21), men uvist, om Ørbek i Dre Sogn her i Lænet eller Kirkebyen Ørbek i Nyborg Amt.

S. A. skøbede Eiler Bryste (til Dallund) en Brydegaard i Brenderup til S. Hans Kloster (Pal.-Müller. p. 21) cfr. 1465.

S. A. tog Prioren i S. Hans Kloster Laughævd over 2 Stk. Jord ved Bispenbiørg Kirke i Anledning af en Trætte med en Mand i Odense (Pal.-Müller. p. 21).

1490 Tingsvidne paa, at Hennike Persen og Karen Hennikes gave 2 Stk. Jord, liggende paa Tornholm, til 6 Skiepper samt noget Skov og Eng til Haaslef Kirke (Geistl. Jordebog af 1571, som stedse skriver Haaslef istedetfor Haarslef).

S. A. kjober Eiler Jørsen Bryste Dallund (eller maastee blot en Løb deri) af sin Søstersøn, Claus Daa (Dallunds Arch.) cfr. 1465 og 1489.

1491 skriver Ridderen Christian Urne sig til Harritslef-

gaard (F. 5, p. 426), som han altsaa, uagtet det henhørte til Skinkernes Pant, maae have faaet i særskilt Forlæning.

S. A. nævnes Hr. Lucas Afsnæs som Sognepræst i Dre (Blochs F. Geistl. Hist. Mscr.), der den Tid endnu ikke med Brenderup var forenet.

S. A. blev Ridderen, Frederik Barsebek til Elved, i S. Knuds Kirke i Odense begravet (Birch.). Af Christ. Pouelsens Registrant over S. Knuds Klosters Breve erfarer man, at han havde pantsat Nisted (i Lumby Sogn?) og Haugsted (i Wigorslef Sogn) til S. Knuds Kloster for 300 $\text{\AA}$ lybst, hvilke Gaarde (hans Broder) Henrik Barsebek siden tilskjødede Klosteret.

1492 Tingsvidne paa, at Hans Rolsen af Haaslof gav en Ellemose til Præstegaarden ibid. (Geistl. Fordeb. 1571).

S. A. et Sognevidne udstædt paa Hadeslef (= Haarslef) Kirkegaard om Indhegning imellem nogle Marker (Bosf. Reg.).

S. A. tog Prioren i S. Hans Bispenberg Birkis Tingsvidne om Klosterets Skov paa Andebølle Mark (Pal.-Müller, p. 21).

S. A. Skoubyherreds Tingsvidne, at Claus Randsou boede i Aagaardt (Haarslef S.) 50 Aar og mere og hans Søn, Eiler Randsou, efter ham i lang Tid og da var der ingen, som kierde paa Labølle (som deres Eiendom), førend Bendig Haffvenstildt talte ther aa paa Fru Gesse Linhusfis Begne (R. Rosenvinges Domme, p. 124).

1493 antage nogle (paa Grund af den forskiellige Maade, man læste Liigstenens Aarstal paa) Hr. Frederik Barsebek paa Elved først at være død cfr. 1491.

1494 bekiender Hilleborg Ottesdatter (Skinkel), Hr. Knud Henrikfens (Gyldenstierns), Ridders, Efterleverste af Jffvernæs, at, da hendes Husbonde døde (1467), gav han hendes

(Sviger) Søn, Peer Bille (til Svanholm, som var gift med hendes Datter, Anne Gyldenskiern, var derhos den tid omtalte Bendt Billes Broder og døde 1508), i sit Testament hans sorte Børse (o: Krigsstib) med al Tilhøring, Bøfse, Bere og Køkkentøff, som kunde være 800 Å værd, hvilken Børse cum pertinent. hun til sig tog; desaa sag hun forpligter sig til skyldig at være sin Søn, Peer Bille, og hans Arvinger 800 Å , for hvilke hun blandt mere ogsaa pantsætter ham en Gaard i Eilbye Sogn og Bye og 2 Gaarde i Haarsløf S. og B. (Bøsf. Reg.).

S. A. Sognevidne, at den Sæd, som faaes i den Jord østen for Thvedsleed og den Bæk, som løber igiennem Hølsøe og er ret Sogneftiæl mellem Haarsløf og Brenderup Sogn (det er nemlig denne Bæk, hvorom det hedder i Atl. 6, p. 620, at ved Haarsløv — læs: Hølse — Bye er en dyb Dal, hvor tilforn var en Bæk, som gjorde Sogne- og Amtsftiæl), tiendes til Haarsløf Kirke og Præst (Geistl. Fordeb. 1571).

S. A. Sognevidne af Dre Birk, at den Tiende, som tiendes af ovenomtalte Jord, tiendes til Haarsløf Kirke og Præst (ibid.).

S. A. Tingsvidne af Hølsøe Birketing, at Beboerne og deres Forældre aldrig gave deres Tiende andensteds end til Haarsløf Kirke og Præst af ovennævnte Jord (ibid.). Endelig var 1494 og 1495 Peder Smid Borgemester og Claus Bager (efr. 1485) samt Peder Sovel Raadmænd i Bogense (Birch.).

1495 var Thonne Gryn, Themme Gryn eller Themme Grim, som egentlig ikke kunde siges at være i Slægtskab med Skinklerne (stjont hans Kones Moder, Cæcilia Hogenstild, som vi 1498 skulle erfare, var en Datter af Cæcilia Ditesdatter

Stinkel), allerede Høvidsmand paa Rugaard (Ab. Ler. Atl. 3, p. 475), hvilket altsaa er et Beviis paa, at Kongen allerede da havde udløst de Stinkelfste Arvinger af deres Panteret til Rugaards Læn. Themme Grim selv fik allerede 1493 Dnsdag efter Quasimodogeniti Søndag et Lingsvidne af Skoubyherred (af Klev. Saml. ved R. N.) angaaende, at Sørudgaard (enten Sværupgaard eller Søgaarden ved Rue, begge i Vigersløf Sogn, hvorpaa han uden Tvivl den Tid boede og som han rimeligviis havde arvet efter sin Frues Moder, der, som sagt, var Hogenstils Datter) og dens Jord havde tilhørt Peder Hogenstils (til Dallund); hvorved der tillige bevidnes, at Hr. Frederik (Barfæbel til Elved)¹⁾ »laad bygge eth Smedie Hus aapaa then same jorth, (men) thet loeth Her Hovenstils (altsaa før 1465) brydhe neder och gich ther enghen Logmaall effter« (hvilket sidste tilføies som Beviis for, at det ikke var Barfæbets, men Hogenstils Jord). 1495 forekommer han som Lænsmand paa Rugaard (see supra) og ligeledes 1497 (N. D. M. 5, p. 149). 1498 stiftede Eiler Bryffe, Knud Bryffe og Margrethe Iwersdatter (Bryffe) paa deres egne samt Themme Grim paa sin Hustrues, Lene Iwersdatter (Bryffes), Begne, som Sødskende, den Arv, dem var tilfalden efter deres afgangne Broder, Peder Bryffe (see infra), hvoraf det altsaa stionnes, at hans Frues Moder var Cæcilia Hogenstils og hun igjen en Datter af Cæcilia Dttesdatter Stinkel (see min Dallunds Hist.). 1499 var Themme Grym som Høvidsmand paa Rudgardt (der s. N. i et andet Doc. ogsaa kaldes Rutgard) paa Skoubyherreds Ting med at bevidne, at Sognepræsten i Vigersløf gjorde sin Log og Hæffdt paa adskillige af Præstegaardens Eiendomme

---

1) Maa ske som Eier af Haugsted (cfr. 1491) eller andre der paa Eggen liggende Gaarde.

(Coll. Lang.). S. N. bevidne Hans Jwel, Herredsfoged i Stoffbyherred, Hr. Telluf Erichssen paa Harisloffgaard, Jorgen Daa paa Engarbh ic. et af Themme Grim, Høvidsmand paa Rudgaard, æftet Lingsvidne om Tyveriet af en Dre (Danske Saml. i Geh. Arch. ved R. N.). Noget efter Sverrigs Tab 1501 eller rettere efter hendes Friegivelse af det svenske Fangenskab 1503 fik Dr. Christine, til Erstatning for sit i Sverrig tabte Lifgebing, Rugaards Læn med mere som Lifgebing sig udlagt og beholdt det til 1514 (see B. og S. Hist. og N. L. Str. I, p. 433); formodentlig har altsaa Thimme Grim maattet vige for hende; thi 1503, da han faaer Bispe-stævning blandt flere Bygdemænd at vidne, om den Laghævd, Kirkeværgen i Veflinge gjorde paa Havelystes Tiende, var rettelig gjort, kaldes han ikke Høvidsmand paa Rugaard mere, men blot Thimme Grym i Skovsgaarde (neppe S. i Haarslef, men snarere Røde-Skovsgaarde i Bigerslef S.) og Bæbner (Coll. Lang. & Bigersl. S. Hist.). 1507 er han allerede død; thi da sælger hans Enke, Lene Jversdatter (Bryffe) paa Skovsgaarde (formodentlig, som sagt, Røde-Skovsgaard eller, som det ogsaa i Doc. kaldes, Sylva desolata : den ryddede Skov i Bigerslef S.), til sin Broder, Eiler Bryffe paa Dallund, Sorudgaarden (: vistsnok Sverup eller Sverpegaard og ikke Rue-Sogaard) i Wirløf Sogn (Coll. Lang.). Dercs Søn, Christoffer Thimmesen (Grim), bortskieder endnu som Bæbner 1524 til sin Moders (Lene Jversdatter Bryffes) Broder, Eiler Bryffe til Dallund, al den Deel, som efter hans Moder kunde tilfalde ham i den østre Fierding af Balliens Skov i Bigerslef Sogn, som Prior i S. Hans kjøbt haver af Tønne Bryffe (Coll. Lang.); ligesom han ogsaa endnu nævnes 1549 (R. Hof. Domme, p. 115), saa at det altsaa er

langt fra, at Slægten Grim, som Ud. Ver. vil, allerede i det 15de Aarh. uddøde.

Hvad nu Lænet's Historie under bemældte Lemme Grim, hvis Embedstid jeg ifølge det foregaaende ikke tør regne længere end fra 1495 til 1503, er angaaende, da har jeg derom fndet følgende optegnet:

1495 et Sognevidne om Plougbrød, der skulde svares af det i det foregaaende omtalte Aagaarde i Haarslef Sogn (Geistl. Fordebog 1571) cfr. 1492.

S. A. var Hr. Gøde (hans fulde Navn var Gøde Jensen Brun cfr. 1488) endnu Sognepræst i Særsløf og tilige Medlem af det saakaldte Glænde=Gilde i Odense (Gl. Saml. 1, 1, p. 45); han nævnes endnu 1499, ja, som det synes, endogsaa som Præst 1503.

S. A. Provstevidne om den under 1409 omtalte Rettighed for Præsten i Bispenberg til den bemældte Bispenberg Kirke under Navn af Byemark tilhørende Jord (F. 5, p. 366).

1496 nævnes Nicolaus Jacobi eller Niels Jepsen som Sognepræst i Bogenfse (Plebanus Bogvenis), ligesom 1504 og 1521 samt 1532, da han døde (Blochs F. Geistl. Hist. Mscr.).

S. A. blev et Skab til Reliquier, som stod i Skoubye Kirkes Chor, ifølge Inscriptionen i den foromtalte Bogenfse Præst's, Hr. Nicolai Jacobi, Tid skænket til Kirken og det, som det synes, af Harrisløfsgaards daværende Besidder eller rettere sagt Lænsmand, Christian Urne til Hverringe (som var gift med Sophie Godov=Basse); thi der stod de Urners Baaben paa samme, idet Inscriptionen vel ifølge Abildgaards Reisejournal blot bestod i følgende Ord: Sub Ao Dni 1496 tempore Nicolai Jacobi plebani; men paa den øverste Liste af Skabet vare 3 Baabener malede, nemlig det første et Ørnelaar, det andet 3 Lillier og det tredje en Bjørneffinke eller en bøiet

Arm. Af denne Gave skulde man altsaa fast troe, at Kirken allerede den Tid tilhørte Harrislesgaard; men endnu sikkere kan man være overbevist om, at den Bogense Præst's Navn ikke var blevet omtalt i denne Inscription, hvis han ikke, foruden til Bogense, ogsaa havde været Præst til denne Kirke (cfr. 1504.). Hvad derimod Harrislesgaard selv er angaaende, da er det høist besynderligt, at, uagtet den var (cfr. 1491 § 99) og vedblev at være (cfr. 1514 § 23) en kongelig Forlæning, saa synes dog Christian Urnes Svigersøn, Dlus Brokkenhuus, som var gift med hans Datter, Ermegaard (Hoffm. D. Ud. 3, p. 271. T.), at have arvet samme og ligesom Svigerfaderen at have skrevet sig til Harreslesgaard (R. Rosenv. Domme, p. 121, hvor dog bemældte Svigerfader ikke kaldes Christian, men Claus) cfr. imidlertid hvad i det følgende om Tiellof Triffens Lænsmandskab paa denne Gaard saavel 1499, som 1502, 1514 og 1521 vil blive at anføre.

S. A. nævnes den foromtalte Hennecke Jensen (Dvigov) i Sandagergaard (af Danske Saml. i Geh. Arch. ved R. R.) og er dette saaledes atter et Exempel paa den eiendommelige Skik for hiin Tidsalder, hvorpaa vi finde flere i det foregaaende anførte Exempler, at Eierne nemlig ligesaa ofte, ja maafee oftere, skrive sig i som til deres Sædegaarde, hvorimod, hvor det om en Adelsmand hedder, at han er af den eller den Gaard, det i Almindelighed blot betegner, at det er hans Fædrenegaard eller at han er født paa samme og har deraf eller derfra sin Oprindelse.

1497 mageskiftede Poul Larmand en Gaard i Rosendorp (=: Rosstrup) i Skambye Sogn til S. Hans Kloster i Odense imod 2 Gaarde i Orbek (Pal.-Müller, p. 21) cfr. 1489.

S. A. Sognevidne, at Hans Clemesen og Maren Hansen gave 2 Skr. Jord til Haasløf Præstegaard (Geistl. Jordb. 1571).

S. A. nævnes Mossegaard (N. D. M. 5, p. 151), men uvist, om det er Mossegaard i Haarsløf Sogn og altsaa her i Lænet eller ikke.

S. A. sælger Peder Eriksen til Jørgen Marsvin en sin Gaard med Gods, liggende i Toderup i Særsløf Sogn (Vosf. Reg.).

S. A. nævnes Hans Jull som Herredsfoged i Skalbhyherred (N. D. M. 5, p. 149), hvilket bør læses Skoubyherred cfr. 1499.

S. A. pantsætter Tønne Bryste Jversen (cfr. 1498) til S. Hans Kloster i Odense en Stov ved Ryge Mølle i Bigersløf Sogn (Val.-Müller, p. 22, cfr. 1500), ligesom han ogsaa (men Aarstallet mangler) ifølge Chr. Pouelsens Registrant stiftede 8 Gaarde i Wøfflingh til S. Knud i Odense.

S. A. Provstevidne om den saavel under 1409 som 1495 omtalte Rettighed for Bispenbiery Sognepræst til en af samme Kirkes Jorder (F. 5, p. 366).

1498 Sognevidne, at Hans Kolsen af Haasløf (cfr. 1492) havde givet et Stykke Jord til Præsten i Haasløf, hvori kunde saaes 6 Stiepper (Geistl. Jordebog. 1571).

S. A. Ditto, at Anders Hansen af Skousgaarde (i Haarsløf Sogn) gav til Præstegaarden i Haasløf en Ager, liggende paa Lyue-Lykkebjerg, hvori saaes 4 Stiepper (l. c., hvorved bemærkes, at dette Stykke Jord allerede 1571 var Præstegaarden frakommen).

S. A. Ditto, at Staffen Matsen gav et Stykke Jord til Præsten i Haasløf, liggende paa Gul-Lykkebjerg (l. c.). Man seer altsaa ved at sammenholde dette med det foregaaende, at der vare 2 Lykkebierge til i Haarsløf Sogn, og deraf kunde altsaa Lykkesborg og Lykkegaard der i Sognet ligesaa vel have Navn som af Adelslægten Lykke.

S. A. Sognevidne paa Haasløf Sognestjerne, at Danmænd have vundet, at de 2 Stykker Jord i Veierne (o: Bierne) Mark, som kaldes Seersbiørg, have ligget til Haasløf Præstegaard i 100 Aar og mere (l. c.), hvoraf saaledes i det mindste sees, at Præstegaarden allerede før 1398 var til og havde Tillæg af Jorder.

S. A. stiftede, som sagt, Eiler Bryffe (til Dallund), Knud Bryffe (til Langesøe og Margaard) og Margrethe Jwersdatter paa deres egne samt Themme Grim paa sin Hustrues, Lene Jwersdatters, Vegne, som Sodsfænde, den Arv, dem var tilfalden efter deres afdøde Broder, Peder Bryffe; hvor da blev afgjort, at deres (fraværende) Broder, Tønne Bryffe, foruden andet Gods ogsaa skulde have Twerstovs Mølle i Vigersløf Sogn, som skylder aarlig til Landgilde 20 Orter Meel, med al fornævnte Mølles rette Tilliggelse (Bosf. Reg.).

S. A. pantsatte (altsaa atter see 1497) bemældte Tønne Bryffe til S. Hans Kloster i Odense en Skov ved Nydz Mølle i Vigersløf Sogn (hvilket maaskee dog blot er en Forverling med 1497).

S. A. blev Fru Hillewich Hartvicsdatter, Anders Ebbesens Hustru af Dallund, i Odense Graabrødre Kirke begravet (Birch.). En Efterretning, der imidlertid blot grunder sig paa en Forverling af Dalum ved Odense med Dallund i Sønderfse Sogn (esr. N. D. M. 5, p. 149).

S. A. bevidner Per Thomsen i Redelstrup, Foged til Wesfenberigh Birketing, at der paa Tinget var stiftet Niels Persen af Møllegordh, som fik et Tingsvidne af 8 Danmænd, at besteden Svend, Symen Basse i Andebølle, pantsatte ham sin Deel og Rettighed i den Gaard i Kolberigh, som fornævnte N. Persen haver (Coll. Lang.).

1499 kundgjøre Hans Jull, Herrerisfogitt i Stovbyher-

ritt, Themmae Grym, Hoffuigmandt paa Rudtgaardt, 2 Mænd i Swenstrup (i Særølef Sogn, hvoraf den ene hed Michel Kori), i Riobestowff (i Bøfinge S.), 2 i Webhæ (i Bøfinge S., hvoraf den ene hed Duff Findæ) og En i Hemersløff (i Særølef S.), at for dem og Dannemænd flere hemlebhæ oc wondhæ paa troff oc sandingen Hetherligæ Mendt, Hr. Gøbhi Bruun, S. Præst i Særøloff, og en Mand i Hemersløff, at de hørde og saae, at hæderlige Mand, Hr. Anders Jensen, Sognepræst i Wysløff, gjorde sin Log og Hæffdt paa en Dam og Damsted, som ligger i Wisløff Præstegaard (efr. 1467); item en Dam og en Skov, som ligger ud med Langgesøw (altsaa Stiernebjerg efr. 1421); item en Eng, som ligger i Thiffverstowff (=: Tværstov) Mark og vender paa den Aae, som løber fra Margaards Mølle; item 2 Agre i Wisløff Mark, den ene kaldes Laghæ Agger og den anden Divoz Agger; item en Jord, som 2 Mænd i Keldbebyg (=: Kiellebye) havde i Leie af Wisløff Præst, og siden paa al den Jord, Skov og Vand, Fægang og al forstrevne Præstegaards Lilliggelse, som Præst efter Præst fordum af Errilds tiidt have haft i Hævd og rolig Besiddelse, uilftet og ukierdt, der gjorde han sin Eed paa „selv tolfte Præst“ lagtimebags; derefter bedis han et Tingsvidne af 8 Dannemænd, som vare en Mand i Wøffling, En i Webhæ, En i Nordrup, 2 i Hemersløf, En i Jlsbyg (=: Eilby), En i Moderup og En i Eilstoff (=: Eilstov), hvilke vidnede for os alle Artikel, som forstrevet staae (Dipl. Lang.).

S. N. eiede Knud Jversen Bryste (efr. 1465) Langeesøw og, som det synes, ogsaa Margaard (efr. 1502); thi S. N. udstædes et Skoubyherreds Tingsvidne paa, at Langeesøw var et frit Fiskevand til Hr. Bernick Stinkels Arvinger og at aldrig nogen havde kiendt sig enten Deel, Lod eller Rettighed dertil eller fisset derudi her til Dags imod fornævnte Hr. Bernick

Skinkels Arvingers Minde og Tillæbelse; og at Knud Bryste havde en Eng i Tagemose (ved Margaard), som var ommærket og indstønet til Langesøes Gaard og havde tilligget samme fra Arrids Tid (Coll. Lang.).

S. A. tog Prioren i S. Hans Kloster Laughævd paa en Gaard i Orriglef (maastee i Sønderløe S.) og en Skov ved Andebølle (i Bispenberg S.) (Val.-Müller, p. 22).

S. A. nævnes Ridderen, Hr. Telluf Erichsen paa Hærisløffgaard (see supra under Themme Grim), som han altsaa maae have faaet i Forlæning efter Christian Urne cfr. 1491 § 96.

1500 døde Adelsmanden, Ericus Nicolai eller Eric Clausen, som var gift med Anne Ericks og var Raadmand i Børgense, hvor han indenfor Kirkens Chorsdør ligger begravet under en Liigsteen med følgende Inscription: **A^o D^o 1500** vigilia Andree obiit **Erich. Nicl. Consul Bøge. cum uxore sua Anne Ericks. Requiescant in pace.** (Abildg. Reisejournal); og er det herved mærkbærdigt, at hans Frue, som vi siden under 1553 skulle erfare, ingenlunde var en Anne Ericksdatter, men tværtimod en Anne Olufsdatter, altsaa paa Liigstenen bærer Navn af Anne Ericks ikke efter sin Fader, men efter sin Mand, saaledes som man i Middelalderen saa ofte finder Fruerne benævnte efter deres Mænds Fornavne f. Ex. Karen Hr. Eskilds, Anne Hr. Ericks o. s. v. See forresten mere om denne Adelslægt under 1553 i det følgende.

S. A. vare 11 Dannemænd stævneede paa et Vidne for Bispens Official i Odense og vidnede de da paa deres Tæd, at Haffveløcke (o: nuværende Havgaaards Mark) ligger i Wysløff Sogn og Korntienden hører Wisløff Præst og Kirke til (Dipl. Lang.).

S. A. bevidner Pether Thomissen af Redelstorp (o: Keil-

strup), Foged til Bispsinherrigs Birketing, at Hans Vassly af Gægbøl fik et Tingsvidne af 8 Dannemænd, at 7 Danne- mænd vidnede, at det Lejdh, som ligger i Gægbøl imellem S. Knuds Gaard og Hans Vassses Gaard, er kun et Magledh og er intet Dvelvei (-Lejdh) og bør fornævnte Lejdh af Rette at hænge udi Bydesf Krugh (Dipl. Lang.).

S. A. lyfte Prioren i S. Hans Laughævd over Rype Mølle i Vigerølef Sogn; ligesom ogsaa Tønne (Zversen) Bryste f. A. (altsaa, som det synes, 3die Gang cfr. 1497 § 98) pantsatte en Skov ved samme Mølle til Klosteret (Pal.: Müller, p. 22).

S. A. gif Eiler (Zversen) Bryste Dallunds Enemærker omkring, satte Pæl og svor Skial (Dallunds Urch.), altsaa uden Tvivl det, som man i fordums Dage kaldte at indvorde sin Gaard, ved hvilken Leilighed Sagnet tillige beretter, at man lagde Kul under Stenene for at kiende Stedet igien, hvis endogsaa Pælen blev forrykket eller, hvad som den Tid var en almindelig Klage, af svigagtige Naboer om Matten forflyttet (cfr. Thieles N. F. S. 2, p. 124 sq.).

S. A. tog Prioren i S. Hans ligeledes Laughævd over Klosterets 2 Gaarde i Andebølle i Bispsenberg Sogn (Pal.: Müller, p. 22).

S. A. nævnes endnu Sognepræsten, Hr. Lucas Asfnæs i Dre (cfr. 1491); ham fulgte, skönt uvist til hvad Tid, en Hr. Sone — — —, som boede i Bogense, hvor han havde sin Slægt (Blochs F. Geistl. Hist. Mscr.), hvilket ogsaa var Tilfældet med hans Eftermand, saasom Præsten i Dre aldeles ingen Præstegaard havde (cfr. 1571 § 89).

S. A. stal den bekiendte Morudskov, der er den største af alle Lænets Bøgeskove, ifølge et her paa Egnen almindelig ud-

bredt Sagn først være faaet, plantet eller anlagt. See derom mere i det følgende under 1559.

1501 døde Ebbe Ulfeld, som skrev sig saavel til Korbolle som til Dregaard (Hoffm. D. Bd. 2, p. 217), hvilken sidstnævnte Gaard han formodentlig maae have faaet efter sin Broder, Eggert Andersen (Ulfeld), der fik Hingavt og formodentlig ogsaa Dregaard i Forlæning efter Eggert Frille 1476; ved Ebbe Andersens Død 1501 maae derpaa hans Søn, Anders Ebbesen, igien have faaet den i Forlæning (efr. 1527), saasom Pantelæne stedsse gif i Arv, indtil Pantet indløstes.

S. A. stadfæster Kong Hans en Forfølgning, som Henning Jensen (Doigov) til Sandagergaard gjorde mod Jørgen Daa til Enggaard i Anledning af 2 Markestuel, som sidstnævnte giennem førstnævntes Enemærke havde ladet gjøre (af Klevensfeldts Uddrag af Herredags-Dombogen ved K. R.). En Sag, der atter 1560 blev oppippet paa nye.

S. A. stævne de hæderlige Mand, Hr. Anders Jensøn, Sognepræst i Wixløff, for Bispens Official i Odense paa et Vidne 17 Dannemænd (blandt hvilke Per Kempe, Hans Hvid, Mathis Hord, Hans Griis og Hans Rageskov efr. 1486), hvilke vidne i Helligaands Eed, at Haffvegord og Havelykke ligge i Wixløff Sogn og hvad Korntiende, der gaaer af Havelykke, bør af Rette komme til Wixløff Kirke og Præst og Hr. Jurghen (forrige Præst i Bigerølef efr. 1469) tilstod (i sin Tid) for dem baade paa Sognestævne og andet Sted tidt og ofte, at Hr. Jeop af Besslinge havde den Tiende af Havelykke (blot) med hans Minde (Dipl. Lang.).

1502 var Biskop Jens af Odense i Wigseff Præstegaard og erklærer da, at sammesteds i Rette for ham var stiftet Hr. Anders af Wigseff paa den ene og Hr. Jeip af Bessling paa den anden Side om Trætte og Dele, dem imellem var og

lang Tid været havde om den Tiende, som gaaer af Haffvellykke, som ligger i Vigsløff Sogn, og da affagde han den Dom, som altid skal holdes i Fyens Bispedom, at al den Tiende, som falder paa de Agre og Marker, som ligge inden en Byes Markstue, den skal ydes til den Sognepræst, som den Bye tilligger, og siger derfor for Rette, at den Tiende, som falder af Haffvellykke, som ligger i Vigsløf Markstue, den skal ydes til Vigsløff Kirke og Præst (Dipl. Lang.).

S. A. udbirkede Prioren i S. Hans Kloster Kong Hans's Dombrev paa Rydsmølle i Vigerløf Sogn paa Klosterets Vegne (Pal.-Müller, p. 22).

S. A. et Skoubyherreds Tingsvidne, at ingen har havt Lod eller Deel i Søen, Langesø, uden Hr. Bernike Skinkel og Hr. Dtte Skinkel, Fru Sidsele (o: enten Cæcilia Barsebet, Otto Skinkels Enke, eller maastee snarere Cæcilia Skinkel, som var Dttes Søster og Peder Hogenstils Fru) og deres Arvinger (Klevenfeldts Saml. om Fam. Bryffe ved K. N.) cfr. 1499.

S. A. sælger Knud Jversen Bryffe Margaards Mølle med dens Tillæg af Ager og Eng samt Vandstaad Baar og Høst til den Claus Daa, der 1490 solgte hans Broder, Eiler, Dallund (Coll. Lang.).

S. A. blev Poul Larmand dræbt og hans Gods, — altsaa ogsaa det her i Lænet cfr. 1489 § 97 — confiskeret. (Hist. L. Skr. 3, p. 587).

1503 døde Jørgen Daa til Enggaard o: Gyldesteen infra octav. epiphaniæ og blev i S. Hans Kirke begravet (Pal.-Müller, p. 37). Det var ham, der 1492 paa sin Frues, Karen Gyldestiernes, Vegne førte Proces med Kongen om Pantet til Lænet. Efter hans Død arvede formodentlig hans Søn, Jesper Daa, Gaarden, skjønt jeg ikke har fundet ham omtalt som dens Eier før 1533.

S. A. udgik Bispens Befaling til Hr. Gedy (i Særdeleſ¹) og Hr. Jens (Capellan i Lunde), at den første næſte Tingdag ſkulde forſøie ſig til Stoubyherred's Ting og den ſidſte til Lundeherred's Ting og der uppamynne (o: opmane eller opæſte) efterſkrevne bedſte Bygdemænd, nemlig Eiler Bryſte paa Dallund, Thimme Grym i Skovsgarde, Jørgen Friis i Øſtrup, Steen Ditefen i Riule (o: Rnyſe, nuværende Hoffmannsgave cfr. Atl. 3, p. 467) og Henrik Anderſen i Harndroppe, Bøbnere, ſamt en Bonde i Harndrop, En i Bigſleff, 3 i Farſtorp og En i Keldeby til at møde paa Biſtøpſtuen i Øthene Fredagen efter Midfaſte og der fremſige det ſandefte, de have grandſket og udfpurgt, om den Laughævd, Kirkeværger i Wofflinge gjorde paa den Tiende, ſom gaaer af Haſſvølycke, er ſaa rettelig giort, at hun bør at blive ved Magt eller maae med Rette fældes under Kirkens Dom (Dipl. Lang.).

Hvad dernæſt Dr. Chriſtines Livgedings-Periode er angaaende, da ſynes hendes Lænsmand paa Rugaard under ſamme, — i det mindſte hvad de ſidſte Aar er angaaende, — at have været Hr. Tiellof (o: Ditlev) Eriksen, der allerede 1496 var Ridder (D. M. 6, p. 213) og allerede 1499 med Harriſleſgaard forlænet, ſaaſom han i ſ. A. kaldes Hr. Telluf Eriksen paa Harriſloffgard, Ridder (ſee ſupra under T. Grim), ligesom han ogſaa ſolgte 1502, ſom Hr. Tiellof Eriksen, Ridder, paa Haerſloffgordh (Klevenfeldts Saml. ved R. R.), en Gaard i Aſumherred og Næraae Bye til det Elænde Gilde i Ddenſe (cfr. Ddenſe 1502); hvorhos han rimeligviis alle-

---

¹) Denne Præſt, ſom nævnes 1495 og 99, har jeg ikke ſenere end 1503 fundet nævnet; ham ſkal en Hr. Ib o: Jacob, ſkiønt uviſt til hvad Tid, have ſuccederet.

rede 1503 blev Dr. Christines Lænsmand paa Rugaard; thi vel skriver Johan Jørgensen Urne (den ved 1480 omtalte Jørgen Urnes Søn) sig 1506 til Rydegaard (Uttstykker, p. 163); men det kan derhos ikke nægtes, at man af det Magelæg, han den Tid med Glorup træffer, langt snarere maae troe, at han var Eier af Rydegaard i Gudmeherred end Lænsmand paa Rugaard, endskjønt det første vistnok ingenlunde vilde passe med den i Utl. 3, p. 582, opstillede og ikke i Utl. 6, p. 815, modtagne Liste paa Rydegaards Eiere; ligesom det ogsaa er vist, at denne Johan Urne virkelig, idetmindste 1532, havde Rugaard i Skoubyherred i Forlæning. Imidlertid oppebar allerede 1511 den ovennævnte Liellof Griffen Landhiælpen i Rugaards Læn (Gl. Saml. 2, 2, 12) og 1514 synes han alt i flere Aar at have været Lænsmand i samme (vide infra). Denne Liellof Griffen var gift med Mette Skinkel (en Datter af Borqvad S. til Lammehave efter Klevenfeldts Saml. ved R. R.)¹⁾; han var en Søn af Hr. Erik Biørnsen, der igjen var en Søn af Hr. Johan Biørnsen. (R. R.). 1513 døde Kong Hans, i hvis Tid (1481—1513) den aarlige Afgift af Rugaard havde været 100 K og 2 Ld . Smør (N. D. N. 6, p. 317), hvilket altsaa giver nye Bægt til den Formodning, at det allerede 1492 eller 94 fra de Skinkelfse Panthavere maae være indløst. Dog hans Enke, Dr. Christine, fik endnu s. A. af Kong Christian d. 2den Tilladelse til, som Enkebrønning, foruden flere hende, som Livgeding, tilstaaede Læn og Godser ogsaa at turde beholde Næsbjrhoveds og Rugaards Læn samt Ddense, Soyneborg, Bogenfse og Rier-

---

1) Hvorimod Hr. Liellof Griffens Hustru i et Doc. af 1496, som i min Ddenses Historie findes indført, kaldes Fru Sofie Ludvigsdatter (Warsbef?).

teminde Byer til S. Mortens Dag over et Aar (Gl. Saml. 2, 1, 104) og vi see hende saaledes, foruden de 2 Gange, hun alt forud i denne sin Belønningstid havde confirmeret Bogenfse Byes, som Lænets eneste Kiøbstads, Privilegier, nemlig saavel 1504 (Resens Atl.) som 1508 (Birch.), endnu, ligesom til Afsteed, 1514 at forunde Byen det bedste Privilegium, den har at fremvise (Atl. 6, p. 623) og hvis Ypperlighed formodentlig gjør, at Tregder formencr, den i dette Aar først fik Kiøbstæd-Ret (esr. min Bogenfse Hist.). Ved denne Dr. Christines Fratrædelse fra Lænet har hendes foromtalte Lænsmand, Hr. T. Eriksen, formodentlig ligeledes maattet qvittere samme; thi endnu s. A. fik Hr. Thielsof Eriksen, Ridder, og hans Hustru, Fru Mette (Stinkel), Dvittang for af den igienstaaende (o: resterende) Afgift af Rudgaard (C. Reg.) og af den Landehiælp, han der i Lænet sidstens optog, at have fornoiet Kongen med 100 Å danske Penninge (Gl. S. 2, 2, 8.). S. A. fik han endvidere Dvittang af bemældte Restang at have fornoiet Kongen med 40 Å (ibid. p. 11). S. A. fik hans Hustru (uagtet han endnu selv var i Live), nemlig Fru Mette Stinkeldatter, Brev, at, da Kong Hans (ifølge det foregaaende før 1499) havde forundt hendes Mand Hartzlesgaard (der 1491 og 96 var forlænet til den foromtalte Christian Urne til Hverringe) i Rugaards Læn paa Livstid, saa vil nærværende Konge (Kong Christian d. 2den) nu ogsaa forunde hende bemældte Gaard paa Billaar, som i Lænsbrevet opregnes (ibid. p. 11—12). S. A. fik Hr. T. Eriksen selv Dvittang for den Afgift, han var igienstaaendis (o: resterende) med af Rudgaard for den Stund, han Lænet i Være havde, og hvis Sagelsd, han der har oppebaaret, samt den Landhiælp, han der i Lænet 1511 optog (ibid. p. 12). Man sees altsaa af det ovenstaaende, at han i det mindste har besiddet Rugaards Læn 1511, om ikke

før, men, som det synes, allerede 1514 afftaet det med Harriglesgaard, som han allerede engang forud havde haft og hvor han endnu levede 1521 (ibid. p. 42—43), men uden Tvivl var død 1522 (ibid. p. 53), da derimod hans Frue endnu lever 1529 (see infra), ja 1536 (Grevefeiden, p. 115) og 1539, da hun i Thorupgaardt (o: paa Torpegaard?) udgav en Forstrivning til Niels Hammer i Faaborg, som hendes Arvinger 1551 bleve tilbømte at betale; thi selv var hun allerede død 1546 og kaldes da Fru Metthe, Hr. Tiele Eriksens Esterleverste (af Klevenfeldts Saml. ved R. R.). 1517 hæver derimod Hans von Mellen allerede Udbudspenge saavel i Rudgaards, som i flere Læn (Gl. S. I. c. p. 28); han skrev sig til Broholm og Lundsgaard og kom herind 1478, var 1515 forlænet med Keierupgaard o. s. v. (ibid. p. 15), men 1518 Embedsmand paa Nyborg (p. 33), ligesom 1519 og, som det synes, allerede 1517 (p. 37—38); ja! Atl. 6, p. 821 siger saagar, at han allerede var det 1500 og 1480, og p. 631, at han først døde 1531; men, om han nu har haft Rudgaard tilligemed Nyborg i Forlæning eller om L. Eriksen har beholdt det, uagtet han paanye fik Harriglesgaard, skal jeg ikke med Visshed kunne sige.

Hvad dernæst Lænets Historie under Lændmanden, Hr. Tiellof Eriksen, hvis Lænstid jeg i Mangel paa nøiagtigere Kundskab indtil videre vil ansætte fra 1503 til 1516, er angaaende, da finder jeg derom antegnet, som følger: ¹⁾

¹⁾ I Dronning Christines Regnskabsbøger fra denne Tid forekommer (efter Meddelelse af R. R.) følgende Antegnelser, vedkommende Rugaard og Skouby-Herred:

Item ii mcf. gaff ieg i frverstwen vaa enggardt mandagen infra octavam visitacionis marie.

- Item forfen viij s.

1504 skal Dr. Christine, som sagt, have confirmeret Bøgenſe Byes Privilegier (Ref. Atl.).

S. A. blev Skoubye Kirkefloffe stobt og Præsten i Bøgenſe, Hr. Nicolai Jacobi, Navn anbragt paa samme (Hoffm. F. 5, p. 297. Atl. 6, p. 618), ikke fordi han ſtiænkede den, men fordi den i hans Embedstid blev anſtaffet.

S. A. fik Prioren i S. Hans Laaſebrev paa Rygemelle i Bigersløf Sogn (Val.-Müller, p. 23).

S. A. Tingsvidne paa, at Knud Bryſte ſtiødede ſin Broder, Eiler Jverſen (til Dallund), Langesøe (= Søen ſelv) ſamt (den ved samme beliggende) Langesøes Gaard (Coll. Lang.).

Item viii þ fadeburðzqwinnen.

Item liij þ ſtegerkonen.

Item iij þ fattigt folk.

Item ij mrf. gaff ieg i frverſtven paa dallundt tiſdagen neſt fore kanuti regis et martiris.

Item ii mrf. kofen, fadeburðzqwinnen oc kelderſwennuen.

Item v alb. gaff ieg fore vøll i medelſaar, ſom myn dreng oc vogenmandenn haſſde fortæret i medelſaar, ther thee ſørðde myn frves gobz till Rudgart.

Item Sti iacobi apostoli affhenn gaff ieg voghnnlye (sic) aff meelſaer och till rwdgordh, ſom ſørðde wiin oc ſiikæ — — — xv þ.

Item ij mrf. gaff ieg i frverſtven paa Rudgarbt feria 3^a proxima post iubilate.

Item viii þ gaff ieg kelderſwenden ther ſammestæbes.

Item viii þ ſtegerkonen.

Item viii þ en fattig krobell paa Rudgarbt, ſom Roluff beſoell.

Item ij þ fattigt folk paa Rudgarbt. domina commisit.

Item liij þ oc i alb. fore en voghnn till Rudgard die olauj Regis.

S. A. døde Jørgen Michelsen Rud til Elvedgaard (Atl. 6, p. 295) og hans Enkesrue, Kirstine Rosenfrands, beholdt Gaarden til 1509; de eiede forresten ogsaa Møgelkær i Jylland og Vedbyegaard i Siælland og laae begge i Antvorskov Kirke begravne.

S. A. blev Kirkebøren i Bispenberg Kirke beslaget med en Munkeinscription af store Jernbogstaver, der viser, at Claus Matsen de oppido Ase-is (=: fra Staden Afsens) har forfærdiget samme.

1505 et Sognevidne, at Hans Clemessen (see 1497) i Farsbøl haver mageskiftet et Stykke Jord med Præstegaarden i Haarslef (Geistl. Jordebog 1571), som, vel at mærke, den Tid selv laae i Farsbøl.

S. A. sælger Tønne Bryste, Bæbner, til sin Broder, Eiler (Jversen paa Dallund), Twerstovs Mølle i Wixløf Sogn (sef. 1498), som skyldte aarlig i Landgilde 24 Orter Meel, med 2 Enghaver, liggende østen op til fornævnte Mølle; hvilken Mølle dog Eiler Bryste selv maatte indløse fra S. Hans Kloster, hvor den var pantsat, med 206 gode rhinske Gylben og 15 $\frac{1}{2}$ Danst (Bosf. Reg.).

S. A. et Skoubyeherreds Tingsvidne, at Hr. Hogenskild og Fru Eigel (Skinkel) og siden deres Efterkommere havde Langesløggaard og Enemærke i Wixløf Sogn med sin rette Tiliggelse uilftet og ukiert for hver Mand's Tiltale til denne Dag for et frit Enemærke og at ogsaa (for dem) Bent Skinkel (=: Bernike S.) havde samme Eiendom uilftet og ukiert i sin Tid; „er der ellers nogen gamle Breve paa fornævnte Gaard eller Enemærke, der vidnebe de intet om“ (af Klev. Saml. til Fam. Bryste ved R. R.).

1505 (eller 1507) overlader Thorbørn Bille ved et Ma-

gestifte til sin Farbrodersøn, Per Bille, foruden mere Gode ogsaa en Gaard i Moderup, Særølef Sogn (Vosf. Reg.).

1506 tog Prioeren i S. Hans Laughævd paa Jord i Skoubye og dens Omegn, som Klosteret tilhørende (Pal. Müller, p. 23, cfr. 1427, hvor man seer, at det uden Tvivl var Skoubye i Bispenberg Sogn og ikke Kirkebyen af samme Navn ved Bogense).

S. A. tilkomte Kong Hans (formodentlig paa Grund af ovennævnte Skøde af 1504) Eiler Bryste (til Dallund) Langsøe, som Christen Mogensen, Margaard, som Anders Zeipfen, og Margaards Mølle, som Søren Møller iboer (Coll. Lang.), der saaledes alle, saavidt stionnes, endnu den Tid af Bønder beboedes, ligesom vi ogsaa siden skulle see, at de fra Begyndelsen af, som ufrie Gaarde, svarede Tiende til Præsten.

S. A. fik 12 Mænd Kong Hans's Befaling at tarere Ulkendrup Marken¹⁾ til Magelaug med Eiler Bryste paa Dallund for andet Gods til Kronen og satte de den da for 4 Orter Rug, 4 Orter Byg, 4 Orter Havre og 2 Skp. Smør (Coll. Lang. og Dallunds Arch.).

1507 vare Thomas Hansen af Nellerodgaard (i Haarsølef S. cfr. 1535) og Knud Hansen af Fjælbogaard i Fyen paa Kalløe Slot og fik deres Brodersøn, Anders Knudsen, ud af Taarn og Fængsel, som han udi var for Evert, han ihjelslog (Atl. 4, p. 330).

S. A. følger Lene Jversdatter (Bryste) paa Skovgaard (o: Røde-Skovgaard i Vigersølef S.), Timme Grims (forrige Lænsmand paa Rugaards) Enke, til sin Broder, Eiler paa

¹⁾ o: Markerne af den i Anledning af en Røverbandes Raagribeelse afbrændte og nedlagte Ulkendrup Bye cfr. Thieses N. F. S. 1, p. 368—369.

Dallund, sin Gaard og Grund, Sorudgaard (=: Sverpegaard og ikke Søegaard ved Rue) i Virsløf Sogn, samt den hende efter hendes Broder, Peders, Død tilfaldne Dttendebeel i Langesigaard i samme Sogn (Wosf. Reg. efr. Skiftet af 1498, hvor Arvingerne kun vare 3 Brødre og 2 Søstre og hvor altsaa Brødrene, som det synes, maae have faaet hver en Fierdebeel og Søstrene hver en Dttendebeel i alt Arvegodsset).

S. A. satte Sandemænd Skæl og Steen om Ulkendrup Mark, som Eiler Bryste fik af Kong Hans ved Nagelæg efr. 1506 (Dallunds Arch. og Coll. Lang.).

1508 confirmerede Kong Hans eller formodentlig Dr. Christine Bogense Byes Privilegier (Birch.) efr. 1504.

1509 Sognevidne af Haasløf Sognestævne, at Haasløf Degneboel haver havt sin Gorstrum (=: Gaardstrum) og Gaardsjord og Udgang (=: Bei) qvit og fri for hver Mandts Paatale i 40 Aar og mere (Geistl. Jordebog 1571).

S. A. var Mattis Nielsen Præst og Capellan til Haasløf Kirke (ibid.) og, da han saaledes baade kaldes Præst og Capellan, skulde man næsten troe, at der foruden Kirken ogsaa havde været et Capel der i Sognet.

S. A. døde Jørgen Ruds Enke, Kirstine Eriksdatter Rosenfrands paa Elved, og skænker i sit Testament foruden mange andre Gaver ogsaa til hendes Sognkirke ved denne sin Gaard (som hun skriver: Ilvedh), altsaa til Vestlinge Kirke, og sammes Præst 10 $\text{\textbackslash}$ og til Degnen sammesteds 1 $\text{\textbackslash}$ (D. M. 6, p. 187). Gaarden kom senere til Tyge Brahe, der blev gift med hendes Datter.

S. A. udstæder Pædher Symenssen af Brunstrut, siddende i Dommersted paa Wessensbyerig Birketing, sit Vidne, at Hans Basse af Gatsbøl (efr. 1500) fik et Tingsvidne af 8 Danne-mænd om en Gaard i Gatsbøl (Dipl. Lang.).

1511, om ikke før, var Hr. Seuffren (s: Søren), som succederede Hr. Mathias Nielsen (cfr. 1509), Sognepræst i Haarsløf (ifølge Raalbets Doc.) og maae altsaa være død eller forflyttet før 1516, da Hr. Niels Eriffen beklædte dette Embede.

S. A. stiftede Michel Finsfen i Skalsbiørg til S. Hans Kloster et Stykke Jord paa Skalsbiørg Gade (Pal.-Müller, p. 23).

1513 et Stoubyherreds Tingsvidne, at hvilken af de Mænd, der boe i Eyselstov (en Bye i Haarsløf Sogn), der bryder Jord, der urørt Jord er, efter deres egen Vilkaar, han skal have Engen, som ligger for det samme Stykke Jord, han bryder, „uden faa er, at nogen Mand haver der noget imod.“ (Bosf. Reg.).

1514 fik, som sagt, Tiellof Eriffens Frue, Mette Stinkel, (uagtet han selv endnu levede og alt forud med samme Gaard var forlænet¹) kongl. Lænsbrev paa Harrislefsgaard og det uden al Afgift, dog imod at holde 2 Borgleieheste Kongen og Riget til Tjeneste, svare ½ Nats Gæstherie o. s. v. (Gl. S. 2, 2, 11).

1515 tog Prioren i S. Hans Laughærd paa Flynng i Bispenberg Sogn og adskillige Jordstykker i Brønørød ihid. (Pal.-Müller, p. 23—24).

1516 er det Karstal, som er anbragt paa Bogense Kirkefloffe, hvor der læses:

Funde preces gnato, sanctissima virgo! benigno. XVCXVI.

jubilant nunc homines per nomen hoc salvatoris.

Salvator mundi! salva nos! Sancta Maria!

ora pro nobis! (Abildg. Reisejourn.)

---

¹) Hvilket maaskee saaledes lader sig forklare, at hans Lænsbrev blot lød paa ham selv og hans Levetid, men det sidste ogsaa paa hende og hendes Levetid, isald hun skulde overleve Manden.

S. A. har man endelig et eiendommeligt Beviis paa, at Enkedronning Christine nu ikke mere havde at byde og befale i Lænet, nemlig et i den geistlige Jordebog af 1571 indført Dr. Kierstens Skrift til Hr. Niels Griffen (Sognepræst i Haarsløf), at han vilde unde Anders Hansen Degneedom til Haasløf og dertil den Gaard, Morten Degn paa Præstens Grund iboede, som laae norden op til Kirken; thi, at Præsten først efter lang Tids Forløb og, som det synes, paa temmelig haarde Vilkaar tog Notis af denne Enkedronningens Intercession, har man ligeledes Beviis for i et andet i samme Jordebog ligeledes indført Brev af 1521, hvorved Anders Degn bekiender, at de Huse og den Jord, han nu paaboer, tilhøre Præsten, Hr. Niels Griffen, og at han forpligter sig til at give ham 2 K til Landgilde af Gaarden norden op til Kirken samt at age ham en Dag hver Maaned med Heste og Vogn.

1517 fik dernæst Bussk Skenke (der tidligere forekommer i Dronning Christines Regnskabsbøger som hendes Hoffinde. R. R.) Forlæningsbrev for sig og sin Fæstemøe, Jomfr. Marine Jespersdatter, (begge deres Livstid, en efter den anden) paa vor $\circ$: Kongens og Kronens Gaard, Rudgaard, med al sin Tilliggelse imod at svare i Afgift ligesaa meget og at holde ligesaa mange Borgeleier, som der svarede og holdtes i Kong Hans's Tid; derimod at holde Kongen i Giæsterie, naar han derom tilfiges, samt derhos at tilsee, at Godset blev holdt ved Hævd og Magt og at Skovene ei bleve forhugne (Gl. S. 2, 2, 29); og uagtet Per Ebbesen (maaskee til Tyrrestrup cfr. Aftistykke p. 19) 1521 hæver Landhiælp i Bispenberg og Rugaards Læn (Gl. Saml. 2, 2, 48) og Mathies Jensen s. A. faaer Grettebollegaard i Bispenbiærg Sogn (som ellers hørte til Ru-

gaardens Læn) i særskilt Forlæning (ibid. p. 47), saa har dog 1522 Bøst Skenk endnu Rudgaard i Forlæning og faaer s. A. Dvittang for 1050 Å (hvoriblandt 19 Å i Hvide og 50 Løb og 1 Dvintin Sølv) af den Stat, han i Rudgaardens Læn havde oppebaaret (ibid. p. 53). 1523 hedder det dernæst i N. D. Mag. 6, p. 280, at Skenk havde Rudgaardt paa Afgift og Tieneste, som Brev (o: Lænsbrevet) udviser; paa samme Tid havde Just Urne (den 1496 omtalte Christian Urnes Farbroder søn eller Fætter, som siden rømte af Landet, fordi han holdt med Rigets Fiender, det vil sige med Kong Christian d. 2den, Hærilegsgaard paa Tieneste; Drebyrk (som Hartvig Ulfeldt fik 1527 i Forlæning) havde (den Tid) Anders Ebbesen (Ulfeldts) Born (eller den foregaaendes Sødsfende) i Pant og Bispenbiørg Byrk Eiler Bryffe (til Dallund) ligeledes, saa at Rudgaardens Læn (om hvilket det ibid. p. 285 hedder, at det svarede 3 Borgeleie Heste, Hærilefsgaard derimod kun 2 o. s. v.) altsaa den Tid var betydelig befaaret imod hvad det i gamle Dage havde været; men desuagtet var dog s. A. eller Aaret derefter den visse Rente af Rudgaardt 25½ Boelgalte (o: Landgildegalte), 7 Lb., 1 Fd. Smør; 2½ Læst., 8 Drt. og 1½ Skp. (o: 130 Lb., 1½ Skp.) Rug; 4½ Læst., 3½ Drt., 3 Skp. (o: 221 Lb., 5 Skp.) Byg og 1 Læst, 2½ Drt., 4½ Skp. (o: 54 Lb., 6½ Skp.) Havre (ibid. p. 307, istedetfor den i Kong Hans's Tid, da Lænet var mindre befaaret, kun var 100 Å og 2 Lb. Smør efr. supra under Lænsmanden Tiellof Eriksen); derimod var Skenk endnu s. A. forlænet med 1 Læst Korn (o: 48 Lb. Hartkorn) af Hagenskov Læn (min Hagenff. p. 33). 1525 stod Rudgaard endnu for 3 Borgeleie Heste (N. D. Mag. 6, p. 287) og B. Skenk var endnu Lænsmand paa samme (N. D. M. 5, p. 54, hvor hans 3 Borgeleier

eller Borgelie-Hefte kaldes Slavend : maaste Cavallerister i Modsatning til Skytter : Infanterister?).

S. A. maae imidlertid B. Skenk have qvitteret Lænet (uagtet han havde det baade paa sin og Frues Levetid) og det formodentlig imod en anden Forlæning; thi 1528 forskrives han endnu med flere andre (formodentlig som Lænsmand) til at følge Kongen paa et forehavende Tog til Holsteen (Hv. p. 1311); uden Tvivl har denne nye Forlæning saaledes været Brudagergaard, hvor han i det mindste endnu 1535 synes at have været Lænsmand eller Eier (Grevefeide, p. 115).

Hvad dernæst Lænets Historie under bemældte Lænsmand eller i Buss Skients Forlæningstid, fra 1517 til 1525, er angaaende, da finder jeg derom følgende antegnet:

1517 blev en nye Vandmølle ved Bogenfse anlagt, nemlig den saakaldte Capels Mølle, hvorimod Nedermølle allerede før den Tid var til. Kong Christian d. 2den tillod nemlig i dette Aar Byens Borgemeester, Morten Severini eller Sørensen, samt en af Byens Borgere, nemlig Adelsmanden Claus Eriksen (sef. 1550), at opbygge en Vandmølle ved S. Jørgens Capel der i Byen (hvoraf Møllen altsaa fik Navn af Capelsmøllen, som den endnu i vore Dage bærer) og op til den saakaldte Byebæk og for den Beføstning og Bygning, de derpaa giøre, at have den frie og uden Afgift i 3 Aar, men siden svare aarlig til Kronen 6 Ortug (: 9 Lønder) Meel af samme; hvorhos de til forstrevne Mølle maatte nyde og bruge den Bæk, som nu løb og af gammel Tid løbet havde fra Nedermølle ned igiennem Bogenfse og ud i Stranden, samt indgrave og dæmme den Strøm, som løber af Alstroe Dam (paa Harriglef Mark henimod Gyldensteen til) ned til Solberg Møse (paa Christianslunds Grund) og derpaa sønden ned ved

Hornstoven og ud i den omstrevne Bæk, som kommer fra Neder-mølle (Gl. S. 2, 2, 22—23).

S. A. stadfæstede Kong Christian d. 2den Bogense Byes Privilegier med det Tillæg, at intet Skib maatte lægge ind i Norrebye Dyb (i Klinte Sogn) eller andre ulovlige Havne der paa Eggen for, Borgerne og Byen til Skade, der at drive Landfisk; samt, at ingen der i Byen under Mulft maatte sælge Smør og Honning uden efter ret Vægt og Maal (Gl. S. 2, 2, 23—24).

1518 eiede S. Hans Kloster i Odense et Huus i Haarslef (Pal.-Müller, p. 24).

S. A. var Eiler Bryffe paa Dallund Lænsmand over Aalborg Læn (Atl. 5, p. 189).

1519 nævnes Mester Jøren Friis som Provost i Bogense (E. Reg.).

1519—1522 var Eiler Bryffe til Dallund Lænsmand over Lundenæs (Atl. 5, p. 779).

1520 confirmerede Eiler Bryffe til Dallund sin Broder, Tønne Bryffes, Skiode til S. Hans Kloster paa en Skov i Bisløf Sogn (Pal.-Müller, p. 24. cfr. 1498).

S. A. døde Jørgen Daaes (til Enggaard) Hustru, Cathrine (Gylbenstiern), og blev i S. Hans Kirke i Odense begravet (Atl. 6, p. 597); men dette bør uden Tvivl henføres til 1528.

1521 udstæder Anders Degn i Haarslef sin ovenanførte Bekiendelse cfr. 1516.

S. A. døde Peder Billes Frue, Anne Gylbenstiern, Hr. Knud Henriksens Datter og den foromtalte Jørgen Daaes Svi-gerinde, og blev, ligesom hendes Søster, til S. Hans i Odense begravet (Pal.-Müller, p. 36).

S. A. udstæder Mester Jep (Sognepræsten) i Sersløff sit

Gienbrev til S. Knuds Kloster i Odense paa 14 $\text{\AA}$ aarlig Afgift af Serslef Kirke til S. Albani Skole (Chr. Povelsens Registr. cfr. 1541).

S. A. var Hr. Petrus Johannis (Præsten) i Wisløf død og Mester Jver Elerfen (Søn af Eiler Bryffe. — I Dr. Forstemanns Fortegnelse over Danske Studerende i Wittenberg (Manuscr. paa Universitetsbibliotheket) forekomme for Vintersemestret 1518—19: Anthonius Ethlerus Prusse (o: Bryffe) ar. Mgr. Hassnien. dioc. Ottonien. 29 April. og Juo Ethlerus Prusse (o: Bryffe — ovennævnte Mester Jver Elerfen) arcium Mgr. Hassnien. Ottonien dioc. 29 April. R. R.) havde jus præsentationis (Kaldsret?) til dette Sogneald (Gl. S. 2, 2, 45).

S. A. var der Trætte imellem Eiler Bryffe paa Dallund og Jacob Norby (til Ugersløfsgaard) saavel om Baliens Skov (o: Ballen i Bigersløf S.), dens Mark og Eiendom, som om Langesøes Enemærker (Coll. Lang.). Jacob Norbye var nemlig en Søn af Hans Norbye og Anne Bryffe og derhos gift med Anne Bille, Datter af Claus B. og Anne Frille.

S. A. kongl. Dvittang til Per Ebbesen for den af Bysenberriig Læn oppebaarne Landhiælp (Gl. S. 2, 2, 46).

S. A. kongl. Lænsbrev til Mattis Jensen paa Kronens Gaard, Grettebøllegaard i Bisfenberigh S., mod 1 Ld. Smør aarlig (Gl. S. 2, 2, 47).

S. A. fik Hr. Tielof Ericsøen (til Harrisløfsgaard) Forlæningsbrev paa 2 Læster Korn (o: 96 Ld. Hartorn) i Fyen (nemlig i Baagherred cfr. 1522), som Hr. Larmand (tilforn) tilhørte og Giord Nielsen (for Liden) i Bære havde (Gl. S. 2, 2, 42).

1522 almindelig Officialis, Mads Pedersens, Dom,

hvorved han bømmer 2 Stykker Eng til Præstegaarden i Haasløf (Geistl. Fordeb. 1571).

S. A. døde uden Tvivl den foromtalte Hr. Tieluf Eriks-
søn paa Harriglesgd.; thi Jomfr. Anne Nielsdatter faaer ikke
allene s. A. den Deel af det Larmandske Gods i Forlæning, L.
Eriksen før havde havt (Gl. S. 2, 2, 53); men Just Urne
nævnes allerede 1523 som Lænsmand paa Harriglesgd. (vid.
infra).

S. A. eller 1523 udstædes et Sognevidne, at Niels Han-
sen i Moruppe (=: Moderup i Særølef S.) stædte (=: fæstede)
Præstens (i Haarslef) Jord og Byggested næst norden op til
Haasløf Kirke af Hr. Søffren, Sognepræst til Haasløf, og
gav ham derfor 1 Å med Vegt og Arbeide og anden smaa
Redzell (Geistl. Fordeb.).

1522 til 1523 beløb Bogense Byes Accise, som dens
(1517) foromtalte Schultes eller Borgemester oppebar, sig allene
for eet Aar til 80 Å (Gl. S. 2, 2, 57), hvilket formodent-
lig maae have været en for de Tider høist betydelig Sum,
siden Nyborg omtrent ved samme Tid, paa Grund af Armod,
aldeles ingen Sise svarede (ibid. p. 51), Kierteminde kun 23
(ibid. p. 48), Middelfart 40 (ibid. p. 46), Faaborg 50 Å
(ibid. p. 48), og af Odense, Svendborg og Afsens, som ved
denne Leilighed ikke nævnes, har da idetmindste den tredie og
sidste vist ikke været høiere ansat end Middelfart og den anden
eller mellemste vist neppe høiere end Faaborg, saa at altsaa
Bogense den Tid med Hensyn til Velstanden uden Tvivl har
været den tredie, om ikke den anden, af fyenste Kiøbstæder i
Rangfølgen. Har altsaa Byen nogensinde havt den Størrelse,
som Sagnet tilholder, da maae det vistnok have været i denne
dens høieste Flors Periode. Man fortæller nemlig, at den i gamle
Dage ikke allene paa den søndre Side skal have strakt sig ud

imod Nædermølle indtil det saakaldte Strallested (hvor mueligviis den Tid Porten eller Byeledet kunde have været, da Skralæstr i gamle Dage betegnede alt, hvad der var lukket med Bom eller Laas¹⁾) og at det saakaldte S. Jørgens Capel, hvoraf endnu en Mark har Navn af Capels-Marken og en Mølle af Capels-Møllen, den Tid laae i og ikke udenfor Byen, — af hvilken fordums Udstrækning endnu paa mangfoldige Steder skal findes Spor ved opgravne Grundstene, Muursteen og Tømmer, samt opdagede Kældere og Brønde (skönt Traditionen rigtignok for en Deel synes svækket ved den Omstændighed, at Grunden for det meste paa dette Strøg er sid Grund, ja! i gamle Dage endogfaa for største Deelen stod under Vand), men at den ogsaa i Nordost skal have strakt sig ud over den saakaldte Lovegade, som jeg i det foregaaende udførligt har omtalt og beskrevet (og hvor jeg tillige har søgt at vise, at samme neppe, som Sagnet vil, hidrører fra en af Byens i ældre Dage siunkne Gader, men snarere fra en eller anden mod Stranden opkastet Befæstning eller Dæmning), samt at den til samme Tid endogfaa skulde have havt 3 Kirkesogne og 7 Kirker, hvilket sidste maastee vel kunde være tænkeligt, naar man dertil vilde henregne ikke blot Byens Hovedkirke, S. Nicolai, men ogsaa S. Annæ Kloster, S. Jørgens Capel, S. Gertruds Hospital, vor Frues Gildes Huus og adskillige med særstilte Capeller forsynede Vicarier, til hvis Tilværelse man virkelig i Historien finder Spor, og hvorfor 1485 ogsaa Byens Sognepræster

---

1) Thi Bøndernes Mening, at dette Sted, som nu er en privilegeret Kroe, skulde have faaet dette sit Navn af det, at en af de forrige Kroefoner havde en strallende Stemme, er vel allerede gienbrevet ved at anføre den; hvorimod min Fortolkning aldeles samstemmer med det gamle Sagn, at Bogense Bye i gamle Dage netop skulde have strakt sig ud til bemælte Sted.

(in plurali) samt alle andre Præster (altsaa Capellaner), som i Byen ere, omtales. Heller ikke er det usandsynligt, at den ved Dr. Christines og Kong Christian d. 2dens fortrinlige Privilegier kunde være kommen i endnu betydeligere Tilvært og Flor, og det bedste Beviis derpaa have vi, som sagt, i Accisens Beløb 1522—23, der viser os, at den den Tid med Hensyn til Velstand maae have forteret baade over Nyborg, Kierteminde, Middelfart og Aalborg, ja! sandsynligviis ogsaa ikke allene over Aalsens, men endogsaa over Svendborg. Desto besynderligere er det derfor ogsaa, at allerede 1534 (altsaa 12 Aar derefter) ikke blot Odense og Svendborg, men endogsaa det 1522 saa lavt anslagne Kierteminde, som det synes, stode over den i Velstand (Grevesf. p. 35. 112); thi vistnok fant vore Riøbstæder i Almindelighed med Christian d. 2dens Dethronisation og deres Velstand tog Afsteed tilligemed ham, idet Frederik d. 1stes Haandfæstning ikke blot ødelagde Bøndestanden (Nyerups Skildring 1, p. 370 sq.), men ogsaa havde en ødelæggende Indflydelse paa Riøbstæderne eller Borgersstanden og det saameget mere, som bemældte Konge ikke engang haandhævede dem mod Hanseaternes stedse stigende Anmasselser, hvorpaa vi have et samtidigt Vidnesbyrd af 1531 hos Nyerup (l. c. p. 385 sq.). Men dette kan saaledes blot forklare os vore Riøbstæders Fald i Almindelighed; men, hvorfor Børgensen netop i dette korte Tidsrum faldt dybere og netop i samme blev ringere end alle de andre, det maae vistnok have havt en speciel Anledning, som maaffee snarest tør søges hos Lænsmanden, nemlig Jørgen Henningsen Dvighov til Sandager, hvem Lænet 1525 blev pantsat, og som formodentlig paa en eller anden Maade maae have forsømt eller tyranniseret dens Borgere. Siden fulgte Slag paa Slag det ene Uheld efter det andet, iførst Grevesfeiden (med Hensyn til det verdslige),

faa Reformationen (med Hensyn til det geistlige Gods), derpaa 2 betydelige Ildbrande, 1550 eller 70 og 1575, saa forfærlige Pest-Epidemier, 1576, 1584 ic., og endelig den svenske Krig, 1658—1659, saa at det endogsaa i et Doc. af 1695 hedder, at en Trebiedeel af Byen allerede laae øde fra ældre Tid, uden at man engang kunde erfare, hvem Pladserne tilhørte, og desuden var der i den endnu bebyggede Deel af Byen ikke mindre end 16 Gaardstomter og forødede Byggepladser.

1523 døde Tyge Brahe til Elved (Hoffm. D. Bd. 3, p. 1. T. — cfr. Hvittf. p. 1255. R. R.), hvis Enke, Sophie Rud, siden blev gift med Erik Madsen Wølle, som derved blev Eier af Gaarden cfr. 1528.

S. A. Mads Degn i Skydebierg Vidne, at, der han var Degn i Haasløf og boede paa S. Hans Boelstet (=: et Boelsted, som tilhørte S. Hans Kloster i Haasløf cfr. 1467), da havde Niels Hansen i Moruppe (see 1522) i Leie den Gaard, som ligger norden ved Haasløf Kirke, og svarede deraf Hr. Sofren, Sognepræst sammesteds (Geistl. Jordeb.).

S. A. Anders Degns Bekiendelse, at han haver indgiærdet af Præstens Jord, som ligger op til Haasløf Kirkegaard, og indlagt det til den anden (=: øvrige) Præstens Jord og Huus (ibid.)

S. A. omtales Just Urne som Lænsmand paa Harriglefsgaard, hvilken han havde faaet efter den 1522 afdøde Tiellof Erikken, ligeledes Anders Ebbesen Ulfelds (som havde faaet Drebyrk 1501 ved Ebbe Andersens Død, men efter hvis Afgang det igien var tilfalden) hans Børn som Panthavere i Drebyrk og endelig Eiler Brylste som Panthaver i Bispenbiørg Birk (R. D. Mag. 6, p. 280 cfr. det ovenfor i Lænsmanden Bust Skentes Historie derom anførte).

1524 stødede Christof Lemmesen (Themme Grims Søn

paa Rugaard), Bæbner, til sin Moder (Lene Jvendsbatter Bryste til Skougaardes) Broder, Eiler Bryste til Dallund, al den Deel, som kunde tilfalde ham efter hans Moder, Fru Lene Jvendsbatter, i den Afskerfning af Baliens Skov i Vigerløse Sogn, som Prior i S. Hans kiobt haver af Tønne Bryste (Bosf. Reg.).

D. 31te Aug. 1525 fik dernæst Jørgen Henningsen (Dvigov) til Sandager (ifølge C. Reg.) Pantebrev af Kongen paa Kronens Gaard Rudgaard, Rudgaardes Læn og Skoubyherred for 2500 Å danske, deri beregnet 1200 Lod Sølvs, hvert Lod til 20 ß danske (altsaa var den Tid 1 Lod Sølvs eller $\frac{1}{2}$ Specie kun 20 ß dansk, istedetfor siden 60 og nu 96 ß). Han skrev sig i Almindelighed til Sandager (som han havde arvet efter sin Fader, Henning Jensen, see 1501), men eiede tillige Jerstrup og Korbek, var først Landsdommer i Fyen, siden Rigsraad og tilsidst Rigscontøler og var derhos gift med Ellen Gise (Atl. 3, p. 584), som først af sin Stedmoder var nødt til at gaae i Kloster, men siden fik Jørgen Dvigov til Mand (Hoffm. 1, p. 149. T.). Anne Margrethe Dvigov siger om ham (Schönaus, p. 1200), at han under Kong Hans blev Landsdommer, under Frederik d. 1ste Rigsraad og under Christian d. 3die den første Rigscontøler efter Reformationen; men dette er neppe ganske nøiagtigt. 1525 til 32 er han nemlig Pantelænsmand paa Rugaard. 1529 nævnes han som Landsdommer i Fyen. 1530 faaer han Fornyelse af sit Pantebrev paa Rudtgaard o. s. v. (vid. infra). 1531 har han, som Sandagaardes Eier, Strid med Præsten i Skambye om 2 Gaarde i Slevstrup, som hans Forfædre havde givet til Præstebordet i Siælemesse (F. 5, p. 272). 1532 nævnes han som Lands-

dommer og Embedsmand paa Rudgaard (Canc. Reg.); men f. A. lod han sig udløse af Pantet ved Johan Urne og var saaledes ikke længere Lænsmand paa Rugaard. 1533 var han derimod endnu Landsdommer (D. M. 4, p. 169). S. A. nævner Hoffm. D. Bd. 2, p. 206 ham som Cantøler; men det turde være nogle Aar for tidligt *efr. Hist. T. Str. 1, p. 281*. 1534 var han med at vælge Christian d. 3die (Hv. p. 1414). 1535 staaer han for 4 Glavind af Sandagergd. o. f. v. (Greveseide, p. 116). 1536 underskriver han Christian d. 3dies Reces, men endnu ikke som Rigsraad (Krag, Chr. 3, p. 498). 1538 er han i en Commission for at forfare Landets Leilighed (Atl. 6, p. 591). 1539 er han den nederste eller 22de Rigsraad (Pont. 3, p. 246. *Schl. Saml. 2, 2, 165*) og f. A. med at affige en Dom om Slotsmarken, Avernakke, ved Ryborg (*J. 5, p. 535*). 1540 er han Rigscontøler (D. M. 4, p. 171, hvilket han alt skal være blevet 1539. *Hist. T. Str. 1, p. 281*; naar derimod Hoffm. 2, p. 206 allerede lader ham være det 1533, da turde dette saameget snarere være urigtigt, som Niels Arnfeldt endnu f. A. var det *efr. Krag, Chr. 3, p. 6*). 1542 var Jørgen Dvigov ligeledes Rigscontøler og den 13de Rigsraad (*Schl. Saml. 2, 2, 168*). Hvor naar han døde, har jeg ikke fundet antegnet; men formodentlig skeete det 1544; thi da ophørte han at være Rigscontøler og Antonius Bryste til Langeføe blev det (*Hist. T. Str. 1, p. 281*) og f. A. synes ogsaa Sandager at have faaet en nye Eier, hvorimod hans Enkefrue, Ellen (Gise), endnu 1553 beboede Kyle (*vid. infra*).

Hvad nu Lænets Historie under denne Pantelænsmand, fra 1525 til 1532, er angaaende, da har jeg derom fundet følgende antegnet:

1526 udstæder Kong Fred. d. 1ste sit Giembrev til Jacob Norbye (paa Ugersøfsgaard) paa en Gaard i Liereby i Skoubyherred

(Bosf. Reg.), hvilket formodentlig maae være en Striverfeil istedetfor Rierby i Skoubye Sogn.

S. N. under Biskop Jens Andersen Hr. Jørgen Knudsen, Sognepræst til Guldbjerg, at beholde for sin Livstid en Guldbjerg Kirkes Gaard og Boelig i Koelhaffve (=: Raalsbauge, hvor endnu Guldbjerg Præstegaard ligger) med al dens Tilliggelse imod deraf at give den aarlige Skyld og Leie til Guldbjerg Kirke, som er $3\frac{1}{2}$ Orte Byg, og til Biskoppen i Odense aarlig 1 $\frac{1}{2}$ Penge for Gæstherie, hvorimod ham eftergives de 5 Arbeidsdage, som af samme Gaard pleier at gøres til Bispegaarden i Odense (Geistl. Fordeb.).

S. N. krævede Jacob Norbye (til Ugersløfsgaard) det Gods i Ulbølle, Egense og Silbylunde tilbage, som hans Kones Moder, Fru Ermegaard, havde skænket S. Hans Kloster (sfr. 1466), fordi det var skeet uden hendes næste Venners Raad og Samtykke; men Kong Fred. d. 1ste stadfæstede ved Rettertingsdom Prioren i dets Besiddelse (Pal.-Müller, p. 24). Fru Ermegaard Clausdatter var nemlig gift med Johan Frille til Ugersløfsgaard; deres Datter, Anne Frille, var gift med Claus Bille til Ugersløfsgaard og deres Datter, Anne Bille, endelig igjen gift med Jacob Norbye til Ugersløfsgd.

1527 var Kong Fred. d. 1ste selv paa Rugaard og udstædte derfra et Brev (Pont. 2, p. 818. ex curia nostra Rudgaard die B. Laurentii A° Dni M. D. XXVII), nemlig en Befaling, at Roeskilde Capitel ikke maatte forholde Mag. Anders Gyldenstjerne sine Renter af Decanetet ibid., fordi han ikke havde pavelig Confirmation paa samme.

S. N. faaer Poul Larmands Søn, Peder, og Datter, Else, ifølge en Herredagsdom af foregaaende Aar saavel Gods i Vaagherred som i Skoubyeherred i Erstatning for deres Mødrene-

arv, som tilligemed Fædrenearven var bleven confisseret (Hist. T. Etr. 3, p. 610—611).

S. A. døde først efter Bircherod Fru Cathrine Daae (det vil sige: Karen Gyldestjerne), Jørgen Daaes Enke til Enggaard : Gyldesteen, og begroves i S. Hans Kirke i Odense (men Dr. Pal.-Müller udsætter det endnu til næste Aar cfr. 1528).

S. A. fik Hartvig Bullfeldt (til Tveddrup eller Tvedstrup, dog vel ikke Tulfstrup ved Åstrup, i hvis Kirke hans Broder, Just Wfeld til Østergaard, 1563 blev begravet cfr. Molbechs Dagbog, p. 224) Brev paa Dregaard, Gods og Drebyrk, som han og hans Medarvinger (altsaa Anders Ebbesen Wfelds Børn) i Pant have for 2000 Å (Canc. Reg.), hvorved er at bemærke, at hans Farfader, Ebbe, som døde 1501, alt skrev sig til Dregaard (Hoffm. D. Nd. 2, p. 217) og havde den formodentlig efter sin Broder, Eggert Wfeld, der succederede Eggert Frille (hvem ogsaa Dregaard stod i Pant) som Lænsmand paa Hingøavl, og efter Ebbes Død fik hans Søn, Anders Ebbesen, som var Hartvig Andersens Fader, det ligeledes i Panteforlæning.

S. A. mistede Sognepræsten, Hr. Niels Griffen i Haarslef, sit Sognekald per inhabilitatem q inobedientiam : for Udygtighed og Ulydighed (Geistl. Fordeb.).

S. A. udstædes en Dom, hvorved Bisp Jens Andersen og flere gode Mænd dømme Ractellstøff og Ractell-Lyde (i Haarslef S.) til Aagaards Fangh for et ret Enemærke inden de Stene og Grøfter, som Brevet udviser, med den Søsterdeel, som Henrik Brokkenhuus af Synbergaarde havde der senden for det Gierde, som samme Domsbrev udviser (K. Rosenvinges Domme, p. 124—125).

S. A. fik Fru Kirstine Gregersdatter (Wfeldstæde, gift med Carl Bryske til Flintholm) i Mageskifte med Ridderen Hans

Bilde (til Egede, Bendt Bildes og Ermegard Frilles Son) foruden mere Gods ogsaa Nellerodgaard i Berløe S. (altsaa i Vigerølef og ikke i Haarølef S.) mod Gods i Siælland (Vosf. Reg.).

1528 erholder Kongen af Biskopsstolen i Dithens 3 Gaarde i Horsnab paa Hindsholm og 2 Gaarde i Birkebjerg til Mageffikste mod det Kronen tildømte Larmandsfe Gods i Drbet og Drbet Mølle (Coll. Lang. cfr. 1489 og 97); altsaa fik Poul Larmands Børn idetmindste ikke dette tilbage cfr. 1527.

S. A. nævnes Eriq Madsen Bølle som Eier af Elvedgaard, hvilken Gaard han havde faaet ved at ægte Tyge Brahes Enke, Sophie Rud cfr. 1523. Og er det derhos mærkeligt nok, at Hvitf. p. 1311 netop ved dette Aar (1528) kalder ham Eriq Baagen til Ellevidt; thi hans Vaaben udviser, at hans rette Navn var Bølge og dette heed i gamle Dage Baagen (iøsl. vogr) og endnu hos vore Digtere Boven.

S. A. døde først (cfr. 1520 § 27) Jørgen Daa paa Enggaards Frue, Catharina, der, uagtet hun var en Gyldenstjerne, dog paa sin Liigsteen (efter Manden) kaldes Catharina Daae (Pal.:Müller. p. 37).

1529 var der Pest i Landet, nemlig den saakaldte Engelske Sved (cfr. Ddense, 2, 1).

S. A. maae formodentlig den forrige Lænsmand paa Rugaard, Hr. L. Eriksens, Enke, Mette Skinkel, have mistet sin Forlæning her i Herredet eller maastee snarere have ombyttet den mod en anden (eftersom hun endnu levede 1535 og ogsaa da var forlænet. Greves. p. 145); thi S. A. forlæner Kong Fred. d. 1ste Eriq (Madsen) Bølle (til Elved), sin Mand og Tiener, med 12 „vor og Kronens“ Gaarde i Skoubyherred (eller Rugaards Læn), som Fru Mette (Skinkel), Hr. Lillofvens (=: Lillof Eriksens) Efterleverste, sidst af Kongen i Forlæning havde; og

skulde han dem beholde sin Livstid uden al kongelig Tynge og Afgift (C. Reg. & Voss. Reg.)

S. A. gjør Daniell Grodtt til Kolberg¹⁾, Bøvner, ved sit i Boensøe udstædte Brev bitterligt, at han med sin Husfrues (altsaa tilkom denne Titel ikke blot Riddernes, men ogsaa Bøvnernes Fruer), Anne Nielsedatters, Samtykke har undt og afhændet til erlige og fornumstige Dvinde, Aane Jeppis, og Karine Korres Datter al den Deel, som hans Husfrue eier i den Gaard i Boensø, som hendes Fader, Niels Thuesen, tilfaldt i Arv efter sin Fader, Thue Nielsen, (om denne Familie sefr. 1553). Til Vidnesbyrd have underskrevet erlige og fornumstige Mand, Hr. Hans Torriensøn, Kirkeherre (=: Sognepræst) i Boensø, Mathies Clausøn, Borgemeester, Klaues Ericssøn og Eric Michelsøn, Raadmænd (Coll. Lang.).

S. A. døde Eiler Bryffe til Dallund *quinta feria ante Esto mihi* (Pal.-Müller. p. 38) efter s. A., formodentlig som Siælemesse, at have skjødet en Gaard i Bregnemose til S. Hans Kloster (ibid. p. 25); han var gift med Karen Pedersdatter Gyldenstjerne og havde følgende Børn: Gert Eilersen til Dallund (1532—52), Antonius til Langesøe (1529—66), Iver (see 1521 og næste Artikel), Claus, død i sin Ungdom (1537), og Eidsel, død 1573 og gift med Eskild Gise, død 1560. Han maae ved sin Død have efterladt sig en betydelig Gæld (sefr. 1551). Forresten arvede ved dette Dødsfald hans Søn, Antonius, Langesøe og havde s. A. en Trætte med Jacob Norbye om Skovhugst i Enemærkerne (Coll. Lang.) Sønnen, Iver, synes ved samme Leilighed at have faaet Dal-

---

¹⁾ Denne Gaard skrives 1553 Kellering og siges at ligge i Norge (sefr. infra), saa at den altsaa iugentunde (i hvilken Skrivermaade, der end er den rette) med Kolbjerg i Bispenberg S. maae forveksles.

lund (see næstfølgende Artikel), skönt Broderen, Gert, allerede havde den 1532; men hvo fik Hovedlobben i Margaard? vist neppe Søsteren, Sidsel.

S. A. gjorde Thomas Hansen, Herredsfoged i Skoubyherred, velbyrdig Mand Jørgen Henningsen (Dvigov), Landsdommer i Fyen, ic. vitterligt, at S. A. var stiftet for dem paa Skoubyherreds Ting ærlig og velbyrdig Svend, Iver Bryste paa Dallund, som havde nogle Dannemænd med sig, der vidnede, at de vare udi Rue udi Wigersløf Sogn og besaae Leiligheden til den Gaard, som Jørgen Hansen udi boer, og kunde ikke andet forfare end, at fornævnte Iver Bryste og hans Sødfkende bør have Lod og Deel i fornævnte Rue Gade og Moser til fornævnte Gaard med de andre, som Lod og Deel have i fornævnte Aasteder; item vidnede ogsaa de fornævnte Mænd, at, dersom Wigersløw Byes Mænd ville have Lod og Deel i Rue Byes Gade, saa bør og Rue Byes Mænd have Deel i Wigersløw Gade igien (Bosf. Reg.). Et slikt Fælledsskab lader sig ikke anderledes forklare end, at bemældte Rue Bye er paa den Maade opstaaet, at de Wigersløf Mænd have opryddet og bebygget den Plads, hvorpaa den laae, hvorfor den ogsaa i ældre Dage stedse kaldtes Wirles-ruthe eller Wigersløf Byes Ryddeland og derfor ansaaes som et Appendix til eller en Torp o: Udflytterbye fra denne.

1530 pantsætter Knud Daa, Kannik i Aarhus og Wepner, til Hr. Jochim Lycke paa Østrup en Gaard i Kierby i Skouby Sogn (Bosf. Reg.).

S. A. faaer J. H. Dvigov til Sandtagher (Fornøelse paa sit) Pantebrev paa Rudtgaard ic. for 2500 Å dansk (Canc. Reg. cfr. 1525).

1531 fornøede bemældte Jørgen Henningsen Dvigov til

Sandager Tretten om Sælegaven til Skambye Præst (F. 5, p. 272. Atl. 3, p. 477).

S. A. pantsætter Kong Fred. d. 1ste Eric Bøller til Elvidt for de ham laante 22 rhinske Gyliden i Guld, 28 Jacobsdaler og 150 $\text{\AA}$ danste Hvide de forbemældte 12 Kongens og Kronens Gaarde i Skoubyherred, som han selv (alt forud) i Bære og Forslæning havde (Canc. Reg. $\text{\AA}$ Bøsf. Reg. cfr. 1529).

1532 døde Bogense Byes i det foregaaende under 1495, 1504 og 1521 omtalte Sognepræst, Hr. Niels Jepsen (Nicolaus Jacobi, Plehanus Bogvenis), og hans Liigsteen, som laae paa Kirkegaarden og hvorpaa blot læstes: A^o Dni 1532 obiit venerabilis Dⁿ Nicolaus Jacobi, Plehanus Bogvenis (Abildg. Journal), var endnu (ifølge Præsteindberetning af) 1755 i sig Anseelse, at ingen turde røre ved den af Frygt for en særdeles, paa sammes Vanhelligelse hvilende Forbandelse (cfr. Atl. 3, p. 466. 6, p. 623). 1811 var derimod Dvertroen forsvunden og med den tillige Liigstenen, der efter Sigende til en Kalkebænk var forvandlet.

S. A. fik Johan Friis til Hesselager, Kongl. Maj. Secretær, Brev paa en Gaard i Skoffbyherred og Skoffby Sogn og Bye til evindelig Eiendom; hvilken Gaard før tilhorte Niels Bragde til Wandaass, men var Hans Maj. og Kronen tilfalden for forbrødt Gods (Canc. Reg.). N. Brahe var nemlig for et Mord paa Thord Jbsen rømt ud af Landet, havde slaget sig paa Chr. d. 2dens Partie, blev 1525 fanget, men unbløb, dog anden Gang fanget og halslugget 1529 (Hoffm. D. Nd. 3, p. 2).

S. A. blev Kirkedøren i Guldberg Kirke beslaget ifølge Inscriptionen paa en Jernstang tværs ovenover samme, der dog ingen videre Oplysninger indeholder (medd. af Ringe).

S. A. udstædtes Laughævsvidne paa Skoubyherredets Ting, lydende paa, at Mathis Henningsen i Gammelbye (=: Gammelbye esr. 1535) ikke blot gjorde sin Laughævd paa Haarsløf Kirkes Jord i Egelsløf, Haarsløf, Farsbølle og Gammelbye Mark, men ogsaa paa 2 Mansell¹⁾ Jord paa Haarsløf og Farsbølle Mark, som er 4 $\frac{1}{2}$ Sæb, og paa et Huus i Haarsløf med sin Tilliggelse og derpaa selv 12te med gode jordegne Bønder (=: et Slags Selveiere, der vel selv havde Eiendomsretten til Gaarden, medens den saakaldte Herlighed derimod svarede til Herfskabet) bad sig, saa Gud tilhjaelp, at han kiendes ingen at have Lod eller Deel (der)i, uden Haarsløf Kirke (Geistl. Jordebog).

S. A. fik Pouel Thomessen og Gertrud Madsdatter Kongens Brev paa Nellerudgaard (i Haarsløf eller Vigersløf S., formodentlig det første, see 1527), naar Thomas Hansen dør (Canc. Reg. esr. 1507, 1529 og 1535).

S. A. bevidne Thomas Hansøn, Herrerisfoget y Skoubyherret (see supra), Jorghen Henningsøn (Dvigov), Landsdommer y Fyen, Tryck Byller (=: Bølle) tyl Jltwydh, en Mand i Gammelbyg og En i Hemersløff, at for dem og Dannemænd flere var mødt paa Tinget hedherligh Mand, Hr. Jens Persøn i Wylsøff (=: Sognepræsten, som ellers kaldes Jens Leye, men som maae være forfællig fra den Sognepræst ibid., som 1548, 1551, ja! 1571 kaldtes Jens Prang og da var Provst i Herredet), som havde i Rette stævnet med Landsdommers Stævning at bære sandt Vidne en Mand i Ruffue og 9 andre, hvilke vidne paa Tro og Sandhed, at det er dem fuldtvitter-

---

¹⁾ Skal formodentlig være Marsel, der efter R. Rosenv., ligesom det tydske Markzahl, betegner en bestemt Deel af noget større, altsaa en Underafdeling eller en Lod.

ligt og at de aldrig andet havde hørt end, at Bysloff Præstegaards Jord ligger i Ruffue Mark og i Bysloff Mark og i Ræleby Mark og ligger alle Steder i Markerne icke (læs: ock) i alle Lodseieres Maal og Solfald, saavel i Kronens Bønderes, som i de andres, og haver eggen (læs: enghen) Maal eller Reffdrætth (∴ maalt eller rebdraget) Jord; item vidnede de ogsaa, at Laageager og Drvadz Ager haver været til forstrevne Præstegaard i 40 Aar og mere, uilfket og uferd (Coll. Lang. cfr. 1499).

S. A. et neet (∴ en ægte slyst Provincialisme for: end et) Ringvidne af Skovbyherred's Ring, taget af Hr. Jens Prang (1571), at Hr. Jens blev tildomt at nyde og bruge Skov, Jord, Ager, Eng, Fiskevand, Fægang, som fornævnte Raughævdsbrev (af 1499 og 1532) indeholder (Coll. Lang.).

S. A. fik Henrik Skinkel de 2 1405 omtalte Gaarde i Sønderfjoe i Magelæg mod en Gaard i Aunslev og en i Hiulbye (F. 5, p. 532).

S. A. skrev Gert Bryste sig til Dallund (D. Mag. 2, p. 159).

1532 fik Johan Urne (see om ham 1507; han var en Søn af den 1480, som Lænsmand paa Rugaard eller Eier af Nyegaard, omtalte Jørgen Urne) Kongebrev, at han fra bemældte Jørgen Dvigov maatte indløse Kronens Gaard, Rudgaard (C. Reg.), og 1533 udstædes Rigersaadets Brev til bemældte Johan Urne, at han maatte beholde Rudgaard efter Kong Frederik d. 1stes Brev til ham og hans Frue, Anna, — (altsaa var det Johan Jørgensen Urne til Nagaarde (Hoffm. 3, p. 271); thi hans sidste Frue heed Anna (Grevesf. p. 114¹))

¹) Hvilket ogsaa bekræftes af hans Liigsteen i Langaae Kirke, hverpaa det hejder:

og ikke Nette (Hoffm. 3, p. 271) Rønnow) — som et frit Pant for 1200 Lod Sølv og 1200 Å danste efter Jørgen Dvitzovs (Pante)brevs Lydelse, som han næste S. Volborgs Dag for bemældte Sølv og Penge fra fornævnte J. Dvitzov skal indløse (Canc. Reg. og Vosf. Reg. ved R. R.), hvilket altsaa om trent maae have udgiort ligesaa meget som 2500 Å danst (see 1530), altsaa hvert Lod Sølv, ligesom 1525, en Rigsmark eller 20 ß danst. Denne Johan Urne skrev sig ogsaa til Rye- gaard, hvis det ellers ikke skal betyde Rugaard, der saa jevn- lig med hiin forverles. 1503 testamenterede allerede hans Bro- der, Domprovst Hans Urne, ham et Sølvstob med deres Fædrene- Baaben (D. Mag. 1, p. 296). 1506 skriver han sig, som sagt, til Nydegaard (Uttstykker, p. 163; altsaa længe før han med Rugaard blev forlænet). 1524 er han allerede Ridder og Rigsraad (D. Mag. 1, p. 212). 1530 skriver han sig til Borrebye i Siælland (D. M. 3, p. 292. Utl. 3, p. 35). 1531 nævnes han atter som Ridder og Rigsraad (R. D. Mag. 1, p. 227). 1532 faaer han, som sagt, Rugaard i Forlæning. 1533 nævnes han paany som Ridder og Rigsraad (D. Mag. 3, p. 106. R. D. M. 1, p. 230. 2, p. 250. 255) samt som Slotsherre paa Kiøbenhavns Slot (Hoffm. 3, p. 273). 1534 er han ibrig for Christian d. 3dies Udvalgelse (Grevesf. p. 18), men maae efter et tappert Forsvar overgive Kiøbenhavn til Grev Christoffer, hvorimod Greven forlæned ham med noget Kron- gods i Gudmeherred (Hoffm. 3, p. 273), og nu see vi ham paa Grevens Side (D. Mag. 3, p. 75. 2, p. 102). Dgsaa er han blandt de Adelsmænd, der af Greven som Gidsler bort-

---

Hic, si fata sinunt, sua conjux Anna quiescet,
 Rønnow cognomen cui genitor dederat (Marquard)
 (af Abildg Teg. ved R. R. cfr. Knudsen's J. Rønnow, p. 12).

førtes til Mecklenborg (Krag, p. 149 cfr. 161, paa hvilket sidste Sted han dog ikke nævnes), og derfor er det ogsaa, at hans Frue og ikke han selv nævnes som Eier af Aagaarde i Grevef. p. 114 (men Spørgsmaal, om dette Aagaarde var i Haarslef (cfr. R. Rosenv. Domme, p. 121) eller i Wigerølef Sogn; thi paa det jydske, som tilhørte Gyldenskiernerne, er her vist neppe at tænke; i alle Tilfælde eiede hans 1480 afdøde Fader, Jørgen, det allerede og skrev sig til samme). 1536 har han vel underskrevet Christian d. 3dies Reces, men, vel at mærke, ikke som Rigsraad mere (Krag, p. 498). S. A. havde han endnu Borrebye (Knudsens J. Rennow, p. 192) (R. R.). Endelig er han rimeligviis død 1537 (Hoffm. F. 6, p. 11¹), siønt Atl. 6, p. 711 formodentlig ved en Omsætning af Tallene først lader ham døe 1573); han var gift 1) med Mette Dre (Hoffm. 2, p. 159. T.) og 2) med Anne Rennow (F. 6, p. 11. Hoffm. 1, p. 37. T.). En af hans Sonner, nemlig Christoffer, blev 1549 dømt ved Rigsraadets Dom paa sine 3 $\frac{1}{2}$ for nogen loagnagtig Snak, han havde paafagt Kongens Cantøler, Johan Friis til Høselager (D. S. L. p. 220—221), og en anden, nemlig Lave, døde 1559 og ligger i S. Knuds Kirke begravet (cfr. Hoffm. 3, p. 271. T.); rimeligt er det, at en tredje Broder, Jørgen, som Hoffman lader skrive sig til Engestofte, idetmindste som Pantnaver kunde have besiddet Aagaard; thi allerede 1536, da Moderen i hendes Mand, Johan Urnes, Fraværelse beboede Aagaarde (Grevef. p. 114),

---

1) Hvilket ogsaa bekræftes af et Brev fra Knud Gyldenskiern Pedersen til Hr. Gfve Bilde af 1537, hvori det hedder: ieg troer, thu haaffuer vell spurth, atth Hr. Johan Urne er dødth (af Klev. Saml. ved R. R.). Dgfaa vaa hans Liigkeru i Langaae Kirke, hvorpaa han faldes strenuus miles, staaer under hans Fødder: 1537 (af Ubildg. Teg. ved R. R.).

nævnes tillige med hende en Jørgen Iversen Urne til Sanderum og Rugaard (ibid. p. 117), der nødvendig maae være en Skriverfeil istedetfor Jørgen Johansen, da ingen Iver eller Iversen paa den Urniste Slægttafle er at finde. Imidlertid maae Pantet strax efter og endnu i f. A. ifølge det efterfølgende være indløst, forudsat, at det ikke, hvad som flere Gange er forekommet mig troeligt, allerede i Grevens Feide af Johan Urne blev forbrudt.

Hvad nu Lænets Historie under denne Panthaver, Johan Urne, hvis Lænstid vi i Mangel paa noiaagtigere Underretning ville anfætte fra 1532 til 1536, er angaaende, da har jeg derom fundet følgende antegnet:

1533 døde Raadmand Jørgen Persen i Bogense, som var gift med den adelige Anna Ericfsdatter (den 1500 afdøde Adelsmand, Eric Clausens, Datter efr. Uibildgds. Monumenter) og ligger han derhos begravet i den sydlige Kors-Fløi af Bogense Kirke under en Tiigsteen med følgende Inscription: Her ligger begravet erlig mand Jørgen Persen radmand i Bogens med sin første Hustru Ane Ericfsdatter; oc døde han sanct Klemens afften for Jul Ao 1533 (Uibildg. Journal).

S. A. forhoier den i det foregaaende omtalte Knud Daa det under 1530 omtalte Pant i Kierbye med 20 Å dansk, som han paa nye havde laant af Hr. Jochim Lycke, Ridder (Bosf. Reg.).

S. A. var Jesper Daa til Enggaard (see 1503) en af Cautionisterne for de 120 rhinske Gylben, Jørgen Gylbenstiern (som var en Sønneson af den forhen nævnte Knud Henriksen Gylbenstiern til Iverønæs) skulde betale til Johan Walchendorf for Afstaafelsen af Odense Provstie (D. Mag. 4, p. 168—170).

S. A. var Jørgen Henningsen Doigov til Sandager Rigscontolser (Hoffm. 2, p. 206); hvilket dog turde være urig-

tigt; thi vel ophørte Niels Henriksen Arenfeld 1533 med at fungere som Rigscanstler; men Jørgen Dvigovs Embedstid ansattes desuagtet blot fra 1539 til 1544 (Hist. T. Str. 1, p. 281).

S. A. (saavel som 1534) udstædes et Laughævd af Priorren i S. Knud paa Særølef Præstegaards Jord og Tilliggende med et Enemærke, kaldet Lundelykke, (som stod) for Afgift 4 Ortug (o: 6 Ld.) Byg aarlig til S. Knuds Kloster (Geistl. Jordebog 1571).

S. A. havde Jens Marquardsen (formodentlig som Kirkeværge) sine Laughøringe indenfor 4 Stofte (o: paa Tinge), som vidnede, at de vare tilstede i Kirkens Gaard i Weslinge og hørte, at han gjorde Laug paa Laughævd selv 12te med gode jordegne Bønder paa fornævnte Gaards rette Tilliggelse, paa det at samme Grund paa evig Tid skulde tilhøre Kirken, ved hvilken Leilighed Gaardens Grændser (samt Hesthaffve og flere Byer og Steder her i Sognet) udførligen opregnes (Coll. Lang).

S. A. skieder Antonius Brysse paa Lange sø sin Andeel i Dallund til Broderen Gert, som havde Hovedlodden i samme (Dallunds Arch. cfr. 1532).

S. A. Bisp Jøer Munks Forlæningsbrev til Niels Lange paa en Kirkens Hovedgaard, Bisfelbjerg, efter Henrik Stampes Afgang (C. Reg.); hvilket dog ingenlunde, som man urigtig har troet, vedkommer Bisfenbjerg her i Lænet, men derimod Herregaarden Bisfelbjerg i Ribe Stift.

1534 blev der affagt Stoubyherredstings Dom i Anledning af et foretaget Sandemændstog angaaende Grændseffæillet mellem Jesper Daa til Enggaard og Henning Dvigov til Sandager (Gyldensteens Arch.), hvilken sidste altsaa den Tid maatte have arvet Gaarden efter Jørgen Henningsen Dvigov (see 1533); men, da denne først døde 1544, er det rimeligviis en

Skriverfeil (i Archivdesignationen) istedetfor Jørgen Henning-
sen. Forresten skrev den først omtalte sig Henning Jørgensen
Dvigov til Sandager, Dvigovsholm (o: Hoffmangave), Lyt-
tesholm, Korbek og Falde, var Lænsmand paa Rugaard samt
Rigens Cantøler og vil i det følgende nærmere blive at omtale
som Lænsmand.

S. A. blev Lænsmanden paa Dregaard, Hartvig Ander-
sen Ulfeld, skudt i den saakaldte Grevens Feide (Hoffm. 2, p.
217. T.).

S. A. maatte Bogense Bye i samme Feide betale 300
Lod Sølvs i Sølvskat (Grevesf. p. 35), ved hvilken Leilighed
den er ansat som den næst efter Ddøense, Svendborg og Kier-
teminde meest formuende Bye her i Fyen.

S. A. var det maaffee ogsaa vort her omtalte Rudgaard i
Skoubyherred og ikke Ryegaard i Gudmeherred, der menes,
naar det i Grevesf. p. 21 hedder, at de Svendborger Borgere
paa Ryegaard havde foresundet Skyt, Lod, Krudt, Falkenetter,
Halvslanger, Skerpentiner og Hagebøsser; thi, at Ryegaard,
som blot var en privat Herregaard, allerede da skulde have været
dermed forsynet, er neppe troeligt (sliant det dog, idetmindste
med en Falkonet, paa Nielstrup var Tilfældet), hvorimod det
snarere lod sig tænke om en Kongsgaard som Rugaard, hvis
samme ellers ikke havde ligget saa meget affides for deres Tog
fra Svendborg til Ddøense; men man kan imidlertid ikke vide,
hvorledes de gode Svendborgere, som virkelig i denne Revolu-
tion vare Danmarks Marsellianere, i hine Dage kunne have
tumlet sig omkring her i Landet.

S. A. Skoubyherreds Lingsvidne, at Severin Nielsen,
Subprior i S. Knud, gjorde sin Logh paa Lagghæfd og ind-
vordede Serløff Præstegaard i Hemersløff (beliggende) og at
fornævnte Præstegaard og Grund er rettelig Serløff Kirkes

Præstegaard og rettelig tilhører S. Knuds Kloster med al sin rette Tilliggelse (Geistl. Jordebog).

1535 maatte Bogense Bye udstæde sin Hylдинг til Kong Christian d. 3die, ved hvilken Leilighed Jens Kleinsmed nævnes som dens Borgemeister og Knud Clausen som dens Raadmand (Grevef. p. 94).

S. A. ligeledes Skoubyherreds Hylдинг, ved hvilken Leilighed Thomas Hanssen i Nellerod nævnes som Herredsfoged samt endeel Bønder af Gaffnbye, Ruffve, Wiisløf, Himersløf, Morop, Bøfflyng, Sondhersø, Melby, Morstøff, Skoffbye, Haasløf, Farstorp, Alstøff (=: Eilstov), Røstørsløf, Vedby ic. navngives (Grevef. p. 95. 98—99), men blandt dem ogsaa en besteden Mand og Herrefogid, Mats Hemyngssen eller Mattis Henningsen i Gamelby (p. 98 *efr.* 1532), hvis Titel af Herrefogid ikke kan betyde, at han var Herredsfoged, da Thomas Hanssen udtrykkelig som saadan benævnes, men maastee snarere turde betegne Herremandsfoged =: Foged eller Forvalter ved en eller anden af den nærmeste Omegns Herregaarde s. *Er.* enten ved Rugaard eller ved Elved.

S. A. maatte Herredets Geistlighed ligeledes udstæde sin Hylдинг, ved hvilken Leilighed Jens Persen nævnes som Præst i Wiisløf, Jens Svendsen i Særsløf, Per Tyggesen i Sønderse, Knud Kristesen i Haasløf, Jørgen Knudsen i Guldbiørg og Hans Jespen i Eigelby; ligesom de ogsaa ved denne Leilighed i Særsløf vare forsamlede, hvis Sognepræst altsaa formodentlig den Tid var Herredsprovst (Grevef. p. 102).

S. A. maatte Jesper Daa til Enggaard udstæde sin Revers (Grevef. p. 93)¹⁾ og stille 3 geruste Heste af sin Gaard

¹⁾ Hvilket formodentlig ogsaa var Tilfældet med Erik Madsen Bølle til Elved, der af Grev Christoffer var bortført som Gidsel til til Meklenborg (Krag, p. 149. 161).

(p. 114); Gert Bryste til Dallund maatte stille 4 (p. 114), Jørgen Henningsen Dvigov til Sandagergaard ligeledes 4 (p. 116) og Harriglesgaard 2 (p. 116—117).

S. A. forbrød Anders Hartvigsen (efr. 1527 § 34) Ulfeld sin Forlæning af Dregaard, fordi han gif Rigets Fjender tilhaande (Hoffm. 2, p. 217. T. Greves. p. 79—80). Efter ham synes en Anders Emiffen at have faaet den; thi endnu

S. A. fik Kongens Hofffinder, Pouel Ahlfeld, Kongebrev paa at maatte indløse fra Anders Emichsens Arvinger Kronens Gaard, Drebirds Gaard og Gods (C. Reg.), hvorpaa han endogsaa 1539 fik Livsbrev (Greves. p. 82). Men man skulde næsten troe, at der her var indløbet en Striverfeil af Anders Emichsens istedetfor Anders Ebbesens (Ulfelds) Arvinger; thi, fordi den ene af disse, nemlig Anders, forbrød sit Pant, saa forbrøde de det dog vel ikke alle, og Anders Ulfeld havde ikke blot selv en Søster, men hans Farbroder, Jost, havde mange Børn.

S. A. eiede Lænsmanden paa Rugaard, Johan Urnes, Frue, Anne Rønnow, Aagaarde (men det er som sagt Spørgsmaal, om det var i Haarsølef eller Vigersølef S.) og maatte deraf svare 2 Gerusthæste (Greves. p. 114), altsaa ligesaa mange, som der svarede af Harriglesgaard.

S. A. faaer Claus Bryste Eilersen (efr. 1539) Folgebrev til Bønderne og Kronens Tienere i Bispenbiørg Birk (B. R.) og havde altsaa faaet denne Forlæning efter Eiler Bryste, som døde 1529 (efr. 1523).

1536 fik Thime Strandy Livsbrev paa Harriglesgaard, dog at han gjør den vænlig (v: sædvanlige) Tjeneste deraf (C. Reg. efr. 1514)¹⁾, og altsaa kunde det vel neppe have

¹⁾ Jeg skulde dog vel ikke troe, at dette skulde være den samme Strande eller Strandet, som siden boede paa Julsføv i Vigersølev

Kimelighed, hvad Hvitf., p. 1489, og Pont., 2. p. 893, sige, at Harriglesgaard nemlig ved Reformationen henhørte til den fyenfte Bissops den Tid sequestrede Gods; thi 1514 fik, som vi i det foregaaende have seet, Tiellof Griffen baade for sin og Frues Levetid fgl Lænsbrev paa denne Gaard og han døde vel 1522, men hun først 1546. Imidlertid synes hun allerede 1539 ikke mere at boe paa Harriglesgaard, men derimod paa Torpegaard, som mucligviis Bissen, — der maaskee eiede den tilligemed den tæt ved liggende Ringstedgaard cfr. B. N. 1, p. 62, — kunde have overladt hende i Vederlag, hvis derimod ikke stred, at Harriglesgaard ingenlunde var hendes Eiendom, men blot en hende andtroet fgl. Forlæning, der allerede, som vi ovenfor under 1523 have seet, strax efter Tiellof Griffens Død igien var bleven forlænet til Just Urne (som 1534 var ivrig for Christian d. 3dies Udvælgelse, men kort efter maatte rømme Landet, fordi han holdt med Rigets Fiender), efter hvem altsaa Thime Strandi rimeligviis igien fik samme i Forlæning.

S. A. (eller maaskee allerede 1535 cfr. 1529 og 34) nævnes Antonius Bryffe som Langesøes Eier (Greves. p. 117); men, naar han tillige der kaldes Rigscantsler, da er det en Anticipation af hvad han først blev 1544.

1536 siges Rudgaard med flere Læn at henhøre til Kong Christian d. 3dies Dronnings, Dorotheas, Livgeding (C. Reg. cfr. B. N. 1, p. 47). Hun blev først Enkedronning 1559 og døde først 1571, men affød allerede 1548 sit fyenfte Livge-

(eller Ulfv i Orte S.; Atl. 6, p. 653) og som tilligemed sin i Gyldestykke skæbte Frue maatte gaae igien efter Døden, fordi han i sit levende Live havde beriget sig paa sine Naboers Beføstning ved at flytte Markeskiæl om Matten cfr. Thieles N. F. S. 2, p. 125—126.

ding og altsaa ogsaa Rudgaard. Hvo der i de 4 første Aar var hendes Lænsmand paa Rugaard, vide vi ikke, medmindre det skulde have været den ovenomtalte Jørgen Urne Johansen, der omtrent ved den Tid skrev sig til Sandcrum og Rugaard (see under forrige Lænsmand), eller maaskee endnu snarere Anders Emiffen, som var Lænsmand paa det hende tillige som Livgeding tilstaaede Næsbyhoved (see 1540); thi denne Mand, som skrev sig til Steensgaard, var netop i de Aar, hvor vi savne Lænsmand paa Rugaard, nemlig fra 1537 til 40, Befalingsmand paa Næsbyhoved og har altsaa formodentlig ogsaa den Tid haft Rugaard under sin Befaling; han døde 1566 og var gift med Agnete Reventlov; og formodentlig var det denne Anders Emiffen, der sig til Iiden Ære 1548 maatte udstæde den Forpligt, at, eftersom Kongl. Maj. havde tilgivet ham sin Forseelse med at forfatte et falsk Brev paa 3 Gaarde i Fyen, nemlig i Ferrigløv (Kølsted S.), Nafumherred, i Munslov, (Munslev S.), Bindingherred, og i Eldrup (Gubbierg S.), Gudmeherred, med hvilket han vilde have vundet dem fra Anders Jacobsens (Reventlovs) Arvinger paa Søboe, da skulde han altid findes taknemmelig for saadan stor Belgierning (Boosf. Reg.), hvorved man virkelig mindre kan forundre sig over hans Taknemmelighed end man maae forundre sig over Kongens og Rigsraadets Milddhed.

I bemædte Periode, fra 1536 til 1540, har jeg forresten om Lænets Historie fundet følgende antegnet:

1537 maatte Bogense Riøbstad atter paa nye betale 300 Lod Sølv i Solostat til Kongen (Greves. p. 112) og det i samme Forhold til de andre Landets Riøbstæder, som forhen.

S. N. udstæder Rigsraadet sit Stadsfæstelsesbrev paa et Laughævd, S. Knuds Klosters Prior havde gjort paa Særsløf Præstegaards Tilliggelser (Chr. Pouelsens Registr.).

S. A. døde den 1529 afdøde Eiler Bryffe til Dallunds Sen, Claus Eilersen Bryffe (see 1535), idet han faldt i en Duel i Nyborg eller, som det i Gravskriften hedder, ense emuli occubuit, og blev i S. Hans Kirke i Odense begravet (Aftl. 6, p. 597. Val.-Müller, p. 38).

S. A. følger Sidsel Eilersdatter Bryffe, den foregaaendes Søster, sin Andeel i Dallund til Broderen, Gert, som havde Hovedlødden i samme (Dallunds Arch.) cfr. infra 1551, hvor deite hendes Skiede kuldkastes.

S. A. Tingsvidne fra Wesenbyerg Birteting angaaende en Ager paa Skalbierg Mark (Dipl. Lang.).

1538 en Dom, hvorved Jørgen Hennikesen (formodentlig til Sandager) og Per Skriver have dømt nogen Jord til Præstegaarden i Haasløf med Skov og Eng, liggende paa Haasløf, Gamelby og Farsbølle Mark; samt Landsdommerens Stævning mod samme Dom (Geistl. Jordeb. 1571).

S. A. stadfæster Kong Christian d. 3die i Odense det af Sognepræsten, Hr. Jens i Byløff, fremlagte usfrabede og uftungne samt med hele hængende Indsigel forsynede Pergamentsbrev af 1499 om Laaghævd paa Præstegaardens Tilliggelser (Dipl. Lang.).

1539 fik Jesper Daae til Enggaardt Magestiftsbrev paa en Gaard i Skouffby Herred, Gioldberg Sogn, Sundstrup (læs: Smidstrup) Bye, som tilforn laae til vor Frue Alter i Bogense (men som nu ved Reformationen tilligemed alt det andet geistlige Gods, som Adelen ikke kunde bevise af deres Forfædre at være legeret, under Kronen blev henlagt), imod at han udlægger til Kongen paa fornævnte Alters Begne en Gaard i Bendz Herred i Eybye Sogn og Bye (C. Reg.). Om nu dette vor Frue Alter og Vicarie med dertil hørende Gilde (som allerede omtales supra 1480) forresten har været et Bi-Alter

i Hovedkirken, hvor uden Tvivl S. Nicolai Alter udgjorde Hovedalteret, eller om der i Bogense har været et eget vor Frue Capel for dette Alter og dets Vicarie, lader sig nu neppe mere med Bestemthed afgjøre; dog er det sidste, ifølge hvad vi under 1522—23 have anført, at formode.

S. A. nævnes Jørgen Henningsen Dvigov til Sandager som Rigsraad (Pont. 3, p. 246); han var nemlig s. A. blevet Rigscontoller (Hist. L. Sfr. 1, p. 281) og hedder det om ham, at han under Christian d. 3dies Regiering (skont Aaret ikke nævnes) havde Trætte med sin Svoger, Anders Henriksen, om noget Gods paa Harsøleffnes (af Klev. Saml. ved R. R.); men man veed ikke engang, om det var ved Haarsølef eller ved Hadersølef.

S. A. fik den 1535 som Lænsmand paa Dregaard omtalte Poul Ahlesfeld Brev¹⁾ paa Dregaards Hovedgaard i Dre Sogn, Skoubye Herred, tilligemed de 3 Dorper og Landsbyer, Dreby, Drebiertby og Starstrup (=: Skaastrup) Bye, samt 2 Gaarde i Huggi (=: Hugget), item en Mølle (som kaldes (Dre) Skovmølle (C. Reg.); hvoraf man saaledes seer, at den Bye, som nu kaldes Drbek, egentlig i gamle Dage heed Drebiert, at sige sensu strictiori, fordi Birtetinget der, som ovenfor anført, i gamle Dage og det derhos under aaben Himmel holdtes. Forresten siger Atlas, 6, p. 640, os ogsaa, at P. Ahlesfeld fik denne Gaard eller dette Gods i Forlæning (rimeligviis den foromtalte Panteforlæning af 1535) for Krigsomskostninger og altsaa formodentlig for Penge, han havde forstrakt Regieringen med under Krigen. Der er forresten meget dunkelt i denne Dregaards Overgang fra Ulfelderne til Ahlesfelderne og det især, fordi man har forverlet dette slynske Dre-

¹⁾ Jeg veed ikke ret, om derved skal forstaaes Eiendomsbrev (Grevesf. p. 82) eller Livsbrev =: Brev sin Livstid uafstøt at skulle beholde det; thi Lænsbrev havde han jo allerede faaet 1535.

gaard med et Bargaard, Baargaard eller Borggaard i Haderslev Amt, som ligeledes baade Ulfelder og Ahlefelder ved samme Tid have eiet, hvilket følgende Bøssifte Uddrag af Archivdocumenter end mere vil bekræfte: Jost Andersen (Ulfeld, altsaa en Broder til den 1527 omtalte Hartvig Ulfeld) skrev sig 1551 til Tvetgarde (ved Tolding cfr. 1558; altsaa i Dalbye Sogn, Thystrup Herred, Haderslev Amt) og da vil Hertug Johan kobe den af ham; men Jost vil ikke sælge den, medmindre Hertugen i det Sted kan staffe ham den Gaard i Fyen, som Poul v. Ahlefeld eier (altsaa Dreagaard cfr. 1535 § 39). Hartvig Andersen (som nogle antage for en Ulfeld og som altsaa formodentlig var en Broder til den foregaaende) skrev sig 1523 til Burgarde (=: Wargaarde i Heils S., Thystrup H., Haderslev A.) og kaldes endnu 1533, 55 og 56¹⁾ Erbgesessen zu Worbirch und Bengarde (den sidste Gaard ligger i Biert S., Thystrup H., Haderslev A.) og eiede saaledes i sin Tid Godset Borgarde (der ogsaa synes at kaldes Worbirch), men pantsatte det, som det synes, til Gogig (=: Godstte) Rangou; hvorhos det hedder om hans Broder, Otto Andersen 1556, at han og Hartvig (Andersen) havde hver eiet sin Deel af Bengarde, men at Otto havde forbrudt sin Andeel og at Thymme Hacken (man veed ikke, med hvad Ret) havde solgt den største Deel, han eiede i samme Gaard, til Gosfik (=: den ovennævnte Godstte) Rangou paa Neuenhof, der siden havde erhvervet sig det øvrige, men nu overlod det hele til Hertug Johan senior, som gjorde Prætension derpaa. 1557 gjorde Poul Bentzen (Abildgaard) paa sin Hustrues (Karen Ulfelds), ligesom (hendes Broder)

---

1) Eftersom han da længe var død og hans Enke allerede 1538 var gift med Anders Johansen Lindenov (see næste Landsmands Historie).

Jost Andersen (Ulfeld) paa sine egne Vegne, Fordring paa Godset, Wargarde, som Hartvig Andersen Ulfeld efter Bost's Mening skulde have forpantet til Gøgig Rangou, hvilket ogsaa er rigtigt; thi s. N. havde de ovennævnte (nemlig Abildgaard og Ulfeld) en Sag med Daniel og Peter Rangou, som Befuldmægtigede for deres Fader, Gøgig Rangou, angaaende Godset, Wargarde, som Hartvig Andersen og Anders Ebsen (altsaa Søn og Fader) i forrige Tider havde pantsat ham for en Sum Penge og som de (nemlig Abildgaard og Jost Ulfeld) nu igjen vilde indløse; men, da Hartvig Andersen havde en Datter (Hilwig), som var gift med Steen Bilde (til Riærsgaard), saa ansaae de indstævnte hende for den eneste, der med Rette kunde tale paa samme (altsaa var hendes Fader allerede den Tid død og hendes Broder, Anders, kom i ingen Betragtning, fordi han havde forbrudt sit Gods ved at holde med Rigets Fiender), og desuden havde deres Fader tilkiøbt sig en Søsterlod i dette Gods af Timme Hæden og om dens Besiddelse kunde altsaa, selv med hende, ingen Tvist opkomme; og hvad den øvrige Deel angik, da havde Godset Rangou overdraget den til Hertug Johan af Slesvig-Holsteen, til hvem Otto Andersen havde forbrudt sit Gods ved sine Forseelser, i hvilke han ikke allene haardnakket var vedblevet, men endogsaa var fulgt med Greven af Landet og uden Forsoning med sin Fyrste var død i fremmede Lande. 1558 faaer Jost Andersen Tilladelse til at drive Dvæg fra Østergaard (i N. Jylland) giennem Colbing til Wardegaard i S. Jylland; hans Enke, Anna (Kaae), eiede Lvedzgaard (=: Lvedgaard i Dalbye S.) ved Colbing og 1576 Stendrup=Wargarde (=: enten det ovenomtalte Wargaarde i Heils S. eller Warmark i Stendrup S.) og gjorde 1577 imod Thonnis Rangou Prætension paa nogle forhen til Wengarde henliggende Eiendomme samt paa

et Gods ved Wargarde; og 1583 døde endelig Henning v. Anefeld, Poul's Sohn, Erbgeseffen zu Borgarde und Gronenberge (formodentlig Grønninghoved i Weistrup S., Thyrsrup H., Haderslev A.). Resultatet af alle disse Documenter er altsaa, at Faderen, Anders Ebsen (Ulfeld, en Søn af den 1501 omtalte Ebbe Ulfeld), havde eiet Wargarde (i S. Jylland, ligesom han havde Dregaard i Fyen i Forlæning), men pantsat det til Godske Rangou. Bemældte Anders Ulfeld havde følgende Sønner:

1) Hartvig Andersen (som Hoffm. lader skrive sig til Tveddrup og 1534 lader skydes i Grevens Feide, altsaa den under 1527 og 34 omtalte), som 1523 eier Wargaard og 1553, 55 og 56 omtales som den, der i sin Tid havde eiet Worbirch og Bengarde, dem han havde pantsat til Gøzig Rangou.

2) Otto Andersen (som Hoffm. lader skrive sig til Biersgaard og døde 1543 i Lübeck), som har en Deel i Bengarde, men forbrøder sin Andeel ved at holde med Greven (dog ikke til Kongen, men til Hertug Johan); denne Andeel faaer først Gøzig Rangou, men siden Hertug Johan; hvorefter Otto reiser af Landet med Greven og dør i Udlændighed (eller hvad vore Forfædre kaldte i Flænd og Flændighed).

3) Jost Andersen (som Hoffman lader skrive sig til Østergaard og om hvem man seer af Molbechs Reisedagbog, p. 224, at han døde paa sin Gaard, Østergaard, i Ringherred og Zulstrup Sogn 1563), som 1551 skriver sig til Tvedgaard ved Colbing, vil s. A. have Dregaard i Fyen, som Poul Ahlfeld har i Besiddelse, gjør 1557 Prætension paa ovenomtalte Wargarde, eier 1558 Østergaard og Wordegaard; ligesom hans Enke, Anna Raas, endnu eier Tvedgaard og 1576 Stendrup-Wargarde og gjør 1577 Prætension paa Beengarde og Wargarde (i Heils S.), hvilket sidste derhos synes at være det sam-

me som det Borgaarde, hvortil Henning Poulsen Ablefeld, der døde 1583, tilligemed Gronenberg skrev sig, skönt han ogsaa i den syvende Krig (1563—70) omtales som Eier af det syvende Dregaard (see Dre S. Hist. 1592), hvilket allerede hans Fader, Paul, 1535 og 39 havde i Besiddelse. Dunkelheden i denne Sag er altsaa endnu ved disse Documenter ikke fuldkommen oplyst, hvorimod de i andre Henseender skænke flere velkomne Oplysninger.

S. A. (1539) udstædes et Tingsvidne, at Hennike Persen og Kaye Henrikes gave 2 Stykker Jord paa Thornholm (see 1490) med deres Skovland og Eng til Præstebordet i Haadløf (Geistl. Jordeb. 1571).

S. A. fik Antonius Bryfke paa Lange sø Brev at maatte indløse det (ved Claus Bryfkes Død 1537 Ildig blevne) Besensbiørg Birk (C. R.) og s. A. fik han Følgebrev til Bønderne der i Lænet; ligesom s. A. Livsbrev paa Besensbiørg Birk uafløst (altsaa et Slags Livsfæste) at maatte beholde (C. Reg.).

S. A. og indtil 65 var Sognepræsten i Bisensbiørg, Mag. Michel Nielsen, tillige Provst i Baagherrød (Bloch, 2, p. 335—336).

1540 Igl. Confirmation paa Sandemænds Tog angaaende et Markstykke mellem Sandager, Nordstov, Enggaard og (en længst nedlagt Bye, der kaldtes) Bøgelund (Gyldensteens Arch. cfr. 1534).

S. A. Ditto, betræffende Markstykket mellem Nordstov, Sandager og Enggaards Enemærker (Gyldensteens Arch.).

S. A. fik Jesper Daae (til Enggaard) Kongens Brev, at han og hans Sognemænd skulde beholde deres Sognekirke, Sandagher Kirke, i Skovbyeherrød udelagt, usforstyret og usforhindret i alle Maader efter det Brevs Lydelse, som Anders Emilsen og Mester Jørgen, Superintendent, derom udgivet have (C. Reg.). Mester Jørgen Sadolin var nemlig Bisp i Dønsø

fra 1537 til 59 og Anders Emicksen var Lænsmand paa Odensegaard fra 1537 til 40; ligesom man ogsaa af det ovenangeforte seer, at det den Tid havde været under Ventilation at neblægge Sandager Kirke, samt maastee deri finder et Beviis eller en Grund mere for den Sandsynlighed eller Formodning, at A. Emicksen til den Tid foruden Odense eller Næsbyhoveds Læn tillige havde havt Rugaards Læn i sin Befaling.

S. A. reclaimerer Jacob Norbye (til Ugersløfsgaard) paa nye det Bøndergods, som 1526 ved hans tidligere Reclamation blev ham afflaet og som hans Frues Moder, Fru Ermegard, uden sin Families Samtykke havde skienket til S. Hans Kloster i Odense (Pont. 3, p. 257. cfr. 1466 § 1526), og nu, da hele Adelen, som Følge af Reformationen, igien inddrog de Godser, deres Forfædre havde skienket til Kirker og Klostre, blev denne Reclamation naturligtviis ogsaa respecteret; thi s. A. fik han Kongens Brev at maatte igien til sig annamme nogle Gaarde og Gods, som bemældte hans Hustrues Mormoder, Fru Armegard Claudbatter, Hr. Johan Frises (Læs: Frilles) Enke, havde givet til S. Hans Kloster i Odense, da „der har været svigelig omgaaet med hende om samme Gods“ og hun ei har givet det med Slægts og Benneres Samtykke (C. Reg.).

S. A. Stævning, hvorved Anders Emicksen, Høvidsmand paa Næsbyhov, i Rette stævner Henrik Persen (see 1539) og Anders Hiericksen at svare Hr. Knud Kristensen (Præsten, see 1535, hvem Hr. Niels Knudsen, formodentlig hans Søn, succederede) og Hans Deign i Haasløf (Geistl. Jordeb. 1571) formodentlig i Anledning af den 1539 omtalte Gave. Dette Document er os forresten ogsaa derved mærkværdigt, at det leder til den Slutning, at, saasom Høvidsmanden paa Næsbyhov neppe her kunde have noget at gjøre, medmindre han tillige var Høvidsmand paa Rugaard, saa er rimeligtviis be-

mældte Rugaard allerede strax, da det indlemmedes i Dr. Dorotheas Livgæding, tillige blevet henlagt til Odense, hvor Anders Emicksen fra 1537 til 40 var Lænsmand.

1540 Mandagen efter Søndagen Cantate fik Anders Johansen (Lindenov til Korbek) Brev ad gratiam paa Rudgaard med al sin rette Tilliggelse (E. Reg.). Han var gift med Margrethe Thomasdatter Lange, Hartvig Andersen Ulfelds Enke (til Dregaard). Han og Fru Margrethe fik 1538 Livsbrev paa al den Rente og Rettighed, som Sti Pors havde i Gaverlund Kirke og Sogn, som han dem tilforn opladt haver (af Klev. Saml. ved R. R.). 1540 fik han, som sagt, Rugaard i Forlæning, som han dog neppe havde længere end til 1546, ja! maaskee endogsaa blot til 1544, og ved hans Afgang blev Rugaards Læn atter henlagt til Næsbyhoveds Læn, der, som sagt, ligesaavel som hiint henlaae til Dr. Dorotheas Livgæding indtil 1548. 1549 skrev han sig til Korbek i Jylland (Atl. 5, p. 1009); dog tilskrives ham ogsaa det fyenste Korbek (Atl. 3, p. 584) ja! endogsaa Løgtved (Wiel. 26, p. 371), skjønt dette sidste hverken omtales i Atl. T. 3 eller 6. Derimod eiede han Sællerup-Hovgaard i Ribe Stift, hvor hans Frue døde 1558 (ifølge Indstr. paa deres Liigsteen 1554. R. R.) og han selv 1562, hvorfor de ogsaa begge i Gaverlunds Kirke ligge begravne (Atl. 5, p. 968).

Hvad Lænets Historie under denne Lænsmand eller fra 1540 til 1546 er angaaende, da har jeg derom fundet følgende antegnet:

1541 bestemmer Bispen og Lænsmanden, at Skolemeister o: Rector Scholæ i Odense skal vedblive endnu som før at

nyde de 14 K , han pleier at faae af Særsløf Kirke (F. 5, p. 69—70. 187. 6, p. 259) cfr. 1521.

1542 aaffignerede Kong Christian d. 3die visse aarlige Indkomster til Bisperne i Fyens Stift og deriblandt af Skoubyherred eller Rugaards Læn Landgilden af 6 Gaarde i Skouby Sogn og Bye samt Kirkehavren af bemældte Bye, Kirkehavren af Rosshauge (læs: Kolsauge) Bye i Golsbjerg S., Landgilden af 2 Gaarde i N. Esterbølle i Sandager S., Kirkehavren af Kile Bye i Egby S., Landgilden af 2 Gaarde i S. Esterbølle og 3 i Thonderud (enten Toderup eller Taagerød) samt Kirkehavren af Toverup (o: Toderup), Rye (o: Rue), Taagerød, Farstrup, Kielseby og Ryds Mølle i Bigersløf S., Landgilden af 3 Gaarde i Wæde og af Nalemose Mølle (nuværende Skovmølle) samt Kirkehavren af Beflinge Bye (Voss. Reg.).

S. A. optog Prior Chr. Pouelsen i S. Knuds Kloster i Odense en Fordebog over alt Klosterets Gods og et Register over alle dets Adkomstbreve (cfr. D. Mag. 2, p. 72) og i samme findes ogsaa optegnet, hvilke Eiendomme bemældte Kloster her i Lænet til forsiellige Tider har besiddet; men, da intet Aarskal findes antegnet ved samme, vil jeg herom henvise til min Odense Historie, i hvilken et Uddrag af bemældte Register under foromtalte Aar vil blive aftrykt.

S. A. fik Jørgen Svabe og Catharina Buchvold Livsbrev paa Herridzleffgaard (E. Reg.), som de altsaa formodentlig maae have faaet efter Thime Strandi (see 1536). Hvad der forresten bevæger Bloch til at kalde bemældte Svaves Frue Karen Farenboeck (istedetfor Catharine Buchvold), skal jeg ikke kunne sige; derimod kaldes hun paa deres fælleds Viigstien Catharine Svabe (formodentlig efter Manden), stiont hun fører Buchvaldernes Vaaben.

S. A. havde Hr. Johan Urnes Enke til Nyegaard, Fru

Anne Ronnow (som 1535 skrev sig til Aagaarde), en Proces med sin Mandes Brødre om Arv efter Biskop Lave Urne (R. Rosens. Domme, p. 70) og 1554 var hun atter i Proces med Cantoler Johan Friis til Hæsselager (ibid. p. 238 cfr. 240).

1543 døde Hr. Eric, som paa sin Liigsteen, der ligger i den nordlige Gang i Bogense Kirke, kaldes vir præclarus **Dn Ericus**, antistes regis, canonicus Arhusiensis & (formodentlig plebanus) Bognensis, qvi obiit A^o Dni **1543 Decembr.** (Abildg. Journal), altsaa formodentlig Bogense Sognepræst (og saaledes Niels Jepsens Succesfor; see 1532).

S. A. er Dre Kirkeklofte ifølge Inscriptionen, hvis Aars-
tal man i lang Tid læste for 1343, støbt (cfr. 1343).

1544 opvækker Henning Dvigov til Sandager Trættén om sine Forsædres Sælegave til Skambye Kirke paa ny (F. 5, p. 269—272); men, uagtet denne Mand endog paa 2 Steder, nemlig saavel p. 269, som p. 272, udtryffeligt kaldes Henning Jensen i Bidræsen af den i samme Anledning faldne Dom, maae dette Navn dog være urigtigt, da Jens, Johan eller Hans aldeles ikke paa den Tid var noget Fornavn i den Dvigovske Familie (saasom den gamle Henning Jensen allerede sidste Gang nævnes 1501), og det maae tværtimod være Henning Jørgensen, hvad han ogsaa kaldes som Sandagers Eier 1553 og som maae have arvet Gaarden efter sin Fader, Jørgen Henningsen, der enten døde 1542 eller 44; og dette er saa meget visere, som hans Fader i Documentet selv kaldes Hr. Jørgen Dvigov (p. 271), og kan desuden saameget mindre betvivles, naar man dermed sammenholder Slægtfølgen, der anføres paa Henning Jørgensens Liigsteen i Sandager Kirke og dermed jevnfører Efterretningen hos Schönau, p. 1201, eller i **Marm. Dan. I**, p. 250.

S. A. mageskifter Hans Degn i Haarsløf en Jord nor-

den Benevod (i Haarslef S.) mod et Byggested og en Haugeplads i Haarslef Bye til Erik Madsen (Vølle) paa Elved (Coll. Lang.).

S. A. blev Antonius Bryffe til Langeføe Rigscontoller og var det til 1566 (Hist. T. Sfr. 1, p. 281).

1545 beordredes Bogense Bye at komme Kongen og Kronen til Hiælp med 100 Daler (C. Tegn.).

S. A. døde Maren Bang i Bogense, som var gift med den under 1550 omtalte Adelsmand, Claus Griffen, og selv førte de Bangers adelige Vaaben (Abildg. Journal) cfr. 1550.

S. A. udstædes en Vididse af en Rigsraadsdom om et Grændsefiæl mellem Nordstov og Silbye (Gyldensteens Arch.).

1546 var Rudgaard atter henlagt under Ddense eller Næsbyhoveds Læn og saaledes forterede ogsaa Bogense s. A. under Eiler Konnow paa Ddensgaard eller i Næsbyhoved (hvor han allerede ifølge det efterfølgende var Lænsmand 1544), fordi han, som sagt, tillige havde Rudgaard i Forlæning (Canc. Tegn.). Han skrev sig til Hvidkilde og var saavel 1546 som 49 tillige Lænsmand paa Næsbyhoved (B. R. 1, p. 48). 1519 tiende han i Kongen af Frankrigs Gaard (Knudsen's J. Konnow, p. 13). 1528 var han i Strid med den Ddense Bisp, Beldenak (Pal.-Müller, p. 71). 1529 blev han Rigsraad (thi 1563 havde han været det i 34 Aar. Atl. 3, p. 566) og s. A. fik han Kongen ham og alle følgende Tiere af Hvidkilde Egense Kirke samt Præsentationsret til samme (Knudsen, l. c. p. 14). 1530 fik han Bisp Beldenak dømt paa sine 3 $\frac{1}{2}$ (Pal.-Müller, p. 73. Pont. 2, p. 851). 1533 var han endnu kun Væbner, skjønt han var Rigsraad (Pont. 2, p. 872. D. M. 3, p. 107. N. D. Mag. 1, p. 230. 2, p. 251. 255). S. A. var hans

Datter, Mette, født paa Saltø Slot i Siælland (Kaudsen, l. c. p. 15), hvormed han altsaa formodentlig den Tid var forlænnet og det saameget snarcre, som det tilhorte Biskopsbordet i Roeskilde og altsaa hans Broder, Bisp Joachim Kennow. S. A. bivaanede han en hoitidelig Adels-Trolovelse (Hoffm. 2, p. 206). 1536 var han blandt de Adelsmænd, Grev Christoffer havde fort som Gidsler til Meklenborg (Krag, Chr. 3, p. 149. 161), og maatte i denne Anledning udstæde sin Revers (D. M. 3, p. 87). 1542 var han Lænsmand paa Tranefiær, som han havde i 5 Aar (Atl. 6, p. 832). 1543 døde hans Frue, Anne Krabbe, en Datter af Rigsmarck Tyge Krabbe (Atl. 3, p. 713). 1544 var han, formodentlig som Lænsmand i Næsbyhoveds Læn, med at bestemme Capellancens Løn ved Odense Hospital (F. 5, p. 172). 1545 nævnes han som Embedsmand i Næsbyhoveds Læn (Kaudsen, l. c. p. 14). 1546 var han, som sagt, Lænsmand baade paa Odensegaard og Rudgaard. 1547 i Octob. hørte baade Odense, Alsens, Faaborg og Bøgense under Eiler Kennow (af C. Tegn. ved R. R.). 1548 var han med at følge Prindsesse Anna til Særen (N. D. M. 1, p. 365. 370). S. A. afflod Dr. Dorothea sit Livgeding i Jyen, nemlig Næsbyhoved, Rudgaard, Odense, Bøgense o. s. v., og fik derimod sit Livgeding anvist i Jylland (Hv. p. 1542). S. A. (R. Rosenv. Domme, p. 109) saavel som 1549 (p. 115) og 1551 (p. 156) holdt Kongen Retterting paa Langeøe og man maatte billig have forundret sig over, at han holdt disse paa en privat Herregaard i et Læn, hvor han selv eiede en Kongegaard, nemlig Rudgaard, hvis ikke bemældte Herregaard netop havde tilhørt hans Rigscontsler, Antonius Bryske (Rigscontsler fra 1544 til 66), og man altsaa kan vide, at Grunden deri maae søges; hvilket saameget mere bekræftes, som han ogsaa engang ved samme Tid holdt Retterting paa Svinøe (l. c. p. 117), fordi ogsaa denne

De tilhorte Antonius Bryffe eller egentlig henlaae til Rigs-cantslerens Bestilling, idet den henhorte til Gamborg Birk, som henlaae til Odense Provstie, hvilket sidstnævnte henhorte til Rigs-cantslerposten (Hv. p. 1087. Pont. 3, p. 297. Bloch, 1, p. 597), hvisaarfag Antonius Bryffe ogsaa her paa Den havde sig et med Vold og Graver forsynet Slot, som han siundom beboede (Atl. 6, p. 645). 1549 eller sidste Aar af Eiler Rønnows herværende Lænestid fik de kongelige Hoffinder, som hidtil havde gjaestereret 3: ligget paa Gjaesterie i Jylland, Ordre til Mandagen efter Kyndelmisse at drage til Ryegaard (naturligvis Rugaard) i Fyen, hvor E. Rønnow, der var Lænsmand i flere fyenske Læn, skulde lade dem lægge i Herberg og underholde dem med Mad og Al, samt give dem Høe, Havre og Stroefoder til Hestene paa videre Besteed (Hist. T. Str. 2, p. 52), det vil sige, indtil de fik Ordre at drage et andet Sted hen. S. A. kvitterede E. Rønnow sine fyenske Læn (Pont. 3, p. 305, skient Atl. 3, p. 450, siger, at han endnu havde dem 1550). 1551 udstæder han en Fundats til Faaborg Skole (F. 5, p. 93). S. A. faaer han atter Tranekier i Forlæning (Atl. 3, p. 621) og har det i 3 Aar paa ny (Atl. 6, p. 832). Ved denne Tid maae det formodentlig være, at han var Hofmester hos Frederik d. 2den i dennes Ungdom (Knudsen l. e. p. 14, ifald det ellers ikke skulde være en Forverling med Eiler Hardenberg). 1553 faaer han Hagenstov i Forlæning (min Hagenstov, p. 48). 1554 har han Penge tilgode hos Kongen (R. D. M. 2, p. 178). 1555 understriver han som Rigsraad (F. 1, p. 23. 10. p. 158). 1559 til 63 har han endnu Hagenstov (Hagenstov, l. e.) og 1563 bærer han som Slægtens sidste Mand (F. 6, p. 42. Atl. 3, p. 566; Atl. 6, p. 713, lader ham først døe 1565. — Ifølge Doc. levede han endnu i Aaret 1564. R. R.). Saavel han, som hans Frue, ere begravne i Egense Kirke

(Atl. 6, p. 713), som Hvidkilbes Sognekirke, hvor han paa Liggstene kaldes: der Ehrnfeste und gestrenge Herr Eller Rønnow, Hr. Marquardes Sone (Knudsen, l. c. p. 14). Forresten var han, som sagt, Broder til Bisp Joachim Rønnow i Roeskilde og eiede foruden Hvidkilde, som han ombygte (F. 6, p. 42. Atl. 6, p. 807), endvidere Faareveile paa Langeland (F. 6, p. 252. Atl. 6, p. 835)¹).

1) I Danske Samlinger i Geheime-Archivet findes følgende Document, som er uden Aarstal, men, som man seer, fra det Tidrum, i hvilket Eiler Rønnow var Lænsmand over Hagenskov Læn, under hvilket den i Documentet forekommende Rigsstad, Afsens, herte (R. N.):

Hjgborne Første Stormegtiiste Konning, mynn allbernaadigste Herre 1c. Wiillde ethers Naades konninglige Maiett. werdiis tiill for gudtts Rettferdighedtts skyldt att hore thenne mynn anklage. Huillchenn anklage Jeg arme fattige mandtt tillforrn haffuer wærett huoff ethers Naades konninglige Maiett. oc Beklagett meg, oc Ethers naades konninglige Maiett. dog for mynn armobtt oc store anklage skyldtt i gaffue meg Enn forskriift tiill mynn wedderpartt, som er Eyles Rønnowff 1c.

Allbernaadigste Herre oc Konning, som Jeg arme fattig mandtt nw for fiorten Dage forlobenn war huoff ethers Naades konninglige Maiett. oc beklagede meg, att Jeg haffde lontt mynn Naboo enn mynn hest att aghe Rug mett oc samme mynn Naboo habtt meg, att Jeg skulle tage hans hest i gienn, om Jeg haffden wbj behoff. Oc effther at samme mynn Naboo thette haffde meg befalledtt, tha war begges wores heste wdslagne wbj græffmarckenn, og ther for wiillde mitt ombudtt wdtt att opsege myne egne heste, huillche mitt ombudtt Jefe finde kunde, oc ther hand thennem Jefe saa finde kunde, tug handtt mynn Naboes hest paa then louffue, som mynn Naboo meg loffuedtt oc tiillfagbtt haffde, om halffgongen Midtag oc Redtt wdtt tiill Affins enn Mill langtt oc henthe meg ij sjepper humble oc samme dag oc tiidtt kom tiill bage i gien mett samme mynn Naboes hest oc sette hannem wbj stæden i gienn, som handtt tug hannem, før endtt sooll gief nedtt 1c. Dog myen samme Naboes hest wforberffuitt wbj alle maade 1c.

Allbernaadigste Herre oc Konning, for thenne fremsett oc anklage

Hvad Lænets Historie under denne Lænsmand, fra 1546 til 1549, er angaaende, da har jeg derom fundet følgende antegnet:

1547 giøre Jens Nielsen, Borgemeester i Bogenfse, Hr. Hans Jørgensen, Sognepr. ibidem, Claus Eriksen, Hans Bang og Jep Svendsen, Raadmænd sammesteds, vitterligt, at Mand. e. Domin. S. Trinit. var stiftet for dem Hr. Simon Jensen, Sognepræst til Dre, og bekendte og bad sig saa Gud tilhiælpe, at, da han var hos Anders Ebbesen af Dregaard, hvis Siæl Gud have, da havde Anders Ebbesen en Gaard i Tofte i

---

haffuer forne Gylter Rønnouff, mynn wedderpartt, stickett oc blockett meg oc fast meg aff mynn gaardt oc skild meg wedtt mynn næring oc biæring oc siidenn anden dag Sanetorum apostolorum philippi et Jacobij dag haffuer legiitt wdj skouffuenn wnder enn bæg mett mynn hustrw oc fattlige smaa bernn oc ther wdoffuer Ethers naades konninglige Maietts Bress, ethers naade gaffue meg tiill hannem, Sende Jeg myn hustrw tiill hannem mett, tha kunde Jeg thett Intedt gott att nydhe. Dog ther for Er mynn ydmygelige benn tiill Ethers Naades konninglige Maiett., atth Ethers Naades konninglige Matt. wiillde wendes tiill for thenn høgmegetelig Befalling, gud allmectigste haffuer ethers naades konninglige matt. mett forlentt och giiffuett, att Naadeliiigenn ansee thenne mynn fremsett oc anflage, huillchett gud allmectigste fiende, att meg obenbarlige nødiis tiill att giøre Ethers Naades konninglige Maiett. stor besuæring her mett ic.

Alldernaadigste Herre oc Konning, ther som forne Gylter Rønnouff haffuer meg for nogenn deell eller sag tiill att tale oc skylde, tha wiill Jeg arme mandtt for Ethers naades konninglige maiett. wære offuerbødig att stande tiill alle Retthe, Dog hand fanger alls thenn beuiffning oc wiillfor om meg arme mandtt oc meg thett weygres, att Jeg maa Ingenn fange, huercken tiill ting eller steffne, huillchett meg gudtt oc ethers naades konninglige matt. her wdindenn hugswalle, som meg nest gudttij hielly forhaabendes er ic.

Ethers Naades konninglige Matt.

Wnderdanige tiæner,

Knud anderfenn.

Skoubye Sogn i Pant af Fru Anne, Peder Bildes, hvilket Pant Hr. Simon Jensen løste til sig fra Anders Ebbesen og siden løste Laurids Stinkel til Egestov det igien fra ham ic. (Dipl. Lang. ved R. R.).

S. A. tiltroes Jørgen Lucassen, Borger i Boense, at være Byefoged og Tolder ibid. og at oppebære Told, Sise, Sagefald og al anden kongelig Rente og Rettighed, som os (nemlig Kongen) i Byen og paa Byens Frihed med Rette tilkomme kan, samt at hjælpe hver Mand, som hannem for Dom hændes for at komme, paa vore Vegne til Lov og Ret (C. Tegn. esr. 1549).

S. A. skænkede Kongen paa Cantøler Johan Friis's Forbøn Præsterne i Guldberg sin Anpart Tiende i Sognet (Pont. 3, p. 302).

1548 beordres Bogense at komme Kongen og Kronen til Hjælp med 150 Daler (C. Tegn.).

S. A. udskrives af Boense til Hertug Frederiks Tog til Norge 4 Raadsmænd (C. Tegn.).

S. A. blev en paa Torvet i Bogense beliggende Gaard, som aarlig skulde 4½ R, tildømt Prædikestolen i Bogense (Geistl. Jordeb. 1571).

S. A. holdt Kongen Retterting (hos sin Rigscontøler, A. Bryffe) paa Langeøse i Dørværelse af Mester Michel Nilsen, Sognepræst i Bispingberg, Hr. Jens Prangh, Sognepræst i Bisleff, og Knut Lussen, Herrisfogit i Skoffbyhærrit (R. Hof. Domme, p. 109—110).

1549 fik Bogense Sognepræst, Hr. Jørgen Lund (altsaa Hr. Eriks Succesfor, see 1543), Kongetienden af Skambye som et Tillæg i sit Salarium (Pont. 3, p. 305); men dette bør formodentlig rettes til Skoubye Kongetiende (esr. 1564).

S. A. var Jørgen Lucasfen (see 1547) endnu Bysfoged, Tolder og Sifemester i Boense (C. Tegn.).

S. A. tiltalede Claus Brokkenhuus til Syndergaard paa Kongens Rætterting i Odense saavel Claus Basse som Eric Urne for hans Anpart i 300 K , som Eiler Ranzau tog paa Aagaardt (i Haarslef S.) efter sin Fader (Claus Ranzau til Aagaarde), og for ny Bold, som Fru Jnger (Ranzau, den foregaaendes Søster og Eric Ravensbergs Enke) skulde have gjort ved at opbryde en Riste i S. Hans Kirke i Odense (som Godske Ranzau havde ladet gjøre i Jylland og lod føre til Bogenfse og (o: at) binde (o: jernbeslaae). R. R. Domme, p. 123) og deraf udtage adskillige Kofbarheder, som stode uskiftede efter Claus Ranzau, og for et Enmærke, som kaldes Labolle (i Haarslef S.), et Enmærke Stykke Jord, liggende ved Maderup (i Særslf S.), som er særmerket, et Enmærke, (som) hedder Rakel-Byggested og Rakellund (i Haarslef S.), med den Enmærkejerd, som dertil ligger ved Hiorteberigh (paa Grændsen af Haarslef og Skouby S.) og andensteds ic., som først havde tilhørt Claus Ranzaus Søn, Eiler, og siden hans Broder, Godske (l. c. p. 124), ic. (altsaa med andre Ord: Claus Brokkenhuus, som er Arving efter den ene af Eiler og Godske Ranzaus Søstre, Berthe Clausdatter, sagsøger Claus Basse og Eric Urne, som begge ere Arvinger af den anden Søster, Jnger Clausdatter, fordi sidstnævnte til førstnævntes Skade skulde have anmasset sig for meget af Arven); men dertil svarede, at Claus Brokkenhuus havde faaet 12 Ortug Land af Aagaardes rette Fang til den Gaard (han eiede) i Horleff (o: Haarslef) og deri vel kunde have Fyldest for den Søsterlod, ham tilkom (l. c. p. 125). Sagen blev derpaa henviist til Samfrænders Kiendelse (ibid. p 120—126).

S. A. holdt Kongen Rætterting (hos sin Rigscontøler)

paa Langesøe i Overværelse af Christof Grim ic. (K. Hof. D. p. 115).

S. A. fik i et Gødstendefliste mellem de Bryster Jørgen Bryste Gods i Fasterup i Bitsløv Sogn og Gregers Bryste en Gaard, kaldet Stovsgaard, i samme Sogn (Vosf. Reg.).

Fra 1549 til 1552 havde Jørgen Brahe (til Toftrup, som døde 1565 af den Skade, han fik, da han hjalp Frederic d. 2den op under Amager Bro; Hoffm. 3, p. 1. T. I) Rudgaard tilligemed S. Hans Kloster og Næsbyhoved i Forlæning; thi 1549 fik bemældte Jørgen Brahe Folgebrev til Rudgaards Læn (C. Reg.) samt Forlæningsbrev paa Næsbyhoveds Læn, S. Hans Kloster i Odense og Stigtens (o: den catholske Bispestols) Gods i Fyen (B. R. 1, p. 48). Han havde fra 1535 i 7 Aar haft Tranekær i Forlæning (Atl. 6, p. 832). 1548 havde han ledsaget Prindsesse Anna til Saren (N. D. M. 1, p. 365. 370). 1549 fik han, som sagt, Odense og Mugaards Læn efter Eiler Rønnow i Forlæning (Pont. 3, p. 305). S. A. drog Kongens Marss, Erik Pødebust, d. 17de Nov. atter paa Giæstere fra Odense (paa hvis Omegn han siden Ryndelmesse f. A. med sit Folge synes at have giæstet) til Jylland med Kongens og Dronningens 37 Hoffinder og deres 153 Heste og skulde ved denne Leilighed ligge en Nat (o: et Døgn eller Nat og Dag) paa Rudgaard, hvor Jørgen Brahe i den Tid skulde underholde dem (C. Regn. cfr. Hist. L. Str. 2, p. 52—53, paa hvilket sidste Sted det hedder, at, skjønt de kun vare 38 Hoffinder, saa havde de dog en heel Deel Folk med sig, saa at det hele Tog bestod af 155 Heste). Disse Giæstereinger eller Nattehold, hvortil Lænmændene ifølge deres Lænsbreve, som det synes, aarlighaars vare forpligtede, maatte altsaa ogsaa, forsaavidt man kan skønne

om en Sag, der, — Justitsraad Jacobsens fortræffelige Afhandling i Hist. T. Str. uagtet, — endnu har sine Dunkelheder, ifølge Lænsbrevets Lybelse aarligen afbenyttet og, hvor dette engang imellem forsømtes, synes man, som i nærværende Tilfælde, at være kommen 2 Gange eller med fordoblet Kraft det næste Aar. Imidlertid er det kun saare sjældent, at man finder disse Gæstetog i Canc. Reg. antegnede, hvad enten saa Lænsmændene for flere Aar have staaet i Resistance for samme og derpaa ved et desto længere Gæsterie paa eengang gjort Ydning for det Hele eller de ogsaa med Penge have affundet sig for den, som oftest, uafbenyttede Rettighed. Gæsterne bestode forresten ved slige Leiligheder fra Begyndelsen af og indtil 1572 af Kongens egne Hoffinder, men siden den Tid af simple Krigsfolk (l. c. p. 50) eller med andre Ord: i de ældste Tider benyttede Kongerne denne Gæsteret selv; men siden lode de deres Hoffinder og tilsidst deres Krigsfolk benytte samme; ja! paa Nugaard var det tilsidst blot de kongelige Staldkarle, der førte Heste her igiennem Landet, der her, som en gammel Rettighed, havde Natteleie og Qvarteer. Med Hensyn til Hoffindernes Antal fortæner forøvrigt hermed at sammenlignes den Afregning, Kongens Kammermester omtrent 100 Aar forud, nemlig 1447, holdt med de kongelige Hoffinder, og ifølge hvilken deres hele Antal den Tid baade ude og inde ikke engang beløb sig til 30 (Bl. S. 1, 2, 1—6); og her vare derimod allene 38 paa Gæsterie foruden de, der paa Grund af den daglige Opvartning vare blevene tilbage ved Hoffet, i Cancelliet o. s. v., saa at man i det hele taget vel tør regne deres fulde Antal i det mindste til 60 (Hist. T. Str. l. c. p. 54), om end ikke derover. 1550 blev Den Verrøe adskilt fra Jørgen Brahes Læn, Næsbyhoved, hvorunder den hidtil havde sorteret (Atl. 7, p. 446). S. A. forterede derimod Bogense,

som i bemædte Mar d. 1ste Oct. ifølge en Inscription „brændte af i en Glob“, under Jørgen Brahe paa Odensegaard (C. Tegn.), fordi han, som sagt, tillige havde Rudgaard i Forlæning. 1551 klage Bønderne, som ligge og tiene til Rudgaard, for Kongen i Odense over deres Lænsmand, Jørgen Brahe, at han forbyder dem at hugge i Stovene til deres Bogn- og Ploug-Redskaber; hvilket han desaaarsag herved befales dem at udvise (C. Tegn.; en meget viis Anordning, da det var ligesaa urigtigt at nægte dem samme, som at lade dem tage det paa egen Haand eller uden den saakaldte Udviisning). 1552 er han endnu Lænsmand i Odense o f. v. (Atl. 3, p. 450); men da qvitterer han ogsaa og bliver f. N. Lænsmand paa Bordingborg (Atl. 3, p. 141). S. A. tog han ogsaa sin siden saa berømte Brodersøn, Tyge Brahe, til sig som Gaarigt Barn og opdrog ham til 1559 samt lod ham 1562 reise udenlands (Hoffm. 3, p. 2 sq. D. Mag. 2, p. 172 sq.). 1553 fik Jørgen Brahe Dvittering paa Regnskab af S. Hans Klosters, Næsbjrhoveds og Rugaards Læn til 1552, da han samme Læn qvitterede (C. Reg.). 1554 betænker Biskop Dve Bilde ham og hans Hustru i sit Testament (N. D. M. 1, p. 246, hvis Udgivere ansee det for at have været hans Brodersøn af samme Navn, som ogsaa eiede Tostrup; men denne (der saavel som hans Frue først døde 1601) var ifølge R. N. først født 1554). 1563 er han Lænsmand paa Nyekjøbing (Atl. 3, p. 375). 1564 er han i Søebataille som Viceadmiral under Herlof Trolle (Hoffm. 1, p. 174. D. Mag. 2, p. 176. Refen, p. 142. 143. 144). S. A. blev han syg og maatte forlade Flaaden (D. Mag. 3, p. 192) og 1565 døde han, som sagt, fordi han vilde hjælpe Frederik d. 2den op af Vandet under Amagerbroe (Hoffm. 3, p. 4. D. M. 2, p. 175). Hans Enke, Jnger Dre, blev Hofmesterinde hos Dr. Sophie (D. M. 2, p. 172), omtales 1573

(D. M. 2, p. 278—279) og 1580 (F. 9, p. 116); hun døde 1591 (Hist. T. S. 3, p. 40. (R. R.) — cfr. om hendes store Rigdomme D. Mag., 2, p. 278).

Hvad Lænets Historie under denne Lænsmand, fra 1549 til 1552, er angaaende, har jeg derom fundet følgende antegnet:

1550 d. 1ste Oct. skulde Bogense Bye for største Delen være afbrændt (Atl. 3, p. 466); men, da den Niels Bang, paa hvis Gaard Inscriptionen derom skal have staaet, først omtales 1591 og Præsteindberetningerne af 1755 desuden i Inscriptionen selv læse 1570 istedetfor 1550, saa turde forstnævnte Aar maaskee snarest være det rette, hvorfor jeg ogsaa til den Tid vil opsætte om denne Brandstade at meddele videre Underretning.

S. A. levede derimod en Niels Bang som Borger i Bogense, der tilligemed Laurits Bang forekommer 1552 som Raadsmænd *ibid.*, og fører Niels da et Træ eller en Blomst (hvis det ikke er en Forverling med Roserne i de adelige Bangers Skjold) i sit Vaaben (Birch.); han døde 1560 og man seer af hans Liigsteen ifølge Præsteindberetningerne af 1755, at det var Bangernes sædvanlige Vaaben, han førte, og at han var gift med den i Bogense boefatte Adelsmand, Claus Ericksens, Datter, Anne Clausdatter, der siden blev gift med Raadmand Mads Jepsen i Bogense.

S. A. blev den smukke Altertavle og Prædikestol i Bogense Kirke bekostet af velbyrdige Mand, Claus Ericksen, som ogsaa s. A. døde og ligger ved Kirkens Chorsdør begravet under en med hans Vaaben (nemlig en halv fra venstre Side opspringende Bjørn) og hans Frues Vaaben (en liggende Halvmaane med 3 Stierner over) betegnet Liigsteen (cfr. Atl. 6, p. 623), der tillige har følgende Inscription: Her ligger erlig oc velbyrdig mand, Claus Ericksen, som døde 1550 d. 17 Dag Aug.,

oc hans tiere Hofstru, Maren Bangs daater, som døde 1545 den anden Dag Febr. (Abildg. Journ.). Han var den 1500 afdøde Erik Clausens Son og en af de Adelsmænd, der i en Række af 4 Slægtled (fra 1500 til 1616) beboede den saakaldte Herregaard paa Byens Adelsgade (om denne Familie see forresten mere under 1553), hvis Veliggenhed dog nu ikke mere med Bestemthed kan angives, siønt de fleste antage den for at have været den yderste østre Gaard paa Adelsgadens sydlige Side og altsaa paa Hjørnet af den og Tiæregaden, hvilken i ældre Dage beboedes af Wiinhandler Skow og 1811 af Jacob Thomsen og som for sin høie Steentrappes Skyld almindeligviis kaldes Trappen. Andre paa staae derimod, at denne Gaard egentlig kaldes lille Harriglesgaard og har faaet dette Navn, fordi den er opført af det saakaldte lille Harriglesgaards til Byen indflyttede Bygninger (hvilket saaledes formodentlig gav Anledning til Sagnet, at Bogense engang havde været saa stor, at Harriglesgaard laae midt inde i Byen); da imidlertid sidstnævnte Gaard, nemlig lille Harriglesgaard, endnu 1712 var til paa sin oprindelige Plads eller paa Landet, saa kan bemældte Gaard paa Hjørnet af Bogense Byes Adels- og Tiæregade, dersom den derfra skulde have sin Oprindelse, ingenlunde være den Herregaard, de 4 i Bogense Kirke begravne Adelsmænd fra 1500 til 1616 efter Sognepræsten, Hr. Lundagers, Indberetning, 1755, skulde have beboet, medmindre denne deres Herregaard igien senere med Levningerne af lille Harriglesgaards Bygninger er bleven ombygget eller renoveret; en lang Inscription, der i gamle Dage skal have staaet over Døren paa denne Gaard og som mueligviis kunde have givet den fornødne Oplysning, var desværre allerede for 1811 borttaget. Derimod paa staae andre, at den foromtalte Herregaard fra 1500 til 1616 aldeles ikke skulde have været bemældte Jacob

Thomsens Gaard eller Trappen, men at den derimod havde ligget i den vestre Ende af Adelgaden paa sammes nordlige Side straas over for Præstegaarden, nemlig nuværende Nr. 36, som Byefoged Baadsgaard forhen beboede, men hvor nu holdes Postcontoir ic.

S. A. nævnes Gert Bryske til Dallund som overværende paa Kongens Retteeting i Odense (K. Hof. D. p. 132, hvor hans Gaard skrives Dallum).

1551 skal Bogense Bye atter komme Kongen og Kronen til Hiælp med 150 Daler (E. Tegn.).

S. A. citerede Niels Fogel og Niels Thomesen, som Kirkeværgere for Grindløse Kirke, Jesper Daae til Enggaard og Niels Friis i Grindløse for en Jord paa Bogelands (Bogelunds?) Mark, som Jesper Daae blev tildømt fra Kirken og skulde give 6 β af, og Niels Stifsen (som vel maae være den samme, som ovenfor kaldtes Niels Friis), at han beviser, at han aarligen giver fornævnte Jesper Daae 15 Stp. Rug for samme 6 β (E. Tegn.).

S. A. boer Jost Andersen (Ulfeld; formodentlig en Broder til den 1527 omtalte Hartvig Ulfeld eller en Son af Anders, see 1535) paa Tvetgaard ved Eolbing og, da Hertug Johan vil kiøbe den af ham, vil han ikke sælge den, medmindre Hertugen i dens Sted kan skaffe ham den Gaard i Fyen, som Paul v. Ahlfeld eiede (Bosf. Reg.), altsaa Dregaard, cfr. 1535 § 1539.

S. A. tiltalede Eskil Gøye til Gundersløsholm paa Kongens Retteeting i Kiøbenhavn (sin Svoger) Gert Bryske til Dallundt („begge vore Mænd og Tienere“) for en Søsterlod i Dallunds Hovedgaard, Dallunds Mølle og i al dens Fang og rette Tilliggelse, som Gert havde kiøbt af sin Søster, Eisel, fornævnte Eskil Gøies Hustrue, den Stund hun var Jomfrue

(See 1537) og han var hendes Bærg, og meente derfor, at dette Skiede var gjort imod Loven og burde magtesløst at være; dertil svarede G. Bryffe, at, da han købte det, var han ikke hendes Bærg, men havde blot hendes Gods i Forsvar; men Rigscontsler Antonius Bryffe, hendes anden Broder, var den Tid hendes Bærg og hun havde skiedet det ikke blot med denne hendes Bærges, men ogsaa med hendes Morbroders, Knud Gyldestiern til Thim, og flere hendes Slægt og Benners Samtykke for at udrede hendes Deel af en stor besværlig Giæld, som deres Fader, Eiler Bryffe, efterlod dem til Kyell; men desuagtet blev Skiedet dog casferet, fordi Mæebarn ikke maatte sælge mere af sin Jord end for $\frac{1}{2}$ & Sølv om Aaret til Livets Ophold (R. Hof. Domme, p. 151 sq.).

S. A. holdt Kongen Retterting hos sin Rigscontsler paa Langeflod i Dørværelse af Christoffer Grym og Hr. Jens Prangh, Herrits Provst i Skoffby Herrit ic. (R. Hof. D. p. 156).

S. A. paa et Sødskendestifte mellem Anton Bryffe paa Langesøe, Eiler Bryffe til Dallund (paa sin Faders, Gerts, Begne, som først døde 1552) og (deres Søster) Cæcilia (gift med Esfild Gise til Gundersløholm) efter deres Forældre, Eiler Bryffe (død 1529) og Karine Pedersdatter (Gyldestierne af Thim, som formodentlig først den Tid maae være død), tilfaldt Anton Bryffe Langesøe Hovedgaard, lille Langesøe (den Tid altsaa 2 Gaarde af dette Navn) Bønewigh (=: Bronsvig?), Esæruth (=: Sverup), Amager, Twerflov, Ballen og Rue (Coll. Lang.).

S. A. skienkede Kongen Løsemester i Odense Nyttten og Brugten af Sønderløe Sogns Kongetiende (Coll. Lang.).

1552 tiltaler Marine Duffs og hendes Søn, Morten Kortsen i Dre, Jens Hvas for en Trediedeel i Lykkesholm (Hof. D. p. 201—202), af hvilket sidste man altsaa maae slutte, at ved

det omtalte Dre snarere skal forstaaes Dure i Gudme: end Dre i Stouby-Herred.

S. N. maae omtrent Præste: eller Skriftestolen i Sønderfœ Kirke være givet af Gert Bryske og Anne Biffert til Dallund; thi paa samme findes udbendig Bryskes og Bifferts og indvendig Gyldenstierns og Frues Baaben (Sønderfœ S. Hist. 1552) og, skjønt Fru Biffert vel først døde 1586, saa døde dog hendes Mand, Gert Bryske, allerede efter Hoffm. 1552, skjønt andre med Uret udsætte dette hans Dødsfald til 1582. Mærkeligt ellers, at bemældte Egtepar ogsaa synes at have givet Altertavlen i Haarsløf Kirke; thi paa den ene Side af samme staaer et Baaben med en halv Orn og en halv Villie (=: Bryskernes) og paa den anden et ditto tværdeelt og øverste Feldt atter deelt paa langs (=: Bifferternes), hvilket altsaa i Heraldikens symboliske Sprog vil sige: Gert Eilersen Bryske til Dallund og hans Frue, Anne Biffert. Han ligger forresten begravet i Sønderfœ Kirke under en Liggsteen foran Alteret med følgende Inscription: Her ligger begrafven erlig oc velbyrdig Mand, Gert Bryske, som var Cyler B. Søn af Dallund, som døde paa hans Gaard, Dallund, Mandagen nest efter Trinitatis Søndag, som var den 13 Dag Juni 1552, med sin kiere Hustru, erlig oc velbyrdig Fru Anne Biffert, som var Tønne Bifferts daatter af Brolycke, som døde paa Lirøbet Dnsdagen nest efter Philippi Jacobi, som var den 4 Dag Maii 1586; oc lefvot de sammen i 16 Aar (altsaa gifte 1536), begafvit af Gud med 3 Sønner oc 4 Døter. Gud gifve dennem oc os ale en salig Opstandelse paa den yberste Dag (Abildgds Journal). Han blev altsaa gift 1536 og de 3 Sønner og 4 Døtre, de aplede sammen, vare: Eiler, Tønne, død voren ugift, Carl, Karen, død som Barn, Karen, gift med Iver Punge til Lirøbæk, Chrestence, gift med Thomas Fasti, og Lisbeth, død voren ugift; af disse

arbejde nu Eiler Dallund, Tønne Langesøe og Carl Margaard, men først efter mange Mars Forsøb, saa at Eiler først skriver sig til Dallund 1584, Tønne til Langesøe 1596 og Carl til Margaard 1583; thi de maae formodentlig have været meget unge, da Faderen døde, saasom han først blev gift 1536, nemlig Nr. 1 omtrent 14, Nr. 2 omtrent 12 og Nr. 3 omtrent 10 Aar gammel, saa at Moderen, som først døde 1586, formodentlig har bestyret det hele, indtil de bleve myndige.

1552 fik Jørgen Skinkel til Lamnehøve ved Jørgen Brahes Fratrædelse Lænsbrev paa hans ovennævnte Forlæninger, nemlig Ddenssegaard og Rugaard (B. N. 1, p. 48) og nævnes endnu 1557 som Lænsmand i samme (ibid.). Han var altsaa 1552 til 1557 Lænsmand i Ddense og paa Rugaard. 1553 skriver han sig til Lamnehøve (F. 6, p. 10). S. A. tiltaler han som Lænsmand paa Rugaard en Adelsmand i Bogenfse som ufri eller uberettiget til den adelige Frihed, han tiltog sig (see derom mere i Lænets Historie). 1556 nævnes han endnu som Lænsmand i Ddense (Atl. 3, p. 450). 1557 er han ligeledes som Lænsmand ibid. i Trætte med Prioren i S. Knud om Tollerlund Skov (see Ddense). S. A. indgiver en Bønde i Rugaards Læn en Klage over hans Foged, saaledes lydende: „Jdmygeligen Hølfenn nu och altid thyllforne striffuit. Kiere naadigste Herte och Konge! som Eders Naade pleyer altid att haffue opsynn paa de fattige deris sager, som udy mange mode paa enn och anden side fortryckis, att forbagtinge och forfremme thyll det beste; saa maa Eders Naade vide, at mig, Eders Naadis fattig skatte-bønde udy synn, haffuer verit giort stort uskiel y mange maade aff enn mand, som heder Peder Matzøsen och vor fogid paa Rudgaardit, som reddt udy minu

Gord om nattetid meth thett skiel, att hand ville ransage effter nogenn, och kom saa derneft uby mitt Hus och bad tende Lyus op och lagde saa xviii s paa borditt, och derneft randsagebe mitt gandske Hus ygenom saa megitt, som hannom lostid, menn denn tid hannd icke kunde finde dett, hand lette effter, saa tog hand sine xviii s igenn och sidenn bastid och bundit mig och forde mig siden thyll Rudgaard och gjorde mig mogid offueruold y mange mode udenn all sag och brode; men der dett vor giort, saa solde ieg hannom vold paa for samme offueruold, men fordy denn, der mindre maa (o: formaacer), hand faar att staae thyllbage, da tog hand thyllhenger thyll sig och felde de mend, som fore hannom vold paa, fordy Eders Naadis fattig statte-bonde hagde ingenn, som ville forsuaare hans sag thyll gode. Saa beder jeg Eders Naade alderkieriste och naadigste Herre och Konge, att, effterdy ieg haffuer ingenn forsuor uden Gud och Eders Naade, Eders Naade ville for Gudz skyld och Eders Naadis godhedz skyldtt giffue mig fattig mand enn steffning paa Landzdommer och paa samme Weder Matzken, som gjorde mig saadane offueruold, och paa dett Dom, som de saa udgaff, att dett motte komme y rette for Eders Naade sielff och Eders Naade kunde saa forfare, huickenn mest uskiel hagde. Ithem vor ieg fattig mand och y rette for Eders Naade y Dvense nogenn tid sidenn, da gaff Eders Naade mig min booflod igenn, men fordy (o: omendskiont?) ieg hagde Eders Naadis breff derpaa, da kunde ieg icke saa mere deraff, som de ville och som dem lostede; derfor beder ieg Eders Naade ville och giffue mig skriff paa samme Gottz, som thyllbage staar. Eders Naade Gud almectigste befallendis. Amen. A^o Dai 1557. Anders Hanssen. Eders Naadis fattig undersotte ydmygeligenn. Udskrift: Synn naadigste Herre och Konnge Kong Christian ydmygeligenn sendendis thette breff (af Danste Saml. i Geh.

Arch. ved R. R.). Dette er virkelig en Supplique, der giver Stof til mangehaande Betragtninger og det især, fordi den viser, at, hvor fortrykt endogsaa Bonden var, saa vidste han dog den Tid ret vel, hvor han skulde søge sin Ret, og at det ogsaa har været almindelig bekiendt, at han der kunde finde den, da han ellers neppe engang havde vovet Forsøget. S. A. havde Lænsmanden Jørgen Skinkel ogsaa en fatal Sag med et Par Bønderkarle, han lod myrde og hænge (see infra i Lænets Historie). S. A. afløstes han som Lænsmand i Odense af Peder Bild (efr. Odenses Hist.) og døde 1560 (Atl. 3, p. 569. 6, p. 705) nemlig paa Lammehave d. 25de Martz 1560 og blev i Kinge Kirke begravet (af Abildg. Tegn. ved R. R.) som den sidste Mand af Søblade-Skinklerne, hvorved Lammehave saaledes gik over til Villie-Skinklerne. Han var gift med Margrethe Walchendorf af Glorup, en Datter af Henning Walchendorf og Sidsel Friis (F. 1, p. 54. T.). Naar han altsaa siges endnu 1563 at have været Lænsmand paa Næsbyhoved (F. 5, p. 179), da maae dette uden Tvivl være en Trykfeil istedetfor 1553. Derimod omtales det forresten endnu 1571, at han i sin Lænstid af en Forseelse (han var nemlig, som vi i det foregaaende have seet, ikke fri for Forseelser i sin Lænstid) havde adskilt Seden Sogn fra Algedrup, hvilke nu paany igjen bleve forenede (Pont. 3, p. 433. efr. Bloch & Odense). 1585 d. 7de Januar døde endelig en Frue Margrethe Walchendorf paa Glorup (Ab. Mag. p. 95) og blev d. 17de Febr. (altsaa 6 Uger efter) begravet (p. 103) og dette maae sikkert have været Jørgen Skinkels Enke; thi paa sidstnævnte Sted kaldes hun Frue og hans Frue var virkelig fra Glorup og skrev sig dertil (Atl. 6, p. 705); desuden er der ingen flere Margrether paa Walchendorfernes Stamtable end hun og hendes Fæster, der døde i Mariboer Kloster og som desuden ikke kunde kaldes Frue, medmindre

hun var Priorinde, og selv i dette Tilfælde kunde hun ikke have opnaaet saa høi en Alder eller saa sildig være død.

Til Lænets Historie under bemældte Lænsmand, nemlig fra 1552 til 1557, finder jeg forresten følgende Bidrag antegnede:

1553 et Herredstings Bidne taget af Jesper Daae (til Enggaard) over et Markstue mellem Nordstov og Kyle Mark imod Henning Jørgensen Dvigov til Sandager, Fru Ellen (Gise, Jørgen Henningsen Dvigovs Enke) til Kylegaard og Mourig Emicksen til Kessøe (som Eier af Jerstrup (Reg. Dipl. nr. 1417 § 1503) og synes det saaledes heraf, som om Jørgen Dvigovs Enke, Ellen Gise, den Tid har boet paa en Gaard i Kile Bye og Eilbye Sogn. Dog var det vel ogsaa mueligt, at Kylegaard kunde være en Skriverfeil for Knylegaard (o: nuværende Hoffmangave); thi vist er det, at Jørgen Dvigov og altsaa ogsaa Ellen Gises Søn, Henning Dvigov, saavel eiede Sandager som Knyle eller nuværende Hoffmangave (ikke at tale om, at Keierupgaarden ved Kiærteminde ogsaa i gamle Dage kaldtes Kiele. Atl. 6, p. 567). Imidlertid er saa meget ogsaa paa den anden Side vist, at Dvigoverne paa Sandager ogsaa eiede Kilebye i Eilbye Sogn og at alle 3 Kilegaarde have forhen været samlede i en stor saakaldt Kilegaard, som var den midterste af de 3 nuværende, og at samme ifølge Sagnet til en Tid var beboet af 2 eller 3 Jomfruer eller Frøkener, som skulde være begravne i Eilbye Kirke, hvor en Liigsteen over dem skulde derom indeholde Efterretning; men paa samme omtales desuagtet blot en Enke og en Frøken, begge af Daaernes Familie, og hvoraf den første levede paa Daaholm 1588 og den sidste paa Skaarupgaard 1579, da hun døde; af disse Jomfruers (ifølge Sagnet stedsfundne) Dphold her paa Gaarden kaldes den ogsaa stundom et Kloster; ogsaa skal der være fundet Tegne til en betydelig gammel Bygning, saasom store

Muursteen ic., og endelig er der en Tofte ved de saakaldte Vestcagre og Stovbanker, der endnu af den Grund kaldes Gedetoft, fordi disse Jomfruer eller Fruer der lobe deres Geder græsse (esr. *Annaler f. N. D. N.* 1836, p. 120).

S. A. stævner Oluf Laurfen i Munkegaard (Vigersløf Sogn) Fru Sophie, Jacob Hardenbergs Enke paa Sandholt, fordi hun af den Gaard, han tilforn havde fæstet af Jørgen Dvigov til Sandager (esr. 1481), salig med Gud († c. 1544), men som Fru Sophie siden havde vundet fra bemædte Dvigov, nu forlangte nyt Huusbondhold ic. (*Rof. Domme*, p. 208 sq.)

S. A. tiltalte, som sagt, Lænsmanden paa Rugaard en Adelsmand i Bogenfe ved Navn Jørgen Clausen paa hans adelige Frihed og, da Dr. Pal.-Müller for flere Aar siden af Stiftsarchivet i Odense har meddeelt mig den desangaaende udsærdigede Dom og Familien, den angaaer, synes at være meget ubekendt i vor Adels historie, vil jeg ogsaa herved ordlydende indføre samme, som følger: „Vi efterstrevne Werner Svave (Læs: Svale), Landsdommer i Fyen, Anthonis Bryste til Langsøe, D. Rigis Cankler, Claus Brokkenhuus til Søndergaard, Hans Norby til Ugersløf, Jeppe (Læs: Jesper) Daae til Engaard, Niels Henriksen (Sandberg) til Løistrup og Knud Michelsen (Akeley) til Stienderup giore alle bitterligt med dette vort aabne Brev, at Aar efter Guds Byrd 1553 Løverdagen næst efter vor Frue Dag i vor Frue Kirke i Odense var skiftet for os ærlig og velbyrdig Mand, Jørgen Skinkel til Lammehaug, Høvidsmand over Næsbyhoveds Læn, og tiltalet Jørgen Clausen i Bogenfe for noget frit Gods, som han haver og bruger; og mener (han, nemlig Skinkel), at ingen Borger eller ufrie Mand maatte have eller bruge frit Gods efter denne Dag, men sælge det til frit Folk efter Kongl. Maj. Reccesfes Lydelse; og berettede, at Jørgen Brahe, fordem Lænsmand

til Næsbyhoveds Læn, havde talet Jørgen Clausen (til) for hans Gods til Herredsting og Landsting og var da ikke gangen Dom paa i hans Tids; men nu havde han (op)taget samme Sag, der han fik kongl. Maj. Befaling (o: formodentlig: da han blev kgl. Befalingsmand i Lænet), og mener derfor, at Jørgen Clausen burde at afhænde samme Gods efter kongl. Maj. Reccesses Lydelse eller ogsaa at bevise sig at være kommen af frit Folk, at han det maae beholde, som andre Riddere og Svende. Dertil svarede forbemældte Jørgen Clausen, at han kiender sig saa vel fri og frelse, som en anden Riddersmandsmand; thi at hans Fader var født af Adels og frie Folk baade til Fædrene og Mødrene saa vel, som andre frie Mænd, og beder (o: beretter), at hans Fader havde sit fædrene Baaben sin Livstid og nu Jørgen Clausen efter ham, som er en halv Bjørn i et blaat Fjeldt; og beder (o: beretter), at hans Faders Fader hed Erik Nielsen og hans Broder hed Tue Nielsen og hans Son hed Niels Tuesen og haver en Datter efter sig, som endnu lever og boer i Norge paa en Gaard, hedder Riøllering¹⁾, og hedder hun Fru Anne, Daniel Grottes; og Jørgen Clausen her strax for os beviser med et Skiødebrev, som fornævnte Daniel Grotte med sin Hustrue, fornævnte Fru Anne Nielsdatter, udgivet haver, at hun er fornævnte Niels Tuesens Datter og fører hans Faders fædrene Baaben, som var hængt for samme Skiøde; i hvilket hendes Skiøde hun bekiender ham for sin Frænde og næste Sodskendebarn paa hendes Fædrene. Deslige beretter og fornævnte Jørgen Clausen, at hans Faders Moder, fornævnte Erik Nielsens Hustrue, hed Anna Mufsdatter og var en fri Dvinde og førte til hendes

¹⁾ 1529 (vide supra!) kaldes derimod Daniel Grottes Gaard Kolbjerg; men hvilket er det rette?

Fædrene (Baaben) 3 Tønder (o: som det synes, Tønder, Tænder, Tænder eller andet deslige; men efter Abildgaards Tegning af hendes Liigsteen stionnes ikke ligere end, at det er Tønder o: Muurtinder, som Reventlovs, Rigerows og Wolstorps) og havde en Broder, hed Hans Oluffen og var en Riddermandsmand og boede paa Trabierggaard i Nørre Jylland¹⁾, og han førte 3 Tønder (eller Tønder) i sit Baaben, som han her strax beviste med et fornævnte Hans Oluffens eget Brev, som han beseglet og udgivet haver under Datum **MCDLXXXI. VII** (1491, Juli?), hvilke fornævnte Tønder fandtes klarligen nok. Og beretter, at fornævnte hans Faders Moders Broder, Hans Olsen, havde en Datter ved Navn Fru Margrethe og hendes Husbond hed Niels Spen (o: enten Spen eller Espen, Spen eller deslige) og havde Sønner og Døtre tilsammen og synderlig en Søn ved Navn Jens Spen (?), som endnu lever og boer paa sin fædrene Gaard, fornævnte Trabierggaard. Og videre beretter, at fornævnte Jens Spen havde en Søster ved Navn Fru Else, som nu er død og afgangen og haver en Søn efter sig ved Navn Oluf Rytter, som er en Riddermandsmand og boer paa en Gaard i N. Jylland, hedder Kappel (altsaa var hun gift med den 1559 dræbte Oluf Rytters Fader, Anders Rytter, som levede 1523), og her strax for os beviste med fornævnte Oluf Rytters Brev og Segl, at han kiendes fornævnte Jørgen Clausen for sin Frænde og en Riddermandsmand; med andre sine Breve baade (sgl.?) Breve og Riddermands Breve, Jørgen Clausen i Rette lagde, at hans Fader vare tilskrevne, som han vilde med bevise, at hans Fader var en Riddermandsmand baade til Fædrene og Mo-

1) Jeg mindes ingen jydsk Herregaard, der kommer dette Navn nærmere end Tranbjerggaard i Meolben Sogn. Atl. 5, p. 670.

drene og havde Skjold og Hielm, som han kunde bevise med sin Slægt og Byrd, Riddersmændsmænd, Fruer og frit Folk, som nu leve; (derhos berettende) at ikke fornævnte Jørgen Clausen heller efter sin Faders Død haver forbrudt sit Arvegods, som ham af rette Oldary (?) tilfalden er med Rette efter hans Forældre. Om han ikke bør fornævnte sit Arvegods at have, nyde, bruge og beholde saa fri, som andre Riddersmændsmænd, Fruer og Jomfruer, som ere hans næste Sødskendeborn og hans Slægt og Benner, som endnu lever, nyde deres Arvegods her i Danmark, og berette, at han vilde være overbødig at gjøre af samme sit Arvegods sliq tilbørlig Lyng og Tieneste, som andre Riddere og Fruer her i Danmark gjøre af deres Arvegods, saa langt som det sig kan strække; med mange flere Ord og Tale, dem derom paa baade Sider imellem var. Da efter Tiltale, Giensvar og Sagens Leilighed og efterdi fornævnte Jørgen Clausen for os beviser sig at være kommen af frie Folk baade paa sin Faders fædrene og mødrene Side og han endnu selv fører sit fædrene Baaben, som er en halv Biørn i et blaat Feldt, og efterdi det giælder ham, som en Riddersmandsmand, Ære og Arvegods uppaa; da kiende vi os efter kongl. Maj., alles vor naadigste Herres, Necesses Lydelse ikke at dømme i denne Sag, men efter fornævnte høibemældte kongl. Maj. Necesses Lydelse indsætte denne Sag for kongl. Maj. og Danmarkis Riges Raad ic.“ Efter de Dphlysninger, dette Document saaledes om de Bogense Herrcmænd leverer, og disse derhos sammenholdte med hvad alt ovenfor om dem er anført, bliver saaledes Slægtfølgen denne:

- A) Farfaderen, Raadmand Erik Nielsen med den halve Biørn i Baabenet, død 1500 og gift med Anne Dlusbatter med de 3 Linder i Baabenet og hvis Broder var Hans Dlusfen til Trabierrgaard.

- B) Faderen, Claus Griffen, død 1550 og gift med Maren Bang, død 1545.
- C) Sønnen, Jørgen Clausen, som tiltales 1553, død 1592, gift med Mette Juul, død 1562 (Atl. 6, p. 623) og
- D) Sønnesønnen, Rasmus Jørgensen, død 1616; hvorhos Farfaderen (A) igjen havde en i Bogense købsat (see 1529) Broder,
- A) Tue Nielsen, hvis Søn var
- B) Niels Tvesen, som atter havde en Datter,
- C) Anne Nielsdatter, der var gift med Bøvneren Daniel Groth, som omtales i det foregaaende under 1529. Men uagtet alle disse Oplysninger vil det endnu være vanskeligt at afgjøre, hvad egentlig Familiens Slægtnavn har været; thi den synes, uagtet Kong Frederik d. Iste's Befaling til Adelen om at optage faste Familienavne, dog ikke at have gjort det; og dens Vaaben (en halv Biørn) findes ikke, saavidt jeg veed, i det hele danske Adelslexicon at have været ført af nogen uden af Bøvneren Niels Jensen, som levede i Norge 1420 og altsaa maaskee kunde have været Fader til ovennævnte Erik Nielsen (thi paa Familien, Lennow, er her neppe at tænke, skjønt den i det 16de Aarh. boede i Fyen, og endnu mindre paa Familien, Posthø, helst da ingen af dem fører Biørnen saaledes, som de Bogense Adelsmænd, nemlig en fra venstre Side opspringende halv Biørn og en ditto paa Hielmen).

1554 byggede Rigscontstler Antonius Bryske Langesø ifølge en Steen paa 3 Alens Længde og 1½ Alens Hvide, som før sad indmuret i Borgegaarden, men nu i Tærsteladen, med Bygherrens fædrene og mødrene Vaaben (de Bryskers og Gyldestiærners) og følgende Inscription: A° Dñi 1554 fieri me fecit Anthonius Bryske, eius temporis regni danici

Caudtzellarius, suæ ætatis A^o 54. (Abildgaard's Journal og M. D. I, p. 251, som derhos siger, at denne Steen (en Tid lang) stod opreist midt i Borgegaarden). Hvorledes denne N. Brystes Bygning, der 1774—1778 igien blev nedbrudt, forresten efter gamle Folks Sigende skal have været bestaen, vil jeg ingenlunde undlade herved at berette, skiont der maaskee vel turde være Tvivl om Paalideligheden i enkelte Dele. Imidlertid skal N. Bryste ifølge Sagnet have flyttet Langesøe fra Nellemosen for den sydosflige Ende af Søen, hvor den forhen stod, til sin nuværende Plads omtrent midt for Søens sydlige Side; Stuehuset eller Hovedbygningen, han opførte, eller det saakaldte høie Huus var paa 3 Etager (formodentlig Kielderen iberegnet) og laae derhos paa den vestre Side af Gaardspladsen og strakte sig fra Syd til Nord, saa at den nordre Gavl vendte ud mod Søen; i underste Etage var Kioffen, Skriverstue o. s. v.; men i den øverste vare Værelserne; for den nordre Ende af denne Fløi og altsaa ud imod Søen til var anbragt et rundt Taarn med Spiir paa, hvori der var Indgang til Hovedbygningen; dette Taarn var fornedet Grundmuur og foroven Bindingsværk; det var tækket med Skifer og over Døren paa dette Taarn sad den Tid den store Steen med Inscription, som nu sidder i Tærskeladen indmuret; af Sidefløie var der kun een og denne stødte til Hovedbygningens sydlige Ende, med hvilken den udgjorde en Retvinkel, idet den strakte sig fra Vest til Øst og saaledes dækkede den sydlige Side af Gaardspladsen; paa de andre Sider var Borgegaarden derimod omgivet med en Række Linde- eller Elmtræer og et Stakit, nemlig saavel mod Søen i Nord, som mod Ladegaarden i Øst. (Forresten skal jeg ikke nægte, at jeg hellere havde sæstet Løb til Sagnet, dersom det havde forsynet gamle Langesøe med Grave istedetfor med Stakitter, da hine vistnok den Tid vare

et ligesaa almindeligt, som disse vistnok den Tid et ualmindeligt Værn om det 16de Aarh. Herregaarde; men der kan jo ogsaa gierne 1554 have været Grave omkring den, forbi disse 1770 ikke mere omtales; thi det var i det 18de Aarh. meget almindeligt at fylde disse Grave, der nu ikke mere vare nødvendige, men derimod ofte ved deres stinkende Uddunstninger om Sommeren faldt til Besvær, og derimod at plante en Række Træer paa Stedet og at indhegne Borgegaarden ved et Stakit for saaledes at udelukke Ladegaardens Kreaturer fra samme). Forresten beretter Sagnet fremdeles, at 3 Bryfter, som vare Brødre, byggede hver sin af de 3 Herregaarde, Dallund, Langesø og Margaard, og da man nu saaledes veed, at Antonius Bryfste byggede Langesø 1554, saa maae formodentlig vel ikke hans Brødre (thi han havde kun Gert, som allerede 2 Aar forud var død), men hans Broder sønner, nemlig den 1552 afdøde Gerts Søner, (men naturligviis nogle Decennier senere) have bygget de andre, nemlig Eiler Dallund og Carl Margaard, hvorom i det følgende mere.

S. A. fik Mester Michel, Sognepræst i Bispenberg, Brev paa Kongetienden der i Sognet (B. N.).

1555 nævnes Henning Jørgensen Dvigovs (cfr. 1544 & 1553) Frue, Birgitte Konnov paa Sandager, som den, hos hvem Erik Hardenbergs Frue, (hendes Søster) Anna Konnov, i 6 Aar blev opdraget (Rothe, 1, p. 351).

S. A. blev Særølef Kongetiende henlagt til Rectors Løn i Odense (Blach, 1, p. 272).

S. A. fik Gregers Bryfste til Skaftelev ved Magefliste af Eske Goye til Gundersløsholm (gift med Udsel Bryfste) en Gaard, kaldet Skovsgaard (røde Skovsgaarde), i Biisølef Sogn (Bosf. Reg.); dog maae det kun have været en (Søster)lod i denne Gaard, han 1555 tilbyttede sig; thi allerede forud havde

han ved en Skiftedeling 1549 faaet Hovedblodden i samme efr. 1549.

S. A. udstædes en Skouby Herredstings Dom, betræffende Morudgaards Skov og Enemærker, (som da tilhorte Gyldensteen og) som ved 12 Mænds Eed var bekræftet (Gyldensteens Arch.).

S. A. døde Erik Madsen Bøllers Frue, Sophie Rud til Elved (Aftl. 6, p. 175).

S. A. blev der i Kiøbenhavn affagt Dom imellem Jørgen og Otte Brahe paa den ene Side og Christopher Gise og Jesper Kræffe paa den anden Side, ifølge hvilken Jørgen og Otte Brahe skulde have Elvedgaard samt det næste omliggende Gods (Dipl. Lang. ved R. R.).

1556 skiedede Hans Nielsen af Skoubye til S. Hans Kloster (eller maastee til det ved Klosteret varende Hospital) i Odense en Ager paa Gølbierget (maastee Kollbjerg) i Bispenberg Sogn (Coll. Lang.) og slutter jeg saaledes af den sidstnævntes Veliggenhed, at ved den førstnævnte ikke bør forstaaes Skoubye ved Bogenfse, men derimod Skoubye i Bispenberg Sogn.

1557 døde Jomfru Elsebe Svave, en Datter af Jørgen Svave paa Harriglesgaard (see 1542), og blev begravet i Skoubye Kirke, hvor hun paa sin Liigsteen findes afbildet med udflagne Haar og om Halsen en tredobbelt Riæde, fra hvis øverste Ræd en Medaillon med et Mennefte-Ansigt i nedhænger.

S. A. oprettes der Forlig mellem Claus Carlsten Bryske til Hlintholm, hans Broder, Jørgen Bryske, og Axel Urne, at den sidste skal beholde Margaard efter hans Skiedebrevs Udvælselse (Coll. Lang.); altsaa havde de vel folgt den til ham; thi han var neppe med dem beslægtet. Denne Gaard eiedes forresten af gamle Eiler Bryske paa Dallund til 1529 og formodentlig af hans Søn, Bert, til 1552; derpaa fik Eiler den yngre Dallund og Anton Langesøe; men Carl maae ikke endnu

have faaet Margaard, hvortil han først skriver sig 1583; derimod maae formodentlig Claus og Jørgen Bryste af Hlintholm have havt Deel deri paa Grund af, at deres Farfader, Claus, allerebe 1475 arvede en Lod deri efter sin Frues (en Bydelsbachs) Moder, Mette Pedersdatter, der rimeligviis har været en Datter af Peder Hogenstild skr. 1475.

S. A. kom Hertug Magnus (Christian d. 3dies Son) paa sin Reise til Rugaard, der i den Anledning nævnes i et Par Antegnelser i Borge Trolles Regnskab, „som han haver giort Hertug Mons“, 1557 og 1558 (Dipl. Lang. ved R. N.).

S. A. stævnedes Morten Michelsen i Allmose Mølle (=: Nalemose= eller nuværende Skovmølle i Vestlinge Sogn) og hans Broder Befalingsmanden paa Dvensgaard (og Rudgaard), Jørgen Skinkel til Lambaffve, til Kongens Retteeting i Kiøbenhavn, fordi han nogen Tid forleden lod ihjelslaae deres 2 Brødre og lod dem sidenefter hænge; ligesom de ogsaa stævnedes Herredsfogden i Skoffbyherred, Jens Magesen i Gamelby, fordi han demte dem til Gallie og Green; ligeledes stævnedes de ogsaa Henning (Jørgensen) Dvigov til Sandager, da deres dræbte Brødre vare af hans Gods; og berettede de derhos, at dennem (nemlig de 2 dræbte Brødre) blev Tyveran overføren til Skoubyherreds Ting for 3 smaae Æste, vurderet for 6 β tilhobe, dem de skulde have hugget paa Niels Henriksen (Sandberg) til Toistrups Grund (som altsaa her i Nærheden maae have besiddet Eiendomme), hvorfor de havde erlagt deres Igiæld og Dvigield saavel til ham, der saaledes var Bonde (=: Hovedmand) i Sagen, som til Henrik Dvigov, der havde Kongesagen; men desuagtet lod Jørgen Skinkel dem slaae ihjel ved sin Foged og Evend og 3die Dagen derefter lod han dem føre til Skoubyherreds Ting og i sin egen Overværelse ophænge ic., hvorpaa Dommen faldt, at Herredsfogden skulde være nedersældig

og miste sit Embede og hans Meddomsmænd (Stoffmænd?) bør ikke efter denne Dag staae for fulde blandt ærlige Mænd, men skulde selv i egen Person tage de dræbte ned af Galgen og lade dem tilbørlig jorde i Christen Jord; hvad derimod Lænsmanden, Jørgen Skinkel, angaaer, da henvises Sagen til Herredsting og Landsting (R. Hof. Domme, p. 248 sq.); hvilke sidste Slutningsord staae i en saa aabenbare Modsigelse til det foregaaende, at man let kunde fristes til at iftemme:

Man revser og hænger de Tyve smaae;

men de store lader man ustraffet gaae,

hvis man ikke havde Grund til at formode, at det var i Anledning af denne Sag, at Jørgen Skinkel endnu i f. A. maatte kvittere sit Løn; men fik han forresten ingen videre Straf, da maae man virkelig formode, at han havde gode Venner i Kongens Raad.

1557 fik Peder Bild (som formodentlig i Anledning af denne sin Forlønning i Slægtebøgerne skrives til Rye- og Rud-gaard, hvorimod F. 6, p. 11 og Atl. 3, p. 582 ogsaa lade ham eie det virkelige Ryegaard) Følgebrev paa Odense-gaard og Rudgaard, som Jørgen Skinkel sidst i Bære havde (E. Reg.) efr. B. N. 1, p. 48). Han var en Søn af Niels Bild til Ravnholt og Birte Ulfeld, havde 1554 været Lænsmand i Ribe (Atl. 5, p. 655) og blev derpaa, som sagt, 1557 Lænsmand i Odense og paa Rugaard (Atl. 3, p. 450). 3 Jan. 1557 var han nemlig endnu Lænsmand paa Ribershuus, men i Oct. f. A. paa Næsbyhoved og Rugaard; af Canc. Tegn. ved R. N.). • 1558 fik Palle (Christoffersen) Ulfeld (til Haldager, som ogsaa eiede Tershauge (Atl. 6, p. 630) og var gift med Margrethe Joachimsdatter Bet) Brev

paa at være Kongens Foged paa Rudtgaard, dog at han retter sig efter hvad Lænsmanden i Odense, Peder Bild, ham tilfiger (C. Reg.). 1559 døde Lave Urne til Rugaard (Birch. S. Knud, Nr. 107), hvilket dog her maae være Ryegaard i Gudmeherred. S. A. (eller Peder Bilds sidste Lænsaar) indfaldt Christian d. 3dies og Christian d. 2dens Begravelse i Odense, hvorfor der ogsaa s. A. udgik kgl. Befaling til (Rigsraad) Børge Trolle (til Lillee) at møde i Bogense Fredag efter Fastelavn med et Følge af 6 Svende i sort Raabe og Skellert for at følge Kong Christian d. 3dies Liig (C. Tegn.); ligesom der ogsaa s. A. d. 10de Jan. udgik Brev til Bogense Bye og Lænsmanden paa Rudtgaard, Peder Bild, om at underholde Kongen og hans Folk og Heste, som i forommældte Anledning Fredagen efter Fastelavns Søndag fra Middelfart af toge over Bogense, en Nat over og at bestille Staldrum til de fleste Hestemueligt (C. Tegn.). Hvilken besynderlig Bei var ikke det fra Colding til Odense at tage om ad Bogense! Derimod gif Weicu fra Middelfart til Odense virkelig den Tid om ad Rugaard. S. A. blev Peder Bild tillige forlænnet med Bradsberg=Gaard, Skeen=Syssel og Gemso=Kloster i Norge (Canc. Reg. ved R. N.). S. A. quitterede han sine fyenste Læn og døde omtrent 1566; han kan altsaa ikke være den P. Bild, der 1569 var paa et Møde med de Svenske (Ab. Mag. p. 156); thi denne var tværtimod af en gandske anden Familie, nemlig den samtidige Peder Bilde til Svanholm (Resen, p. 223), med hvem P. Bild imidlertid ofte, ja! selv af Resen (B. N. 1, p. 48) forverles. Hans Broder, Evert Bild, som ogsaa noget senere, nemlig 1564—1565, var forlænnet med Dvensegaard og Næsbühoved (B. N. 1, p. 49), men ikke med Rugaard, er ogsaa desuagtet i den Henseende mærkbar, fordi det var hans Frue, Wibeke Pødebust, der efterlod sig et 3 Allen langt Haand=

flæde eller Dug, som endnu var til 1770 (og formodentlig er den samme, som jeg i mine Bidrag til Danmarks Borghistorie, p. 112 omtaler) og hvorpaa hun 1558 havde broderet sin og sin Mand's 16 fædrene og mødrene Ahner med Navnets Begyndelsesbogstaver over hvert af disse 32 Baabener (Geneal. Bild); ogsaa har hun efterladt sig en Slægtebog og en dansk Kronike fra 1464 til 1573, hvilken sidste findes indført i Gl. Saml. 2, 3, p. 19 sq.

Til Lænets Historie under denne Lænsmand, fra 1537 til 1559, har jeg blot fundet følgende Bidrag antegnede:

1558 tillægges Bispen i Fyen (foruden hvad han allerede 1542 havde faaet) Indtægten af 2 Gaarde i Skouby, 1 i Kolsbauge, 1 i S. Esterbølle, 1 i Slangstrup og 6 i Thorup (hvilke 2 sidstnævnte Byer vel siges at ligge i Baagherred, men dog snarest synes at være Slangstrup og Toderup i Særølef Sogn og altsaa i Skoubyherred) samt 5 Gaarde i Rue, 4 i Taagerød, 1 i Farstrup og 1 i Kieselby (tilhøbe i Vigerølef S.) samt 3 Gaarde i Bøde og 1 i Vestlinge (C. Reg. cfr. 1542).

S. A. blev et Register optaget over S. Hans Klosters Adkomstbreve og Eiendomme i Odense, hvori ogsaa adskilligt forekommer om dets Eiendomme til forskellige Tider her i Lænet; men, da intet Aarstal ved samme er anført og man saaledes ikke veed, til hvilken Tid Klosteret har faaet eller hvor længe det har besiddet disse Eiendomme, vil jeg derom blot henvise til min Odense Historie, hvor bemældte Register under foromtalt Aar vil blive aftrykt.

1559 bleve 5 af Kongens Knægte lagte i Borgeleie i Bogense (C. Teg.).

S. A. udstædtes et Brev, lydende om Østen Snøgs Agre

i Haarslef S. (formodentlig som Præstegaarden ibid. tilhørende (Geistl. Jordeb. 1571).

Endelig henfører Sagnet i Almindelighed ogsaa til dette Aar Anlægget af den bekendte Morudstov, der er den største af alle Lænets Bøgestove, idet det nemlig hedder, at Kong Frederik d. 2den skænkede Morudbyen eller rettere de gamle saakaldte Morudgaarde (der laae norden for hiin) til et tydsk Fruentimmer, som havde viist ham Tjeneste i Dithmarskerkrigen 1559 (altsaa formodentlig den i Ræmpevisen bag i Resens Kronike omtalte Dithmarske Pige), og hende var det, som der paa Stedet lod den nuværende Morudstov opelste, hvori ogsaa Agerrykkene endnu heel tydelig kiendes til Beviis, at der paa Stedet tilforn har været Ploieland. Andre sige derimod, at Morudstov blev skænket til Gyldesteen som Fadbergave. Begge Sagn kunde vistnok paa den Maade forenes, at man antog, at det tydske Fruentimmer ic. tillige havde været Eier af Gyldesteen; thi Gyldesteen eiede virkelig Morudstov 1573. Men, da denne Stov allerede nævnes 1555, ja! endogsaa 1535, saa maae det nødvendigviis have været Kong Hans, der i Anledning af Dithmarskerkrigen 1500 (og ingenlunde Kong Frederik d. 2den, der i Anledning af Dithmarskerkrigen 1559) havde bortskienket samme; og, da den Tid Gyldesteen eller daværende Enggaard eiedes af Jorgen Daae og Karen Gyldestierne og altsaa ikke af noget tydsk Fruentimmer, saa maae Sagnet om Fadbergaven henhøre til en sildigere Tid end Sagnet om Gaven til det tydske Fruentimmer eller ogsaa disse Sagn ikke maae angaae hele Stoven, men det første maa ske eet Parti af Stoven og det sidste et andet.